

“જૈન દર્શન વિચાર”

ક્રિવા

“ભ. મહાવીર અને ત્યારપછીનો ઇતિહાસ”

લેખક

પ મુનિશી સુર્યચંદ્ર મહારાજ
(હરિયાપુરી સંપ્રદાય)

પ્રકાશક

દલીપ દલાઈ અમૃતનાન દેસાઈ

મૂલ્ય રૂપીઓ સવા

પ્રકાશક
દલીપ દભાઈ અમૃત નાથ દેસાઈ
છાપાપોળ-અમદાવાદ

પ્રથમ આવૃત્તિ
વીર સંવત ૨૪૭૬
૬ સ ૧૯૫૦

વિક્રમ સંવત ૨૦૦૬

મુદ્રક
મગનભાઈ ડાંગરભાઈ દેસાઈ
શ્રી વીરવિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
સલાપસ કોસરોડ-અમદાવાદ.

૫ જાણ

“અમ્મા પિયરો વદે” એમ કહી જગલના સર્વ વધ પુરુષોમા માતા, પિતાને ભગવાને પણ અસ્થાને સ્થાપ્યા છે એમનો ઉપકાર કેમ ભૂલાય ? એમની પુણ્ય સ્મૃતિમા આ પુસ્તકે સ્વ પૂ પિતાશ્રીને અર્પણ કરી હું કૃતકૃત્ય થાઉં છું એમના ઉપકારનો સંપૂર્ણ ગદલો તો કોણ વાળી શકે એમ છે ? છતાં, મારાથી જેટલો વાળી શકાયો તેટલો વાળી હું ધન્યતા લરી રાહતની લાગણી અનુભવું છું

પિતા મૂળ તો ગામડામા જન્મેલા અને મામ્ય વાતા વરણમા ઉછરેલા છતાં મારામા એમણે જે સંસ્કારસિન્ધુન કયું હતું તેનાથી હું અત્યારે પણ સુખી છું એમ હું ખસુસ માતું છું ગહુંજ વિદ્વાન્ નોતા છતાં મારે મન તો એ હંમેશા વિદ્વાન્ જેટલા જ પૂજ્યસ્થાને રહ્યા છે અને રહેશે એક સુભાષિતમા કહેતામા આઠ્યુ છે કે જગતમા પિતા, ધર્મશુર, વિદ્યાશુર, અન્નદાતા, અને લયત્રાતા—એ પાચેય પિતા જેટલા જ વદનીય અને સન્માનનીય છે પરંતુ મારા પિતામા બાકીના ચાર મહાપુરુષોનો પણ સારો એવો અશ હતો એટલે મારા હિસાબે તો એ સૌ કરતા વધારે સમાન્ય સ્થાને છે.

એમનું ધર્મિત્ર સ્મરણ મારા હૃદયમા અકિત હતું જ એ સ્મરણને સ્વૂળ રૂપ આપવાના મારા ઠોડ હતો, એમા અચાનક આત્મનિષ્ઠ કર્મઠં સુનિ મહારાજ શ્રી હર્ષચંદ્રજી મહારાજનું આ પુસ્તકે મારા જોવામા આઠ્યુ પ સુનિશ્રી

જેવા વિદ્વાન્ લેખકની કસાયેલી કલમથી લખાયેલું આ પુસ્તક અને મારા પૂ પિતાના સમગ્રજીવે સ્થૂળ આકાર આપવાની મારી ઉત્કટ ઈચ્છા આમ બન્નેનો મેળ મળી ગયો અને એ પવિત્ર નિમિત્ત મળી જતાં એ હસ્તલિખિત પુસ્તકને મારે ખર્ચે પ્રતિદ્ધ કરવાની મારી ભાવના મેં પ. મુનિશ્રી પાસે બાંધી કરી તેમણે સહયોગ વધાવી લીધી અને એ રીતે હું આ પુસ્તક પ્રકાશિત કરવામા કાન્યુબૂન બન્યો જેનો મને ખૂબ આનંદ છે

જૈન સમાજના ગળ્યાગાઠ્યા મશોધકો અને વિદ્વાનો પૈકીના એક અને મારા ખાસ સનેહી હું એ એમ ગોપાણીએ ઉપોદ્ધાત લખી આપવાનું સ્વીકાર્યું તેથી તેમનો જાબાર માનવાની અને ખાસ તક લઉં છું

પુસ્તકની ઉપયોગિતા મળાયે સ્થૂળ કહેતો નથી એ તો પુસ્તક સ્વયં વાચવાથી તેમજ પુસ્તક સળધેનો ઉપોદ્ધાત લેખક પ્રકાશકનો અભિપ્રાય જાણવાથી આપો આપ જ પ્રતીત થશે

જૈન જગત આ પુસ્તક બતાવે વાચે, વિચારે અને જોના વકલબ્ધને આચારમા ઉતારે એવી મારી ઉમેદ હોવાથી આ પુસ્તકને આમજનતા સુધી પહોંચતું કરવાના ઈરાદાથી એની કિંમત કેવળ પડતર જ રાખવામાં આવી છે, જેની જનના કરેર કરશે એવી આશા સાથે—

હીપાપોજ, અમદાવાદ } વિ. ગુણપુરામી
વિન્યાસકર્તા, વિ. મ. ૨૦૦૬ } સ્વીચક અમૃતનાથ દસાઈ

ઉપોદ્ધાત

૫ મુનિશ્રી દર્શયદ્રશ નિખિન આ પુસ્તકનો ઉપોદ્ધાત લખા
આપવાનું મને જ્યારે એના લેખક તથા પ્રકાશક તરફથી કહેવામાં
આવ્યું ત્યારે એનો ઉપોદ્ધાત લખી આપવાની મારી તદ્દિષ્ટ થઈ ગઈ.
વિરેના અનેક ખર્ચાઓ આવવા લાગ્યા એને અતિ મને એક એવું
સ્પષ્ટ દર્શન મળ્યું થયું કે મારે ઉપોદ્ધાત ન લખવો પરંતુ ૫
મુનિશ્રીના આગ્રહથી અને પ્રકાશક કે જેઓ મારા એક ખાસ સ્નેહી
છે તેમના અતિ આગ્રહથી મારે હેવટ લખવાનો વિચાર જ કરવો
પડ્યો અને ફક્ત વર્ષ આ નાનકડો ઉપોદ્ધાત લખી રહ્યો છું.

લેખક ૫ મુનિશ્રી સ્થાનકવાસી જૈન પરપરામાં ઉછરેના એક
જ્ઞાનિષ્ઠ સાધુ છે એ પરપરામાં એમને અવિચ્છન્ન શ્રદ્ધા છે તેમના સાધુ
જીવનના વેરે તાણાવાણામાં એ સમ્યક્ શ્રદ્ધા તેમણે વણી દીધી
છે એટલે તેઓ સ્થાનકવાસી જૈન સમ્રાજ્યના એક સમાન્ય આદર્શ
સાધુ છે.

સ્થાનકવાસી જૈન સમાજના મધ્યાખરા સાધુઓનું વાંચન
સ્થા જૈન સમ્રાજ્ય સમત આગમો અને આગમાનુસારી સાહિત્ય પૂરતું
મર્યાદિત હોય છે આગમેનર સાહિત્યનું અવગાહન અમારે માટે
નિરર્થક છે એમ માની આત્માથી મુનિશ્રી એના અભ્યાસ અને
અવગાહનની લેણમત્ર દરકાર કરના નથી અધિક્યારા મુનિશ્રી આગમે
તર સાહિત્ય તરફ વળે છે ત્યારે તેઓ અતિ એકપક્ષી બની
નથી છે સમાજના સર્વાંગીણ ઉત્થાન માટે ઉપયુક્ત બનને વતણે
આનંદીય છે.

વર્તમાન પરિસ્થિતિ તરફની ઠંડી ઉદ્દાસીનતા સ્થાનકવાસી જૈન સમાજના સાધુઓએ ઊંઘી પડશે. આગમો અને આગમાનુસારી સાહિત્યના વટુલ જઠાર તેમણે જવુ જ જોઈશે. વિદ્યાન માનસ વર્તમાન યુગનો નાત છે. વર્તમાનમાં જીવુ અને રૂઢિની બે ટી જ જીરોમાં જકડાઈ રહેવુ-એ જન્મે એક સાથે નહિ જને. અર્થાત્ બીજા ખાતર નહિ તો છેવટે જૈન સંસ્કૃતિ અને જૈન ધર્મના સાચા રહસ્યના પ્રતિપાદન માટે પણ જૈન સાધુઓએ જૈનેતર સાહિત્યનો તળવેળા અભ્યાસ કરવો પડશે અને એ અભ્યાસને સ્વતંત્ર વિચારણાની કસોટીએ આપવો પડશે. મોજુ? કાળ સુદ્ધિપ્રધાન છે. થકા અને સુદ્ધિ વચ્ચે અત્યારે મજબાક આલ્યો છે. થકામાંથી વરતુને સુદ્ધિ માન્ય બનાવવાનો અત્યારે વાયરો વાયો છે. એટલે વ્યાકરણ, કોશ, તક, ન્યાય, દર્શન વિદ્યાન, અને મનોવિદ્યાન ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ સાહિત્યનો જીરો અભ્યાસ આવરણ છે. એથી પરિપુષ્ટ અને સમાર્પિત થયેલી વિચારશક્તિ જૈન સંસ્કૃતિની અને જૈનધર્મની સાચી સેવા કરી શકશે અને એવી સેવામાં આત્મોપકાર કે આત્મસેવાનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો રહેશે.

એટલે, જ્યારે જ્યારે જૈન સાધુ સંશોધક વૃત્તિથી વસ્તુ પ્રતિપાદન કરતા હોય છે ત્યારે ત્યારે એમના માટે મારામાં સ્વાભાવિક રીતે જ આદરભાવ જન્મે છે. અરણ્ય પ્રસ્તકના લેખક ષ મુનિશ્રી સંશોધક વૃત્તિ ધરાવે છે એમ એમનું આ પ્રસ્તક વાચકાથી અને લાગુ ત્યારે એમના પ્રત્યે રુચિ અને માન-જન્મે-પ્રકટયાં આ એક કારણે જ હું આ ઉપોદ્ધાત લખવા પ્રેરાયો છું. અમે જન્મે એક બોળને પ્રત્યક્ષ મળ્યા નથી એમના આ પ્રસ્તકમાં એમણે રજુ કરેલી માન્યતાઓ ઉપર રૂઝ કે લખાણ દ્વારા મેં કોઈ ચર્ચા કરી નથી. એમાં અમુક જાળતો જરૂર એવી છે કે જોની સાથે એકદમ સમન યતાં મારે વિચાર કરવાનો રહે. પરંતુ એની ચર્ચા ઉપોદ્ધાતમાં તો મારાથી

ન જ થાય. જાનો અર્થ વાચકે એમ તો ન જ કરવો જોઈએ કે લેખક ખોટા છે અને હું સાચો છું એવું માની લેનાર વાચક અમને જન્મેને અન્યાય કરી બેસશે. આ વસ્તુનો નિર્દેશ કરવામા મારો એક જ આશય છે અને તે એ કે સ્થાનકવામી જૈન ધર્મની અમુક રૂઢિઓ, વ્યવહારો અને પરપરાઓનું જોટલું સચોટ અને સપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રસ્તુત પુસ્તકના લેખક પ મુનિશ્રીમાં હોય એટલું અને એ સ્વરૂપે મારામા એ ન હોય. બંને પછી માફ વાચન અભ્યાસના અને સંશોધનના મારા જીવન વ્યવસાયને અગે કંઈક અરો વધારે હોય આથી એક બીજાનાં દૃષ્ટિબિંદુઓ સમજવામાં નાના નાના અતરામ જરૂર હોવા થાય જ પરંતુ એને મોટું સ્વરૂપ આપી દેવાનો કોઈ વાચકને અધિકાર નથી.

દુનનાત્મક દૃષ્ટિએ આવું આવું સાહિત્ય વિશેષ પ્રમાણમાં લખાય એ જોવાની મારી નેમ છે સાચી સાહિત્યોપાસનાતું એ જ એક પ્રતીક છે લેખક પ મુનિશ્રીએ આવો સ્તુત્ય પ્રયાસ આ પુસ્તકમાં કર્યો છે એ જાણતની જાણ વાચકને એ પુસ્તક વાંચતા વેત જ થશે એવી મને ખાતરી છે.

પુસ્તકના નામ ઉપરથી એ રપજીટ થાય છે કે પ મુનિશ્રીએ એમાં જગવાન મહાવીરના સમયનો અને ત્યારપછીનો ઇતિહાસ અમુક અંશમાં ચર્ચ્યો છે સમગ્ર પુસ્તકને એમણે આડે પ્રકરણમાં વિભક્ત કર્યું છે જેમાના અમુકને એમણે અવાતર વિભાગમાં પણ વિભક્ત કર્યા છે જગવાન મહાવીરના મમકાલીનો, દિગંજર તથા શ્વેતાંજર પરપરાઓનો ઇતિહાસ ટેટલીક જૈન ઐતિહાસિક ત્રુટિઓ, અને સોનગઢી સમ્રાટના સિદ્ધાંતો—વગેરે વગેરે જાણતોનું નિરૂપણ અને ચર્ચા કરતી વખતે જૈનેનાર સાહિત્યની, જ્ઞાસ કરીને બૌદ્ધ સાહિત્યની તથા દિગંજરાના અને “મોનગઢી” ના લખાણોની નોંધ લીધી છે એટલું જ નહિ પરંતુ એમણે એ સાહિત્યને યાજ્ય દ્વડ તેટલું વાંચી,

વિચારીને, પોતાના અનુમાનો અને નિર્ણયો રજુ કરી છે રૂઢિચુસ્ત સ્થાનકવાસી જૈન સમાજના સાધુની જૈનેતર સાહિત્યની આવશ્યકતા ડોહામ્યું કરવાનો તત્પરતા અને તેની પાછળ રહેલી નિર્મીલકતા પ્રશ્નસર્જક છે. લેખક પ મુનિશ્રીની દક્ષીણ કર્ણાવી ઝીણવટ ખ્યાન બેચે બેચી છે, જૈન આગમોનો એમનો અભ્યાસ સાચો કદી રાખ્યો એવો છે એમનો માન્યતાઓ માટેની એમની શ્રદ્ધાના મૂલ્યથી દરેક પ્રકાર જુલુબદ છે. 'સમય સાર ની તથા દિગ્ગજ સમન અન્ન મધ્યેની અને મૂલિપૂજના સિદ્ધાંતની ચક્રસંજી કરતી વખતે એમણે બનાવેલી તીક્ષ્ણ ખડન શક્તિથી વાચક એ પ્રકરણના વાંચનથી તરત જ પરિચિત થઈ શકશે. એમનાં મત યોનો નિયોઃ એમણે 'વીનગમ પુરોનો ધર્મ' એ નામના અંતિમ પ્રકરણમાં આપ્યો છે એમની આખી દૃષ્ટિની ચળી વાંચકને એ પ્રકરણમાંથી જાણે 'ભગવત મહાવીરનો ધર્મ' એમ કહેવાને બદલે એમણે "વીનગમ પુરોનો ધર્મ" એમ કહેવામાં વિશાળતા અને વિચારશક્તિના પાણુ બનાવી છે જૈન ધર્મ અનાદિ, અનંત છે અને એને રચનાના કે કાળનાં કોઈ બંધન ન હોઈ શકે એ એમનો આશય એમ કહેવામાં હોય એમ મને લાગાય છે.

આ પુસ્તકમાં પીરસરામાં આવેલ સતમગ્રી, રજુ કરવામાં આવેલ વિધાનો અને લેખકે દોરેલ અનુમાનો તથા બધેલ નિર્ણયો માટે જે જે જૈન તથા જૈનેતર સાહિત્યનો ઉપયોગ પ મુનિશ્રીએ કરેલ છે તે આ પ્રમાણે છે - "આચાર્યજી" "સુરમ કાગ" "ભગવતી" "ગાતાધર્મિકથા" "ઉત્તરાધ્યયન," "નદી," "અતનુ," "પ્રતાપના," "રાવપમેલુકલ," "જલુદોષ પ્રતિનિ," "કરપક્ષ" "વીરસવત્ અને જૈન કાનગણના 'અમરુ ભગવાન મહાવીર,' "અષ્ટ ચિતામણિ," "પ્રભાવકચરિત્ર," "જિત કંપ" "જૈન તત્ત્વા શ્લોક," "ક પાણુ મંદિર સ્તોત્ર દીક્ષા," "સંક્ષિપ્ત વિસ્તાર" "તત્ત્વાર્થ સૂત્ર," "સમરાષ્ટ્રમ્ય કથા," "મહાવીર જૈન

[વિદ્યાલય સમારકે અંક, ' ' જૈન સંસ્કૃતિ સંશોધન મંડળ પત્રિકા, " " પુરાતત્ત્વ, " " જૈન સિદ્ધાંત, " " જૈન દ્વિતીયી, " અનેકાંત, " " જૈન સાહિત્ય સંશોધક " " ભારતીય વિદ્યા, " " કપાલ પ્રાજ્ઞાન, " " શ્રુતાવતાર " " પદ્મપ્રગમ, " " ત્રિલોક પ્રગપ્તિ " " સમયસાર, " " નિયમસાર, " " મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક, " " ગોમ્મટ સાર " " વસ્તુવિદ્યાનસાર, " " દર્શન પાદુક, " અગ્રતર નિકાય, દ્વીતીય નિકાય " મન્નિજમ નિમમ " " સમુત્પત્તિનિકાય " અને " મહાપરિનિબ્બાણ સુત, " -પર્યા સેક જોટના અથવા મહોવન વિષયક સામયિકો તથા અન્ય અન્વેષણ ત્મક લખાણોનું પણ મુનિશ્રીએ આવશ્યકતાનુસાર દોહન કર્યું છે અને પછી પોતાનો સ્વનત્ર અભિપ્રાય પુસ્તકમાં અથગે રચને અસદિધ શાખામાં વ્યક્ત કર્યો છે એમના વાચનની તથા અભ્યાસની વિરતી જુદાંજુદાં તથા જ્ઞાનગામ્ભીર્યનો કાલક ખ્યાલ આથી વાંચક ગણને આવી શકશે.

જૈન સાધુઓને અને ખાસ કરીને સ્થાનસ્વાસી જૈન સાધુઓને પુસ્તકો મેળવવામાં, એને વાંચવામાં અને નિરતર પાસે રાખવામાં અમુક પ્રકારની અમલક હોય છે વળી વિદ્યાર્થી તે એમનો ચાતુજ્ય હોય, એવી પરિસ્થિતિમાં પુસ્તકમાંથી તેમને ટાંચણો કરી લેવાના હોય, એ ટાંચણો પણ ઉનાવળમાં જ કાઢ્યાં હોય. એટલે આધારમયોના પૃષ્ઠાંક નોંધવા કરવાનું ખાસ કરીને એમને માટે વિરત કપડું કાપું મની જાય છે કપા પુસ્તકની કંઈ આવૃત્તિ અને ક્યાંથી પ્રગપ્તિ થયેલી આવૃત્તિ વાપરી છે તેમજ નિર્દિષ્ટ ગણત કર્યા પૃષ્ઠ ઉપર આવે છે એ લખ્યું હોત તો વિધાન પગલેની ચોક્કસાઈ પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં આબાદ રીતે આવી શકી હોત એ નિર્વિવાદ છે સંશોધનાત્મક અથોમા એ વસ્તુ અતિ આવશ્યક મનાય છે પરંતુ પ્રસ્તુત પુસ્તકનું પ્રધાન ધ્યેય આમ જનતાને અજ્ઞાત-જની શકે તેટલા પ્રમાણમાં પ્રમાણજૂત રીતે-સ્પર્શ-વાનો હોય એમ લાગે છે અને એથી ઉપર્યુક્ત ત્રુટી એ ખાસ ત્રુટી નથી એમ માની શકાય.

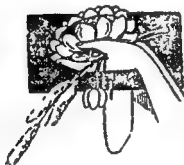
આ પુસ્તક શ્રદ્ધાળુ આમ વર્ગને ખાસ ઉપયોગી થઇ પડશે અને સરોધનમાં ચત્કિચિત રસ હોય એવા વિદ્વાન વર્ગને યોગ્ય વિચારસામગ્રી પૂરી પાડશે એમ હું માનુ છું લેખક પ મુનિશ્રીના પ્રયત્નનું સાર્થક્ય એમાં રહેતું છે

પ્રસ્તુત પુસ્તકને પ્રકટ કરવામાં પ્રકાશક શ્રી દલીપદ બાઈ અમૃતલાલ દેસાઈએ આર્થિક ભાર ઉઠાવી જે ઉત્સાહ પ્રદર્શિત કર્યો છે તેને માટે તેઓ અભિનંદનને પ્રાપ્ત છે એટલું કહી આ નાનકડો ઉપોદ્ધાત પૂરો કરું છું

સુરેન્દ્ર નિવાસ, પેતે માળે,
શાહાબાદ રોડ
પેા વિસેપાસે (પશ્ચિમ)
(મુબા ૨૪)
-સા. ૨૦-૧૦-૫૦

{ ડૉ. અ. સ. ગોરાધી
એમ. એ, પીએમ ડી
અર્ધમાસધીના આખ્યાયક—
લાવન્સ ડોલેજ અધેરી

સ્વ પૂજ્ય પિતાશ્રીને
તેમની પુણ્ય સ્મૃતિમાં
સમર્પણ

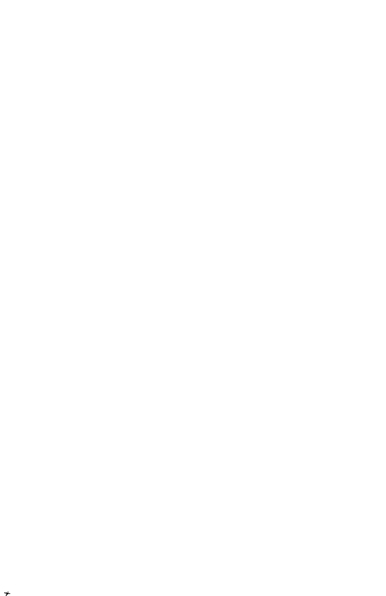

લિ દવીચક અમૃતસાવ દેસાઈ

અનુક્રમણિકા

૧	શ્રી મહાવીર અને તેમના સમકાલીનો	પૃ ૧-૪૧
૧	શ્રી મહાવીર અને તેમના સમકાલીનો	પૃ ૧-૨
૨	મ ખની પુત્ર ગૌશાલક અને તેના સિદ્ધિ	પૃ ૨-૧૦
૩	પૂરણ કસપ	પૃ ૧૦-૧૧
૪	પદ્મ કચ્ચાવન	પૃ ૧૧-૧૨
૫	અન્નિત કેસક બાવિ	પૃ ૧૨-૧૩
૬	સજવ બેનદી પુત્ર	પૃ ૧૩-૧૪
૭	ગૌતમ શુદ્ધ	પૃ ૧૪-૧૮
૮	તથાગતના સિદ્ધિ	પૃ ૧૮-૨૧
૯	ગૌતમ શુદ્ધનો આસાહાર	પૃ ૨૧-૨૨
૧૦	ગૌતમ શુદ્ધનું નિર્મથ મહાગર્ભ સ્થાન	૧ ૨૩-૪૧
૨	શ્રી મહાવીર	પૃ ૪૨-૫૩
૩	શ્રી મહાવીર પછીની દિગ્ગજર તથા ચેતાગર	
	પરપરાઓનો ક્ષતિહાસ	પૃ ૫૪-૭૧
૧	વાનભી યુગ પ્રધાન પદાવલી	પૃ ૫૬
૨	માધુરી યુગપ્રધાન પદાવલી	પૃ ૫૬-૬૩
૩	દિગ્ગજરીય શ્રુત ગ્રંથો	પૃ ૬૨-૬૫
૪	સ્વેતાગર પદાવલી અને ગ્રંથો	પૃ ૬૫-૬૭
૫	સ્વેતાગર શ્રુતસાહિત્યનું સરક્ષણ	પૃ ૬૭-૬૮
૬	માધુરી વાચના	પૃ ૬૮
૭	વાનભી વાચના	પૃ ૬૮-૭૦
૮	સ્વેતાગર સમત આગમ ગ્રંથો	પૃ ૭૦-૭૧
૯	આગમોના કર્ત્ત્વ કોણ ?	પૃ ૭૧-૭૩
૧૦	આગમો ઉપરની ટીકાહિના કર્ત્ત્વો	
	તથા સમય	પૃ ૭૩-૭૬

- ૪ ઠેલી- નેન નૈતિહાસિક ગુણિતો પૃ ૭૭-૮૬
- ૫ "પદ્મ હાગમ" માં શ્રી મુક્તિ અને
કેવલી ભક્તિ પૃ. ૮૭-૯૫
- ૬ "સમયસાર વિષે મર્ક" પૃ ૯૬-૧૩૪
- ૧ સાર્થક પૃ ૧૨૩-૧૨૬
- ૨ વર્તમાન કાલ પૃ. ૧૨૩-૧૨૬
- ૩ ઉપસદાર ૬ ૧૨૪-૧૨૪
- ૭ સોનગઢી અને સોનગઢીના સિદ્ધાંતો પૃ ૧૩૪-૧૬૨
- ૧ 'વસ્તુ વિજ્ઞાનસાર' પૃ. ૧૫૦-૧૫૫
- ૨ જિનેદોવની પૂજાર્થ વીનયગત્યુ
મધેખન કો સિદ્ધિ પૃ. ૧૫૫-૧૫૨
- ૮ વીતરાગ પુરુષોત્તમ ધર્મ પૃ ૧૬૨-૧૭૦
- ૯ પુન્નકમા આવતા આવરણ સંબંધોની
'અ' નામિક ક્રમે સ્થિતિ પૃ ૧૭૦-૧૮૭
- ૧૦ મધ્યમા ઉપયોગમા સ્ત્રીવેશ પુન્નકોની તથા
સામયિકોની "અ" નામિક ક્રમે સ્થિતિ પૃ ૧૮૮

“ જૈન દર્શન વિચાર ”

કિંના

બ. મહાવીર અને ત્યારપછીનો ઇતિહાસ’

શ્રી મહાવીર અને તેમના સમકાલીનો

હું સ પૂર્વે જાણ્યા અને ન જાણે વર્ષે શ્રી વર્ધમાનનો જન્મ થયો હતો તે વખતે જે નામના પુત્ર પડ્યો તે શુ હતો માતા, પિતાના જોડમાં તમા સ્ત્રી આધેના સુખમાં તેમને ‘દેવોક ન મન ગાળ્યો માતા, પિતાના મૃત્યુ પછી તેમને સસારત્યાગનો વિચાર કર્યો પરંતુ મોટાનાઈને તેથી દુખ થવા નાહ્યું તેથી તેમના આગ્રહને પણ થઈ તેઓ મે વર્ષે જ્યારે સસારમા રહ્યા હોય તે શીશુ વર્ષે અતે તેમને સમાગત્યાજ જી અન્યાય ધર્મ રચીમો એમથી જો મામ નમર અને પુરુષાર્થી આદારાં લાવી ગમે ત્યા રાત્રિ દિવસ તેઓ આગતા કેળ આત્મનક્ષી તેમનું વન બની હુ હુ વમનિ બદા નિર્જન અને એ ન ગયમે સકો, પમિતે અને ઉપચારી સારી આ વમા અખિતભાવે તેઓ રતેના દીક્ષાના તેરમે વર્ષે કશ્ચુકાનિકા નામની નહિને કિનારે એક ખેતના ખેતર પામે તેઓ ખાનગ્ય હતા એ વખતે નિસનો ટે નો પ્રર પ્રવર્તેના હતા આત્મભાગ્યુતિ અને અનન આ મરીર્નું સ્વપ્ન અપ્રતિખનિન ચાની સુ હતુ તેઓ આ મમલ બની ગયા હતા પ્રવર્તન્યાન, પ્રવર્તન

સેસ્યા અને પ્રશન્ન અધ્યત્માત્મની અવિરત ધારા ચાલુ હતી. ધર્મના રગડબો સતત ખરી ગયા હતા. આત્મપ્રજ્ઞાનો પુજ દસ્યમાન થઈ રહ્યો હતો એમના આત્માને કેવળ પ્રાપ્ત થયું. અનત અબ્યામાલ સુખની લહેરો ઠગી દુખ, પગસતા અને બધેનો તૂટી ગયો જેને માટે અવિશ્રાંત શ્રમ ચાલુ હતો તે મહાજ આત્મત્ત્વા આ માટે પ્રાપ્ત થઈ ગઈ થી. મહાત્માના સમયે અને ધર્મનાયકો વિદ્યમા હતા. પણ તેઓ મધ્ય ધી મહાત્મા આજીવનિતેજ આસતતા આ રાજ્યોએ શ્રી મહાત્મા દ્વારામનનરત કેવલજ્ઞાનના પ્રમશ દ્વારા ખોલેલા એકાદ્ય નદિ પણ નારત્તિર્પત્ય, અનુચ્ચ આ હોવાના અતર્જન વિચારો પણ જાણ્યા. અર્થે સચરાચર વિશ્વને દેશમાં તેઓએ જાણ્યું અને જાણ્યું માર્ગે જાણી નરત્તિર્પત્ય.

મ ખડીપુત્ર ગોશાલક અને તેના સિદ્ધાંતો

બિલ્લ બિલ્લ માળો, પથો સમ્રાજો સાડાઓ મતો આન્નારા અનેમો ધર્મધુરીનાએ ચલવા હતા. ધર્મજિનાસા માટે સોડો ઠગી હતા. એ જિનાસા એમનામા મેટની મધી તીવ્ર બનતી જતી હતી કે તેઓ આમધી તેમ સર્વન મા દર્શન માટે બનતા પરતુ તેઓની દોનાર માન સાનો અત આ રો નો તો મનને મારે અને ભાવે તેમ મન એનો નીમત્ત આજીવન તર્જતા થી. મહાત્માને ધર્મોત્તર કેરો આરબ્યો તે પહેલાં હોવાવળના અને જુદાંદેવના ઉપદેશસ્ત્રોતો નેતા થઈ ગયા હતા. ગોશાલ નુકસાનવ્યવસ્થા નિર્દેશ જોઈ આદિત્વમા તો ને પરતુ જિનામગેમા પૂજા છે.

ગોશાલ ૧૧ મત વિરોધીનમ જુદાનો શું અભિપ્રાય છે તે આપતો પ્રથમ તપાસીએ ૧૨ ૧૩ ૧૪

ગૌતમ જુદા કહ છે ૧૫ કિન્નુઓ! આ પૃથ્વીના ૧૩ ઉપર સિદ્ધાંતો જેવા અદિત્વગંજી અને પાપી બીજા કોઈ નથી કાળ ક

સંદર્ભથી નિમુખ સખનામાં એ કાળજીવન હોય છે હે ભિક્ષુઓ !
 સ્વાસ્થ્ય-મિશ્રાદિષ્ટિ હોય અનેક છે પરંતુ તે બધામાં મોઢપુર ગોણા
 નીકળે એ અન્યનું અદિત કરનાર બીજો કોઈ નથી સમુદા પાયરેની
 ત્રાગ માલ્યીઓને જેમ અપાયગરી કુખદાપી, ઘાતકારી નિરડે છે
 બગબગ, તેમજ આ સસા રૂપી સાગના હોય માટે મોન (નિર્દા
 નકામો ખોટો) પુર મોચાનક શ્રામક, કુખદાયક અને નુશ્માન
 કરનારો છે ૧

‘હે ભિક્ષુઓ ! વગી કામગામાં વાગનો બનાવેનો કામનો તદ્દ
 ફૂલની કોટિનો ગણાય છે કાળજી કે તે ગરમીમાં ગરમ અને હીમા
 કડો થઈ નાક છે ત્રી રંગે પણ તે કાગો છે અને સગાથી ન
 દાવમાં નાખી રાખતો નથી બગાડર આ કામગા જેવોજ અનમ
 પ્રકારનો મકખનિ ગોણાનનો વાદ રૂપ પ્રગરના શ્રમજીવામાં છે ૨

“અત્યુત્તમ માં ગોણાનના જે વાદનું આલેખન કરામાં
 આશ્રુ છે તેને બૌદ્ધ સાહિત્યનું પણ સમર્થન છે તેમાં મહામા
 આશ્રુ ઇ ક શુદ્ધિ અગુદિનું કોઈ કાળજી નથી પ્રાપ્તિ નિર્દુષ્ટીતે
 પરિત્ર બને છે અને નિર્દુષ્ટીતે અપરિત્ર પણ બને છે નવ-પગના
 પુરમાર્થને જગ જેટલો પણ અવમશ નથી તેમાં બને પણ ન્યાન
 નથી એટલે કોઈ કહે કે એમાં બવ, સીર્ષ, પૌષ્ઠ પગમની અપેક્ષા
 છે તે તે મોટું છે મર્દ જૂનો પ્રાણો, છોયો, અને સત્તા નન
 સીર્ષ અને પૌરુષરહિત છે તેઓનું પર્વિર્વન પ્રારમ્ભ અનિવિન રાજના
 અને અન્યવને બની છે હમાથી મધિપત્ર બાતિમાં નિત્ય તઓ
 સર્વ કુખનો ઉપગો ૩ છે જિના ભગાપિત હ લેસ્વાના અરૂપને
 મળનું ગોણાવન અનિવારિત હ નિતિનું વર્ગન છે એ અભિજનનિત
 નિર્રૂપણ ગોણાવન મનનુમાર આ પ્રમાણે છે આમકી, પામકી વગે

૧ = અગુદા નિભ, મકખનિ ધર્મ

૨ = એજાલ

૧ -

ભગવંતને નમના દાગી ખાતન રૂઝી પૂઝી બચાવે તો નમના
છોડી દબાવત પહેરણી માફક ની અને વાન પત્ત એમજ નીચી
ગોશાનકે ભગવાનને જુદા પાડના પ્રશ્ન પ્રોડા છે નિર્મલે થકુ
હતુ તે / બન્યુ એટલે અપા આ પોડના બનાવને ધ્યાનમાં નર્મ જે
થરાનુ હોન હ તેજ થાય કે મેરા નિરતિવાલી ન્યાપા ની નો
જાવાનથી દો પડ્યા ?

ગોડાવ- પ્રશ્ન નિરતિવા ની સચા અન્ય વિભાજનોમાં પત
કારે છે ? ગોનાન એના હંદ હ કે તમામ ન્યા ૧૫ દુ મો
જે અનુભવ મ્મ ક અથવા તમે જે પોતાના ધ્યાનની અ
થાય કે મે મન મર્ધ હવત પોતાનુ હું થતુ નથી હવ પાને / અ
જાતો બના નથી તો પડી જીમ્મી ના વાતજ મ્મ નો / પ્રશ્ન
હવતી અનુભવિ સાગનિક અથવા મ્મ ? નિરતિફલ કે વળ
હવતી શુદ્ધિ / શુદ્ધિ પત્ત હવતી નહત નથી એ તા બનવાનજ
અને / અને / ની બનવાન ત નરીજ બનવાન આ હિરથી મ્મવા
તા પર એ છે ? ગોશાનક ખાતાની પ્રોડા કલ્પિત માન્યતાઓ અ / મપ
ગોનાઓ પોતાને અનભાવની ગીને ક થે જતો

વળા એ અથ જોશાન ના મનધેમા આ પ્રમાણે નિર્મલ ગ
થેતો છે એ અધ્યાનના હતુ જેની મધ્યમાં કમળ હવત અને
હંદા જરા આ પુરના મ / અને રૂઝી ના જેમાં એ પોડાન
૧૫ દતો ગોશાનક મ્મ ? મર્ધ હોર તે પ્રોડા તે જી થાય /
ગો પ્ર ન થાય ક, મતત થાય છ જે મર્ધ હોર તે / એ બકુ
દખ તેજે મ્મના મકુ દગ દ શુદ્ધિમાન પુર હોર તે તા હિરકુ
એમજ કહ કે મેનુ દુ મ એનો માધ, એનો પતિપ એના કમનુ
દગ નથી તે તો થવાનુ હતુ તે થકુ નિ ન હતુ તે બન્યુ એમ

૧ ' ભાવતી હવ, ' શબ્દ ૫૬

૨ ' ભાવતી, ૧૨--

શુદ્ધિમાન કહી શરીર સજ્જ, જાગ્યાં અવગ્યાઓ-તમામ નિવર્તિ-
વાને બંધીન ૮ મનુષ્ય કહે છે કે તે બધું ફગી રતો છે તો તેનું
કહેના ખડ ખાન છે ૧ ગોશાનક વિચિત્ર અને અવગ્યા દતો ધર્મ
વિચાર પુર ૧ તો તેની પાસે જતો જ નહિ છતાં એના ભક્તો અને
અનુયાયીઓની મંજ્યા વિશાળ હતી. ભગવાન પામેથી તેઓને સ્વામી
પ્રાપ્તિનું જ્ઞાન તેણે મેળવી લીધું હતું તે ઉપરાંત તેણે દિશાચર
ક જેઓ પાર્શ્વસ્થ અવિરોધતા તેમની પામેથી અશ્વગ્નિમિત્તનું જ્ઞાન પણ
મેળવ્યું હતું આથી સુખ-દુઃખ, લાભ-અલાભ, અને દુર્વિત-મરુજના
મધ્યમાં ગોશાનક જનિત્વવાણી કરી શકતો લોકો આ દિશાએ એની
પાછળ ઈશ્વર અમો ગાડા-વેના ચર્ચ ગયા હતા અને એનામાં અનુ-
રાગ ધરાવનારાની મંજ્યા લાખોની હતી કાષ્ઠપિણની આટણી માતા
ગાંધિના અપવાદ રતા અને કાષ્ઠની નિર્મલ-મરુજ કરતા એને નોતી
શરમ ૧ નોતી આવડ ૨ આર્દ્રકુમાર દીક્ષિત ચર્ચ લાવ્યા પામે જન-
છે એ વખતે ગોશાનક તેમને મળે છે અને આર્દ્રકુમારને એની મત-
લગનું હો છે કે એને એટલે ૩ આર્દ્રકુમારને ભગવાન માટે જે એટલું
બધું માન છે તે ખોટું છે કાગળને મહારી હવે તેવો રતો નથી
મહારી ૧ જનજાન ન હતું ત્યારે તે એકાગ્રીપણે પિંદરતો અને
તપસ્યામાં તનીન હતો પરંતુ જનજાન પ્રાપ્ત કરી પગી તો વાત
નશુમી મર્ચ છે ૫ લ તે અત્યા લાખના મોટા મોટા ટોળામાં
ટોળા વચ્ચે હજુ છે અને ધર્મો અવગ્યામાં ભોજવે છે ગોશાનકને
આર્દ્રકુમારે એનો જડખાતોડ જવાન આપ્યો તેણે મનુ કે હે ગોશાનક ૧
મહારીર મંપૂર્ણ પુરુષ છે નિ ૧ ૮ અને પવિત્ર છે મસારના સ્વ-
રૂપને તેઓ જાણે છે એકાગ્રી હતા ત્યારે પણ દિતના મેલ હતા
અને અત્યારે ટોળામાં સ્થિરી ગયા છે તો પણ તેઓ લોક દિતરત છે
તેઓ વાત દાત રતેદિવ અને વાણીના શુભ-રૂપને જાણનારા છે.

૧ સ્વતંત્રતા ૨, ૧

૨ સ્વતંત્રતા આર્દ્રકુમારનો અધ્યાય.

લોકોનું દિન તેમને દેવે વચ્ચું છે બીજામાં માયા અસત્ય, અને અવ્યવસ્થા જન્મ છે તેમ તેમનામાં તે બિનકુચ નથી ગોશાનક ઠંડોગાગ બની જવાને બદલે ઉત્સાહથી તે પોતાના સિદ્ધાંતો આર્દ્રમારને સમજાવે છે તે કહે છે કે તેના એટલે કે ગોશાનકના સિદ્ધાંત પ્રમાણે હકુ પાણી પીવાથી, બીજા કે ધાન્ય કષ્ટવાદિ ખાવાથી, પોતાના માટે તૈયાર કરેલ આદાર વાપરવાથી તથા સ્ત્રી સહવાસથી એકના વિચારનાર તપસ્વીને જરાય પાપ લાગતું નથી છવો બદ્ધ, મુક્ત અને ન બદ્ધ કે ન મુક્ત એમ ત્રણ પ્રકારના છે એમ તેનું કહેવું હતું તેને નિઃસામે મંસારી છવો બદ્ધાબદ્ધ મિથિતા છે મહાવીર જેવો પુરુષ જે મૂઢસાગી છે તે ન બદ્ધ ને ન મુક્ત વિભાગમાં આવે છે ગોશાનકે વળી આગળ ચતાબુ અને કંતુ કે તે પોતે તો ખચમને માટે મુક્ત છે કાગલુકે તે પોતાને કર્મબંધન માનતો નહિ આવે સિદ્ધાંત વદાત દર્શનમાં છે અને આની કાઠિ છાયા “સમસ્માર મા પચ એ આ ગોશાનકનો સદાલ પુત્ર નામનો એક કુબાગ શિષ્ય હતો જેનો અધિકાર ‘ઉપાસક દશા સ્ત્રી મા આશ્રય છે તે મહાવીર સાથે ચર્ચામાં ઉતર્યો હતો અને જે થવાનું હોય છે તેજ થાય છે એ મિદ્ધાતની તેણે મહાવીર પાસે ઉદ્ઘોષણ કરી હતી મનુષ્યનું ધાર્મિક કાઠિ થતું નથી આના જવાબમાં જાગરાને તેને મ્યુ કે તમારા વાસણો તમારી દુકાનમાંથી કોઈ ચોરી જતા અગર તાડી નાખે તથા તમારી પ્રિય પત્ની સાથે આડો વ્યવહાર દર્શાવે તો તમારે તેની સાથે બાગલું નહિ કા છુકે તમારે તો જે થવાનું હતું તે થયું એમ માની મંતોર પકડવો જાગવાનના આ જવાબથી એ કુબાર-સદાનપુત્ર-નિરૂપર બની ગયો હતો

ગોશાનકના મતનું પ્રચલિત નામ આદ્યવિમ્બત એવું પણ હતું એ આદ્યવિકા ? નામ ગ્રહેતા અને તપશ્વણ કરતા સર્વ વસ્તુમાં-જડમાં પશુ-તેઓ દેવ માનના અને બને ત્યાસુધી તેઓ તેને હજી ન મરતા

દનકરતિને મા ત્ર દનો તેને એને પદિલ કરના મુ ત
તપતી ! નમે મુનિ ૧૧ ૩ જુઓના સવાન (અથ ત જગ્યા આ
ના) ૧૧ ૧ આ પ્રમાણ રજેક રખત શુ જેથી દિવાન દી ઈ
ગા અરે સોને મેગવરી તનનસ્યા તેો યાગા મા રાન ૧૧ ૧થી
તેના ઉપર ૧૩૬ ભ રાન આ જનુ નો એ તમેનસ્યાને પોનાની
શીનરેમ્પારી નદિવત્ જનારી જાચાનમે જચારી જીરા ૧૦ ૧૧
તેમેનસ્યાની પ્રામિત્તુ નદ્ય ભજવાનને પૂચ્છ જે ઉપ થી ભ રાને એને
પ્રાપ્ત કરવાની વિનિય્યાત્ ૧૬૧ અજગારી જો ૧૧૧૬ એ પ્રમાણે
વિધિવત્ આચરના ગી મહમ્મિ દમ્મન ૧૬૩

બાસાન જનત રે ઉપેશવા બદ્ધ રમ્મ તે રેવાજ ૧૧ ૧૬
પોનાનો અરો ૧૧ ૧૧ જમાવી ફાસ દતા નેક્રિમા પોનાની ૧૧
એ જિલ કડકસતી રનો દનો મે ૧૧ મા રીની પ્રપ્તતા અને ચો ૧૬
યાખ મહા ૧૧ આટપગીયા સિદ્ધાતો પ્રચાર તેલો ૧૧ ભે જોગરી
કરી રલો દનો ગગાનદી મહાનગી લાદિન ૧૧ ૧૧, સાનિ નગા રજે
રેતુ ૧ ૧ આખી એ પ્રમ નુ વિશિષ્ઠ મનમા ૧૧ તેત નેજામારી
ઉપન્ન મુ ૧૧ દત રાને તે રેના ૧૧ ૧૧ ની અચરિ પૂરી ૧૧
પરેના મધ્ય ૧ માલમ મ્મ તેનો પ્રપ્ત ૩ તો પગ મેલો અરિ
જારી થઈ શકેતો નથી ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧
ઉપગ ૧ વાતા ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧

જ રન મ્પારી ના અમ્પામિષ્ઠ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧
૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧
૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧
૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧

૧ ૧ બાસરી સ્ત ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧

૨ વિશેષ વિન્તાગ માટે જુઓ 'લગનની સુત' ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧

૩ સુત કૃત્તા ૧, ઉપાસન (વિષામતર, હાલ્યાત ન પાદિત)

- (૧) મખખનિ ગોસાનક,
- (૨) પૂરણ કુરસપ
- (૩) પદ્મ કુરસપ,
- (૪) અમિત કુરસપ,
- (૫) સળથમેનદોપુત અને
- (૬) ગૌતમ શુદ્ધ.

આમાં મખખનિ ગોસાનકની હમીકત આપણે ઉપર જોઈ ગયા. હવે બીજાઓના સળથમા જે કાઈ હકીકતો લોકાની જાણ, જાણના સાહિત્યમાંથી જે મળે છે તે દ્રુકમાં લખાવી જાણ.

(૨) પૂરણ કુરસપ

આના સિદ્ધાંતો શુ હતા તે વિગતવાર જાણના મળી શકતું નથી પરંતુ મૌદ સાહિત્યમાં એના વિશે જે વર્ણન સમઢાયેલું છે તે ઉપરથી નીચેની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ લાગવી શકાય છે.

‘આજે કહ્યું હોય બીજા પામે જરાયું હોય, આજે કાપ્યું હોય કે અન્ય કાગ કપાયું હોય આજે કોઈને ગાસ આપ્યો હોય કે અપાવ્યા હોય કોઈએ ગ્રામી વધ કયો હોય કે ગામો દોય ચોરી ખરી હોય કે ખરાબી હોય ધાડ પાડી હોય કે પડાવી હોય લુટફાટ ખરી હોય કે ખરી દોડ, અભિયાન સેઓ દોડ કે મેવડાઓ દોડ, જૂઠું બોળો દોડ કે મોનાવજાનું દોડ-આ રીતે દ્રુકમાં ગમે તે થાય કહ્યું હોય - કાપ્યું હોય તો પણ તે કરનાર કે કરનારને કાંઈ પાપ લાગતું જ નથી સુવીક્ષ્ય અથવા સ્વભાવી ગમે તેટલી કતન ચનાવી હોય કે લોહીની નીચો પહેવડાવી હોય તો પણ તે કાંઈ પાપ લાગતું નથી ગમા જેની ચવિત્ર નદીના દક્ષિણ મિનારે કાપાકાપી કરે કે મારામારી કરે અને ઉત્તર મિનારે મળ કરે અથવા જા કહે તો તેને કાપાકાપીનું નથી લાગતું પાપ કે જાનું નથી નગતું પુણ્ય.

દાન ધર્મ, સયમ તપ, સત્ય લાજણ વગેરેથી પુણ્યોપાર્જન થાય છે એવું માનનારા જન માટે છે

આ પૂરણ ક્રમસપ ગૌતમ જીવનો સમસામયિક હતો કહેવાય છે કે તેનું ઇ સ. પૂ. પાચસો મોતંગમાં મૃત્યુ થયું હતું તેને બૌદ્ધોએ અકિયારાદીમાં ગણ્યા હોય છે. ૧ “સુવૃતાગ વર્ણિત અમાગમ્વાદ આના વાદને મળતો છે ૨ આત્મા સ્વભાવે અકિય છે અને પુણ્ય તથા પાપ તેનામાં પર છે એ એના વાદનું કેદિય તત્વ છે આ પૂરણ ક્રમસપ નમ કૃતો હતો તેની આમપાસ મોટું સિધ્ધિદ વિટળાયેનું રહેતું તે વખતે એ જગજગ્ન ધર્મનિયતા ગણાતો-એટલો બધો મોટો કે લોકો તેને તીર્થ કર પણ કહેના કે માનતા

(૩) પકુધ કચ્ચાપન

આ પકુધ કચ્ચાપનનો મત નીચે પ્રમાણે હતો આ જગત સાત પદાર્થમય છે એ પદાર્થો કોઈથી વિનાશને પામતા નથી તેમજ એ પદાર્થો કોઈએ બનાવ્યા હોય તેમ પણ નથી એ પદાર્થો સ્થિર, દૃઢ અને સ્તબ્ધની જેમ અવિચલિત છે એ નથી દાનતા, નરી ચાનતા કે નથી ફરતા એ સાતેય આ પ્રમાણે છે - (૧) પૃથ્વી, (૨) જલ, (૩) અગ્નિ, (૪) વાયુ, (૫) સૂક્ષ્મ (૬) દુષ્ક્રમ અને (૭) જીવ એ સાતને માગ્નાર મરાવનાર, સાબનાર સ્વલુનાર અને વર્ણવનાર દુનિયામાં કોઈ નથી તીક્ષ્ણ શક્તિથી મત્તક કોઈ કાપે તો તેથી કાઢ તેનું ઉચિત તે હરી શકતો નથી એ સાત પ્રદાર્થોમાં એ શબ્દે પ્રવેશ કર્યો એટલું જ કહી શકાય.

આ પકુધ કચ્ચાપનના ઉત્પન્નના કોઈ પણ અમુક સમયે ગૌતમ જીવ દાન. અર્થાત્ તેઓ જન્મે સમસામયિક હતા એમ ઇતિહાસ કહે

૧ દીપ નિકાય.

૨ ‘સુવૃતાગ’

છે ભુદ્ધસેનાના પ્રાનાનુભાવ તે જિ ૦૪ પાળી પીનો કિં માત્ર
ગરમ જન જ અગી ૧૦ ॥ નો નેના અગ્રાપીઓ તપસી ૭૧
નના આ પદ ૧ આપા ૧૦ ૧૦ રામનસ 'અનેપવા
જો ૮ એવો ૧૧ ૧ "નૃત્તામ મા ૧૧ મને ૮૧

(૪) અજિત કેસકબલિ

આ મજિત અમરિ પોનાના મિધ્યાત ૬ રાદ કે મન
પૂરતો નામ્નિત સાસ ૬ પોમરતિમે મગનો નૃવનો ૭ ભૂતકાલ
તરફ નજર આ નામે ૭ માસ વિવાગે મનુષ્યમા નર્મગે વિષ-
માત હતા કોઈ ૭ જો હો પગામ્નો પૂસવો મનુષ્ય માગે છે
જરણ કે મેરી તેની સદજ કિતિ જ હાર ૭ પરતુ મે પૂવા માલ
પો પાળી રામ ૧ માળમ એથી નામ્નિત મને છે અને ગ્રાભાવિક
રીતે જ એ હવિ કુષ તરફ હો છે વિર ભોગમ્ની અભિ
લાસ કો પ્રાળી નથી મેરનો ૧ આ વા ની ઉપતિનુ મનુષ્ય નમા
વનુ ઉપમ્ન ૧૧ ૧ મુખ્યસ કારણ કે ચર્મ વા કે
મન બનના છે એને અતિકવા પગ લોકો કહે ૭ આ જગત
પાથ મદામ્નોનો એન છે એ મિશય મે બીનુ ૧૧ નથી અર્થ
નામ્નો પ્રા ૧૦ એને પોનાથનિ હો છે અને એક પ્રાન
૧૧ નિ તરફ એનો નીકા ૭૧ છે

અજિત કહેનો દનો ૬ ૧૧ રોમ શ્રા તપ ૧૧ ૧ રાનો
અર્થ નથી મના ૭ કો કાર્કરીએ તેનુ ફન તો હાવુ જોઈએ
૫ તુ રતુ જ નથી ત્યા ફનની નાન જી ૧ લોકો કહે છે ॥ આ
નોક ૭ ૫ નોક ૭ નાકો છે અને વો છે પરતુ એવો લોમો
ઉમેગ આપનારા શ્રમ ૧ આપનો સર્વના કે તીર્થ ૧ ૧ સત્પત્ર
ગમી છે તો તે મિથ્યા ૭ ૧ નામનુ ૧૧ ૭ ૫ નોકમા મત્યુ

જાલ જન્ય છે તે ઉપજારી કારણે જન્ય છે નહિ પણ મળ પામે છે ત્યાર પચમહાજનનું મેલું જે મળે જોડેનું હાય છે તે પાવેન મહામનો પોત પોતાના જોડામાં મળી જાય છે એને આપણે અત્યુચીએ છીએ મરણ બીજું મર્ષણ નથી પૃથ્વી પૃથ્વીમાં, જળ જળમાં, અગ્નિ અગ્નિમાં પાણી પાણીમાં, આને જરિયા આમગમા મની જાય છે મત ને આ પુરો ઉપાગી જન્ય છે જો સ્મરણમાં પચમ્યાગી દે છે તેણે પોતાના કસનમાં જ્ઞાન કોન વાજ લેમ જય તપ વો રામોગીમાં જમમાં મળાં નર છે 'મરમામૂત્તર્ય મેહસ્ય પુનરગમન કુત ?' અ દ પાલો આવનો નથી દાન, ધમ, મયમ તપ વો કરાની દિમાન ના આંચો અરમે માંચે જઈ ત્યા છે આન્તિ વાદનું સ્થાપન નરી મર્ષતા જ છે કાલ્ય લેવ જાન, મત્યુ પડી એનો મન્નો પિનાસ થઈ જાય છે પાળા વાદ હેનુ નથી અને સાથે કાઈ જતુ નથી આ લોક જ નાચો તે પડી જ્યાં મુધી કવવાનું હાર ત્યાં મુધી જાન ની, મળીથી વવનુ આ સિદ્ધાન અગ્નિત કસન અગ્નિનો છે અને તે આવાં મતન પ્રતિમિજ માત્ર જ છે

(૫) સંજય બેલદ્વીપુત્ત

સંજય મેનદ્વીપુત્ત ગૌતમ બુદ્ધનો સમભારીન હતો પશ્ચિમજક હતો અને પાતાની જાનને તીર્થ કો તરીકે ધોરિન કોતો સારીપુત્ત અને મોગ્ગસાયન-બુદ્ધના મે મુખ્ય શિષ્યો-આ સંજય બેલદ્વીપુત્તના પહેલા અનુચારીઓ હતા એવી ઐતિહાસિક શ્રુતિ છે આ સંજય વિદ્યેપનાદી અને અગ્નિનાદી એમ જન્મે હતો લોકો જ્યારે એને પૂછે કે "શુ પ નોક છે ?" ત્યારે એના જવાબમાં કાઈ કહેવાને બદલે એજ સામુ પૂછે કે "શુ પગોક છે ?" વળી લાજ જાઈ એમ પણ કહેતો કે પરનોક છે એમ પણ નથી અને પરનોક નથી એમ પણ નથી અર્થાત્ કુધ અને દહો-જન્મેમાં પચ મળતો અને એવી રીતે એ જટકી જતો એટલા માટે

અર્થાત્ એના પ્રત્યુત્તરો વિશેષ જન્ય અને અજ્ઞાન જન્ય
હતા તેથી એ વિશેષમાંથી અને અજ્ઞાનવાદી-જન્ય-પ્રસંગ પ્રમાણે
પહેલાં ઉપરાંત ૫ નોડમાં શ્રવે જન્ય છે કે નહિ અને ત્યાં સારું
૧૨મું ફળ બોધવે છે કે નહિ તેના જવાબો પણ તે સંહ્યાત્મક જ
આપતો અને મૂળની શુદ્ધ વાન તે વધારે જટિલ બનાવી દેતો
આના ઉત્તરો આપનામાં તેનો હેતુ એ દસાવવાનો હતો કે લોકો
બાવા અજ્ઞાની છે અને અજ્ઞાનનો આશય લઈને જ જવાન આપી
ત્યાં ૭ લોકો અને ધર્મ નારકો આવી રીતે ૮૫૫ એક ખીખો
મુજબ છે અને પોતાની કાશમાંથી હાથ બહાર કાઢતા નથી એવું
આકાશવતરી રીતે દર્શાવવાનો ઇ હો એ પાતે આજ્ઞા જવાન આપતો
એમાં હતો

(૬) ગૌતમ શુદ્ધ

ઉપર જણાવ્યા તે પાંચ ધર્માત્મકો વિષયમાં હતાં એ ૫મો
ગૌતમ શુદ્ધ પણ ક્ષેત્રમાં બહાર આવ્યા આ ગૌતમ શુદ્ધ જગતનાના
મેક ખાસ અને નોધપાત્ર સમ ૧૧૧૧ હતા મી મ્યાનનિગ્ધ ૭ મું
છે કે શુદ્ધ મહારીર કરતા વૃદ્ધ હતા? શુદ્ધે સુ આશુચ્ય એવી વર્તનું
હતું મહારીગનું મેતિ વર્તનું હતું શુદ્ધને જન્ય મહારીર પહેલા
ધર્મો હતા અને તેમજ પોતાનો પથ પ્રવળા પો દેતો તેઓ મહારી
પહેલા નિરાશ પામ્યા હતા આ ધર્માન કોસામીના મતે શુદ્ધ બના
મમમલીન તીર્થ મગમા તરુણ હતા ૨ એમનો આમ કહેવાનો આશય
જે છે કે 'પ્રાચીનતાની અને સંખ્યાની દૃષ્ટિએ અન્ય તત્ ૧૧૧૧ પથો
નોંધ પથ મગમા એ ૬ હતા એટલું જ નહિ પણ આ બધા તીર્થ
કોમાં ગૌતમ શુદ્ધ તરુણ હતા ૩ હો આ એમાં તથ્ય ૭ ૨ નિ
રાસિ 'અત્યંત નોધવામાં કેટલી સુનિ ૨ કેટલી અત્યંત ૨'

૧. બાસ્તીય વિષય તુનીર મથક પીર સવત કાનુ બના
૨. મુગતર નોંધ ૧૬, ૫૦૬, ૭, ૧ - ૬
૩. એલ

શુદ્ધ અને મહાત્માને જાન્યે સમગ્રની દત્તા એ જાન્યે પગલે
 જાન્યે જાન્યે જાન્યે સરોધકા એકમત છે પરંતુ જાન્યેના જાન્યે જાન્યે
 નિર્વાણ સુધે પૂરતો મન્યોદ પ્રવર્તે છે તેઓ જાન્યે ધર્મી વખત
 એક જ નગરમાં, એક જ નગરીમાં, એક જ ગામડામાં, એક જ સમિ
 વેશમાં (પગમાં) અને એક જ મેળીમાં પણ ગયા હશે સમાજ તે
 જાન્યેની તરફ પક્ષપાત સહિત કે પક્ષપાત રહિત દષ્ટિ એ જોતો હશે.
 મહાત્મા ધર્માત્માને જાન્યે પામે જાન્યે લોકોની દષ્ટિ અને જાન્યે એક
 સરખી હતી નહિ અને હોઈ પણ ન શકે. બૌદ્ધ સાહિત્ય ઉપ થી એ
 ગ્રંથ રીતે સમગ્ર છે કે જોતમ શુદ્ધ જોત જાન્યે પામે જાન્યે
 અને તેમની પામે પશુ અનેક પરિસ્થિતિમાં આવના શુદ્ધ તેમની સાથે
 અર્થમાં વાતમાં અને પરામર્શમાં ઉત્તરના પ્રજ્ઞિત ચાલ પડી મળ્યા
 છે કે શુદ્ધ પાર્શ્વનાથના સિધ્ધિમાં પશુ ગયા હોય. પરંતુ જાન્યે
 વાન મહાત્માને પામે જાન્યે હોય એ જાન્યે પ્રમાણ મળતું નથી.
 પરંતુ નિર્મલ અમરોના વિચારની અક્ષર તેમના ઉપર ગ્રંથ રીતે પડી
 હતી એમ તો બૌદ્ધ સાહિત્ય ઉપરથી જાન્યે છે પ્રજ્ઞા પડીના ગર્વ
 જોડના કાળમાં તેમને અનેક નિન્ન નિન્ન પથે સમ્રાથો અને
 આત્માનાં અન્યામની દષ્ટિએ પરિચર સાધ્યો હતો અને તેમને
 જાન્યે જાન્યે સત્ત્વ જાન્યે ત્યા ત્યા તેને વળગી રહ્યા હોય અગર તે
 મત્સ્યને પોતે પોતાના પથે પ્રવર્તનમાં અપનાવ્યું પણ હોય. નિર્મલ
 અમરોના વિચારોનાં સપર્શ સાધ્યા છતાં તેઓ તેમની સાથે ની
 શક્યા હોય એમ જાન્યે નથી પોતે જાન્યે પામે ત્યારથી પોતાને
 અર્થમાં માર્ગ એમણે ચાલ્યો હતો.

જિનામનોમાં જોતમ શુદ્ધ વિષે જાન્યે નોંધો પાત્ર જાન્યે શકે
 એવી જાન્યે દર્શાવ્યું જાન્યે નથી એક જાન્યે ' સ્વતંત્રતા' માં જો
 ગાથાઓ તેમના સિદ્ધાંતોના વિસ્તાર આવે છે. એક જાન્યે

અધ્યયનમા આદ્યમા ૧૦ મૌદ્ધિ વિનુઓ મગે કે ત્યાં તેમ ॥ વિરા
 રાના જાન્યમા દર્શનના આગે ૧૦ આ વિચાર અન્ય ૧૦ દર્શનના
 જિનાઓમા મળી ૧૦ જોનમ જુદા સિદ્ધિ તરફ જિનાઓના
 વન ૧ કામિ ઓ સીન્ય યુગ ૨ સ્વાર નિર્ધય માનપુત્ર અને નિર્ધય
 શ્રમોના સળધમા મૌદ્ધિ અતિશયો એ ગીમ ત ૬ વગેના કે
 તથા નતી નિર્ધયમના અમાનાયનાતી પી ૧ ઉપર ઉત્તમની
 જોદ્ધ આચાર્યોએ પ્રમાણમા કાંઈ ૧૧૨ ગીમઓ કરી છે જોતમ
 જુદ ભગવાન મહાત્મી યના ૧૧મા નાના દના ૬ એ દા એ રાતને
 આપના પતી મળી ઈ અ તો પાડુ એ તે મ્હા વિના આને તેમ
 નથી જ કે જોનમ જુદ નિર્ધય ૧૧૨ મામે વગેરે ૫ તો જુદાદ મો
 છે પ્રથમ તો જોનમ જુદ એ ૧ તપની દના પગુ તપશ્ચ નમા મગ
 જામે કેમ એમને સાર્થક્ય કે એ ન ભાગ્ય એને તપશ્ચ નમા દુપણે
 માનનાર અને તપશ્ચરણી પ્રચાનિમો આદ્યત સુગતપણે ૧૧૨ મ્હ
 ના નિર્ધય ધર્મ તરફ એમણે એમનો ૧૫ જ્ઞાન ૧૦ હાય એમ ભાગે
 ૧૦ જોશા ૧૦ જમ ભાવાનો અતિવાગી ચર્ચને લગવાન નાથ છે
 વર્ રહ્યો હતો તેમ જોનમ જુદે ૫૫ પાશનાયની ૫૫ ૫ ૧ના શિન્ય
 મજોમા સહવામ એ ૧૦ હોન એમ ભાગે ૮ અને પાળાની એમના
 વિચારો પૃથક્ ચર્ચ ૧૧૨ જ્ઞાન તેથી પોતે સહવામ હોડી આની નિમ્બ્યા
 હોન ૧૦ જમ ભગિત નથી જોનમ જુદ સત્ય ખાતર અન્યદર્શનીઓને
 સયોગ કે સપર્ક સાધતા પરગુ પુગ્ગરજુ કરના હમેશા ધાનાના
 વિચારોન જ પોતાના સિદ્ધિતાનુ જ અન્યની વિચારમંદિઓ નાગ-
 વાની ઇતેમની કરના પોતાની માન્યતાઓ જગત મમસ પ્રચારવાની
 અને પ્રચારવાની મહત્વાકાંક્ષા તેમનામા વિશેષપણે હતી એમ બૌદ્ધ
 સાહિત્યના વાચન અને અભ્યાસ પછી લાગ્યા વિના નથી કંતુ કહી-
 વાનો આશય એ છે કે અન્ય ધર્મના પોતાના વિચારોને પોતે નિરૂદ્ધ
 એવા સિદ્ધાંતોને યથામત્રાજ અને વધારાશ્યા અપનાવી એમણે એક
 નવો પથ ચાલુ કર્યો હતો

આગળ જણાવ્યા તે છ ધર્મભાષકો પૈકી ગૌતમજીને પદ મિદ્ધાત પ્રચાર સખ્યા અને સાહિત્યની દૃષ્ટિએ વધારે પડતુ વૈશિષ્ટ્ય ધરાવે છે એટલે એતો અદ્વિયા જગ વિન્તારપૂર્વક જમાનો આપ્યો છે

લિનુસધમા સિન્ત કડકમા કડક રીતે રહે એ આશયથી ગૌતમ જીએ અનેક દુષ્ટક નિરમોની જાગ શુધી હતી છતાં લિનુસધ નિયમ પાનનમા અવારનવાર ગૈધિય બતાવે છે^૧ શ્રમણીસધની રચના માટે ગૌતમજી ઉત્સાહી જણાતા નથી તો પણ ગૌતમી નામની પોતાની મારીને ગૌતમજીએ શ્રમણીસધની અધિકારી બનાવી હતી પોતે આમ કરના નાખુશ હતા પરંતુ સિધ્ધમજ્ઞના અનુગ્રેહથી તેમણે તેમ કહ્યું હતું ગૌતમજીને પોતાને જ સધધર્મ માટે ઝાઝી આશા નોતી અને તેથી જ એ સધ માડ પાંચમો વર્ષ સુધી ઉવિત ગ્ધી શકે એમ આગળથી જ તેમણે ઉવિધ્ય લાખ્યુ હતું શ્રીમન્ન્યામા ગૌતમજીએ શ્રદ્ધા હતી નહિ, છતાં તત્સબધે વ્યાઠ ઉમ નિરમોની તેમણે રચના કરી હતી આ શ્રમણીસધમા ક્ષમા અને ઉત્પન્નવર્ણા નામની મે લિનુસધીએ હતી ઐતિહાસિક પરંપરાનુસાર એમ માનવાને કારણે છે કે ગમ્મ મિમિસા ની રાણી પણ રાજાની અનુગામીક બૌદ્ધ લિનુસધી થઈ હતી

ઉત્પન્નવર્ણા એક ધનાઢ્ય ન્યાપારીની પુત્રી હતી અને તે કુમારિવસ્થામા જ પ્રાજ્ઞિકા બની હતી ધર્મપ્રચારના કાર્યમા બૌદ્ધ લિનુસધે જે કરી બતાવ્યું છે તેનું લિનુસધીમધે નથી કંઈ બતાવ્યું છતાં લિનુસધીસધનો ક્રોધો દિપેક્ષણીય તો ન જ ગણાય.

મોદ જ્ય લિનુસધી વર્ગને સાધ્ય છે કે નહિ તે વિષયમા એક આખ્યાયિકા આ પ્રમાણે છે^૨ આવસ્તી નામની નારીની સમીપમા આવેલ અધવનમા સોમા નામની લિનુસધી વાનાવસ્થામા ખેડી હતી તે વખતે તેને મારે આવીને આ પ્રમાણે મ્થુ -

૧ બૌદ્ધ સધધર્મિય ' નામનો આ કોસાલીનો લેખ

૨ લિનુસધીસધુત

ય સ હસિદિ યતય યાન દુરધિસમવ ।
ન સ દુગુલ વઝઝાય સશ્કા પપ્પો તુ દરિયયાજ

આ ગાથાનો અર્થ એ છે કે જે યજ્ઞાન (નિર્વાણ) પ્રાપ્તિએને
પત્ર દુર્ગલ છે તે યજ્ઞાન માટે સ્ત્રીયો પ્રવૃત્ત કરે તો શુ તે રાખ્ય છે ?
જે સ્ત્રી જ્ઞાન રેખાત જ્યો હોય એ વખતે તે મર્યાદા છે કે પાકો છે
તે જાણવા માટે જે અજ્ઞાનજિજ્ઞાસા એકવી કરે છે (તે સ્ત્રીયો માટે શુ
તે રાખ્ય છે ?)

મોખાએ જવાબ આપ્યો -

કિંચિદાસો કિં કરિયારા ચિત્તાંદિ મુસમાદિતે,
જ્ઞાનગિદ્ વત્તમાનગિદ્ સમ્મા પમ્મ વિપસસો ।
યસ નૂન મિયા યમ દ્વયો હ પુરિસો તિ વા,
કિંચિ યા વન અસ્માસ સં મારા વત્તુ મરદ સિ ॥

અર્થ - મિત્ર ઉત્તમ પ્રમાણે સમાદિત થયુ હોય અને જ્ઞાન લાભ
થયો હોય તથા સમ્યક્ ધર્મ જાણે હોય તો નિર્વાણ માર્ગમા સ્ત્રીત્વ
શુ કામ આકુ આવે ? જેના મનમા કુ સ્ત્રી છુ અથવા પુરુષ છુ
અથવા કુ કાર્તિક છુ એવી અગ્નિના બની રહી હોય તેને હે માર ! તુ
ખુશીથી એવુ કહેજે આ મોહણી માર સમગ્ર બોલે કે મોખા પોતાનું
સ્વરૂપ પામી ગઈ છે અને તેથી હે તમા કુ ખી થતો ત્યાથી તે
આસ્થો મેલે

તથાગતના સિદ્ધાંતો

■ પર જે વાત કરી તે શુદ્ધતા સ્વયં વિષેની થઈ ગોતમશુદ્ધના
જ્ઞાન અને વિચારો ઘણી વખત અજ્ઞાનવાદીના જ્ઞાન અને
વિચારને મળતા-જુલતા હોય એમ લાગે છે કેઈ પણ

મનુષ્યના પ્રશ્નો ઉત્તર હા કે નાના નિશ્ચયાત્મક રીતે આપી શકતાં નોંતા. જગતને તેઓ કહેતા કે તમને દુઃખ કેવાં હોય તે મારી પામે આવે. તેનો ઉપાય જનાતુઃ પરંતુ એ દુઃખ સારી થયું એનો ઉત્તર મારી પામે નથી એમ તેઓ કહેતા. આ જાનતને તેઓ જાણના દરજાતથી સમજાવના કોઈને બાણ વાંચુ હોય એ વખતે એ જાણ કેવું હતું અગર એ બાણમા મના પીંછા હતા એવાં પ્રશ્નો એમ એ પુછે અને એ અનુચિત વાગે નેમ દુઃખના મરણની પૃચ્છા કરનારના સંબંધમા સમજવું સુખ્ય વાત તે એ છે કે બાણ કાઢી નાખવું મનુષ્યોએ આની નાહકની માયાકૃતમા ન ઉતરવું જોઈએ. આના પ્રકારની વિચારસગળી ગૌતમજીની હતી. મહિમ નિમય' મા એક એવી હકીકત છે કે એકદમ ગૌતમજી જેતવનમા અનાથપિંડિક ઉદ્યાનમા વિચરી રહ્યા હતા તે વખતે તેમની પામે વન્યગોત્ર પ ત્રાગક આવ્યો અને પ્રશ્ન કર્યો “હે ગૌતમ! આ લોક સત્યત છે કે અસ્ય સત? ” ગૌતમજીએ એનો પ્રત્યુત્તર વાલ્યો ‘હં વત્સ! મારી એવી દ્રષ્ટિ નથી વત્સે મરી પ્રશ્ન પૂછ્યો. હે ગૌતમ! આ લોક અતવાલો? ” એ સત્ય છે કે અન્ય? ” એ સત્ય? ” ગૌતમજીએ જવાબ આપ્યો ‘હે વત્સ! એમ નથી અને એમ છે એમ પણ નથી. આ રીતે આના આના અને પ્રતો વત્સે ગૌતમજીને પૂછ્યા વાળી પાણુ વત્સ પશિશાળકે પૂછ્યું ‘હે ગૌતમ! શુવ તે સરી છે તે મગમ છે કે અન્ય સરી? અને અન્ય શુવ છે? આમા તમારે શુ મત છે? ” ગૌતમજી કહ્યું ‘પડેનો મત મારા નથી તેમ જ મીએ પણ મારે નથી’ વત્સે વળી પૂછ્યું ‘હે ગૌતમ! તથાગત અત્યાગ છે તે મૃત્યુ માત્ર છે કે નથી? ” ગૌતમજીએ ઉત્તર આપ્યો “ગૌતમ મણુ પત્રી છે એમ નથી અને મણુ પત્રી નથી એમ પણ નથી. આમ વત્સ પરિશાળકે અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા પરંતુ ગૌતમજીએના ઉત્તરો ‘હા અગર’ ના ના નિશ્ચયાત્મકપદો ન આપ્યા અનમત એ ઉત્તરો માટે તથાગને

અનેક શુક્તિઓ અને પ્રશુક્તિઓ શ્રવણી છે મહિષાસુર મર્દે સ્પષ્ટ રૂપે તેમજો કવી નથી એને એમની વિદ્યા કહો કે ગમે તે કહો પરંતુ જે છે તે તેમ છે ગૌતમશુદ્ધ વસ્ત્રને કશું 'હે વત્સ! આવી દષ્ટિ રાખવી અથવા સિદ્ધાંતો સમજાવવા તે સરધાને દુષ્કર છે એટલું જ નહિ પરંતુ એ પ્રશ્નો જોધ માટે નથી તેમ નિર્વાણ માટે પણ નથી અર્થાત્ એવા પ્રશ્નો કશા અગર એના ઉત્તરો આપવા તે નિર્ગર્થક છે ।

ગૌતમ શુદ્ધ પ્રશ્નનો સીવો ઉત્તર આપવાને જાને ઉત્તર પૂછે છે હં વત્સ! તારી આગળ અગ્નિ બગે છે તે તુ જુએ છે? વત્સે મ્હુ હું જોઉં છું ગૌતમશુદ્ધે ફરી પૂછ્યું "અગ્નિ, હે વત્સ! તારી પાછળ બગે છે તેને તુ જુએ છે? વત્સે કશું 'હે ગૌતમ એ હું જોઉં છું ત્યારનાં ગૌતમશુદ્ધે પૂછ્યું "હે વત્સ! પૂર્વેના અગ્નિ હોવાનાઈ ગયો તે તુ જાણે છે? વત્સ કહે છે 'હા, હું એ જાણું છું ગૌતમશુદ્ધે વગી પાછું કશું 'હે વત્સ! પશ્ચિમેના અગ્નિ હોવાનાઈ ગયો તે તુ જાણે છે? વત્સે કશું 'હા, હું તે પણ જાણું છું ત્યારે ગૌતમશુદ્ધે મ્હુ 'હે વત્સ! અગ્નિ હોવાનાઈને કંઈ દિશામાં ગયો? વત્સે જવાબ નાખ્યો 'તે હું કેરી રીતે કહી શકું? આ બધા પ્રશ્નો અને પ્રતિપ્રશ્નો દ્વારા ગૌતમશુદ્ધ વત્સ પરિવ્રજકને એ હમીયન ઠસાવવા માગતા હતા કે એના પ્રશ્નો અર્થ જિનાના છે અને એવા પ્રશ્નો પૂછવા તેનો મહિં સાર જ નથી

ગૌતમશુદ્ધ પોતે કાષ્ઠજન્ય અષ્ટ વિધાન ન વાની ધિનિમા નોતા એ ઉપરની આખી ધટનાનો આરાધ છે પ્રતિપ્રશ્નો પૂછી મૂળ વાતને તેઓ ઉઘાડી દેતા શુદ્ધે ગમે તે વ્યક્તિઓનો પરિચય સાધ્યો હોય પરંતુ એટલું ચોક્કસ ■ કે તેઓ કાષ્ઠજન્ય નિર્વાણ મન્ન વિધાન કરી સંધ્યાની ગિયતિમા નોતા સામાન્ય શુદ્ધિના માણસને પણ સંતોષ આપી શક્યા હોય તેમ પણ લાગતું નથી 'મનિરમ્મનિકાન અને 'દીધનિકામ ને તપાસતા ગૌતમશુદ્ધે કઈ પ્રકૃતિના કે

કેવા વિચારના દત્તા તે પણ બાગ્પૂર્વક કંઠી સમજી નથી આ બન્ને ત્રયે ઉપરથી એમ વિચિત્ર થાય છે કે ઔતમણુદ અનેક વ્યક્તિઓ પામે શ્રુત દત્તા અને અનેક વ્યક્તિઓ તેમની પાસે પણ આવી દત્તા. પારંપરિક વિચાર પ્રિનિમય પણ થયો હતો કેવા કાર્યો કરવાથી શ્રુતો નરમગતિને પામે છે? સ્વર્ગ અને નરમનુ શુ સ્વરૂપ છે? સ્વર્ગ અને નરકે કયાં આવે છે? તથા શ્રુતો શા સારૂ ત્યાં જાય છે? વગેરે વગેરે બાનતોનો અસદ્વિચાર ખુલાસો તેઓ જરા પણ કરી શક્યા નથી. જન્મતમા પૃથ્વી, જનન, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ છે પરંતુ તેમાં શ્રુત છે કે નહિ એ બાબતનું કંઈજ સ્પષ્ટીકરણ તેમણે કયું નથી.

ઔતમણુદનો મતિસાહાર^૧

કહેવાય છે કે ઔતમણુદ ધણા દયાળુ અને કરુણાપર દત્તા તેમજે અદિસા વિરુદ્ધ મોટી ક્રુરતા ઉઘાડી હતી. તે વખતના સમાજમાં વૈદિક આરાધનાસારે યજ્ઞ-યાગાદિમા અગ્નિ, ગો અને અશ્વાદિના હોમ થતા હતા દિસા વિરુદ્ધના આવા પ્રકારના ઉપદેશથી યજ્ઞ-યાગાદિ ક્રિયા શ્રુતિસાનુ પ્રમાણુ ધણુ જ ધરી ગયું હતું તે વખતે માણસો માસાહાર કરતા ઔતમણુદ અને તેમના શ્રમણોને જનતા બોજન માટે નોતગની અને તેઓ જતા પણ ખરા બોજનમા આપવામાં આવતા માસનો તેઓ સ્વીકાર કરતા. કહેવાય કે “ખૂન અને અતિ પુષ્ટ થેટો મારી તેમની પામે લાવી, તેમાં તળી, મીઠું-પીપર જસરાવી તૈયાર કરી આપના તો તે માસને બૌદ્ધ શ્રમણો ખૂન હાંમીને ખાતા અને કહેતા કે એથી અમને માર્ગ પાપ લાગતું નથી.” અત્યારે પણ તિબ્બત, બ્રહ્મદેશાદિ સ્થળોએ જોઈએ અદિસા બૌદ્ધો હોવાનો દાવો કરે છે તેઓ અન્તરમાથી મામ વેચાતું લાવી માપરે છે અને કહે છે કે એ બકર

૧ “દીપનિકાય,” પ્રકરણ મોગ્ગલુ તથા “મહાપરિનિબ્બાણસુત.”

આદિ પ્રાણી અને અર્ધાં દાંષે માણું નથી તેથી જામને યેનો દોષ
લાગતો નથી

ઐતમજુદે મામાદાઁ કયો હતો એ જોઈપિટી તાગી જાગત
આ ૮ મુખી ચચાનો વિચાર નથી રહી છે. પુન્દ નામની એક વ્યક્તિએ
તો સુદર સુદાનુ માસ જૈનમજુદને આજાર માટે યોગ્ય હતુ એ
જોઈતો જા. જૈનમ જુદ ૫૧ પાનેનો જોઈ જની મુન્યુને સ જ થયા
પ્રેવાની મનનન એમ ૮ કે જૈનમજુદે મામાદાઁ કયો હતો અને
તેમનો અમલ સધ પણ નાસાદા નો ત કુતુમાં હતો. પુન્દ ૧૧ કોઈએ
અપમાનપૂરની નિજર્તના પણ નો ની કરી ઉવદુ, જૈનમ જુદે
એનો બચાવ કરી હતો આ પુ. સિચાય પણ એક ઉપ ગૂરપનિએ
સુદના માસની લિધા જૈનમજુદને આપી હતી. જૈનમજુદને
આપવામાં આવત આ સામર્થિ ન તથા તેમને કોઈ મામાદાનો
જુદનિર્માણ પથાન આસર એ દત્ત વર્ષ પડી થઈ જોવા મનાતા
સુદયોષ નામના આચાર પિટી ઉપની પોતાની વિચેચનામાં બચાવ
કરવાની એટા કરી ૮ ર અધાનુ અમ સ દના સકય એટલા બધા
અથા કરી મામના અર્થમા પરિવન કરી નાખ્યુ છે

સમીન દમીન તો એ કે ઐતમજુદ તથા તેમના અમજો
જી દિસા અટમાવતા ૩૦ તેવો ઉપ સ આપના હતા જનાં મામા-
દારમાર્થી તેઓ કોઈ બચી સમ્યા નથી મામાદારની વિરુદ્ધમા આદિ
જન સદ થતુ અને જનતાનાં એમની અવધિવના થવી શ' થઈ
એને અમુ જોઈ અમજોએ મામાદાર ૩૦ સની વિરુદ્ધમા સુ ઉપ
વેસો પાતુ એ વિરોધને ઐતમ જુદ ન જનકાર્યો એટલુ જ નહિ
પરતુ ઉતદુ એની સીધી ત મ્મ કરી. ૩

૧ 'અનુવર્તનિકાય' પાચમુ નિપાન

૨ 'મજિમનિકાર

૩ 'મજિમ નિમલ'

મૌતમ જુદું નિર્ઝન મહાન સ્થાન

ગુરુસ્થાનને શોભાવનાર વસ્ત્રો પ્રાચીન કાળમાં શ્રમણ, યતિ, બ્રાહ્મણ, અનગર, તપસ્વી, પરિવ્રજક અને સાધુ કહી સંબોધવામાં આવતો હતો. અર્થાત્ ગુરુસ્થાનના સ્વયં ઉપનુંકત શબ્દો સામાન્ય પણે કોઈપણ સમ્રાટ માટે વપરાતા હતા પરંતુ જ્યારે એમાં અમુક ખાસ સમ્રાટનો નિર્દેશ કરવાનું જરૂરી જણ્યું ત્યારે એ શબ્દો આગળ તે તે સમ્રાટનો શબ્દ મુકવામાં આવતો. હા તો જૈન સાધુ, બૌદ્ધ સાધુ, ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ જૈન સાધુઓને માટે નિર્ઝન, શ્રમણ, શબ્દ પણ ખાસ તો પદ વાપરવામાં આવતા. શ્રી વર્ધમાનને બૌદ્ધ સાહિત્યમાં નિઝક નામપુટ હઈનામાં આવેલ છે^૧ જૈનમ જુદું પરિવ્રજક બન્યા બાદ પોતાના આધના કાળ દરમ્યાન, ધણા અને બિન્નબિન્ન શ્રમણોના સંપર્કમાં ગાળ્યા હતા વધુમાં સાથે વિચાર વિનિમય કરી હતા અનેકો સાથે તેમણે તત્વચર્ચા પણ કરી હતી તેઓ પાર્શ્વપત્યથીઓના ખાસ સમાગમમાં ગાળ્યા હોય એમ લાગે છે^૨ જગત્પાનનો અતેવામી બની ગોસાનકે જેમ એમની પામેથી અમુક નિચારોની શ્રેણી મેળવી હતી તેમ જૈનમ જુદે પણ પાર્શ્વ પત્યથીઓ પામેથી કાંઈક શ્રેણી મેળવી લેવા એ અમલવિત લાગતું નથી. સ્વતંત્ર આનંદિક સાહિત્ય અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી તો પણ એ તો વિના જોખમ કદી શકાય તેમ છે કે ગોસાનકે જિન કે અર્હંત, તીર્થંકર વગેરે વગેરે ઉપનામો જૈન ધર્મમાંથી ખસકાવ્યા હતા તેવીજગતે જિન અર્હંત, તથાગતાઈ જુદેવના ઉપનામો પણ મૌતમ જુદે જૈનધર્મમાંથી જ તરફકાળ્યા હોય એમ જણાય છે જૈન સાહિત્યપ્રબુક્ત થી વર્ધમાન મન્યક ઉપનામો મેળવી અમુક

૧ મહાકવિ નિમય.

૨ જૈનસંસ્કૃતિ સંશોધન મહા, પ્રતિમ, નં. ૧૪

૩ "જગત્પાન"

ગોશાલકના સમ્રાજ્ય કે ગૌતમજીવના સમ્રાજ્ય સિવાય અન્ય કોઈ
સમ્રાજ્યે વાપર્યા જાણ્યા, વાળ્યા નથી ગોશાલક ભગવાન મહાવીર
સાથે ૭ વર્ષ જેટલો સમય ગ્લો હતો પણ ગૌતમજીવ રજા હતા
કે નહિ અને રજા હતા તો કેટલો વખત રજા હતા તે ખપ્પ જાણ્યાતું
નથી હતા તેમના અમમ સાહિત્યમાં જન ધર્મનું સુરેખ પ્રતિબિંબ
અકિત થયું જણાય ॥ જૈન સાહિત્ય પ્રયુક્ત પ્રાણાતિપાત મૃતવાદ,
અત્તાદાન પ્રાણાતિપાત વિરમણ મૃતવાદ વિરમણ આત્મવ, ક્ષીણા
ત્મવ આરાધન અને વિરાવમાદિ શબ્દો જે અર્થમાં વપરાયા છે તે જ
અર્થમાં બૌદ્ધ સાહિત્યમાં અનેક સ્થળે વપરાયેલ છે ૧ વત્સગોત્રી
પરિનામક ગૌતમજીવ પામે આવી પ્રમ કરે છે “હં ગૌતમ ! અકુશન
શુ છે અને કુશન શુ છે ? ગૌતમજીવ પ્રત્યુત્તરમાં કહે છે “હે
વત્સ ! પ્રાણાતિપાત, અત્તાદાન મૃતવાદ, મિથ્યાદર્શિ વગેરે વગેરે
અકુશન છે અને પ્રાણાતિપાત વિરમણ અદત્તાદાન વિરમણ સમ્યક્દર્શિ
કન્યાદિ ઇત્યાદિ ફલ કુશન છે ૨ ઉપર દેરેન અનુમાનની આ સાક્ષી છે

જૈન સાહિત્ય અને બૌદ્ધ સાહિત્ય વચ્ચેનું ઉપર્યુક્ત શબ્દ
સાદૃશ્ય અને વિચારસાદૃશ્ય કેવળ આકસ્મિક તો ન જ કહી
શકાય. બૌદ્ધ સાહિત્યમાં ‘સુવપિટક માં પાચ નિકાયો છે તેમાંના
સુવપિટકમાં પદ્ય મયો છે અને એ પૈકીનો એક ‘ધમ્મપદ
પણ ૭ આ ‘ધમ્મપ’ મા કેટલીક ગાથાઓ અક્ષરશઃ જૈન
સાહિત્યની છે લોકો એવી હતી પણ કરી શકે કે એ ગાથાઓ
‘ધમ્મપદ માંથી જૈન સાહિત્યે કા ન લોગી લીધી હોય ? આપણે એ
વિશે વિશેષ ચર્ચા નહિ કરીએ. બાકા બેદ અને રચના બેદ જે કોઈ
ચોડા ધણો છે તે ધ્યાનમાં ન લઈએ તો ‘ધમ્મપદ ની ગાથાઓ તેમ જ
‘ઉત્તરાધ્યાય ની ગાથાઓ વચ્ચે મોટાભાગનું સામ્ય છે

૧ “મન્વિજ્ઞાન નિમજ્જ”

૨ ‘મન્વિજ્ઞાન નિકાય,’ તેતિરયુ પ્રકરણ.

હવે આપણે બીજી જાગત તરફ વળીએ “રામ પમેણુધ્ય” નામના ગિનાગમમાં પએમી અને કેશીકુમારનો અધિનાર ચાલ્યો છે ? બન્નેની મુલાકાત ચિત્ત નામના એક સાગથી દ્વારા ગોઠવાય છે આ ચિત્ત પએમી રાગનો બીજી માતાથી ઉત્પન્ન થયેલ પરંતુ વયમા મોટો ભાઈ છે રાગ પએમી ઘણો પાપાચરણી હતો. પરંતુ કેશીકુમાર તેને જનધર્માભિમુખ બનાવે છે આ ઘટના “દીધનિમાય” નામના બૌદ્ધગ્રંથના છેલ્લા પ્રકલ્પમાં છે ૧ જે કે અદિયા નામને માનુષ પડે છે અર્થાત્ ગિનાગમ-વલ્લભ પએમી ચિત્ત અને કેસીને આને બૌદ્ધગ્રંથમાં પાયાસિ, સુત, અને કુમારમ્પપ નામોની યોજના કરવામાં આવેલ છે જે પ્રથમ પએમી પૂછે છે તેજ પ્રથમ પાયાસિ પણ પૂછે છે “જીવ અને શરીર એક છે કે બિન્ન ? જીવ પરનોમરિમા ઉત્પન્ન થાય છે કે નહિ ? — આ બન્ને પ્રશ્નોનો એક જ હિતર-એટને કે જીવ બિન્ન છે અને પરયોગમાં ઉત્પન્ન થાય છે — બન્નેમાં છે કેસીએ આપેલ દર્શનોમાં બન્ને મથેમાં જરૂર તફાવત છે ૫ કિત મેચા ભજ બન્નેમાં દર્શિતા અક્ષરશ સરખા છે એમ લગભગ કહે છે ૭ જે કે માઈ માનવુ એમ છે કે ઉત્તરો એક હોના ઝલા દર્શતને જરૂર છે આ સાદસ્ય ઉપરથી ૫ એચદાસજી એવુ અનુમાન ગિયર કરે છે કે બન્ને સાદિતો પૈકિના બંને તે એક બીજામાંથી આ વસ્તુ લીની હોય. બંને તેમ હો પરંતુ વસ્તુ સ્વરૂપ એક છે, અભિન છે ૪

અદિયા મારે એ વિચાર કવનો રહે છે કે બન્ને વચ્ચે સાદસ્ય છે કે વૈરસ્ય ? અને તે છે તો કેટલા પ્રમાણમાં છે ? માઈ ૨૫-૮ મતલબ એ છે કે સુકૃત અને કુપ્કૃતના ફોનો વિશે અને આત્મા

૧ ‘રામપમેણુધ્ય’

૨ “દીધનિમાય”

૩ “રામપમેણુધ્ય”

૪ એકાન્ત

પરોક્ષમાં જાય છે ॥ ઉત્તર પુરુષ જન્મેમાં મુક્તિ મેળવેલા વાતાવરણ ॥
 પરુષ સંવાદના પ્રારંભ અને ઉપસંહારના સ્વરૂપ વિસ્તરિત એકબે
 એકબે છે “દીપ નિકાય” માં એવી દર્શાવેલ છે કે પાત્રસે કિષ્કિન્ધ-
 એથી પરિણત થયેલા કુમાર કસ્થપનું આવાગમન સ્વાભાવી પાત્રાભિ-
 રાજ્ય કાચ દ્વારા નગરજનોને કુમાર કસ્થપ પાસે જવાનું આમંત્રણ
 મોકલે છે ઉત્તર પૂર્ણ થયા પછી પાત્રાભિ ઘેર પાછો આવે છે અને
 પોતે પહેરે છે તેવા વસ્ત્રો અને ખાદ્ય ॥ તેવું બોલતી બરીત ઘોડાને
 આપે છે નર્મણે પોતે જ્યાં તાવતિશ દેશે રહે છે તેવા દેવપેઠકમાં
 જતર છે વિવરનોગ કે ત્યાં ક તપસ્યા કે મનાસ્વિના પાતન તથા
 તેમને પડેન કુખના સંબંધમાં કંઈ પણ નિર્લક્ષ્ય બૌદ્ધ સંવિન્યમાં
 નથી મળેલો ૧ જ્યારે “ગાયપસેણુધિ” માં જણાવવામાં આવ્યું છે
 કે પચેસી રાજા વૈરાજ પામે છે અને દેશીકુમાર ધ્રમજીને કહે છે
 ‘આપના ગયા પછી હું અગમણીય અને મુશ્કેલ નદિ જનું પરુષ
 રાજ્યમાં ઉપજ્ઞાન થતાં દ્રવ્યમાંથી એથો દિગ્ધો લોખંદિત માટે કારીલ ૨
 આદરું કયાં પછી રાજા પચેસી રાજ્યમાં ઉતરી જાય છે અને તેથી કરી
 તેની સ્વર્ણકાના નામની સ્ત્રી તેના ઉપર કોપાવિષ્ટ અને છે આમ છતાં
 રાજા એના ઉપર મોહલાન પામતો નથી સ્ત્રી એને સ્નાનના વસ્ત્રોમાં
 અને મોજામાં ઝેર આપે છે રાજા જાણે છે તથાપિ એના ઉપર
 કોપમુગ્ધ બનતો નથી ઝેરની કુસંદ પીડા વે છે અને મરીને સ્વર્ગ
 વિમાનમાં આવક ધર્મના પાળનથી, તેમજ ક્ષમા અને તિતીક્ષા ને કારણે
 સ્વર્ગ દેવ તરીકે ઉપજે ॥ ત્યાં દેવ દેવિઓના નિરવધિ માન પાન
 અને મુખથી મુગ્ધ પચેસી (સ્વર્ગ) રહે છે

આ ઘટનાના નિરૂપણ પૂરતો જન્મે સાહિત્યોમાં કેટલો બેદ છે
 એ આ ઉપરથી સમજાશે એટલું જ નહિ પરંતુ કોણે કોનામાંથી
 પરુષ લીધી ॥ એ પણ આ ઉપરથી ખીલેલ થશે અદિયા એક

૧ ‘દીપ નિકાય’

૨ રાય પચેણુધિ

ખીજી ધાતુ પશુ પ્યાનમાં રાખવાની આવશ્યકતા છે આગળ આપણે
 તોઈ ગયા કે વસ્તુઓની પરિસ્થિતિ, જીવ અને શરીરના લિન્ગાલિન્ગત્વ
 લોકની સાથેતતા અને અસાથેતતા, અને ગૌતમ શુદ્ધની પોતાના મૃત્યુ
 બાદની ભાવિ ગિયતિ વિશે ખુદ ગૌતમ શુદ્ધને પ્રશ્નો પૂછે છે ? ત્યારે
 ગૌતમશુદ્ધ કાઈ નથી કહેતા એમ નહિ પરંતુ બીજો જ ઉત્તર આપે
 કે જ્યારે “દીધનિકાય” મા કુમાર કસ્યપ ‘રાયપમેણુધ્ય’ મા આવે છે
 તે પ્રત્યુત્તરને મળતો પ્રત્યુત્તર આપે છે આમ હપીકત છે તો પશુ
 મન્નેમા કેના જ્ઞાન અને અનુભવ વધારે ગણવા ? ગૌતમશુદ્ધના કે
 કુમારકસ્યપના ? “મજ્ઞિમ્મ નિકાય મા ગૌતમશુદ્ધે આપેલ ઉત્તરો
 સુબોધ નથી અને Cનદુ ઉપાનલપૂર્વક વત્તને એમ કહે છે કે
 એવી માયાકોભા પડવા જરૂર નથી ત્યારે સુકુત તથા દુષ્કૃતના
 ફોલોની બામતમાં અને જીવ પરલોક ગામી છે એવું સ્પષ્ટ થયેલ કુમાર
 કસ્યપ ‘દીધનિકાય મા ક છે હવ જો કુમાર કસ્યપ ખુદ ગૌતમશુદ્ધનો
 શિષ્ય હોય એટલે કે ગૌતમશુદ્ધ એના મુખ હોય તો એ પોતાના પુરુ
 -ગૌતમશુદ્ધના મતનને અનુકૂળ ઉત્તર આપે કે જિનાગમ (એટલે કે
 અહિ “રાયપમેણુધ્ય સમગ્ગતુ) સમત અને સમર્થિત ઉત્તરો આપે ?
 કુમાર કસ્યપના ઉત્તરથી પાયાસી સમજે છે અને સુમાર્ગે માને
 છે એમ ‘દીધનિકાય પુન્તથી સિદ્ધ થતું હોય તો પ્રશ્ન એ થાય
 છે કે પાયામી રાજ્ય ધણો જ દુરાચારી હોવા જતા એણે ઉચ્ચ પર
 લોક પ્રાપ્ત કે વા એવું શું ધમાચરણ કર્યું એ વાત તો એ પુન્તક
 જરાપશુ સમજાવતું નથી ‘દીધનિકાય તો માત્ર એટલું જ કહી
 અટકી જાય છે કે પાયાગમિએ પોતે પહેલો તેવાં વચ્ચ, અને ખાતો
 તેવું બોજન શરીર-શુદ્ધિને આપ્યાં પરંતુ શું આપનાથી અર્થ મળી
 જાય ? અર્થાત્ કાર્ય-દારણના અભાવનું અહિ સ્પષ્ટ દર્શન આપણને
 મળી રહે છે અર્થ પ્રાપ્તિના મજબૂત કારણો છે ત્યાજ, તપશ્ચર્યા, મના
 દિનું પાનન, અને કષ્ટ સહન ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ જિનાગમ રાયપમેણુધ્ય

પ્રમાણે તો પએગીએ ધર્મ પ્રાપ્તિ પડી ત્યાંદિ આચર્યા, રાજ્ય તરફ આદાસિન્ય મેચ્યું, જો તરફની આસક્તિ છાડી, વિષને સમજાવે છ્દન્ય અને આખરે ક્ષમા, અને તિનીક્ષા પાળી જેના ફલસ્વરૂપે એને મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ

વસ્તુચિતિ આમ છે કે એક જ બાળત બન્નેમા હો કે સિન્ન પણ મુક્ત અને દુષ્કૃતના ફગની “દીપનિકાય” મત બાનન સ્વીકારવામા આવે તો પણ “રાવપમેશ્વર્ય” વર્ણિત હકીકત જેટલી એ સબદ્ધ ઔચિત્યયુક્ત, અને પ્રત્યક્ષકારી લાગતી નથી પ યાસી રાજા ધણેજ અધાર્મિક અને પાપાચારી હતો અને પરનોકમાં એ માનતો નો તો. કુમારસ્વપના ૮૫૪થી એનામાં જે આવમરદાયક પરિવર્તન થયું તેનું ઉચિત આવેબન “દીપનિકાય માં લેવા મળતું નથી. સુકૃત અને દુષ્કૃતના ફગની વાત કરી છે પરંતુ અર્થ અને નરકનો સમગ્ર ખ્યાન આપવામા એ ખુસ્તક સત્તર નિબ્ધન નિવ યુ છે દિસાનું ફગ દુ ખ છે અને ૫૦ પરાએ નરક પણ છે એમ જિનાગમે અથગે અથગે અસદ્ધિપણે દહે છે ત્યારે પરનોકની વિચારણાના સબધમા જોતમણુક અત્યંત સસયાત્મક રહે છે આ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ લાગે છે કે દીપનિકારે “રાવપમેશ્વર્ય માથી આ હકીકત ઉપાડી હોય.

નારી જ એક બીજી બાળતનું બન્ને સાદિત્યો વચ્ચેનું સાદસ્ય વિચારણીય છે જ જુદીપ પ્રવૃત્તિ નામના જિનાગમ પ્રમાણે અત રાજા ત્યારે દેશ માધરા નિકળે છે ત્યારે તેને ચક્ર, રત્નાદિ ઔદ રત્નોની પ્રાપ્તિ આયુધ શાળામાં થાય છે ૧ આરી જ હકીકત બોલ સાદિત્ય મ થ “દીપનિકાય માં પણ આવ છે ૨ આ મ થ પ્રમાણે કુશાવતી નામની રાજધાનીમાં મહાસુદર્શન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો તે નજરીની આસપાસ સાત કિશા હતા આવા સાત કિશા કાંઈ નજરીની આસપાસ

૧ જ જુદીપ પ્રવૃત્તિ.

૨ ‘દીપનિકાય.

હતા એવું વણુન કોઈ સાહિત્યમાં મળતું નથી ચક્ર, અશ્વ, સ્ત્રી, આદિ રત્નોની ઘાત બન્ને સાહિત્યના ઉપર્યુક્ત ગ્રંથોમાં છે કે એટલે છે કે “જનુરીપ પ્રતિષ્ઠિ” માં ચૌદ રત્નોની જગ્યાએ “દીપનિકાય” માં સાત રત્નોની બાબત આવે છે

પરંતુ હમીકતનો વિસ્તાર “જનુરીપ પ્રતિષ્ઠિ” માં જેવો મળી આવે છે તેવો “દીપનિકાય” માં નથી જતા જૈન સાહિત્યની સ્પષ્ટ છાયા બૌદ્ધ સાહિત્ય ઉપર પડી છે એ તો ઉપરજીવી રીતે વાચનારને પણ વિદિત થયા વિના નહિ રહે

પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો બૌદ્ધ ધર્મમાંથી જૈનવર્મનો પ્રાદુર્ભાવ થયો એવું વિદ્વાન કરતા હતા. ઘટનાઓ પૂરતું વર્ણન સામ્ય અર્થસાદિ પ્રતોની કે પનાતું સાદૃશ્ય, ઉપદેશો સબધ-સાદૃશ્ય અને સબ યોજના વિષયક વિચાર સરસીઓનો અભેદ-દૃષ્ટ્યાદિ દૃષ્ટ્યાદિ બાબતો એ-બીજાએ એક બીજા ઉપરથી લીધી હોય. ગૌતમબુદ્ધ તત્કારીન અનેક સંસ્થાઓ સાથે અનાર નવાર પોતાનો સંપર્ક સાધ્યો હતો એ વસ્તુ ઐતિહાસિક છે જતા એમણે પોતાના ધર્મને નિવક્ષ્યુ એપ આપ્યો હતો. ગૌતમબુદ્ધ રચિત સાહિત્યને વ્યવસ્થિત વ્યવસ્થા આપવાનું કાર્ય તેમના શિષ્યાએ જને કર્યું હોય. તથાપિ એમના વિચારોના અવતારને એમાં તેઓ રોકી તો ન જ શક્યા હોય. સમસા મધિક ધર્મનાયકોની સાથેના પોતાના વિચાર વિનિમયમાં જે જે સારી નમારી વસ્તુ તેમને લેવા જે-તે લાગી તે બધી તેમણે અપનાવી હતી એમ તેમના સાહિત્યના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે

ગૌતમબુદ્ધે ઉગ્ર તપશ્ચર્ય કર્યું હતું અને પેટ તો પુણી જેવું પોચું બનાવી દીધું હતું પરંતુ ઉત્તરાવસ્થામાં તેમણે તપશ્ચર્યા વિરૂદ્ધ વતણું બતાવ્યું હતું. “મજ્ઞિમ નિકાય” આ અનુમાનનું સમર્થન કરે છે. “મજ્ઞિમ નિકાય”ના કેટલક શ્રુત અનુસાર

યથા નમરીમા । આરામ પુષ્કરિણીના કિનાર, જ્યાં ગૌતમ
 શુદ્ધ પોતાના મમજુ સિધ્ધો સાથે વિચરી રહ્યા હતા ત્યાં, પ્રાસ્થ
 હન્યારોહ પુત્ર અને હરક પરિવ્રાજક આવે છે ? અને કેટલાક
 પ્રશ્નો પૂછે છે જો પ્રત્યુત્તર ગૌતમશુદ્ધ આ પ્રમાણે આપે છે
 હે ૫૬૦ । ચાર પ્રમાણ પુરૂષો (આત્માઓ) આ જગતમા
 છે એક આત્મા આત્મનય અને આત્મપરિતાપના અનુયોગ યુક્ત
 છે બીજો આત્મા અન્યનય અને અન્ય પરિતાપના અનુયોગ યુક્ત
 છે ત્રીજો આત્મા એ બન્નેથી મિશ્ર છે અને ચોથો આત્મા આત્મ
 તપ યજ્ઞ નહિ અને પગતપ (પગને દમન કરવું તે) યજ્ઞ નહિ
 એમાં માનનાર છે

ગૌતમશુદ્ધે ક્યા અને કેવી જિજ્ઞાસાથી હળી એના અપટ ઉત્તરેઓ
 ૧૫૧ મળતા આત્મતપ કરનાર જિજ્ઞાસાથી લાવનાર તપગ્ની
 અભિવ્રદ ધારી ગોશાનના કે જંગમનના કે અન્ય કોઈપણ સપ્રણયના
 બાલ્ય જોગીડા, મન્યારી કેરા હુચન કરનાર અને મસ્તક મુડન કરનારને
 આત્માની ઉપર્યુક્ત ચાર ક્રેંડીઓ ધીંગની પ્રથમ ક્રેંડીમા મુક્યા છે
 પરંતુ દમન કરનાર યજ્ઞ દિવ્ય માળ્યાને માગનાર, રૂકકરને માર
 નાં અને ચો ને મારનાર વગેરે વગેરે પશુજનના ધાનકોને તેમણે બીજા
 પ્રમાણમાં મુક્યા છે ત્રીજા પ્રમાણ રમિય વર્ગન નીચે પ્રમાણે છે
 કોઈ શત્રિય ૧૫૧ મસ્તક ઉપર ગળ્યાજોરે કરારેનો હોય તેવો અથવા
 કોઈ મોટો પ્રમજ બાહ્યુ લો તે જાલ અર્થ લપેગી દાર્ગ-મૂઝ
 મુજારી નગર બહાર ગેરવાને માટે ધ્યાન કરાવી શરીર ઉપર ધી-
 તેનુ નિયન કરાવી મૃતના સિંચાથી પીત્તજાને ખજૂતો, કેટલાક
 મર્દખો સાથે તે સન્ધાગરમાં રહેવા જાય. વળી તે એક વાહરના
 સાથે આવને પમે રાખી દોરે તેના એક આંચગમાથી જે દુધ
 નિર્ગે તે રાખને આપે બીજામથી નિકળે તે મર્દખને
 ત્રીજામાથી નકરે તે માહ્યુ-પુસદિતને અને ચોથામાંથી

નિમ્ને તે અગ્નિદેવને અર્પણ કરે અથવા આ બાંધી રહેલ દૂધ પડી
વાછરડાને પીવા આપે ત્યારનાદ તે રાજા કે આદ્યજ્ઞ એમ કહે કે
આટલા બગદો યજ્ઞ માટે હજુઓ ! તેમ વાછરડાઓ હજુઓ !
વાછરડીઓ હજુઓ ! ઘેટાઓ હજુઓ ! જ્યોતે કાપે-યજ્ઞના અબ
માટે ધાનમાં મેસના માટે આટલું દર્ભ કાપેલ આવે કુકમ આપ
વાથી જે દાસ નોકર કે પ્રેમી હોય છે તેઓ તેમ કરે કે પરુ
જેઓ આવી પ્રવૃત્તિ કરે છે તેઓ આત્માનુ દમન કરનાર છે અને
૫ તપ એટલે કે અન્યતુ પણ દમન કરનાર ॥ આ ત્રીજા પ્રકારની
વાત થઈ હવે ચોથા પ્રકારની વાત જૈનમણુક કરે છે આત્મતપ
નથી અને ૫ તપ પણ નથી એમ કહેનાર કે માનનાર મનુષ્યેજ
ધર્મ જોયો છે તે મુધાગદિત છે, સિનનીમૂત કે અને સુખને સમજ્યો
છે તેનો આત્મા ઘણ સમાન છે તે કોણ તેના જવાબમાં કહે છે
‘ તે જ તથાગત આ લોકમાં ઉત્પન્ન થયો છે તે જ અદ્વૈત
સન્મા સજુક છે તે જ વિદ્યા અને આગિયથી સ્વપ્ન જે તે સુખત
જે તે લોકવિદ છે તે મનુષ્યોનો અને દેવોનો શાસન છે તે માર
આદ્યજ્ઞ અમણુ, ધ્વજથી યુગ્ત દેવ અને મનુષ્ય લોકને ઓળખી
પ્રવૃત્ત કરે છે તે ધર્મને ઉપદેશ છે આદિ મધ્ય અને અતે
કાયાજ્ઞ છે એવા દેવલ પરિપૂર્ણ ધ્વજવર્ધ અને શાસ્ત્રને પ્રમાણ છે

“ મનિજમ નિમજ ના કદરક સુતમા જૈનમણુક આત્મતપ
અને પરતપના ઉપર્યુક્ત આગ બેઠે પાડે છે પહેલા પ્રકારમાં પોતાના
તથા પોતાના મડા સિવાયના જે શિનુઓ અમણે તપનીઓ અને
અભિમદધારીઓ વગેરે વગેરે છે તેમનો અમાવેશ કર્યો છે ખીજામાં
પર હવના પાત્રોને સમેગી પીવા છે. અદિ મુંઝી તો અણુ અરાનુ
છે પરંતુ ત્રીજા પ્રકારની જે વ્યવસ્થા તેમણે કરી ॥ તે જરૂર વિચિત્ર
લાગે છે જો કે તે સમયે તેવા પ્રકારની કોઈ પ્રવૃત્તિ આત્મી હોવી
તેઈએ અને એટલા માટે જૈનમણુકે તેમ કહ્યું હોય એ એક ૨૫
પીકરણ છે જરૂર ચોથા બેઠા માત્ર પોતાને જ જણે છે અર્થાત્

તેઓ પોતાના આ માને દમતા નથી તેમ પરના જીવને પણ દમતા નથી તેઓ પોતે પૂર્ણ સુખી સ્વસ્થ અને લોભરિદ્ધ છે એમ જણાવે છે

હવે અહિંયા એ પ્રમત્તે ઉપર આપણે વિચાર કરીએ તો જણાશે કે જીવન અને રીતન બે પૂરતી કાંઈ હરકત નથી પરંતુ તેમણે પ્રથમ વિષ્ણુ પદ્મા આત્મા તપ છે એવું માનનાર અમણો અને સન્યાસીઓને ગણાવ્યા છે એમાં ચૈતમણુદના અમણો ગિવાપના બાનાઓ નેગી ળો વગેરેને અમાન્યા છે જેઓ અને પ્રમત્તે પોતાના રાગીરને અને આત્માને તપથી યોગથી દષ્ટથી અભિગ્રહ વિશેષથી, પામે પામેના ધ થી વા રીત રીત ધરના અતરથી વા એકસાથે એક વખતે પડે તેટલા આદારથી એ સિધી, જે દત્તિથી શરીર નિર્વાહ કરતા હોય કે જેઓ રીત અને ઉપ્યુતા સહતા હોય છે જેઓ પચામિ તપ તપના હોય છે જેઓ લોભના ખીનાની શખ્યા ઉપ સૂતા હોય છે તેવા તેના અને અમણો તે વખતે વિદ્યમાન હતા તેવા અમણો કુટુંબ સ્ત્રીનો પચન-પાચનનો ત્યાગ કરી બહા નિગી પડેના હતા તેમજ ચૈતમણુદ અને તેમના મહાના અમણો પણ ધર કુટુંબ સ્ત્રી અને પુત્ર વગેરેને મુકીને નિગી ગયા હતા તો તેઓ પ્રથમ વિષ્ણુ પદ્મા કા ન આવે? ચૈતમણુદ પોતાને શા કા છે બાકાવન રાખે છે? તેઓ પોતે અમણુ છે ઉપર જણાવ્યા તેના અમ પોની માફક તેમણે શરીર તથા જીવને કષ્ટ આપ્યું છે તો પછી તેઓ પણ શા માટે પ્રથમ પ્રમરમાં ન બાવી શ? એની દીન કદાચ કરવામાં આવે કે તેમને પોતાને પ્રથમ સમજાશ કે જાન ન હોય પરંતુ તેમને જોધિ પ્રાપ્ત થયું એટલે તેમણી અર્થાત્ પ્રથમ પ્રમારમાંથી તેમણે પોતાની જાતને મુક્ત ગણી હોય એ બરાબર છે અને એ કાગ્યુસર તેમણે પોતાની જાતને ચોથા વિષ્ણુ પદ્મા મુખી હોય પરંતુ વિચાર એ આવે છે કે જો આત્મ તપ કરનાર અમણો અડીક છે તો પછી તેમણે અમણુ થવું શા માટે પસંદ કર્યું? અને શા

હેતુથી અમુક વખત તપ ક્યો ? શ્રમણ થનાની સાથે શા કારણે
 બોધિ ન મેળવ્યું અને શાંતિ ન મેળવી ? સાધ્ય એટલે કે શાંતિ જે
 આવશ્યક વસ્તુ હતી તે સાધન વિના પ્રાપ્ત થાય ખરી ? સાધ્ય પ્રાપ્ત
 થયા પછી સાધનને વખોડવા અથવા મુકી દેના તે સાધ્ય પ્રાપ્તિ થઈ
 છે એમ હી સમજ ખરું ? વિદ્યા પ્રાપ્તિ કાળે મનુષ્ય કેટલોક વખત
 પુનઃ સમજ કરી તેમાં વખત પસાર કરે અને પછી એટલે કે
 વિદ્યા પ્રાપ્ત થયા પછી કહે છે કે એ પુસ્તકો ખોટા છે તો શું એ કયો
 પાઠ ને ઈચ્છિત લાગશે ?

જે સાધન દ્વારા મનુષ્યને સાધ્યની સિદ્ધિ થઈ એ સાધનો ખોટા
 છે એમ જ્યારે કહે ત્યારે સાધ્ય જે મળ્યું છે તે સાધ્ય સાચું છે એમ
 કેમ માની શકાય ? અમે તે હોય, પરંતુ એટલું તો સ્પષ્ટ દેખાય છે
 કે તે વખતની આત્માનું દમન કરનારી મહત્તમ વ્યક્તિઓ પોતાના
 તપના કાર્યક્રમ પૂરતી બરાબર હતી એમ કહેવા ગૌતમ શુદ્ધ તૈયાર
 નથી બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તેમને દ્વિસામે આત્માને તપાવનાર
 શ્રમણો તપસ્વીઓ અને સન્યાસીઓ જ્ઞાન વિહીન હતા તેઓ એમ
 માનના લાગે છે કે તેઓ આત્માને રોગદ દુઃખ દર્શિ ગળા હતા જે
 વસ્તુચિતિ આમ ન હોત તો તેમણે પોતાની જાતને પ્રથમ વિક
 ર્ષમાં જઈ મુખી હોત જ પરંતુ તેઓ પોતાને બધાથી રહિત,
 મુક્ત અને અંગેશુન્નત માનના હતા તેથી તેમણે પોતાને માટે એવા
 વિષયની રૂપના કરી અને એમાં પોતાને જગ્યા-જ્યા તેમને મતે
 આત્મશાંતિ માટે તપનના કષ્ટ અભિગ્રહ વગેરે વગેરે સાધનો યોગ્ય
 જણાયા હોય એમ લાગતું નથી અથવા સમજણપૂર્વકનો તત્ત્વચાદિ
 ક્રિયાકાંડ તેમને અભિગ્રેત જણાતો નથી. સારાસ એ ■ કે તેમણે જે
 જે ત્યાગો કર્યા તેમાં તેમને આત્મહિન લાસ્ય લાગતું નથી આ વસ્તુ
 એમણે પાડેલ 'ઉપધુન્નત ચાર વિષયો દીના જેવી સ્પષ્ટ થઈ
 જાય છે

હવે તેમણે પોતાને ચોથા પ્રકારમાં કેમ ગળ્યા છે તે માનવ તપાસીએ તથાગત, મુગ્ધ વિદ્યાચરણ સપ્ત, લોકવિદ્, સમ્માસ-શુદ્ધ પુરિસાદ્ધ સારથિ ઇત્યાદિ, ઇત્યાદિ તેમના પોતાને માટે વાપરેલ વિશેષો છે તેમના આ વિશેષોનું ઔચિત્ય અને સાર્થક્ય તપાસીએ તમે તેટલી સાધના કે તપશ્ચલથી તેમને વસ્તુ પ્રાપ્તિ થઈ હોય પરંતુ સાતિથી કે મધ અપૂર્વ મમજ્જથી તેમને વસ્તુ પ્રાપ્તિ થઈ હોય એમ તેમના પોતાના કથન ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેઓ પોતાને વિદ્યાચરણ સપ્તન અને લોકવિદ્ કહે છે તો આવી યોગ્યતા તેમનામાં છે શું ? લોકવિદ્ એટલે મમજ્જ નોમને જાનાર અને વિદ્યાચરણ સપ્તન એટલે જ્ઞાન, અને ત્યાગના ધ્યાન આ યોગ્યતા તેમનામાં છે કે નહિ તે હવે જોઈએ

લોક દુખી છે સુખી નથી લોકવિદ્ એટલે લોકો સુખી નથી પરંતુ દુખી છે એમ જાણના. અથવા લોકો પોતાના જ અજ્ઞાનથી-અજ્ઞસમજથી દુખી થાય છે એનું જાણનાર તે લોકવિદ્ આટલી જ હળી તના જ્ઞાનથી એતમ શુદ્ધ પોતાને લોકવિદ્ કહેતા હોય તો તે અપયાર્થ છે મરણ કે લોકમાં ધારી ખીજી જાનતોનો સમાવેશ થાય છે નોકની વિજ્ઞાનતા લોકમાં આવતા પાયા લોકાતર્જત જીવો અને તેમના સમાન જો પ્રકૃતિ જીવોનો કર્મ ભોગવવાનો પ્રકાર જીવો શું કર્મ કરે તો સર્વ પ્રાપ્તિ થાય અને કયા કર્મોથી નરકમાં જાય સર્વ અને નરક શું છે, કયા છે ઇત્યાદિ, ઇત્યાદિ જાનતો લોકમાં અતર્જત છે અને પોતાને ખરેખરી રીતે લોકવિદ્ કહેનારા છે આ તમામ હળીકતો મથાર્થ એ પે જાણથી રહે છે પરંતુ તેઓ આ જાનતો વિશે કંઈ જાણતા નથી એ સ્પષ્ટ છે ઉત્તર, તેઓ પોતે નીચેની ગાથા દ્વારા લોકની અજ્ઞાનતા વિશે સ્પષ્ટ વિધાન કરે છે —

અનમતગોય મિસ્ત્રવે । સંસારો પુન્વાકોટિ ન પજ્ઞાયતિ ।

અવિજ્ઞાતવરણાન સત્તાન તથા સજોજનાનં સદ્ધાવત સંસારતુ

અર્થ —હે બિમુઓ ! આ સત્ય અનાદિ છે અવિદ્યાથી
દકાયેલા અને તૃપ્તિથી જીદિ જામેલા મગાર નકમા સપડાયેલા
પ્રાણીઓની પૂર્વ મિતિ શુ હતી તે અમજી શકાતુ નથી

હે સાધુઓ ! આ જીવોની મિતિ શુ છે અને મગ્ન પત્રી તેઓ
કયા જવાના છે તે હુ સમજી શકતો નથી અજ્ઞાસીમાને આથી
અપટ થને કે ગૌતમ જીદ પોતાને લોકવિદ્ર મહે છે તે 'દત્તુ માર્ગ'ક
છે તેમની નિરુદ્ધેનારા અન્ય દર્શનીયોના પ્રયોગી વાત મુખી થો
પરંતુ તેમના પોતાના જ પ્રયોગી એ વાત નિરુદ્ધ પુરવાર થાર
છે કે તેઓ નોકવિદ્ર નોતા નથી તેમના બીજા કયનો પણ તપામીએ.

સત્ત્વ અગ્રીતિ મો કન્ધામ ! અયમેકો અગ્રો ! સત્ત્વ નથીતિ
અય દુતિયો અગ્રો ! એતે તે ડમો અતે અનુપગમ્મ મગ્ગે ન તથા-
ગતો બેન્ન દેસેતિ અવિજા પઠ્ઠયા સત્ત્વારાં ।

અર્થ —હે કાત્યાયન ! સર્વ (આત્મા) નિત્ય છે એ એક છેડો
છે અને તે સર્વ નથી એ એક બીજો છેડો છે આ એ જાનતમા
ગૌતમ અમજી નથી જતા પરંતુ વચના માર્ગમાં તે ઉપદેશ
આપે છે

તથાગતમા ષ્ટહુ નાન દત્તુ તે તેમના જ પુરુષો કહી
આપે છે

ઉપ્પાદા વા તથાગતાન અનુપ્પાદા વા તથાગતાન ઠિતા ય સા
ધાતુ ધમ્માદિતતા ધમ્મનિયામતા દ્વદષ્ણચયતાત તથાગતો અમિસબુજ્ઞતિ
અમિસમેતિ અમિસબુજ્ઞોત્તા અમિમમેત્વા આચિન્સતિ દેસેતિ ॥

તથાગત પોતાને વિશે કહે છે કે ગૌતમ (તથાગત) નો જન્મ થયો તો શુ થયું અને તે ન જન્મ્યો તો પણ શુ થયું? આ ઘડિત, ધર્મ સ્થિતિ, ધર્મ નિષ્ઠામકતા કાર્મ-કારણ પરપરા તે આજ તથાગત તેને જાણે છે, તેનો સાક્ષાત્કાર કરે છે લોકોને કહે છે અને તેનો ઉપદેશ કરે છે હિરણ્ય ગૌતમ કહે છે કે તમે તમારી શુદ્ધિ સમજો

તાત્પર્ય એ નિકળ્યું કે તથાગતનો જન્મ થયો તેથી કે ન થયો હોત તો તેથી પણ જગતની સ્થિતિ તો જે છે તે જ રહી છે-રહી હોત લોકો તમે તમારી પોતાની શુદ્ધિ જ સમજી જાઓ અહિં કહેવાનો આશય એ છે કે ગૌતમ શ્રમણ પોતાને એક વખત લોક વિત્તુ મિત્ર આપે છે અને વિદ્યા સપન્ન કહેવાય છે જ્યારે ખીજી વખત પોતે જ કહે છે કે છવો કર્મા, કેની રીતે હિત્ય । યાવ છે અને મરીને કરા જાર તે કંઈ ગૌતમ શુદ્ધ જાણના નથી આ બન્ને પરસ્પર વિરોધી મતબ્ધો છે એટલે તેમણે પોતાને માટે પ્રત્યક્ષ કરેલું લોભવદ અને વિદ્યામયન વિરોધી પોક્ષ્ય તમે છે ' મનિષ્ઠમ નિકાય અનુસાર પોતાને ચોથા પ્રકારમાં ગણાવી લોકવિદ્ અને વિદ્યા સપન્ન મનાવવાય છે અને 'સચુત નિગમ' માં પોતે કંઈ જાણતા નથી એવું પોતે જ વ્યક્ત કરે છે

વિચારકો આથી વરતુ ગિયતિ સ્પષ્ટ સમજી જઈ શકે અને લોકોએ તથાગતને લોકવિદ નથી કે વિદ્યાસપન્ન નથી એમ કહ્યું હોત તો તેમના અનુયાયીઓને જરૂર કુખ યાત પરતુ આ તો પોતે જ હે છે એટલે આપણને પણ કહેવામાં દગ્ગન નથી કે ગૌતમ શુદ્ધમાં જ્ઞાન ચોક્કસ નોતુ

ગૌતમ પોતે ક્યારે અને કંઈ મતિમાં જશે એ પણ કહી શક્યા નથી અન્યની માફક તેમને પણ તે વિશે કંઈ ખ્યાલ નથી નિર્મય શ્રમણો સાથે ગૌતમ શુદ્ધને સપદ દેતો અને તેમના અમુક વિચારોની

તથા ઉપેક્ષની જાણ મૌતમ શુદ્ધતા લખાણમાં રજૂ તરી આવેલી છે એમ જોવામાં આવે છે પરંતુ ગ્રામ રહસ્ય તેમજ અસ્પષ્ટ બાબતોના સમર્થનમાં તેઓ મના શકાય તે રહેલા છે અમુક પ્રકારના તપ વિનંતી કરી આત્મ શાંતિ પોતાને મળી છે એવી ઉલ્લેખના જો કે એમણે કરી હોય છે તથાપિ હવેની મૃત્યુ પછીની સ્થિતિ વિશે તેઓ કંઈ કંઈ શંકા નથી આગળ જણાવી ગયા તેમ 'હીર નિકાય' અનુસાર કુમાર કશ્યપ પાયાસિ રાજાને પરભવની પ્રતિષ્ઠા કરાવે છે અને મુનિ તથા કુટુંબના દગની સમજણ કરાવે પરંતુ મૌતમ શુદ્ધને એ વિશે થોડી પણ શંકા હોય એમ લાગતું નથી કુમાર કશ્યપ કરતા મૌતમ શુદ્ધ તે વધારે જાનના ધારી હતા એટલે એ વિશે તેઓએ હતા પૂર્વક વિધાનો કરવા જોઈતા હતા પરંતુ તેમ કરવાને મને તેઓ તે મને કાંઈ સમજણ પાતી નથી એવું કહે છે

વિશ્વના ધર્મ નામકમાં ન પૂર્ણ નિર્ણયતા, અખાલ્સિત સિદ્ધાંતની ગ્રંથપુષ્પા અને અતીક્રિય જ્ઞાન-ઓછામાં ઓછા આ ત્રણ ગુણો તે અવશ્ય હોવા જોઈએ આ ત્રણ ગુણોના ધારકને દુનિયાએ જરૂર મહાન ધર્મ નામક જ્ઞાનનો જોઈએ આ ત્રણ ગુણો માત્ર શુદ્ધમાં હતા કે નહિ તે જોઈએ તેમના દેહો અર્થવાની કે તેમની કાળી બાજુ તથા મવાની અમારી અદિ જરા જોઈથી પણ ધમ્મજા નથી પરંતુ તેઓ પોતે જ પોતાને સાતાના સાદિત્વમાં કેવા ચીનરે છે તે જોવાની ઈચ્છા છે તેમના વિશે અન્ન, માદિત્વમાં શુ વર્ણનો આવે છે તે અર્થવાચી દેહમાં અમારી અધમ મનોદશા છે એમ વાચકો અનુમાને તેથી અદિ તે પડતું મુખીએ છીએ

ઉપર્યુક્ત ત્રણ ગુણો પૈકી પ્રથમ ત્રીજા ગુણની જે અદિ અર્થા કરવા માત્ર હું જાણતના લોકો કરતાં તેમનામાં એટલે કે મૌતમ શુદ્ધમાં જ્ઞાનની માત્રા વધારે ખરી કે નહિ? એના ઉત્તરમાં મૌતમ શુદ્ધ પોતાનું જ એમ કહેવું થાય છે કે તેમનામાં જ્ઞાનની કંઈ વિશેષતા નથી જ્યારે જ્યારે પૃથ્વી માટે મૌતમ શુદ્ધની પાસે જ્ઞાનદ

આવે છે ત્યારે ત્યારે તેના મનમાં અવધારેલ પ્રત્યો ઉઠે-૧ રજુ કરી
 દેવાને બદલે ' કેમ આનંદ ! મુ યધુ ? કેમ યધુ ? ' એવા પ્રત્યો,
 ઉઠે જોતમ જુદા પુછે છે જોતમ જુદા આનંદ પૂછે તે પરેડા
 કાંઈજ કહી શકતા નથી જોઈ ધર્મનાયકથી તદ્દન વિરુદ્ધ જ વાત
 જોત ધર્મનારાના સબધેની એટલે કે શ્રી મદાવીર ભગવાનના મબધેની
 છે ગાનમ ગજુધર ભગવાન મદાવીરને કાંઈ પ્રત્ય પૂછે તે પહેલાં જ તે
 પ્રત્ય જાનવિધિથી જોઈ તેને સચોટ ઉત્તર ભગવાન મદાવીર આપે છે
 જે ઉપરાંત સ્વર્ગીયોના કે અન્તર્ગીયોના જ્યારે જ્યારે ભગવાન મદાવીર
 પાસે જઈ સમાધાન માટે આવે કે ત્યારે ત્યારે તેમની શકાઓના
 નિવારણો ભગવાન તેઓ કાંઈ જોસે તે પહેલાં જ કરી નાખે છે
 યતપુત્રનુ આ અન્તર્ગીય જાન તેના જરા જોડના અશર્મા પણ
 જોતમ જુદામાં દુઝોચર યતુ નથી

જોતમ જુદા પોતે વિશિષ્ટ જાન ધરાવે છે એમ માનતા હશે-
 પરંતુ જગતના જીવેના પ્રકાર, કર્માનુમાર તેમની ગતિ-આગતિ વગેરેના
 સબધમાં તેમણે કંઈજ કહ્યું નથી ત્યારે યતપુત્ર મદાવીર, જીવે
 સુક્ષ્મ રચન, પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત પછે ચાર ગતિ અને ચોવીશ
 દકામાં - માનુસા પરિશ્રમજુ કરે છે, નારક, તિર્થંચ
 મનુષ્ય અને દેવજીવે જન્મ-મરણ કરી ગત્યાગતિ કરે છે
 તેઓ ત્યાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી સિદ્ધિ ગતિ પાંચમી છે જ્યા
 જો જાય છે તેને ફરી અવતરવા પડતું રહેતું નથી આ જીવે તે તે
 ગતિમાં કેવું સુખ અને દુઃખ જોગવે છે તે તે ગતિઓમાં જીવેને કેવું
 સ્ફીર કેટલું આયુષ્ય કેવી લેશ્યા અને કેવી દૃષ્ટિ મળે છે-વગેરે
 વગેરે બાબતો વિશે ગ્રીણમાં ગ્રીણી માહિતી આપી છે જેમાંની અલ્પાંક
 પણ જોઈ સાહિત્યમાં મળતી નથી મૂળ વાત એમ છે કે જોતમ જુદાને
 અત્યંત દ્રિય જાન નહિ હોય એમ લાગે છે પ્રત્યક્ષ જો છે તેની વાત
 જોતમ જુદા કરે છે નિમ ય યાતપુત્રને વિચારે આ વિશ્વ ધણુ વિશ્વાળ-
 હ અને આપણા સર્મજીવો પહોંચી ન શકે પરંતુ અલ્પ યોગન

વિસ્તીર્ણુ આ વિશ્વ એમને મતે છે નીચે સાત પાતાલ (નગરો), મધ્યમાં મનુષ્યો અને પશુ, પ્રાણીઓ તથા કિપર આકાશમાં સ્વર્ગ છે વળી નિર્મય શાતપુત્ર કહે છે કે પાતાનના નારક જીવોને તથા સ્વર્ગના દેવ-દેવીઓને બંને તમે ન દેખી શકો પરંતુ અશુભ કર્મના ફળ ભોગવવા નરકમાં અને શુભ કર્મના ફળ ભોગવવા સ્વર્ગમાં જીવને જવું પડે છે ગૌતમ બુદ્ધે જૈન સિદ્ધાંતની માફક, સ્વર્ગાદિના બેદો, અને મેદોની ગતિઓ વિશે કંઈ ખાસ કંચુ નથી જો કે પાયાસિ રાગના અધિકારે ચંદ્ર-સૂર્ય-તારામ-ન-ગ્રાહનિ સ દેવોની વાત કુમાર કથાપના મુખથી જણાવી છે પરંતુ એ વાત ઉપર દૃષ્ટે જણાવી છે એમ આપણને તરનજ જણાઈ આવે છે નિર્મય શાતપુત્ર કહે છે કે આ વિશ્વમાં જીવો અનંત અનંત, સુક્ષ્મ અને સ્થૂત પરો ભર્યા છે પરંતુ આનંદ શુદ્ધ તે વાત કરી શક્યા નથી

નિર્મય શાતપુત્ર અનીદ્રિય વાતો કરી શક્યા છે ગૌતમ શુદ્ધ આવી વાતો કરી શક્યા નથી એ વાતનું રહસ્ય દર્શિપ્રાપ્તિમાં રહેલું છે શાતપુત્ર મહાવીરના મતે જીવોને બે પ્રકારની દર્શિ હોય છે એક દર્શિ તે ચમચકુની દર્શિ અને બીજી દર્શિ તે આંતર જ્ઞાનની દર્શિ અથવા કહો કે નિઃશ્ચય જ્ઞાનની દર્શિ મનુષ્ય અત્યંત જ્ઞાનલાભી આવે અત્યંત શાંતિ અનુભવે અને અત્યંત તત્ત્વજ્ઞાની પવિત્ર માત્ર ત્યારે તેના આંતરગત્ય ઉતરે છે એ જ્ઞાનચકુની સદાચથી સમગ્ર સચરાચર વિશ્વમાં ઉમે અને નીચે અદર અને બહાર એમ સર્વ જો જોઈ દેખી શકે છે સૂર્ય પોતાના કિરણો ગમે ત્યાં મોકલી શકે છે પરંતુ વચ્ચે અતરાય આવતા એ જ કિરણોની ગતિની રૂકાવટ થાય છે જ્યારે આ દિવ્ય જ્ઞાનના સબધમાં એમ નથી આ દિવ્ય જ્ઞાનને કોઈ ધર પડ કે અતરાય નડી શકે નથી તે બધા પ્રવચે બેદો પોતાની ગતિનો પ્રસાર કરે આ દિવ્ય ચકુ શાતપુત્ર મહાવીરને પ્રાપ્ત થયા હતા પરંતુ ગૌતમ શુદ્ધને એ પ્રાપ્ત થયા નોતા આ સ્તવ જન્મે કર્મના

સાદિતેના અવનોહનથી અને અભ્યાસથી જ્ઞાત થાય છે જીવ એટલે શું ?
 જીવ કેટલો ? જીવની મૃત્યુ બાદ મતિ શું ? અને જીવ આવે છે ક્યાંથી ?
 આ અને આવા પ્રકારના કૂટ, દાર્શનિક અને તાત્ત્વિક પ્રશ્નોના ઉત્તર
 આપવાની ગૌતમ બુદ્ધની અશ્વમિ “સયુત્ત નિકાય ના એમના ૧૪ મથના
 આધારે આપણી જાણી અને જોઈ પોતાનામા જાન હોવાનો દાવો
 ગાનમ બુદ્ધ જરૂર કરે ■ પરંતુ જન્મતના જીવોની રખડપટ્ટીનું ખરૂ
 કારણ તેઓ જર્ણવી શકતા નથી જ્યારે નિર્મલ જ્ઞાતપુત્ર શ્રમજી
 ભગવાન મહાવીર એવડક કહે છે કે આ જીવો સસાગમાં પોતાના કર્મ
 પ્રભાવે રહ્યો છે તેઓ કહે છે કે જીવોને રખડવું-રજગવું જરાય મમનું
 નથી પરંતુ તેમની પ્રવૃત્તિ જ એવી છે કે જો તેમને આમથી તેમ ભટકાવે
 છે અજ્ઞાન, મોહ, અને કષામને વશ થઈ જશે દિસા ચોરી નિસાદિ
 દુર્ગુણોને મેલે છે—પુનઃ પુનઃ સેવે છે દિસા વિષય અને સ્વચ્છ તે
 મેલતો થકો જીવ મોહનીયાં અટકે કોને ઉપાજો છે અને આત્મા
 ઉપર તેના થઈ ઉપરાઉપરી જમાવતો જાય છે એ યશથી જીવ વધારે
 અને વધારે ભારે થતો જાય છે એ કર્મોથી જીવનો મૂળ સ્વભાવ
 દનાઈ જાય છે અને જીવ પોતાના મૂળ સ્વભાવ પ્રમાણે ક્રીપક સમાન
 પૂર્ણ જાગૃત થમાન હોવા ઠર્તા ધડાની અંદર મૂકેલા દીવાની જેમ
 પોતાનો પ્રકાશ બહાર દેનાવી શકતો નથી તે કર્મો આ પ્રકારના છે

જીવના સપૂર્ણ જ્ઞાનના ગુણને આવરે-રોધે તે જ્ઞાનાવણીય
 જીવની સતત ભ્રમણરુક સ્થિતિને જે રોધે તે દર્શનાવરણીય જીવને
 શરીરની અંદર જકડી સુખ-દુઃખ જે કર્મ વેશાવે તે વેદનીય જીવને
 અજ્ઞાન-કષાય-અને વિવિધ અસ્તવાદો અપાવે તે મોહનીય
 આ મોહથી જીવ પોતાનો મૂળ સ્વભાવ યથાતથ પસંદ જાણી શકતો
 નથી નળ રાગ જેમ માફક જેવો થઈ ગયો હતો તેમ મોહના
 પ્રભાવથી જીવ વિમુક્ત થઈ ગયો છે શરીરને વશ થઈ ગયો ■ અને પરત્ર
 થઈ ગયો છે જેનાથી આ જીવ જીવે છે તે છે આયુષ્યકર્મ નામકર્મની
 અસરથી શરીરની વિવિધ પ્રવૃત્તિ અને અગોપાગને અધીન થયો છે

ઉચ્ચ અને નીચ જાતિ, કુલ અને કુટુંબ રોગ કર્મથી પામે છે અને છે તુ તથા આક્રમક કર્મ છે અતરાય જેના વડે જીવ નન, લાભ, ભોગ ઉપભોગ, અને વીર્યદિ સર્વ સપત્તિઓથી અપહન થઈ ગયો છે અર્થ એ છે કે જીવ સંપૂર્ણ નિર્ગત શુદ્ધ, ભુદ્ધ, પરધર્મ રૂપ જતાં આ આક્રમકોથી એવી રીતે આટલ થઈ ગયો હોવાને સજમે પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ સુભાવી બેસે છે એ પરમ અદ્વૈત આ જન્મનના કોઈ કર્મ નાશ સાતપુન મહાવીરની જેમ ન વરમરંગીને સમભરી રાકરા નથી મોતમ શુદ્ધ બ્યવહાર રૂપ છે અને તેમણે અનેક બ્યાવદગિક વાતો કરી છે, પગલુ સાતપુન મહાવીરે આ માના અનેતા ઉગ્રાજીમાંથી વાતોનું જે રહસ્ય પ્રગટ કર્યું છે તથા જીવ અને કર્મના સંયોગનું દૃષ્ટકરણ પૂર્વક જે રહસ્ય કહ્યું છે તેવું મોતમ જુદા કરી રાકરા નથી સાતપુન મહાવીર સાથે મોતમ શુદ્ધે સ્પર્ધા જરૂર કરી છે અને તેમને મહાત કાવાના અનેક ઉપાયો તેમણે યોજ્યા હતા તોપણ મોતમ શુદ્ધમાં સાતપુન મહાવીરના જેવી અનત શક્તિ હોવાનું કોઈ પ્રમાણ તેમના ખુલા આદિત્યમાંથી મળતુ નથી હિન્દુ, મોતમ શુદ્ધે જળને વનોઆ જેવું કરી પોતાના ઉત્ક્રાસનું જ કારણ અભ્યાસીઓને આપ્યું છે ઇત્યદમ

બીજી પ્રકરણ

શ્રી મહાવીર

હવે શ્રી. મહાવીર વિશે અહિયાં વિચારણા કરવામાં આવે છે તેમના સમકાલીન જ વ્યક્તિથી શ્રી મહાવીર તુલના થાય છે પૂરણ કથા અને કહેલ કાત્યાયન, ગોશાલક તથા ઐતમ શુદ્ધ કરતાં પણ જુદા પ્રકારની મહા તથા વિચારસરણિઓ ધરાવનારી વ્યક્તિઓ હતી શુભ કે અશુભ ગમે તેવા કર્મ કરે છતાં તેનાથી પુણ્ય કે પાપ લાગતું નથી એમ તેઓનું માનવું છે ગોશાલક એ વ્યક્તિઓથી જુદી પડે છે તે ગમે તેટલો અને ગમે તેવો વડે અને હનકા વિચાર ધરાવનારો હતો છતાં તેને પ્રાણીઓ તથા અપ્રાણી વગેરેના જાનના અતિશય સિદ્ધિ કે નેષે જાણવામાં નથી ત્યાગ અને કષ્ટની સ્થાવના તેના સુધર્મ દષ્ટિ ગોચર થાય છે અમુક જાળનામાં પેશાવર કરતાં ઐતમ શુદ્ધ અહિયાં છે શુદ્ધમાં કરણા જિજ્ઞેષ હતી અને તેઓનું સસાર તરફનું વલણ ઔદાસિ-પ્રયુક્ત હતું આ કારણેને લઈ તેમણે મોટા જીવો પ્રાત અહિસક વૃત્તિ દાખવવાની અને યજ્ઞ-યાગાદિમાં પ્રાણીઓને વધ નહિ કરવાની ઉપદેશ કરી હતી બ્રાહ્મણ લોકો યજ્ઞમાં પ્રાણીઓને વધ કરતા હતા તે સામે એમણે “બ્રાહ્મણ ધર્મિયમ્ભુત” માં વિરોધનો સ્વરૂપે તે ઉપર તેમણે સૂક્ષ્મ જીવોની હિસા સજ ધર્મ કંઈ કંઈ નથી પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુના વનસ્પતિના જીવો તરફની તેમજ મૃત જીવો તરફની મૃત્યુ અહિસક વૃત્તિનું પ્રતિપાદન કર્યું હોય એમ જાણવામાં નથી હાલેસાક, પરલોક, સ્વર્ગ, નરક વગેરેના સજ ધર્મો તેમણે કશું જ સ્પષ્ટ વિધાન કર્યું નથી આ ઉપરથી, તેમને અતીન્દ્રિય જ્ઞાન નોતું એમ માનવા મન લગતું છે બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો નીતિનું-પુણ્યનું ફળ સ્વર્ગ અને અનીતિનું-પાપનું ફળ નરક એવા અસદ્ધિ પ્રતિપાદનો તેમણે કર્યા નથી કર્યા એ વાત સ્પષ્ટ છે

જ્યારે મહાવીર નામક બક્ષિ જગતના અધારાને વિદારી નાખે
 એની રાજની ફનાવે છે અદિસક વૃત્તિનું સર્વાંગસપૂર્ણ નિરૂપણ
 કરી ચારિત્ર્યશૈલિનથી જકડાયેન માનવજાતિને નવો પેગામ આપે છે
 ઉપનયન જેન આગમોમાં તેમનું જે ચિત્ર દોરવામાં આવ્યું છે તે
 જોતાં એમ નિર્વિવાદ નાગે છે કે તેઓ એક મોરવસાથી પ્રતિભા
 સ્વપત બક્ષિ હતા તેઓને શુદ્ધિથી પર એવું અસાધારણ વિગ્ન જ્ઞાન
 હતું કામ અને કષાયથી અનિષ્ઠ દશામાં તેઓ વિગ્નજતા હતા સ્ત્રીમા
 તિસુદમ જીવેથી માંડી બાદર ત્રસ જીવે સુધી તેમની અદિસકૃતિ
 પ્રસારિત હતી તેમણે એ આચરી જતાની હતી અને એ આચર
 વાનો અતુર્વિધ સધને આદેશ પણ આપ્યો હતો આમિર્વાનો
 આદાર લેવાનો તેમણે સકલ્ય સુદ્ધા પણ કદિ કર્યો નો તો તથા આદા
 રાંતિ મદ્ય કરતી વખતે કોઈ જીવને પીડા ક્રિયામના અને આશા
 તના ન માય એની સપૂર્ણ તોછારી રાખી હતી યત-યાગામિમાં જે
 પરશુદિસા એ વખતે ઘણ રહી હતી એ સામે મહાવીરે જોટના જુલદ
 સ્વરે પુષ્કર ઉડાવ્યો હતો તેઓ તત્કાલિન કોઈ ધર્મનાથકે ઉડાવ્યો
 નો તો એ વસ્તુ ઇતિહાસસિદ્ધ છે એ ઉપરાંત જીવનના નાના મોટા
 જે જે ક્ષેત્રોમાં દિસાએ પગ પેઢારો કર્યો હતો તે તે ક્ષેત્ર તરફ
 તેમણે લાનમત્તી ધરી હતી એશાનકે અને ઝીનમ જુદે અદિસાને
 એના આખા જાગા અરૂપમા મઠી હતી અને પ્રપી હતી મહાવીરે
 અદિનાને અતિમ અને સર્વાંગસપૂર્ણ રૂપમાં વિચારી હતી અને
 વર્તાવનારી હતી સદમાનિસુદમ જીવેના દિસાજનિન આત્મનાફને
 એમણે સાગળ્યો હતો અને એટલે જ તેમણે આવી મતનમનું કન્ધુ
 હતું કે હે પાડકો અને જોતાઓ તમે જરામર રાજાઓ અને નોંધ
 કરી લ્યો કે આ પૃથ્વીજાત અને જનજાત જીવે કંકણી ઉડા કંકે છે
 કે તેઓ પૃથ્વીમાં અને જલમાં જ છે પૃથ્વી અને જલ તેમનું ધર છે
 અને આશરો છે આગળ વધી એ જીવે કંકે છે કે લોકો તેમનો
 નિરર્થક ઉપયોગ કરે છે, તેમને એટ છે વાપરે છે અને પીએ

પરતુ તેમ કરવા જતાં તેમને એ ચાતનું ધ્યાન નથી રહેતું એથી તેમ ॥ (પૃથ્વી-જ્વળના) તો પ્રાણુ જાય છે

અહિં જાતો આટલો ગ્રીષ્મો ઉપદેશ લોકોને ન રૂએ એ સ્વામ્ય વિષ્ણુ જે પરતુ અહિંયા રુચિ કે અરુચિનો પ્રશ્ન જ નથી સત્ય મને કે ન મને પરતુ સત્ય તો સત્ય જ રહેવા સર્જાયું ॥ મહાતીર્થની દીપ્તિ તો તદ્દન સાગી સીધી અને સરળ જ ની તેઓ તો એમ જ કહેતા કે આપણને જેમ આપણો જીવ જડાયો છે તેમ સા માધને પેતાનો જ કાતો જ હોય-પછી એ નાનો હોય કે મોટો પ્રાણુતિપાત એને કે જીવહિંસા મોટામાં મોટો અધર્મ છે એ મહાન સિદ્ધાંત કેન્દ્રમાં તાપ્તી મહાવીરે નિર્મલ-અધર્મ ને સરસાગ આપ્યો ગૌતમ બુદ્ધના માર્ગમાં દાનરે શ્રમજો દત્તા પરતુ સૂચ્ય જીવોની રક્ષા જવાની ઉશ્કેરણ તો એ કહી શક્યા નોતા મહાતીર્થના શ્રમજી સરે અને શ્રમજી સરે નવકોટિ નિષ્કલ અહિંસાના પાલન માટે સ્પષ્ટ વિધાન મુકું હવું અહિંસાના સળધર્મ 'આહમ્ય ધમ્મિયસુત' નામના બૌદ્ધશ્રમ્યમાં નિમ્નોક્ત આથા મળી આવે છે જે નોંધ પાત્ર છે -

સત્ત્વે તમન્તિ ન્ણડસ્મ સત્ત્વે મયન્તિ મચ્ચુતો ।

અત્તાન ઉપમ વત્તા ન હનેમ્મ ન ધાનયે ॥

અર્થ — સર્વ જીવો દડથી ત્રાસ પામે છે અને સર્વ જીવો જાતુથી ડરે ॥ પોતાની જાતનો કાપનો લપ્પને કોઈએ જીવને હણવો ન જોઈએ તથા કોઈએ જીવનો ધાત ન કરવો જોઈએ પરતુ આ ગાયના અનુસધાનમાં એક આસ જાગત ધ્યાનમાં લેવાની ॥ અને તે એ છે કે એમાં જીવહિંસા નિષેધ તરફ જે અધ્યવિનિર્મલ કરવામાં આવ્યો છે તે ॥ મોટા જીવોની હિંસા નહિ નાના જીવોની જો નાના જીવોની અહિંસા-તેમને અભિપ્રેત હોત તો તેઓ કહી કોઈ જીવને મારત જ નહિ પરતુ બિરહારમાં એમ જણાતું નથી વર્તમાન

કાળે ગાવીશ્ચે ગાંધીજીને જીવને મારગો નહિ એવું સત્ ઉચ્ચાર્યું હતું પરંતુ એમનો નિર્દેશ સ્થૂન પ્રણી પૂરતો જ હતો એ એમના વનનથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે જ્ઞાન વાનર અને સર્પાદિ પ્રયે મનુષ્યોએ જ્યારે દિસાત્મક વનજી અખત્યાગ કર્યું હતું ત્યારે ગાંધીજીએ મૌન ધારણ કર્યું હતું એમ નથી તેમજ તેમના કાને વાત મધ નોતી એમ પણ નથી ઉત્પાતું, એ જીવોના અરણ્યજી વિરૂદ્ધ એમણે પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યા હતાં જ્યારે એ એકજુ સ્પષ્ટ શ્રી કે ગાંધીજીની અદિસા પશુ કેવળ મોઢા-સ્થૂન જીવો સુધી સીમિત હતી એમની અદિસા વિવરક વ્યખ્યાના વર્ણવમા મુદ્દ જીવો સમાવિષ્ટ થતા નોતા

રાત્રી, એક રીતે જોઈએ તો જાનમ જીવની અદિસા ગાંધીજીની અદિસા કરતાં વિશેષ વિસ્તૃત હતી. મૌનમ જીવની અદિસામાં પણ પક્ષી વગેરેનો સમાવેશ થતો હતો. તેમના ઉપરથી આ વિધાનને પુષ્ટિ મળે છે પરંતુ પણ અને પડીતું માંસ તેમણે સ્વામયુ અને તેથી તેમણે જ પ્રાપ્તેના પણ પક્ષોના અદિસાના સિદ્ધાંતનું ખૂન ટમણે પેતે જ કર્યું ગાંધીજી જ ને અને ધર્મે દ્વિદુ હોઈ સ્વયંમ અને અગ્રહના જગે દિસાના ઉત્તરેકર્ષથી જગી મડા છે પરંતુ જ્યાનો સિદ્ધાંત વેત્રપૂર્વક આમગ ધગ્નાર મૌનમ જીવ અને તેમનો સપ માંસાહારથી મુખત ન રહી શક્યા મૌનમ જીવના સધર્માં અમુક એવા જરૂર હતા કે જેમણે વિરોધનો સૂર કાઢ્યો પરંતુ ખૂન મૌનમ જીવ જ માંસહારની સોજીતામાં ફસાઈ પડ્યા હતા ત્યાં બીજી શુ બને? આગે પણ તિખત, આસામ, અને લખ જોવા બોદ ધર્મના મુખ્ય કેદોમા માસદ કે માત્રા મુખી છે વગ્નરિયતિ આની ગુચવણ ભરેની હોવા છતાં અને વિરોધથી ભરપૂર હોવા છતાં યજ્ઞ-યાગાદિનાં ગો-મદિધીનો દિસા સામે મૌનમ જીવે જગ્નર અદિવન સંજયું હતું એ પણ ધર્મદાસ પ્રગિદ્ધ છે

ત કાથીન વાતાવસ્થાની આ પૂવજીમિકર્મા, મહાવીરનો

૧૮મ યાત્રા છે વિચારવિજ્ઞાનાની જગતમાં જનના જગડાએડી હતી
 આચાર અને વ્યવહારના વૈભવે સમસ્ત વાયુમકળને કબુલિત
 કરી દીડું હતું વિચારમાં અમુક, વાણીમાં બીજું તો વળી
 વર્તનમાં કાંઈક રીતું જ આવ્યા પ્રકારની પગિ
 સ્થિતિ પ્રગટી હતી. આ સમયનો ઇતિહાસ સાધી પૂરે છે કે આ
 આ વખતના માણસો તદ્દન હૃદય વિહોળા બની નવા હતા તેઓ
 બિનકુપ મોહમસ્ત અવસ્થામાં હતા પેલા કમાવા એ માટે અને તેવું
 પાપાયરણ મરતુ પડે તો પણ કરવું, આ મ રક્ષા માટે અને નિશ્ચ
 મુખ માટે અને તેટલાનો ભોગ લેવો પડે તો પણ દરકત નહિ,
 પરનોખો અસ્વીકાર આત્મતત્ત્વમાં અવિશ્વાસ વિતરક, કનક અને
 કલેષ લુહ અને ખુનામતી દાવપ્રપચ અને કપટ નૃકામાં
 સર્વત્ર સર્વ પ્રકારે ભૌતિકવાદે સામાન્ય સ્થાપ્યું હતું પરલોકીય
 અને આત્માના અસ્તિત્વમાં નહિ માનનાર આ સમયની આખી
 માનવ જાત ઐહિકે અનિશ્ચિતતામાં રચી પચી રહેતી સદાચરણ
 નીતિ ધર્મ હત્યાદિને અમેરાઈએ ચકાવી દીધા હતા સ્વછંદ અને
 સ્વેચ્છાચારે વર્તવેલા આ કાળો અને કારમાં ફેરમ'થી જનતાને મુક્ત
 કરવા મહાવીર આગળ આબ્યા અને જાન જુનેવ માનવોને અવા
 તાત્પર્યનું ઉદ્દેશ્ય કયું “લોકો ! તમારો બવહાર અપધાર્ય છે
 તમારો સ્વગવિહાર તમને અવનતિની હિડી ખીણમાં લઈ જશે જેમ
 તમને મુખ છટ છે અને કુખ અનિચ્છનીય છે તેમ સૌને પણ એમજ
 ॥ એમ બની જાતિ સમજે વચેરે વચેરે લોકાની કડાઈને મુદ્દર દાખલો
 આખી મહાવીરે આ પરમ સત્યને આખાદરીને કસાળ્યું તેમજો કહ્યું
 લોકાની કડાઈમાં અગ્નિ જરી, હે લોકો ! એને સ્પર્શવાનું અને તમારા
 પોતાના ખોળામાં મુકવાનું તમને કોઈ'કહેશે તો તમે તેમ કરશો
 અને ખાત્રી છે કે તમે તેમ નહિ જ કરો કારણકે અગ્નિથી ભરેલી
 લોખની કડાઈને આક્રમણમાં કુખ અને યાતના રહેવા છે એ તમે
 સારી રીતે જાણો છો—સમ જો છો કુખથી દૂર બચવાની ઇચ્છા

જેમ તમારામાં મોખરે છે તેમ અન્યમાં પણ છે એમ સમ્યક પ્રકારે અવધારી બીજાને દુ ખ આપતાં પહેલા પૂરો વિચાર કરો. ઇત્યાદિ, ઇત્યાદિ.

વસ્તુ રિયતિ આમ છે પોતાને પાત્ર દુ ખ મનુષ્યો સમજે છે જ્યારે અન્યના દુ ખ તરફ તેઓ બેરકાર છે તેઓ એમ લેણ પણ નથી સમજતા કે તેમના હિંમત તરી પડેલું દુ ખ તેમણે અન્યના અન્યને આપેન દુ ખનું જ એક માત્ર કાર્ય છે બીજાને દુ ખ આપ્યું છે માટે આપણને પણ દુ ખ પ્રાપ્તિ થવીજ જોઈએ આ એક સામાન્ય સિદ્ધાંત છે અને એ એટલો અમોઘ સિદ્ધાંત ■ કે એની સ્વીકૃતિ ક્યેંજા છડકો છે મહાવીરે કહ્યું 'હે ભોળા! આપણને જે અનુભવ થાય છે તે અનુભવ અન્યને પણ સદૃશ રીતેજ થાય છે એજ દૃષ્ટિ ન્યાય સુક્ષ્મ છે હે બળ્યો! જેમ તમને તમારું દિન દેરે વધ્યું છે તેમ બીજાના સંબંધમાં પણ સમજો. આત્મદિલ તરફ તમે જેમ અભિમુખ છો તેમ પરદિલ તરફ પણ અભિમુખ બનો તમારા મ્વાર્થ જોડેનોજ બીજાના સ્વાર્થને વહાલો મણો. અ ય તરફથી તમને કરવામાં આવેન અન્યાય જેમ તમને કષ્ટદાયક છે તેમ તમારા તરફથી કરવામાં આવેન અન્યાય બીજાને પણ કટ્ટકારી જ નિવડવાનો એ બાળનું રખે વિસ્મરણ કરતા કહેવાનો સારારથ એ છે કે જે દૃષ્ટિથી તમે તમારી તરફ જુઓ છો એ જ દૃષ્ટિથી તમે બીજા તરફ જુઓ પોતાની અને પરની વચ્ચે જે બે. દૃષ્ટિ છે તેને ત્યાગો અને સપૂર્ણ અગેહને રથાપો.

ગૌતમ બુદ્ધ પ્રણીત જીવત્યા અને મહાવીર પ્રણીત જીવત્યા વચ્ચે અનંત મુણો તફાવત છે આગળ કહેવાઈ ગયું છે તેમ ગૌતમ બુદ્ધની જીવત્યા વિષયક પ્રશ્નચક્રમાં મેવળ સ્યુવ અને મોટા જીવોજ સમાવિષ્ટ છે જ્યારે મહાવીર પ્રણીત જીવત્યા વિષયક ભાવનામાં સમસ્ત સચરાચર વિશ્વ અતર્મીત છે ચાનુ સમયમાં પણ મહાવીરની એ અદિ સક જ્ઞાતિનું આચરણ એના જ્ઞાસનમાં નવીન રહ્યું છે.

એ કે એ તિ તરફ આધુનિક યુગ ઉપદ્રવસની નજરથી જોઈ રહ્યો છે
 પોતે આચારી શકે નહિ એવી અદ્વિમાનુ કાર્યરૂપમાં પરિણમન
 થઈ રહી રહ્યું હોય ત્યારે જીભએ એ બાબતને દાસીમાં ઉઠાવી
 એને હનકી પાડવા કુચેષ્ટા કરે એ માનવી માનસમાં મૂળથી જ
 જરૂરું મહાવીર પચરામના ધારક હતા અને અમૂલપૂર્વ તથા
 અત્રતપૂર્વ ત્યાગી પુરુષ હતા જૂતાકાલીન કોષ્ટ બચ્ચિત્તમાં એવો ત્યાગ
 જોયો કે યશ્યો જાણ્યો નથી

ગૌતમ જીવે તપશ્ચરણ કર્યું હતું પરંતુ પાછળથી એની
 નિરર્થકતા લાગવાથી કે પછી અને તે જીભ અર્ધ કારણે એને છોડી
 દીધી હતી જ્યારે મહાવીરે દેવોને પણ કુખર એવા અનુદાનો-ઉપવાસો
 માસમાસના અને છેવટે તો છ છ માસના, ખૂનજ જ્ઞાનપૂર્વક અને
 અને યતનાપૂર્વક કર્યા હતા શરીર સુખ્યાને તેમણે તિર્થંગિ આપી હતી
 અને પશુઓએ તથા મનુષ્યોએ આપેલા, શાંભળતાં દ્વાદી ઉત્તી યાચ
 તેવા ભયકર કષ્ટો અને ઉપસોડો અડોલવણે, સમભાવે, અને ધૈર્યપૂર્વક
 સહ્યો હતા આવું એકધારે જ્યારે કુ ખ તેમણે લગભગ સાઠમાર વર્ષ
 જેટલા દીર્ઘ કાળ સુધી સહન કર્યું હતું

સમકાલીન કોષ્ટ પણ બચ્ચિત્તમાં જો જાનતો એક અથવા પણ
 ન હતો એવું દિવ્ય અને અપૂર્વ જ્ઞાન અર્થાત્ત્રેવજ જ્ઞાન મહાવીરમાં
 હતું આ જ્ઞાનના પ્રજાવર્ણી આશ્ચર્ય મુગ્ધ થઈ મનુષ્યો હતા દેવો
 એમની પૂજા વધારે હતા જૈનાગમોમાં વર્ણિત છે કે દેવો
 મહાવીરને અવચન કરતાં સાંજળવા બાખ્યાન ગ્રન્થમાં આવતા
 હતા મત્તુનોકમાં આનવાનુ મન દેવોને એકાદમ ન
 યાચ પરંતુ બાખ્યાનકાર મહાવીરની બાખ્યાન મોહિનીમાં મુન્નર થઈ
 તેઓ આપોઆપજ ત્યાં જારી ચડતા અને બાખ્યાન સાંભળી પાવન
 થતા આટલા મોટા પ્રમાણમાં દેવો આકૃષ્ટ થઈ ત્યાં આવતા હતા
 એ ધટના પ સુખનાલક્ષણા મળે ઉત્તરતી નથી પડિનજીએ મહાવીરના

સંબધમાં મહાર પાડેની મુસ્તિકામાં જુલાયુ છે મહાવીરને મે માતા
 અને મે પિતા તે એ વાત અને મહારીરને બાલપણમાં જો મેરે
 ઉપર જન્માભિષે કરવા લાગ્યા ત્યાં આખા મેરુ પવતને ડાનાઓ
 તે ખીજ વાત અને દેવદે સમવસરણમાં આવે છે એ રીજ વાત
 હૃદયને સ્પર્શ કરતી નથી મમે તેમ હો પણ આ તથા હળકતો વધારે
 પડતી હાજે ■ ' અહિ પડિતજી આ અનુમાન ઉપર એ વિચાર
 કરવાનું આર ચાર કે તેમને કરેનવાતમ તેમનું પોતાનું જ સર્જન
 છે કે જીનાગમોનુ કથન છે પડિતજી પોતાની શુદ્ધિનામાં તોળીને
 આમ કહેતા હોર તો તો આપણે કઈ કહેવાનું રહેતું જ નથી અન્યથા
 બે હાકતો માટે તો ખુ જિનાગમોમા જ રહીયો આપવામાં આગે
 છે હવે જો એ જિનાગમોનેજ આપણે અવિશ્વસનીય મણુશુ તો બધાજ
 જિનાગમો અવિશ્વસનીય માનવા પડે કારણકે અમુક જિનાગમો
 વિશ્વસનીય અને અમુક અવિશ્વસનીય એવો બે કાંઈ પણ હિમાને
 પાડી મકાર નહિ માતો તો બધાને માતો ન માતો તો એકવને ન
 માતો આ ના ર છે હવે જો જિનાગમોને સમૂહમાજ ઉઠાવી દેવા
 હોર તો તો સચાન જ રહેતો નથી જોને જોમ ફાવે તેમ લખી શકે
 છે પરંતુ પુરાવા તરીકે અમુક મથોને આધારભૂત તો ગણવા જ
 પડોતે । અને જો જિનાગમોને-અધાજ જિનાગમોને-આધાર ભૂત
 ગણશુ તો પડિતજી ઉત્પ્રકૃત ઉક્તિઓ હજુ પુનર્વિચારણાને
 પાત્ર છે

એ વરકિત માટે એક માતા અને બે પિતા હોવા એ ધનના
 નિ નો વિષય બની જાત છે પરંતુ આ મના એ રૂપે નથી બની
 મહાવીરના જીવે અભિમાન ક્યું હતુ એ સુવશાસિત છે એ કર્મને
 મહાવીરે ભોગવતુ જ રહ્યુ એટલા માટે પ્રાણુત દેવનોકથી અવો
 મહાવીર ॥ જીવે સ્વપ્રમત્ત પાછાવને ત્યાં દેવાન દા પાછા પીતી કુખે સ્થાન
 લીધુ સ્કેન્દને આ વાતની જાણ થતાં જરાજર ત્રાસીમી રાત્રિએ
 હરિજોગમેથી પાસે એ મર્જનું આહરણ કરાવ્યુ અને ત્રિસલાના ઉદરમા

સ્થાપન કર્યો જિનાગમે આ ધન્યાને એક અઠેરા તરીકે ઝાળખાવે છે અને એના અનુસધાનમાં કહે છે કે એવા અઠેરા અનતક જે યાત્રી આમ કેમ જતી શકે એવી લોકોની કુલકાનું નિસ્સન કરના જિનાગમે જાણે છે કે દેવો ગમને દરી શકે છે અને ધારે તે અન્ન રથો એને સ્થાપી શકે તે આના સમર્થનમાં દેવડીના ૭ પુરોને દેવો ૫૦ ગયા અને સુતસાને ત્યાં મુક્યા એ હજીકનને ધ્યાનમાં લેવી નેહએ ૧ નકપમ ત અને દેવાનદા મહાવીરના દર્શને આવે છે અને એકમીટથી જોમ રહે છે ત્યારે ખુબ મહાવીર જ એલે છે કે દેવાન ૧ એમનાં માતા છે ૨ પડિન ૭ આ આધારે આમ નથી માનના એ સમજાતુ નથી એ મનને નહિ માનવા જતાં અન્નને પણ નહિ મનવાની આશ્વ ઉતરી પડે એ ન જુનાવુ જોઈએ

દેવો મહાવીરને સાજગવા આવતા હતા એ વાતને માનવાની પડિન ૭ આનાકાની કરે છે પડિન ૭એ આના અનુસધાનમાં એ યાદ રાખવુ જોઈતુ હતુ, કે જિનાગમાનુસાર તીર્થકરોના પચ કલ્યાણુ અરન જન્મ, દીધા, કેવન અને નિર્વાણુ-વખતે અસખ્ય દેવો આવે છે અને એ પચ કલ્યાણુકોને ખૂબજ દગજાથી ઉજવે છે એ ઉપરાંત, તીર્થકર જગવાની દેશના વખતે પણ થોડા અંધ દેવો આવે છે આટલુ જ નહિ પરંતુ પોતાના હિન માટે સ્વાર્થ માટે, અને સકલ નિવારણ માટે ખુનાસો મેગવવા પણ દેવો આવે છે તીર્થકરો સમયોચિત રૂપથીકરણ પણ કરે છે દેવોએ આવી પોતા ૧ અદિ વૈભવ યક્તિ અને ગપતિનુ પ્રદર્શન પણ કર્યું છે તે મહાશુક દેવ લોકના એ દેવો આવી મહાવીરને લોકો ન સાંજો તેવી રીતે પૂછે છે હે જગવના આપના કેટના સિધ્ધો અને સિધ્ધાઓ આ ભવે મોણે

૧ ' અતમુદ્ધર્મ

૨ ' જગવતી નવમુજ્જતક '

૩ ' જગવતી '

૮/૧૦ : ' એ પ્રશ્નો ઉત્તર મહાવીર પણ લોકો ન સાંભળી શકે તેવી રીતે આપે છે ?

જન્માભિરેક વખતે મહાવીરે મેરૂ ડાનાચો એ ત્રીજી ઘટનાના તથ્યાતર્યના સબધમાં એ જણાવવું જોઈએ કે એ ગ્રામ્યત મૂળ જિના મોમાં નથી પરંતુ પાઞ્ચમો એ હકીકત આચાર્યોએ જુમાડી હોય એમ લાગે છે આ ઘટનાને જની કરો પરંતુ જિનામમવર્ણિત પ્રથમ મનાં બે બામતોનું નુ ફ મૂળ જિનામમોને આપણે જો અસત્ય કાવનું તો માનશું કેને ? આ સવાલ મહત્વનો છે અને એનો નતોપકારક જવાબ આપવો એ કંઈ સહેલી વાત નથી

જિનામમોમાં તીર્થ કરોની મહત્તા અનૌકિક અને અવર્ણનીય છે એમ અમદિગ્ધપણે કહેવામાં આવ્યું છે તીર્થ કર નામ કમનું ઉપાર્જન અત્યંત ત્યાગ અને અત્યંત પ્રશ્ન વિચારનું પરિણામ છે તીર્થ કરો થનાર જીવોને ચાર અતિશયો હેય છે પ્રથમ તેઓ દેવોને પણ ચડી જાય છે જિનામમાનુમર તીર્થ કર પદ બધા પદોમાં સર્વોચ્ચ છે તીર્થ કર આ જગતનો ઉદ્ધાર કરે છે તીર્થ કરોના અતિ કષ્ટો આ પ્રમાણે છે (૧) અનત વિગ્ન, (૨) સપૂર્ણ વીતરામતા (૩) વારુગત વિચાર કોઈની તુગી શકે નહિ અને (૪) સર્વ દેવોની પૂજનીયતા

તીર્થ કરોની પૂજા-અથા ભગમમ મનુષ્યનો મોટો ભાગ, જાનુનો નહિ હોવાથી વથાવત્ નથી કરનો પરંતુ દેવો શુદ્ધિપત દેરાથી પ્રભુની પ્રભુતા યોગ્ય સ્વરૂપે જાણે છે અને તેથી તેમની અત્કાર વિધિ જરાગર રીતે કરે છે જિનામમો આ સત્યની સાક્ષી પૂરે છે અસાતના યુગમાં મહાપુરુષનો જન્મોત્પન્ન દેવો કરતા નથી એ કહેવાની જાગે જ જરૂર છે યૌનમ શુદ્ધના જન્મ સમયે દેવો આજ્ઞા દતા એનો પુરાવો બૌદ્ધ સાહિત્યમાંથી મળી રહે છે ૨ ધર્માનંદ કોસા-

બી આ વાતને અતિશયોક્તિજારી મણી અવગણે છે દેવે દારૂ મનુષ્યપૂજા થવી એ થઈનાને અસંભવિત મણવા તરફ અત્યારના યુગનું વડચું છે અને પકિતજી એટલા માટે દેવે માર્કત થયે ન મદા વીરની પૂજાને શુદ્ધિરૂપ માનતા નહિ હોય એ એક જ કારણ નજરે પડે છે

આ સ્થળે તો અમારે મહેવાનો દેવ એક જ છે અને તે એ કે તીર્થંકરોનું બહુમાન આમગ્રાંથ છે અને એ કારણે જિનામગ્રાંથો જેને શ્રદ્ધા છે તેનો તો એ સત્ય બાળત રમીકાર્યે જ ટકે છે મૂળ જિનામગ્રાંથો જેને તેના અવાચીન સ્વરૂપમાં સ્થિતરો માનતા નથી તેઓ પણ તીર્થંકરોના દેવકૃત ભક્તિ કાર્યને સ્થાયી રીતે જિરૂ સ્વીકારે છે

બા. સાહિત્ય અભિવાચિત અને વર્ણિત ચૈતન્ય શુદ્ધ ઉચ્ચ સ્થાન એશિયાખંડવાસી બૌદ્ધોમાં જ છે તે સામે અમાર કુળે આમ રિશ્વ નથી પરંતુ આવી બાળતોના નિર્બુદ્ધમાં એક પક્ષી રૂપિ દાખવવી ખતરનાક છે ઝાનની બને બાણ તપાસની જોઈએ અરે એ લોકન્યાયાનુસાર બધા સાહિત્ય પ્રસાદોની-જૈન બૌદ્ધ અને વૈષ્ણવ-દુલનાત્મક ગણેણ્યા પછી એ નિર્વિવાદ પહેલું મુકરર ઝગી શકાય તેમ છે કે મહાવીરના જ્ઞાન અને ત્યાગ અન્ને હતા

માતમ શુદ્ધના જીવન સળેરી સાહિત્યના અભ્યાસ પછી એટલું માન્ય પડે છે કે તેમણે અનેક ગુરુઓ ક્યાં હતા તે ગુરુઓ પાસેથી તેમને દક્ષિતસિદ્ધિ થઈ નોતી છેવટે નસાખી પૂર્ણિમાએ ઝાંઘ બાળન ક્યા પછી તેઓ સાનિ મેળવે છે એમ એમનું જીવનચરિત્ર કહે છે સાચા સુખની કે અનાદિક ઝાનની ઝળહળની બ્યોત એમણે જોઈ નોતી અપૂર્વ જ્ઞાનનો તેમને આભાસ સરખો પશુ થયો નોતો એમ એમનું જીવનચરિત્ર નિર્દોષ છે

આથી ઉપર મહાવીરના જ્ઞાન અને ત્યાગના અસ્મુત અને ઘાતક પ્રમાણે સ્વકથિત જિનામગ્રાંથો કબલે અને પગને મળી રહે

છે ઉત્તરકાલીન આચાર્યોએ શક્તિ પૂજના અતિરેકથી પ્રેરાઈ થોડી
 ધણી અતિશયોક્તિઓ જરૂર દાખલ કરી દીધી છે તો પણ કવલ્ય
 પ્રાપ્ત થનાં સુધીમાં મદારીરે જતાવેન અસાધારણ ત્યાગ આચરેલ
 અપૂર્વ-તપશ્ચર્યા અને સદન કરેલ સેવકો ઉપસંગોનું સુરેખ બ્યાન
 મૂળ જિનાગમોમાં જગ મળી રહે છે એટલે એ વિષે એ મતને
 સ્થાન ન જ હોવું જોઈએ. દેવોન આગમન પણ ઉત્તરોત્તર વધતું
 જતું હતું અને મદારીરની બ્યાખ્યાન સભા દેવોથી ભરાઈ જતી
 એ વાતનો ઉલ્લેખ જિનાગમોમાં મોઢવો પડે તેમ નથી. દેવોના
 આ સત્કારમાં નીચાં કરે જગ પડુ તણાતા નથી તેઓ તો તે ક્ષણે
 પણ નિર્વિખત હોય છે

ત્રીજી મકરણ

શ્રી મહાવીર પરીની દિગ્ગજર તથા શ્વેનાગર પર-
પરાઓના કતિહાસ

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ બાદ ૪ સૂનિ ગણમરને કેવલ પ્રપ્ત થયું તેમની પછી સુધર્માને અને તેમની પછી જનૂચામીને શ્વેનાગર પરપરાનુસાર ૧૨, ૮, અને ૪૪ વર્ષ કેવળ પર્વામાં ત્રી મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરી દિગ્ગજર પરપરા જેનું અને પ્રથમ નિરૂપણ કરવામાં આવે છે તે જદિ જુદી પડે છે અને કહે છે કે જનૂચામીને આઠ ત્રીસ વર્ષ કેવળ જ્ઞાન રહ્યું હતું તથા ૨૨ બાદ સકળ સિદ્ધાન્તના જનજન્ય વિધ્ય નામના આચાર્ય થયા અને તેમની પછી નન્દિમિત્ર આચાર્ય થયા અપરાજિત, ઓવર્ધન, અને લાખાદુ જે મજા મુન-કેવનીએ ઉત્તરોત્તર ક્રમશઃ થયા વિધ્ય નન્દિમિત્ર, અપરાજિત ઓવર્ધન અને લાખાદુની વચ્ચે સો વર્ષ વ્યતિત થયા હોવાનું દિગ્ગજર પરપરા જાણાવે છે સમસ્ત મુન જ્ઞાન વિચ્છે થવાનું દિગ્ગજરો કહે છે વિશ્વાખ્યાયર્ષ આચાર્યાગાદિ અગ્નિધાર અમના અને દશ પૂર્વના ધારક હતા પ્રત્યાખ્યાન, પ્રાજ્ઞાપાય તિયાવિજ્ઞાન અને લોકમિદુસ્યા નામના ચાર પૂર્વના એક દેશના માન ધારક હતા પછી જો આચાર્યો થયા તેના નામે આ પ્રમાણે છે— ઓક્ષિત સુત્રિય જપ્તેન, નામમેન, સિદ્ધાર્થ મુતિસેન રિજ્ય, જુદિશ મયોવ અને ધર્મસેન જ્યા દશ આચાર્યો દશ પૂર્વ ધારી હતા આ આચાર્યોની વચ્ચેનો ગાળો એકસો ચારી વર્ષ જેટલો હતો જે આચાર્યોના સ્વર્ગારોહણ બાદ ભારતવર્ષમાં હજી પૂર્વનો લોપ થયો વિદેશના એટલી છે કે નવજા-ચાર જસપાય પાંડ મુવસેન અને કસાચાર્ય જે પાંચ મુનિગણે અગિયાર અગ અને ચૌદ પૂર્વના એક દેશના ધારક હતા આમાં બમો અને પીસ વર્ગના સમય મયો હતો એ કસાચાર્યના સ્વર્ગમમન પછી કોષ્ટ અગ્નિધાર અગધારી ન થયા

દિગ્ગજ પરપરા પ્રમાણે સુખ , રંગોલક, યશોમાહુ, અને લોહા ચાર્ય—એ ચાર આચાર્યો પૂર્ણ આચાર્યગના ધારક હતા તથા રામ અંગોના દેશધારક તથા પૂર્વના એક દેશના ધારક હતા આ આચાર્યોનો કાળ એકસો અને અગર વર્ષનો થાવ છે લોહચાર્ય ૫૦ આચાર્યગનું જ્ઞાન ગુપ્ત થયું આ જ્યાં આચાર્યો વ એ કુલે ૬૮૩ વર્ષો પસાર થયા હોવાનું દિગ્ગજ પરપરા જણાવે છે

એમના પછી અમ તથા પૂર્વના દેશધારી ગુણધરનો કાર્યકાળ આવે છે એ ગુણધર જારકે પ્રવચન તરફના આદ્યભાવથી પ્રેરાઈ જ્ઞાનપ્રવાહ નામના પાંચમા પૂર્વની દસમી વચ્ચુર્માથી અધિગર ઉદ્ધૃત કરી કલાપપ્રાભુત નામ આપ્યું આ પૂર્વનોપજ્ઞ લોપ થયે એવા કરથી તેમણે એના સેજાદગ્ગ પદોને એમ્મો અને એથી ગાથામાં સદ્ધપથી સમાવી દીધા આ ગાથાઓનો આર્થ મુ અને નાગહસ્તી નામક આચાર્યોએ અભ્યાસ કર્યો અને તેમની પામેથી પ્રવચનમખતયતિ જ્ઞાને એ ગાથાઓ સાંભળી ચૂર્ણિ ગ્ધી.

શ્રી વીંગમેન સ્વામી પછી થઈ એના ‘અનાવતાર ના રચયિતા ઇન્દ્રભૂતિ નામક આચાર્ય’ પણ કલાપ પ્રાભુત ના પ્રાદુર્કાર મનને એ જ પ્રમાણે જણાવે છે આ રીતે ૧૬૫૩૩મ અને ‘કલાપ પ્રાભુત’ નો રચના સમય ૬૮૩ વર્ષનો આવે છે પુષ્પકેતે અને જ્ઞાનનિષે મતી “૧૬૫૩૩મ ની અને ગુણધરે કલાપપ્રાભુત’ ની રચના કરી હતી આ મન્ને પુસ્તકોમાં પ્રથમ કણ એ નિર્ણય હતો યર્ષ ચક્રેઃ નથી ગુણધર અને ધરસેનના ગુરુવચના પૂર્વોપરકમના જ્ઞાનની અનિશ્ચિતા આમાં કાગ્જુ જુન છે ૨

૧ ‘કલાપ પ્રાભુત’, પ્રતાપના ૫૪ ૨૧-૨૨

૨ ગુણધરધરસેનાન્વયગુણે પુર્વોપરકમોડમામિન જ્ઞાયતે તદન્વયક થકાગમમુનિજ્ઞાનાભાજાન ॥ ઇન્દ્રનદિકૃત શ્રીનાવનાર.

ઉપર જે બની હકીકત જણાવી છે તેનો આધાર ‘કલાપપ્રાજ્ઞ’ ની પ્રતાપના છે. સી ૫૭ી ૬૮૩ વર્ષ પુષ્પી અગોનુ જાન અસ્તિત્વમાં હતુ જાનના કાર્ષક અહનો લોપ થયો હોય એ વાન જુદી પરતુ સામાન્ય રીતે તો એ જાન સ્વયંવાર્ષ લુ હતુ પૂર્વોનુ પણ થોડુ થોડુ જાન હતુ જ ‘વદ્બજગમ’ ની પ્રતાપના પણ આ જ વાનને પુષ્ટ કરે છે અદિશો એ નિસગતિ ખાસ નોધતા જોવી છે અને તે એ છે કે જે પૂવજન પરતુ ‘વદ્બજગમ’ અને કલાપપ્રાજ્ઞ માં છે તે વગુને તેના રચનાર આચાર્યોએ સ્વીકારી પરતુ જે અગોનુ જાન તેમને હતુ નહિ તે અગોને ન સ્વીકારી અગોનુ અસ્તિત્વ તો હતુ જ તો ૫૭ી અમુક અગોને અપનાઆ બી અમુકને ન અપનાયા એનુ સુ કાણાં

ઉપરની સમયિત સકનો અસમયિત પ્રત્યુત્તર અમુક દિગ્ગજ બધાએ તમામ અગોનો નિચે બધાએ હતા એમ કહીને વાળે છે ૫૭૭ ઉપકુકન જે પુસ્તકોના સપા કે પ્રતાપનામાં ખુકો છક તારે છે કે અગોનુ જાન ૬૮૫ ૫૬ ગુપ્તી તો ચાનુ રચુ હતુ જ જે ૫૨૫ રિયતિ આમ હતી તો ૫૭ી એ અગોને કુષ સમક્ષ એમને કેમ ન સુધાં અત્યારનો સ્વેતર્ગર જોન સમાજ તો એને પ્રમસિત કરી રહો ■ દિગ્ગજ જોનોનો આ પ્રમ ૧ ઉત્તર એ છે કે અત્યારે ઉપનન્દ થતા જિનગમે પ્રાચીન જિનાગમે નથી એ તો છે નૂન સરસ્વત આ જાગનનો ઉત્તર એ રીતે વળી પાઠો હવે સમાય કે જે પ્રાચીન અગો દિગ્ગજ આચાર્યોના કહે હતા તેઓ તેમણે શા માટે તો ૫૭ી નિપિમદ્ ન ક્યાં ૬૮૩ ૫૬ ગુપ્તી તો અગતા ૧ પ્રતતમા ૧ રચુ હતુ ધરસેન ગુણધર પુષ્પ ત અને જૂતનસિ નામના સમર્થ વિદ્વાનોએ એમની પાસે હતા તેટલા અગત્યને પણ જે નિપિમદ્ ક્યું હોત તો અત્યારના દિગ્ગજ સમાજ ઉપર મદ્દાન ઉપકાર થાત આચાર્ય ધરસેને ‘વદ્બજગમ’ ની વાચના પુષ્પદત અને જૂતનસિને

આપી હતી એ વાચનાના મૂળ ‘ક્યાવણી’ પૂર્વમાં છે “ક્યાવ
પ્રાપ્ત”ના મૂળ પાંચમા પૂર્વની દશમી વચ્ચેમાં છે પૂર્વની વાચના
આ રીતે એમણે આક્રમક રીતે તે આપીજ તે પછી અગો કે
જેનું જ્ઞાન તેમને હતુજ તેની વાચના આ માટે બતા ન આપી ?
સ્વેતામર જોનોએ બિનામગેને નવા લેખાસમાં જુ ક્યા છે એવો
દિગ્ગજર જોનોનો આલેખ આથી નિરાધાર જિદ્દ થાય છે એમણે એ
અગોને હેતુપૂર્વક જ બતા ક્યા છે એનું અનુમાન જ એમાંથી ફક્ત
થઈ શકે છે પૂર્વનું અને અગોનું જ્ઞાન અમુક આચાર્યો સુધી આવ્યું
આવેલું પૂર્વજન જ્ઞાનને ઉદ્ધત પશુ કયું, અને અગો નષ્ટ થઈ ગયા
હતા એમ કહ્યું દિગ્ગજર જોનોની આ આખી વિચારશક્તિ બૂનનરેલી
નથી લાગતી શું ? આ દલીલો પોકળ છે એમ લાગ્યા વિના નથી રહેતું
આ બ્રામ્હ વિનામગ્યાના મૂળમાં અભિનિરેશ સિવાય બીજું કંઈ
નજરે પડતું નથી દિગ્ગજર જોનો કહે જન તે લેવો પેશ કરે પગ
પદ્મકામ અને ક્યાવપ્રાપ્ત ની પ્રસ્તાવનાઓમાં ક્યામાં
આવેલ વિચારો જ એમને ખુલા પાડે છે અસ્તુ

હવે ‘પદ્મકામ અને ક્યાવપ્રાપ્ત’—એ બન્નેમાં પ્રથમ
કોની રચના થઈ હતો એ સમજાવે છે. જોનોએ “પ્રતાવતાર”ના કર્તા
ઈન્દ્રિ અને ‘ધવલા તથા ‘જયધવના’ ગીતના લખનાર વિદ્વાન
આ સમક્ષમાં ઓળ સેવે છે

વચ્ચરિયતિ એવી છે કે ગિજરો અને સ્વેતામરો અમુક ગૌરવ
શીલ આચાર્યોને તથા તેમની કૃતિઓને પોતપોતાની પગપગના ચો
દામાં પોતાને ખરી ખાતરી નહિ હોવા છતાં તથા પુરાવાનો અભાવ
હોવા છતાં જોડવાની ચેષ્ટા અને તાણાખેચી કરે છે ખબત
તરીકે આચાર્ય મગુ અને નાગદસ્તિ એ બે નામો બન્ને પગપગના છે
આચાર્ય મગુ પહેલા થયા અને પછી થયા નાગદસ્તિ એમ ગિજરો
કહે છે ? એ બન્ને વચ્ચે કશું અંતર નથી

સ્વેતાન્વરો આર્થ નદિને એ જન્મે આચાર્યો વચ્ચે મુકે છે
અર્થાત્ પહેલા આર્થ મગ્ન પત્રી આર્થ નદિન અને ત્યારના નામ
હસ્તિ ખીજ રીતે કહીએ તો આર્થ મગ્નના નામહસ્તિ પ્રશિષ્ય થાય ૧

તા પપ્પ એ નિજો છે કે સ્વેતાન્વર પરપરા સમત આર્થ મગ્ન
અને નામહસ્તિ તથા દિગ્ગર પરપરા કથિન ધવજાકાર મદા
વાચ્ય આર્થ મગ્ન અને જ્વલંબવાકાર મદાવાચક નામહસ્તિ એક જ
છે જન્મે પરપરાઓ વિદ્વાન આચાર્યોના આ ગીતે કમળે લે છે એ
પણ જોઈ શકારો કે જ ને પરપરામાં લગભગ એકવાક્યના છે પરંતુ
શ્રી મધ્વાચાર્ય વિશ્વદેવ જીજીવાન રજુ કરે છે ૨ એમણે ધણી
પાવનીઓ ભેગી કરી એ અંતિહાસિક નોંધ તૈયાર કરી છે જેમાં
તેઓ ભારપૂર્વક પુરવાર કરે છે કે માયુરી પાવની અનુસાર ૫ રમી
પાટે આર્થ સમુદ્ર સોળમી પાટે આર્થ મગ્ન અને નાવીમમી પાટે
નામહસ્તિ આવે છે જ્યારે વાલમી પાવની પ્રમાણે ૫ રમી પાટે
આર્થ મગ્ન અને બાવીસમી પાટે આર્થ નામહસ્તિ આવે છે દ્વિતીયા
જન્મે પાવની મુજબ કમલ પાંચ અને છ પાટનો ગાળો આર્થ મગ્ન
અને આર્થ નામહસ્તિ વચ્ચે આવે છે આ રીતે આર્થ મગ્ન અને
આર્થનામહસ્તિ ત્રિગ્ગર પરિપાત્રી અનુસાર, નથી સમજાવીત કે નથી
સમીપવર્તી ૧ મળે એ અને સ્વેતાન્વરો પાટ-પાટ વચ્ચેના અંતરને
હુવવા ગમે તેવો તનનોક પ્રયત્ન કરે તો પણ શ્રી કે નામ વિજય
જીના ઉપર્યુક્ત મધ્ય ઉપરથી એમનું તો આપાતન સ્પષ્ટ થાય છે કે
પાટ-૫૮ વચ્ચેનું અંતર ઘણું મોટું ધણું છે અને કોઈ સ્થળે
કોઈપણ અમુક પાટ પુરતી સુમનિ કર્યાં નથી અને છે તો તદ્દન
નજીવી છે

હવે આપણે દેવદિગ્ગજિ સમાજમણના સળધમાં વિચાર કરી
લઈએ. સામાન્ય માન્યતાનુસાર દેવદિગ્ગ સતાવીસમી પાટે થયા પરંતુ

૧ સ્વેતાન્વર સમત નદી સુવ

૨ વીરસવત અને જોન કેવ ગાળા

શ્રી કલ્યાણ વિજયજી ત્યાગુતરકથોકત દેવદિગ્ગજી ચોતોસમી પાઠે મુકે
 ■ જુઓ એમણે તૈયાર કરેલી ગુરુ પગપાની નિમ્નોક્ત તાલિમ -
 વાવણી યુગપ્રધાન પદ્ધતિઓ

૧ આર્ય સુધર્મા	૧૪ , સંકિત્ય	૨૧	૧૬
૨ જળ	૧૫ , સમુ	૨૮	નામ
૩ પ્રભવ	૧૬ આવસુચિત- સુપ્રતિષ્ઠ	૨૯	એકિત
૪ તથાભવ	૧૭ , ઈન્દ્રિય	૩૦	વિપ્લ
૫ મરોભવ	૧૮ મિદ્ધમિતિ	૩૧	આપ કાલ
૬ આર્ય સમૂહવિજય	૧૯ આર્ય વચ્ચ	૩૨	સપતિત-મ
૭ ભળાદુ	૨૦ રથ	૩૩	ગદ
૮ અનુભવ	૨૧ આર પુષ્પમિતિ	૩૪	આપ સુધપાલિત
૯ મદામિતિ	૨૨ , સુમિત્ર	૩૫	દરિ
૧૦ સુદરિત	૨૩ ધનમિતિ	૩૬	ધર્મ
૧૧ , નિ	૨૪ , મિત્રમૂલિ	૩૭	આર સિદ્ધ
૧૨ સ્વાતિ	૨૫ જદ	૩૮	ધર્મ
૧૩ આમાચાર	૨૬ આર નમત્ર	૩૯	દેવદિગ્ગજી

જેપરુકા ક્રમ દેવદિગ્ગજીની પ્રાચીન પ્રમાણેનો છે જ્યારે
 મનુરી પુર પ્રચલ પાત્રી જે નીચે જણાવ કરવામાં આવી છે તે
 વળી કઈ જુદા જ નતાવે છે

માથુરી યુગ પ્રધાન પદ્ધતિઓ

૧ આર્ય સુધર્મા	૬ આર્ય સ્વાતિ	૧૧ આર્ય રત્નની નમ્ર
૨ , જળ	૭ આમાચાર	૧૨ , અનુપાસિદ્ધ
૩ " પ્રભવ	૮ સંકિત્ય	૧૩ રકિનાઆર્ય
૪ સ્વરણ	૯ સમુ	૧૪ , દિમવત

૧૬	આરમ્ભન વિજય	૨૦	આરમ્ભ	૨૮	આવ	૧૦ વિદ
૧૭	અમા	૨૦	અમા	૨૮	આવ	૧૦ વિદ
૧૮	સ્થૂન અમા	૨૪	વજ	૩૦	મોહિત	૧૦
૧૯	મહાનિરિ	૨૫	સહિત	૩૧	દ્વિપથિ	૧૦
૨૦	મુદરિત	૬	નલિ	૩૨	દેવદિગ્ધિ	૧૦
૨૧	મનિમ્મદ	૨૭	નાગદ્વિતિ			

આવો ને તા માટે ઉત્પન્ન થનો હતો એ પ્રજા સે ને ઉત્પન્ન
પરતુ વસ્તુ સ્થિતિ યાનમા લેતાં એનું સ્વભાવિય આપણને
મળી હે છે જુને જુને નજી જુને નોંધે ક્રવામા આવી સેમ
કાળમા કોઈ વસ્તુ સ્તી જાણ, કોઈમા કોઈ વચારાની વસ્તુ ધુસી જાય
તો વળી કાળમા કોઈ જાનન વિપરીત ગરૂરે પણ નખાઈ
જાય આમા કાળગત સ્થાનમા બ્યક્તિમા ગિયતિમા બધું
ધ્યાનમા લેતુ જોઈએ આમનો નિષિમદ્ધ મારે થયા એ એ જ
ધટન ને ધ્યાનમા લેતો તો પણ આ વસ્તુ સમગ્રમા જતો અમુક
માન્યતા નમાણે જિનાગમે ૮૮ વર્ષ પછી પુસ્તકારૂ થયા જપારે
બીજી માન્યતાનુસાર ૮૮૩ વર્ષ જાતીન થયા પછી અથગ્ય બન્યા
મી દેવદિગ્ધિ સત્તાવીસમી પારે થયા એમ કહેરામા આ તુ હોય ત્યા
વચગાગાની અમુક પાગને મુદી પછી દેરામા આરી હોય
અથવા કેટલાક આચાર્યોને મુદી પછી દેરામા આચાર્ય હોય તી ક્રવાજી
વિજયજીએ ઉપરુખ્ત અથમા અનેક વિચારસરણિઓ પદ્ધતિઓ,
સંશોધનાત્મ વિચારો વગેરે ૨૭ ક્રમા છે આ તમામ દરીનોની
દુનના દરો પછી એક સત્ત્વ સ્વષ્ટ સમજન હે કે દેવદિગ્ધિ આચાર્ય
ચેતિ પચિન તેમના વિશેની નોંધો તેમની પરપરાઓ કોઈ ઠેકાણે
નોંધવી રહી અજ હોય અને કેટલાકોની નોંધાઈ હોય આ એકજ
સારાંશ અમને સ્વીકાર્ય લાગ્યો છે

દિગ્ગજ અને શ્વેતાંજલ સપ્રજ્ઞાના વિદ્વાન શોધકોએ સંશોધનો
કરવામા બાકી રાખી નથી અને હજી પણ અવેળાઓ ચાલુજ છે

છતાં કોઈ પણ જાનનામાં નિર્લુપાત્મક અનુમાન તારવવામાં તેઓ
જોઈએ તેના સફળ થવા નથી મારા આ વિધાનને સમજાવવા હું
અહિં 'સમયસાર' તથા 'પ્રવચનસાર' ના મૂળ દ્રષ્ટાંતો આપુ છું
'સમયસાર' તથા 'પ્રવચનસાર' ના વાચન તથા અભ્યાસ દ્વારા
હીં રીક થઈ રહ્યા છે પરંતુ જે નો વિષય એ છે કે એના કર્તા
વિષે કોઈ પણ નિર્લુપાત્મક માહિતી પ્રમથમાં આવી શકી નથી આ
મને પુરતકોના અથ અનુભવીઓના મતે તો તેમના કર્તા કુદકુદાચાર્ય
નિકમની પહેલી શતાબ્દિમાં થઈ ગયા છે પરંતુ ઇતિહાસવિદોએ
અને દિગ્ગજ સમ્રાટના ધુધાં વિદ્વાનોએ એ સમય ઉપર અનિમ
તાની મહોર મારી નથી એની વિવિધતા નોંધ લેવામાં આવેલી ની
પ્રતાપનામાં તેના અપાદકોએ લીધી છે એ કે કશોય નિર્લુપ તેઓ
પણ કોઈ શંકા નથી અનેક જાનનેા સકલ પુરાવાઓ મારે
તેમણે કરેલ છે પરંતુ અતિમ અનુમાન ઉપર તેઓ પણ આવી
શક્યા નથી. ઇતિહાસના સમય મટે પણ તેઓ સદેહાત્મક છે
કથાપ્રાબુત પર ચૂંટી અને 'ઉચ્ચારણ' તિની ચના
થવા પછી કુદકુદ પુરમાં પચનદિ મુનિને તેની પ્રાપ્તિ થઈ એમ
જુનાજના નો કર્તા ઇંદન લેએ છે તારના સ્વામીજયર્
અને ગુણુલ્લાચર્ અને સમતલ ને તેની પ્રાપ્તિ થઈ એમ
જણાય છે હવે જો ઇતિહાસને નિકમીર છે તત્તાત્તિમાં મુખ્યામાં
અવિ તે એ બધા આચારો એમના ઉત્તર લીન છે એટલે એ
સમય પછી થવા એમ ગણાતુ જોઈએ જે માન્ય થતુ નથી ઇંદનદિએ
નિર્દિષ્ટ કરેલો કાલકલ અમથાઈ છે એ જોવાનું હે છે સૌથી પહેલાં
કુદકુદપુરના આચાર્ય પચનદિને લેવા એ ઉપયુક્ત છે.

પ્રતાપનામાં તેઓ કહે છે "કુદકુદાચાર્ય" ને "શ્રુતાવતા" માં
ઇતિહાસની પાછળ લેવામાં આવે છે એવો પુરાવો અમને તે પુરતક

સિનાય ખીજે ક્યાંય મળતો નથી ઇદ્રનદિની આવી મા વતા હોવામાં શુ આધાર છે તે પણ અમને સમજાતુ નથી.’

અભ્યાસકોઝે અદિર્શ રમરણુમા રાખવા જેવું જ છે તે એ છે કે ‘સુતાવતાર નુ પ્રામાણ્ય અનેક સ્થળોએ સપાડોએ રડીકાધું’ છે પરંતુ કુદુદાચાર્યની બાબતમાં એનું આધારભૂતર દુગાવી દેનામાં આખું છે ઇદ્રનદિના વકનબમા સરેહનું આરોપણ કરે કે ‘આમ સમગીઓ ધર્મ’ અખતાર કરનામાં આઓ છે સપાડોનો પ્રધાન હેતુ કુદુદાચાર્યને નિ ક્રમીય સવતનો આદિમાં જોટલા લાવી અકાય તેટલા લાવવાનો છે ઇદ્રનદિ એમાં સહાયક નથી થતા એટલે એમને એટલા પૂગતા બહિષ્કૃત કરવામાં આંખા છે શ્રી કલ્યાણ વિજયજીનો અભિપ્રાય એ સપાડો પોતાના સમર્થનમાં ટાંકે છે. શ્રી કલ્યાણ વિજયજીને મતે કુદુદાચાર્યનો સમય જાદી અગાજિદ છે મદાવથી આપતી વખતે તેઓ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે —

૧	કુદુદાચાર્ય	૫૧૫-૫૧૮	૪	ધરસેનાચાર્ય	૫૮૪-૬૧૪
૨	અદિમધ્યાચાર્ય	૫૨૦-૫૬૫	૫	પુષ્પદતાચાર્ય	૬૧૫-૬૩૩
૩	માધર્મદાચાર્ય	૫૬૬-૫૬૩	૬	જૂતમલ્યાચાર્ય	૬૩૪-૬૬૩
			૭	લોહાચાર્ય	૬૬૪-૬૮૭

કપાયપ્રાબન ની પ્રત્યાવનામાં તેના પાડોએ ઉપર પ્રમાણે શ્રી કલ્યાણ વિજયજીનો ‘અમલુ ભગવાન મહાવીર માં રણુ કરેનો મત ટાંકયો જ પરંતુ આ વર્ષો વીર સવતના સમજવા કે વિક્રમ સવતના એમ સપાડો પોતેજ ચકા લાવી, એ ચકાનું સપાધાન કરતાં કહે છે કે શ્રી કલ્યાણ વિજયજી એ વર્ષો વીર સવતના કદાચ માનના હોય એવો વિશેષ સભવ છે પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ અમ નથી એ વર્ષો વિક્રમ સવતના છે કારણકે વિક્રમીય બારમી અગાજિદ સુધી

પ્રાય ૩૪ અને વિક્રમીય સવત્ લખવાની દિગ્બરોમાં રૂઢિ હતી પ્રાચીન દિગ્બગચાર્યના તથા દળીખ્તોના વિષયમાં વીર સવત યોજવામાં આવ્યો હોય એમ અમારા જાણુશમાં નથી એવું શ્રી કલ્યાણ (૧૪૫૭) પોતે જ આગળ એ પુસ્તકમાં કહે છે^૧ તો પછી એ કેમ હલ્યમાં હિતરે કે આ દળીખ્તન પૂરતો વીર નિર્વાણ સવતનો ઉપયોગ કર્યો દશે?

આ ઉપરથી એ સ્વાભાવિક ગેતેજ સ્પષ્ટ થશે કે દિગ્બરોના પ્રકાંક વિદ્વાન આચાર્ય^૨ કુદકુદના મજબમાં જ વિચાર વેવિધ્ય અને મતભેદ વચ્ચે છે ‘કથામમાત્મના ના મપાદકો પ્રસ્તાવનામાં પ્રમાણો ઉપર પ્રમાણો ખામ્યે જ્યાં છે પરંતુ એ જ્યાં કોઈપણ રીતે સ્વીકાર્ય થઈ શકતા નથી વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે ઇતિહાસવિદો પુષ્કળ આવિષ્કારો કરે છે પરંતુ કોઈપણ પક્ષના તેના ચથારિયત સ્વપ્નમાં મગી જ ન શકતી હોય ત્યાં બીજો ઉપાય પણ શું? પુસ્તકોમાં વર્ણિત મામમી અને માદિનીમાં પણ યહો વહો વખત ધરમૂળનો જન્મર તફાવત દૃષ્ટિગોચર થાય છે દાખલા તરીકે ‘પુનાવનાર, ‘ત્રિનોક પ્રચ્છિતિ “પ્રમથ ચિતામણિ” તથા ‘પ્રભાવક ચરિત્ર’ વગેરે વગેરે ઐતિહાસિક મથોમાં પણ મામ્ય કરતાં વૈષમ્ય જ વધારે તત્ત થાય છે તો કે પુરાતત્ત્વવિદો પાસે અત્યારે સામમી વિપુલ પ્રમાણમાં ૩૫૨૬ ને ૫૨૬૬ હુખિત થઈ ગઈ અથવા નષ્ટ થઈ ગઈ તેનો સાચો નિર્ણય કંઈથી લાવી શકાય?

દિગ્બરીય શુભમથો

વીરનિર્વાણને ૬૮૩ વર્ષ થઈ ગયા પછી અમર અને પૂર્વધર આચાર્યો ાઈ ચલા નહિ એમ દિગ્બરો માને છે કોઈ અમર દતા તો કોઈ પૂર્વધર દતા પુષ્પત્ત અને જ્ઞાતિ આચાર્યોનું બનાવેલું “પદ્મ-જમ જીવ” અમાવણી પૂર્વઉપર પ્રસ્થાપિત હતું જ્ઞાન પ્રવાહ નામના પાંચમા પૂર્વનો આધાર લઈ પૃથ્વીરે “કથામ

પ્રાપ્તિ ૨૨૬ આ બન્ને પ્રથો દિગ્ગજોમાં જિનાગમને રથાને
 છે આગમોને તથા પૂવેગિ લોપ થયો છે એ દિગ્ગજોની દ્વીન છે
 છતાં ૧૮૫ પ્રાગમ અને ૬૫૫ પ્રાગમત ને ઉદ્ધરી લેવામાં આવ્યા.
 અગમે અથ રહેવા છતાં કોઈ જગ્યાએ અગનું અસ્તિત્વ જણાતું
 નથી—એ બીના આશય જન નથી શું ?

જાનમ, સુવર્મા અને જળ જાદિ તથા કેવલિયો બાસ વર્ષ
 રથા, આગમ જજીવવામાં આવ્યા છે તે વિષ્ણુ આદિ પાંચ પુનરેવનિઓ
 સો વર્ષ રથા પૂવેગિ વિશાખાયાવાદિ અગિવાર દસપૂર્વોએ એસો-
 ગ્યાથી વર્ષ રથા પૂર્નાંકન નક્ષત્રાદિ પાંચ એમદસ અગનારીઓ
 બમે ને વીત વર્ષ રથા અને ચાર જાચારંગધારીઓ એકમે અ ૧૨ વર્ષ
 રથા આ પ્રમાણે કેન જહાવોજ પુરુષો સુત્રી જગ્યાન અસ્તિત્વમાં
 રથુ અધાતુ ઝમે અને ગ્યાથી વર્ષ સુત્રી મમતાન જગવાઈ રથુ
 આ અગમત પ્રથોની વાત થઈ અગમતા પ્રથોની (૧૫ મરીય)
 દ્વિપ્રત આ પ્રમાણે છે રથવીર કેન અગમતા પ્રથોની સખ્યા ચો ની
 છે (૧) સામાનિક (૨) અગુરિં સનિગ્ગત (૩) વળા (૪) પ્રનિકમથ
 (૫) વૈનથિક (૬) કૃનિમ્મ (૭) સર્વેમનિક (૮) કિલ્લ ૧૧૫૧ (૯)
 ૬૫ વ્યવહાર, (૧૦) કે રાજકિય (૧૧) મહાકલિક (૧૨) પુરિક,
 (૧૩) મહાપુ રિક, અને (૧૪) નિશીરિક આ ચોદ અગમતા
 પ્રથો આજે ની સુપ્ત થતા છે

દિગ્ગજ અગમથો અને અગમતા પ્રથો પુપ્ત થઈ ગયા સ્વેતાનર
 અગમથો અને અગમતા પ્રથો જગવાઈ રથા આ ઘટના જ આશય-
 જન છે દિગ્ગજાચાર્યોએ પોતાની દ્વિપ્રતીમા જ સા માટે અગમથોનો
 લોપ થવા દીધો? સ્વેતાનર કરતાં તેજો ચારીરિક અને બાદિક
 દષ્ટિએ શ કમ હતો? જ્યાં જ્યાં અગમ કે અનુકૂળતા મળે છે
 ત્યાં ત્યાં દિગ્ગજો પોતાની જગતને સ્વેતાનર કરતાં મહાદ્વિપ્રતી માને
 છે—મનાવે છે તો પછી એવું શું થયું કે જોડી અગમથો સાચવવામાં
 તેમને મુશ્કેલી પડી? વિજ્ઞાનમાં અગમતામાં, ધારણમાં તેઓ જોવા તેમ
 નથી જ

વર્તમાનમાં તેઓના ક્યા ક્યા પુસ્તકો છે તે દુકામાં જોઈ જઈ
એ આગમોનો તો તેઓ લોપ માને છે એ આગળ ધણી વખત
કહેવાઈ ગયું ■ અત્યારે તેમની પામે જે મથો ■ તેના ઉપર તેઓ
જિનામો નોટલું જ મહત્ત્વ સ્થાપે છે તેઓની પાસે અત્યારે જે
મથરાઈ છે તેને ચાર અનુયોગમાં નીચે પ્રમાણે વિભક્ત કરે છે—(૧)
પ્રથમ અનુયોગ—“પદ્યપુરાણ” (રવિવેણુ કૃત) “હરિવંશ પુરાણ”
(જિનસેન કૃત) અને ‘ઉત્તર પુરાણ’ (ગુણમુદ્ર કૃત) (૨)
કરણાનુયોગ—“સુરપ્રતિષ્ઠિ” “ચંદ્રપ્રતિષ્ઠિ”, અને
‘જ્યોત્સ્વના’ (૩) દ્વિતીય અનુયોગ—‘પ્રવચનસાર’ સમયસાર
નિયમસાર ‘પ્રચારિનિધય’ (કુલકુલકૃત) અને “તત્ત્વાર્થા
વિભક્તસૂત્ર (ઉમાસ્વામી કૃત) આ ઉદ્દેશો મથ સ્વેનવરોનો છે છતાં
દિગ્ગજો એ મથને પોતાનો મથે છે એની ઉપર સમતભદ્ર પૂજ્ય
પાદ, અમ્મક, અને વિદ્યાનદીએ દીક્ષાઓ લખી છે સમતભ
“આત્મીમાસા લખી છે અને એના ઉપર અમ્મક તથા વિદ્યાનદીએ
દીક્ષાઓ લખી છે (૪) ત્રીજા અનુયોગ—“મુનાચાર (વકેર કૃત)
“ત્રિવર્ણચાર, અને ‘રત્નમંડ માવકાચાર” આ તમામ મથો
દક્ષમી સતામિત્રની અદરના છે

સોનમથથી બહાર પડેન સમયમાર મથના ઉપોદ્ધાનમાં
જણાવવામાં આવ્યું ■ કે પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ અને દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધ
પહેલાં ઉત્પત્તયવા તેમાં પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં ‘પદ્યપુરાણ’, ‘ધવન
‘મહાધવન’, “જ્યોત્સ્વવધ” “જોત્મસાર”, “લખિસાર”,
‘સપણા સા’ વગેરે સાઓનો સમાવેશ થાય છે, ન્યારે દ્વિતીય
શ્રુતસ્કંધમાં ગુણધરાચાર્યે પાંચમાં પૂર્વમાંથી જે ઉદ્ધૃત કથું તે તથા
તેની પછીના આચાર્યોએ ઉદ્ધન કરી રચ્યા તે ‘પ્રચારિનિધય’
અને ‘પ્રવચનસાર’ પ્રચારિની સમાવેશ કરવામાં આવે છે

સ્વેતાચર પદ્માવલી અને મથો

મહાવીર નિર્વાણ પછીના પાંચ મહાપુરોનો દર્શકત આ

પ્રમાણે જે મહાવીર નિર્વાણ પછી સુધર્મા વીસરખે અને ૪૫
 સુમ્માલીસ વર્ષ સુધી અર્થાત્ એવમ જ્ઞાન ચોમડ વર્ષે રથુ હતુ
 ત્યારના પ્રભવ અગિયાર સપ્તલવ પ્રેરીશ યશોજ પચાસ, મળ
 તિરિજી આડ હામાલુ ચૌ અને રચુનમ પીત્તવીશ વર્ષ સુધી
 યુગપ્રમાનપદે હતા અહિ સુધી જસો અને ૫૨ વર્ષ થયા પછી
 આપે મહાગિરિના ત્રીશ આર્ષે સુહસ્તિના છેતાનીસ, અને ગુથુ
 સુ ગ્તા સુમ્માનીસ વર્ષે અજર્તા મહાવીર નિર્વાણ બાદ ત્રણસો અને
 પાત્રીશ વર્ષે થયા એમની પછી નિજોત્તની બાપ્પના કરનાર ૪૫૩
 જેઓ એકત વીસ વર્ષ સુધી અને ત્યાર પછી શાલ્વિ આવે છે જે આડ
 ત્રીશ વર્ષ સુધી યુગપ્રમાનસ્થાને રહ્યા આમ ચાગમે અને ચૌ
 વર્ષે એ ૨ થયા આ કાનક તેજ “પ્રતાપના સુત્ર ના રચવિના
 સ્વામાચાર્ય સમજવા પરતુ કલકાચાર્યો ચાર થઈ થયા જે નિમ્નેષ્ટ
 ગાથાઓથી સ્પષ્ટ થાય છે —

સિરિરીરાઓ ગણસુ ધળતીવહિપસુ તિસયરિસેસુ ।

પદમો કાલ્કગમૂરી જાઓ સામનનામત્તિ ॥૫૫॥

ચડસયતિપન્નરિસે કાલ્કગુણા સરસ્સઈ ગદિઆ ।

ચડસયસત્તરિરિસે વીરાઓ વિક્કમો જાઓ ॥૫૬॥

પચેથ ય વરિસસયે મિઢેસિજો દિવાયગે જાઓ ।

સત્તસયવિસઅહિ કાલ્કગુણ સવ્કમંથુણિઓ ॥૫૭॥

નસયતેણઠણહિ સમદ્વજ્જેહિ વદ્ધમાણાઓ ।

પજોસયજનડત્થી કાલ્કમૂરીહિતો ઠવિઆ ॥૫૮॥

૮૫૫૩૧૮૧ એ ચાર ગાથાઓ પ્રમાણે ૧ ચર કાનકાચાર્યો થયા
 તેમાંના પ્રથમ જે ત્રણસો અને પાંચીશમા વર્ષમાં થયા તે પ્રતાપના

મૂત્ર ના રચનાર સ્થાપાચાર્ય છે બીજા કાનમચાર્ય વીરનિર્વાણાત્
ચાર્યો અને ત્રેપન વરો થયા જે પોતાની સસાર પટ્ટની બેન સરસ્વતી
નામની સામ્રી ઉાર ગર્જિ ને કરેન આક્રમણનો બ નો વાળવા
નારમ દેશમાં ગરા હતા અને ત્યાના રાજાને સમજાવી મદદિ-
ક્ષના ઉઠે નિમિત્તે તેને ઉજ્જવિનીમાં લાવ્યા હતા તેમણે ચતુર્થાને
વિમે પુપ્પણુ (સ્રવાસરી) કરી વધારામાં એમ પણ કહેવાય છે કે
વિનીત શિબનો તેમણે પરિહાર ક્યો હતો

પરેના કાનકાચાર્ય અને શાંતિય પછી અર્થાત્ ચારસો અને
ચોદ વર્ષ પછી રેવની મિત્ર, આચાર્ય મયુ આચાર્ય ધર્મ, બદગુપ્ત,
શ્રી ગુપ્ત વજ્ર આચાર્ય રક્ષિત અને પુષ્પમિત્ર અનુક્રમે છત્રીસ વીસ,
ચોવીસ, આગણુ ચાનીસ પદર છત્રીસ, તેર, અને વીસ વરો સુધી
પાટે ગયા. અદિ સુત્રીમાં વીર નિર્વાણાત્ છયો અને પાંચ વરો થયા.^૧
આ પછી શં સવત્સરની ઉત્પત્તિ થઈ આ પ્રમાણે ગણુતા શ્રી
કલ્યાણુ વિજયગુના મને 'સ્થવિરગણુના અનુસાર તથા 'તિલ્થાગાધી
પદ્મના અનુમાર સ્થવિર બાદાદુનો રાગવામ શ્રી વીરનિર્વાણાત્ એકસો
અને મિત્તેર વરો થયો તે બરાબર મળી રહે છે આ બે પદ્ધતિ
અનુમાર નિર્વાણુ નવન અને શકે સવત્સરનો મેળ પણ સધાય છે

સ્થેતાબર શ્રુત સાહિત્યેનુ સરક્ષણુ

શ્રુત જ્ઞાનનો આસ આચાર્ય રમિતના સમવર્થી શરૂ થયાના ચિન્હો
નજરે પડે છે આચાર્યરક્ષિતના શિષ્ય સમુદાયમાં શ્રુતસાદિ યનો અજ્ઞાસ
ધોમો પડ્યો હતો દુર્જનિહા પુષ્પમિત્ર આત્ર નવ પૂર્વેજ બાણી
શક્યા હતા નિયમિત પઠન-પાઠનની અસમર્થતાને કારણે નવમુ
પૂર્વ તેઓ પણ જૂની ગયા અને હિતરોષર આ જ્ઞાસ વધતો ચાલ્યો

૧ અદિયા સરવાળો છયો અને સત્તરનો ચાલ છે બારવર્ષનો
તમાવત નિમિત્તે છે (૧)

તે એટલી દૃઢ સુધી વધી ગયો કે એની જાગ્રત કાઈ બાંધી ગઈ નહિ પરિણામ એ અબુ કે વીર નિર્વાણાત એક હજાર વર્ષના ગાંજામાં તમામ પૂર્વેનું જ્ઞાન નષ્ટ થઈ ગયું હિમ ૧૨ માન્યતા મુજબ વીર નિર્વાણાત હમો અને ગયાથી વર્ષની અંદર પૂર્વેનો અભાવ થઈ ચૂક્યો હતો.

માધુરી વાચના

આર્થ રકેદિના સમયમાં જાર વર્ષો દુઝાગ પડ્યો દુઝાગ પછી મધુરામાં શ્રમણસંઘ એન્જિન થયો વિદ્યાગ જ્ઞાન અને અનુયોગના ધારક પુરો કોઈ રહ્યા ને તો એક અનુયોગના ધારક પેટી માત્ર આર્થ રકેદિવાચાર્ય એકજ દના તેમની અધ્યક્ષતામાં શ્રમણોની પરિષદ મળી અને જે કાવિક જુતજ્ઞાન સ્મૃતિમાં રહ્યું હતું તેની સકરના કરી આ કંદરથ જ્ઞાન પારસ્પરિક વિનિમય પડી બવરિયન યજ્ઞ બધુ આર્થ રકેદિનો કાળ થી કન્યાશુ વિશ્વવ્રતને મતે આડમે સતાવીશયો આડમે આવોજનો છે જુતજ્ઞાનની આ વાચનાને રકેદિની વાચના કહેવાય છે.

વાવણી વાચના

મધુરામાં આર્થ રકેદિના સમાપતિત્વમાં જારે વાચના થઈ ત્યારે વનશીમાં પણ એક વાચના નાગાર્જુનની અધ્યક્ષતામાં થઈ હતી. જુદી જુદી બાંધીએના કહમાં સચવાયતુ જુતજ્ઞાન બહાર આવ્યું અને અત્યવરિયત જ્ઞાને આકાર ધારણ કર્યો તો કે લિપિમદ્ અવરથા હજુ પણ નુનજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થઈ ન હતી. જન્ને વાચનામાં પાડમેદો રહ્યા એ સ્વભાવિક છે કે પાડમેદો રહેજ આર્થ રકેદિત અને આર્થ નાગાર્જુન વાચનાઓ પછી મળ્યા નથી એમ લાગે છે મુખોપમુખ વાચના થઈ એટલે અદિ તદિ બે જરૂર દેખાય છે આ ઘટનાને આજરે દોસો વર્ષો થયા હશે એ જા દેવદર્શિગણિના પ્રમુખસ્થાને વજી પાછો ગોટો શ્રમણસંઘ એકઠો મળ્યો આ સમયે અમ ઉપાગ મૂળ હેઠ પ્રકીર્ણક વજેરે વજેરે જુતજ્ઞાનના અંગો

સાધુઓને કહે તેમજ સ્મૃતિમાં દના તે બધાને પત્રાકાર આપવામાં
આવે. જે કાંઈ પાડે છે દના તે જવાને વિધિપૂર્વક નોંધવામાં આવ્યા
જે કે સ્ક્રિપ્ચીવાચનાને હિંદુ સમય પ્રધાનપણે રાખવામાં આવી
દની મુખ્ય મુખ્ય હમીકતો કે જેમાં એક દનુ તે બધીને મૂળમાં
સેવામાં આવી અને સદિવ જાગતોને ચૂકાં અવચૂરિ, અને દીકામાં રથાન
આ રી આગમના સમય સ્વરૂપને ઉપકારવામાં આવી શ્રી હલ્લુ વિજ
વશનુ એવું કથન છે કે જ્યાં જ્યાં જન્મે આચાર્યો સમત દના તે
બધી હમીકતોને પ્રતીકમાં જોડવો એનામ્યતા સાચવી જ્યાં પાં
તરે દનાં ત્યાં 'નાગાનુનાથ એવ પરિત એમ કહી તે બધાને નીકામાં
નોંધવામાં આવ્યા આવા પાર્શ્વતરે જામ કરીને 'આચાર્ય અને
'સૂત્રકર્તા' ની દીકાઓમાં તથા 'કથાવરી માં વિશેષ મળી આવે છે
દેવદીપતિએ સ્ક્રિપ્ચી વાચનાને મુખ્યપણે આપા નૃત મણી દની અને
સુવર્ણને વિધિમદ કરતી વખતે એને પ્રધાનતથા અનુસર્થ દના આ
વિધાને અનુષ્ઠા ની એક આપા 'નદીસુત્ર ની સ્થવિરાવતીમાં છે.
એનું તાત્પર્ય એ છે કે આજે પણ અર્ધશરતમાં જેનો અનુયે મ પ્રમગી
રહો છે અને જેમનો મથ અનેક સંકેરોમાં બાપ્ત છે એવા આર્
સ્ક્રિપ્ચીવાચને વડુ છુ વાનમી વાચનાનું કેદ નાગાલુંની વાચના
હોત તે સ્ક્રિપ્ચીવાચની વાચના અઘાપિ અર્ધશરતમાં ફેનાઈ રહી
છે એનું સ્પષ્ટપણે કહી એને કૃત ન ચડાવ્યા હેત વળી વાનમી
વાચનાના મૂળધાર કાઠ બીજા સ્થવિરો હોત તે સ્થવિરાવતીમાં
સ્ક્રિપ્ચીવાચનું નામ પ્રવેશી છે ન જ નહિ. એ ઉપરાંત, નાગાલુંનના
સ્થાને સ્ક્રિપ્ચીવાચને મુખ્યમાં આવ્યા છે એ નિષ્કેદ બનાવે છે કે
વાલમી વાચના અનુષ્ઠાન આવર્ સ્ક્રિપ્ચી છે

‘વાચનારે’ એમ કહી સ્ક્રિપ્ચીવાચના અને નાગાલુંનના
અભિપ્રાયો નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે છે ‘કે પસુત માં મદાવીર નિર્વાણ

વર્ષ સંબંધમાં વાચનાતર છે મહાવીર નિર્વાણના સ્થાને સંક્રાંતા એકી વર્ષ બનીત યથા પત્રી જિનાગમે દેવદર્શિનિર્વાણી અધ્યક્ષતામાં નિર્ધારિત થતા એ કથનના વાચન તર તરીકે “કે પસૂત મા મહાવીરના નિર્વાણ મપર પત્રી દસમા ગણના રાણુ વર્ષ મસ બાદ મેરુ સ્થાન પશુ મુકવામાં આવેન ■ આ ચોકષુ વાચનાતર છે શ્રી કબાણુ વિજયગ એ મતમેને સમજવી સમજા નથી વિચાર કે તા મેમ નજાર છે કે જે મે રથવિરાવની આ સમય પછીથી ગત છે તેના મૂળ આ મનમે માં હોય પછેની રથવિરાવની ન દીસુત ત દેવદર્શિ ગણીમે માતુરી વાચનાને અનુનારે આપી છે તે અને ખીજ છે વા બી મુગપ્રવાન પાવની આર્થસુદસ્તિ સુધી બનો રથવિરાવનીઓ મગતી આવે છે અને ત્યાર પછી તફાવત પડે છે

સ્વેતાબર સમય આગમન થા

અગો બાર દના જેમાં છે તા અગતો અર્થાત્ દષ્ટિવાદનો લોપ થયો દાન અગિયાર અગો છે તેના નામો આ પ્રમાણે છે — (૧) આચાર્ય (૨) સુતકૃતગિ, (૩) ન્યાનાગિ (૪) સમવાચાગિ (૫) ન્યાખ્યા પ્રવર્તિ (૬) રાતાધર્મકથાગિ, (૭) ઉપાનકસાગિ, (૮) અતકૃત (૯) અનુત્તરોપાનિ (૧૦) નમખ્યાપરચુ અને (૧૧) વિષાધ અગમામાં બાર ઉર્ગો છે જેના નામો આ પ્રમાણે છે — (૧) આપગતિક () ગજનવીર, (૩) છાગાગાનિગમ (૪) પ્રતાપના (૫) જગદીપપ્રવર્તિ (૬) અ પ્રવર્તિ (૭) મુર પ્રવર્તિ (૮) નિગાવનિગ (૯) નાવનસિધ (૧૦) પુરિમ (૧૧) પુરપચ્છિ । અને (૧૨) કૃષ્ણ સા સવકાનિક, ઉત્તરાધ્યુન નદી અને અનુભવગાર આ ચાર મૂળ સુમે છે અને દયા દુનસંધ જલસંધ નિહીર અને વ્યવહાર આ ચાર છે મૂળો ૧૭ ઉપર એ આપરસ આ પ્રમાણેની માનના સ્વેનાંત અમૂર્તિપૂજકે ની છે જનારે સ્વેતાબર મૂર્તિપૂજા જેમાં દસ પ્રતીકાને ઉમેરી ત નાને આગમની પ્રમ મુકે ■ જો નદિસૂતમાં અને સમર્પન નથી મગતુ જે દમ

પ્રતીક્ષા ઉપર ગુણવ્યા છે તેના નામો આ પ્રમાણે છે - (૧) ચતુ
શરણ (૨) આતુર પ્રત્યાખ્યાન (૩) ભક્તપરિણા (૪) સરનારક,
(૫) તત્ત્વનિર્વાચિક, (૬) ચત્વેષ્ઠ, (૭) દેવેદ્રમ્ભત (૮) મણિવિદ્યા (૯)
મહાપ્રત્યાખ્યાન, અને (૧૦) વીરસ્તવ ચાર છે. સૂત્રો જે ઉપર
મથાન્યા છે તેમાં શ્વેતાંશર મુર્તિપૂજકો જિતશ્લેષ અને મહાનિશીય
નામના છે તે સૂત્રોનો ઉમેરો કર છે એવી પણ પરા છે કે પચ્ચક્ષ્ણ
હતુ તે તુષ્ણ થઈ ગયું તેથી તેનું સ્થાન જિતક જે લીડુ એના કર્તા
જિતમ મણિ છે જે કે તે જિતશ્લેષ અમપ્રવિષ્ટ નથી મહાનિશીયને
હરિનાદિ કેટલા આચાર્યોએ તપાસ કરું હતુ શ્વેતાંશર મુર્તિપૂજકો
આર મૂળ તરીકે દર્શન નિષ્ઠ, ઉત્તરાધ્યયન આવરણ અને પિન્નિયુન્નિ
ને ગો છે અને નદિમૂલને તથા અનુયોગારને ચૂનિકસૂ તરીકે ગણે છે
આગમોના કર્તા કોણુ ?

અગિયાર અગો મણિધરકૃત છે એ જાગ્ય હવે નિસદ્ધિ પછે
સ્તીધારવામાં આવે છે પરંતુ એ બધામાં પ્રથમ અગ સૂત્ર એટલે કે
આચાર્ય સૂત્રના પ્રથમ શ્રુતરકધની ગ્યના સર્વ પ્રથમ થઈ હોય એમ
લાગે છે સામાન્ય રીતે તો બધાજ અમમૂરો મણિવગ્મુખનિહત છે
જના આગળ પાછળ થવા હોય એમ બાષામે ની દષ્ટિએ લાગે છે
પ્રત્યેક શ્રાવણના સમયમાં નિમૂર્તમાં જે વર્ણન મળે છે તે અનુસાર
એ અમમૂર નથી એટલે એ તપાસ ન થાય હો એનો મર્ધ ખુનાસો
વિદ્વદ્ધર્મને મળી શકેનો નથી અમમાય મૂરો પેનીડ પ્રતાપના સૂત્ર
એકના રસામાચાર્યે અથવા કાશ્યમચાર્યે જે નિર્ગોના
ખાસ પાખ્યાતા હતા અને જેનું વર્ણન આગમ ઉપર આવી
ગયું છે તેમણે યના હતુ ગીજ ઉપાગ સૂત્રોના કર્તા ટોળ કોણુ
હતા તે કી થમય તેમ નથી જાણીય ત્રગ્ધિ ચદ્રપ્રતાપ
અને મૂર્વ પ્રગ્ધિ—એ ત્રણેય ત્રગ્ધિગો શ્વેતાંશરો અને દિગ્ગરો
એમ બન્નેમાં છે પણ તેમનો નિનાય થયો હવે એમ તેઓ બન્ને માને
છે ચદ્રપ્રતાપિત્તિ—તિ—મન્ને તપાસવાથી માનુષ પડે છે કે

બન્નેમાં વર્ણિત વિનય, થોડો તકાવત બાદ કરીએ તો, એક સરખો છે એ ઉપરથી એમ અનુમાન છે કે તે એ ઘેડીનું એક સૂત્ર કે ૧૫ નષ્ટ યથુ હોય પ્રકોત્કૃષ્ટીની રચના કરારે વર્ષ હશે તે કહેવાના કાષ્ઠ ઐતિહાસિક સાધનો ઉપનમ્બ નથી નિશીન સૂત્ર આચાર્ય સૂત્રની ચૂનિકા અથવા એક ભાગ હોવાને દાસ્તે આચાર્ય સૂત્ર જોટુજ આચીન ગણવામાં હરખત નથી. દસાશ્રુનરકેષ જદત્ત ૫ અને બવદારને વીરનિર્વાણ સવત એક સો અને સિતેરમાં યષ્ઠ ગયેન મનાતા બદમાદુ પ્રયમે પ્રત્યાખ્યાન પૂર્વમાંથી ઉદ્ભૂત કરી બનાવ્યા છે : આત્મપ્રનાદ, દર્મપ્રનાદ અને સ્ત્યપ્રનાદ નામના પૂર્વોમાંથી ઉદ્ભૂત કરી શબ્દબવાચાર્યે દસ વૈકાસિક રચ્યુ હવુ એ તોર અધ્યયનો ઉપર જે ચૂસિકાઓ છે તે મને ત્યારે રચાણી હોય તે મન સાથે નથી એ તો ચોખ્ખું છે ઉત્તરપ્રપન સૂત્રના છત્રીય અધ્યયનો હાય ઉપનમ્બ છે તેના સળધમાં વિવિધ કર્તૃત્વની કદપના કરવામાં આવે છે અને તે વિષમ પૂર્વ બીજા કે ત્રીજા સતાબ્દમાં રચાયા હોય એવી સંભાવનાને આગળ ધરવામાં આવે છે આવશ્યક સૂત્રની મજબૂતા અગ બાતમાં કરવામાં આવે છે તે ઉપરથી કદાચ એમ મનાય કે એ મજબૂત કૃત ન હોય. પરંતુ દરેક યતિએ પ્રાત કાળે અને સંધ્યામળે એ અવરત કરવાનું હોય છે એ હકીકત ઉપરથી નિષ્પત્ત થતી એની આવરતતા એનું નિર્માણ અગ સૂત્રની સાથે સાધજ યથુ હોય એમ માનવા ગેરે છે ૧

પિઠનિયુક્તિમાં અને દસવૈકાનિકમાં આવતી હકીકતના સામ્ય ઉપરથી એમ લાગે છે કે એ દર્શનકાનિક પછી કોઈ પણ કાળે રચાણી હોવી જોઈએ. કોઈને મતે એ બદમાદુકર્તૃક ગણાય છે તે પથુ એના અનુસંધાનમાં એ નોંધવું આવશ્યક છે કે આ બદમાદુ તે જ બાદુ પ્રથમ નહિ પરંતુ બદમાદુ બીજા સમજવા જેનો જીવન કાળ વિકસીય પાંચમાં કે છઠ્ઠી સતાબ્દનો સરોધમાં સ્થિર કર્યો છે નહિસૂત્ર

પૂ દેવદિગ્ગજિનું મનાવેતુ છે જે આગમો નિષિષ્ઠ થયા છે તે ખરા દેવદિગ્ગજિની સમક્ષ એકત્રિન થયેના સાધુઓની સમીતિ પછી લખાયા હતા એવું અનુમાન હવે નિવૃત્ત થઈ ચૂક્યું છે હવે બીજી આગમોમાં જે તેર ઉમેરોને પિત્તાનીશ્વરો સરવાળો કરવામાં આવે છે તે તેર વેદીના દસ પ્રત્યક્ષો નહિ સૂરમા નિર્દિષ્ટ નથી તેથી અને 'ગિતક ૫ જિનબ્રહ્મણિ કૃત દોવાથી તથા 'મહાનિશીઘ હરિઃ કૃત દોવાને કારણે તેમજ પિંડનિર્ધુક્તિ બ્રહ્માદુ દ્વિતીય ગ્વિન દોવાને સમયે રિવેગ આચાર્યો આગમોમાં એવી ગણના કરના તેવાં નથી

આગમો ઉપગની દીકાદિના કર્તાઓ તથા સમય

મૂળ જિનાગમો ઉપર જે કાંઈ મીઠા, ટિપ્પણીઓ રૂપે નખવામાં આવ્યું છે તે સાહિત્યના પ્રાકૃત અને સરૂત એના બે પ્રકારો છે પ્રાકૃત ભાષામાં જે સાહિત્ય મળી આવે છે તે નિર્ધુક્તિ લાખ્ય અને ચૂર્ચિના રૂપમાં છે નિર્ધુક્તિઓ અને ભાષ્યો પછમય છે ત્યારે ચૂર્ચિઓ ગદ્યમય છે બ્રહ્માદુ દ્વિતીય, અને નહિ કે બ્રહ્માદુ પ્રથમ એ નિર્ધુક્તિઓના કર્તા છે 'જૈન તત્ત્વાદ્ય' ના કર્તા થી આત્મા રામજીવ જે માનવુ ■ કે એ નિર્ધુક્તિઓ બ્રહ્માદુ પ્રથમે રચી હતી તે હવે સચોટ પૂરાવાને લઈ નિરાધાર સમિત થયુ ■ ૧ તે બ્રહ્માદુ દ્વિતીયનો સમય વિક્રમીય પાચમી કે છઠી સત્તાજિને નિર્વારિત કરવામાં આવ્યો છે ૨ મધદાસ ગણિએ બો જિનબ્રહ્મ ગણિ સમાગ્રમણુ લાખ્યો લખ્યા એ લાખ્ય રચનાનો કાગ્ર વિક્રમીય સાતમી સત્તાજિ છે જિનબ્રહ્મણિ સમાગ્રમણે 'વિદ્યેશવચ્ચ- લાખ્ય' લખ્યું છે જિનદાસ ગણિ ૨૬૮૨૨ે વિક્રમીય સાતમી અને આઠમી સદીમાં

૧ જુઓ મહાવીર જૈન વિદ્યાસ્થનો સ્મારક અક. શ્રી પુણ્ય વિજયજીનો લેખ

ચુષ્કિંઓ બનાવી દહે આગમ ઉપરના સરૂત લખાણો પૈકી
 ગીકાઓ મુખ્ય છે જેમાંની પ્રાચીન ટીકાઓ લખવાનું દરિદ્રશ્રીને
 કૃતિ જાણ છે એમનો સમય ચિકીત્સા આકાશ, નવમી શતાબ્દિનો
 નિર્મિત થયેલ છે એમની પૈકી સીતા-આવે છે જેમણે અચારાગ
 અને નાટ્યના ઉપર ગીતઓ લખી છે તેઓ ચિકીત્સા દમની સદીમાં
 થઈ ગયા હોવાનું મનાય. પૈકી આન છે 'સત્યાચાર' જેમણે
 ઉત્તર ૧૫મી સુધી ઉપર બૃહદ્દેવની ત્યારના થઈ ગયા પ્રસિદ્ધ
 નવાં ટીકાઓ અચારાગ જેમણે પ્રથમ ૧૧ મે આગે સિરાય
 બાળીના નવે ૫ આગે ઉપર ગીતો ૧૧ એમનો જન્મ વિ.સ.
 ૧૦૭૭ માં અને સ્વર્ગ ૧૧૩૫ વિ.સ. ૧૧૩૫ માં થયેલ માન્ય છે
 મેવાજ પ્રકાર વિજ્ઞાન અને ટીકાઓ બારી રાજાઓમાં થઈ ગયેલ
 મનારી હેમચંદ્ર છે આગેની મરણ સુમોષ અને સરમ ગીતઓ
 લખનાર તો છે મનમજિત જેઓ હેમચંદ્રના સમકાલીન વિ.સ. ૬૮૫

ઉપર કન તનામ આચાર્યોએ આગે ૮૫૦ પ્રાકૃતમાં અને
 મરૂતમાં એનું તો ઉકાળું પૂરું અને અમાધ પાંચિસથી બારેલ સૈદ્ધીથી
 લખ્યું છે જેમાં અચાર્યને ૨૨૧ અગકનદિ તો પશુ દુષ્કરતો છે જ
 જિનામો મૂળે જ મદન છે અને વગેરે સમજવા લમજાયા
 સમ ૧૫ જે સમજાવી સાર તેવા નથી છતાં પ્રાચીન આચાર્યોએ
 તનતોડ ગણિત કરી વિચરેલું સુમોષ બનાવવા લખે આપું હતું
 છતાં એ ગીતઓ વિખૂટી ગઈ ગઈ વિદ્વદ્ભોગ ગાતી ગઈ મ
 સુદ્ધિવાગા જિનામના નાનકે વચિત ન ગીતોએ રોપમરમર
 હેતુથી 'દનાક ઉચ્ચકાલીન આચાર્યોએ સમજતે આનમાં લઈ મૂળ
 ઉપર ગુજરાતીમાં રામને બર્મ-લખ્યા એનો લાભ અચાર્યે ધણ
 લઈ લ્યા છે આ રામને-નેનાનામા જેને 'દનાક' કહેનામાં
 આવે છે તેના-કેર ધણ લોકો ગેલમજાથી અને અજુમમજથી
 આશ્ચર્ય કરે છે એ દખ્યાઓ મા અર્થ બરાબર કરનામાં નથી
 આગે આવા ગીતોમરોને કમને અમને કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે

પ્રાચીન ગીકારોએ જે કંઈ લખ્યું છે તે પ્રમાણુન જ છે એ માનવા-મનાવવાનું એમની પાસે શું સાધા છે ? તેઓ આ “ ટ્રમાઓ ” લખનાર કરતાં શુદ્ધિમતાવાં ચીંતાતા હતા એનું સિદ્ધ કરનારા કયા પ્રમાણે તેમની પાસે છે ? ભાષા ઉપગ્રા પ્રભુત્વનો સવાન જ નથી ભાષાના ઉત્તમ અધિકારીઓ અનેક મમયે અનેક દેશમાં આ ગીક લખનાર આચાર્યો ગ્રંથ ચીંતાતા થઈ નથી થતા ? અહિંયાં જે ગણી નિર્ણય છે તે આમમના અર્થનો છે અને આ “ ટ્રમાઓ ” જિનામમોના હૃદયના ઉદ્ભવમાં દીકાઓ કરતા ઉતરતી પવિત્રતા છે એનું વિધાન કરો વિષ્ણુ મહેનક કરી શકે તે પછી જ નહીં એ પ્રાચીન ગીકારોમાં પણ કેટલો મતભેદ હતો ? આચાર્યને પાશ્વ હોત પરમાર્થનો સમન્વિત હોત, સત્યનો સ્પર્શ થી સમ્મા હોત તો પછી એક ખીજની વચ્ચે મતભેદને જરા જેટલો પણ અવકાશ ને તો પ્રભુ મટાડી ના એકના એક સ્પષ્ટ કથનની કેટલી વિવિધ અર્થપ્રણાલીઓ ! જે ૩ બાને છે ? જિનામમોનો બામનમાં આવે સ્કેન અને નાગાર્જુના વખતથી જ થેડોથોડો દેશ ૧૫૨ થઈ ગયો ત્યાંયા એ દેશને દીકારોના મમયમાં વિશાળ અને સ્પષ્ટ ગ્રંથ દારણ નું નિર્ધારિત કિતમર ભાષ્યકાર નૂર્ગીકાર, અને દીકારો વચ્ચે મતભેદ પ્રખરો અને પછી તો એક દીકારો અને ખીજની ગીકારો વચ્ચે પણ એ મતભેદો ઉત્તમ સ્વપ દારણ મ્યુ હરિભ રીતી- રાત્યાચાર્ય, અમરો અને મનગિરિની ગીકોમાં એમની એક ગામન પગલ કેવું અને કેટલું જુલુ લખાણુ જરૂર ચડે છે ? જિનામમો ઉપર થયેન આ અનુચિત આક્રમ તો રાગવા એક જ ગ્રંથો ધર્મસિદ્ધ મુનિન અગીયાર કરી જિનામમના ગ્રંથો જ માન ધ્યાનમાં રાખી દીકારોના અર્થને એમણે પાની દીકારો ગીકારોનું પોષ્ય એમણે જોઈ લીધું એટલે એમણે તો કેવળ જિનામમોની જ દીકારોની લલકમાં રાખી એટલા માટે જ ધર્મસિદ્ધ મુનિ રચિત ગાનવમોધમાં વિશિષ્ટતાની સુગંધ ફરી પડી છે

આગમમાનવી શુદ્ધિ ત્રીજી હતી ઉત્તરોત્તર એનો દાસ થતો
 ગયો એ તો આપા । આગળ જોયું એટલે એ વખતની લોકમાયમા—
 પ્રાકૃતમા—નિર્મુખિઓ, ભાષ્યો, અને ચુર્ણિઓ લખાઈ ત્યારબાદ
 સમૃદ્ધ ગારવ વિશેષ થયું હતું એટલે એ ભાષામાં આચાર્યોએ
 પોતાની શક્તિ અજમાવી અને છેવટે ગુજરાતીનો જમાનો આવ્યો
 એટલે ધર્મસિદ્ધ મુનિએ એ ભાષાનું અનન્ય લીધું એથી કરી
 પ્રાકૃત ભાષામાં, સરકૃત ભાષામાં કે ગુજરાતીમાં લખનારજ વિદ્વાન
 એવું એમનિક વ્યવસ્થા કરીને આપણે આજે આજે આગમના ગદ્યનું
 પ્રાગજ્ઞાન નાર નખાણજ—પછી તે પ્રાકૃતમાં હોય સરકૃતમાં હોય
 કે ગુજરાતીમાં— સર્વ શ્રેષ્ઠ મનાવું જોઈએ આ કસોટી ઉપર
 અજાનના ધર્મસિદ્ધ મુનિના રતગોડા ઉત્તરમનીન દીક્ષાકરોના લખાણો
 કરતાં કંપાસ ચઢી જાય તેના છે અસ્તુ

કેળીક વૈન પાનું

(૧) આમથી જ એવું થાય છે કે
એમ એવાં મોટા સામ્રાજ્યો હતા કે જે
પણ પાંચમી કે છઠ્ઠી સદીમાં તેઓ
(વિજયાનગરી) કહેલાં અને
કરતા નથી અને એવી
લોકને બહુ દુઃખ આપે છે.
પાંચમી સદીનાં.

११३५०५५

२ शुभो ह्यसिद्धाय नमः

ગીકામાં તેનો ગીકાકાર સિદ્ધસેન દિવાકરે પોતાના પ્રભાવથી વિક્રમ
ગજને જોનવર્માનુગાથી કર્યો હતો એમ કહે છે એ ગીકામાં એમ
પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે દિવાકરે રાજ્યતામાં જીતે વિક્રમરાજની
અનર્થનીય રતુતિ કરી હતી અને તે રાજ્યને તેરી પ્રસન્ન થઈ
પેતનું મરંસર આપી દોડુ હતું^૧ જ્યારે પ્રભાવકચરિત્રમાં તથા
અન્ય વિદ્વાનો પણ એ જ દિવાકરને વિક્રમોવ એથો કે પાંચમી
સાનાખિમાં મૂકે છે, ડેરે એથી, પાંચમી સર્વે પત્રી તો નહિ જ^૨
અરી રીતે આ નામનમાં પણ સદિ વતા છે પરંતુ એ તો અપ્રમ
જ થઈ કે વિક્રમના વખતમાં સિરવિગમારી પાંચનાયની મૂર્તિનો
ઉદ્ભવ કર્યો તે તો અસત્ય વસ્તુ છે જોન મૂર્તિના પુરસ્કર્તાઓ માટે
આ ઘટના અનિમિત્ત નિમિત્તને કારણે કે મૂર્તિ ઉત્પન્ન કરવાની હકીકત
ગત સિદ્ધ થાય છે

(૩) યાકિનીસનું દરિય મુરિના સમય મળ્યે પણ એરી જ
અગાજના નવતે^૩ છે યાકિની નામની એ મહત્તર (સાધી) હતી
દરિય મુરિ જન્મથી બાજસુ હતા પરંતુ તેમને પોતાના નાનનું
ઐદનું બહુ અભિપ્રાન હતું કે તેમણે બહુ કંઈ હતું કે તેઓ જોમનું
મોનેનું નહિ સમજી જ તેમના તેઓ સિમ્મ થયે એકાદ
એનું બન્યું કે તે યાકિની મહત્તર 'ચન્નિકુલ દરિયગ' વાળી
ગાથા બોલી રવા હતા જ્યારે ઉપરથી પસાર
થઈ રવા હતા ત્યારે તેમણે તે ગાથા સાંભળી અને એ ગાથા પ્રાકૃ
તમાં હોવાથી તેમજ પતિબાલિક અર્થથી મળીર હોવાથી તે તે
ગાથાના રહસ્યને પામી ન શક્યા પત્રી તેઓ તે મહત્તર પસે ગયા
જે તેમને એક સાડુ પામે લાઈ મઈ અને અતે દરિયને જોન ધર્મની
દોષાનો અગીકાર કર્યો ત્યારથી પોતાની પોતજા મુજમ તેઓ
પોતાને યાકિની મહત્તર સનું તરિકે જોગખારના લાગણ તેમણે

૧ ' કલ્યાણ મહિર સ્તોત્ર ગીમ ૨ પ્રભાવકચરિત્ર

૩ પ્રમથ ચિતામણિ, દરિયદ્વ પ્રમથ

“સમરાધ્યકદા” આદિ અનેક મથો નાના જી તેમના સમય ત્રિષે દર્શાવ યાકોળી અને અન્ય સંગ્રાહકો વચ્ચે રતને દતો ૧ પરંતુ આચાર્ય જિનવિજયજીના લેખે એ મતને સંતર ટાળો છે અને હરિભદ્રસુરિનો સમય નિર્ણય કરો છે ૨ દર્શાવ યાકોળી જોવાએ પણ એમનો અભિપ્રાય મજબૂત ગણો છે કહેનનો આસપ એમ છે કે આમ એમના સમય સંગ્રાહ પછી અનેક મતો નિર્ણયિત હતા.

(૪) “પ્રયાસિધાય” પ્રવચનમાર “નિયમસાર” ‘સમય સાર’ વગેરે મથોના કતો કુદકુદાચાર્ય દિગ્ગજ સપ્રદાયમાં અને “તત્ત્વાર્થસુત્ર” ના કતો ઉચ્ચતિ (ઉચ્ચત્વાર્થ) પણ કેટલીક કહે છે) એવામાર સમયમાં પ્રસિદ્ધ છે તે જાનેના સમય સમયે અનેક મત-મતાંતરો આવી રહ્યા છે સરોધકો કાવે ત્યાં તેમને મુકે છે સત્ય શુ છે તે નિષ્ણાત્મક રીતે કોઈ કહી શક્ય નથી કુદકુદા ચાર્ય દિગ્ગજ હતા એ સંગ્રાહ હવે મતને ને અનકાસ રહો નથી ઉચ્ચતિના મિત્રગણના કે મેત્રનામરપણા વિદા વિવાદ ચાલુ છે ‘સમયસાર’ ના પ્રકાશનેકે આચાર્ય કુદકુદાને વિક્રમના ૪૯ વર્ષમાં મુકા છે સતીસચ્ચદ્ર વિદ્યાભૂષણ પછીના સમયમાં અર્થાત્ વિક્રમની કેટલીક અનાદિ પત્રી મુકે છે “પદ્મગ્રંથ” ની પ્રસ્તાવનામાં પ્રે. દિરાલાય જૈન તેમના સમયના સંગ્રાહમાં અનેક અભિપ્રાયો દેકે છે અને વિક્રમની બીજી અનાદિથી માંડી ૭૨ સંગ્રાહ સુધીના ગાળામાં મુકે છે ૪ આટલો મોટો સમયનો માગો શુ જનાવે છે ૧ કેટલાક અન્યેકો એમને સમર્થ વિદ્વાન માને છે બીજા કેટલાકને

૧ સમરાધ્યકદા દર્શાવ યાકોળી સપત્તિ પ્રસ્તાવના

૨ આચાર્ય જિનવિજયજીનો “હરિભદ્રસુરિના સમય નિર્ણય” શીતક લેખ

૩ જુઓ સોનગથી પ્રસિદ્ધ ‘સમયમાર

૪ ‘પદ્મગ્રંથ’, પ્રસ્તાવના

અભિપ્રાયે તેઓ ખાસ ગણુનરીયાં આવી સકે તેવા વિદ્વાન નોંતા. એમના સમય વિશે વહેા મતન પ્રવર્ત છે અને કાઈ ગ્રંથ અનુમાન દબુ દોરી સમ્યા નથી ર ઉમાસ્વાતિને સ્વેનામરો ઉમાસ્વાનિ એ છે અને દિગ્ગજરો ઉમાસ્વામી અને ઉમાસ્વાનિ બન્ને કહે છે. સ્વનામરો તેમને પોતાના સપ્રાપ્તના અને દિગ્ગજરો તેમને પોતાના સપ્રાપ્તના માને છે બન્ને બાલુએ વજા પુરાવાઓ છે કાગળ કે એમના 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર ઉપગ્ન સ્વેનામરોએ તથા દિગ્ગજરોએ-બન્નેએ-ગીકાઓ લખી છે. ૫ મુખનાનજીએ 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર ઉપગ્ન પોતાના વિવેચનમાં તેમનો પરિચય આપેો હોવાની સાથે સાથે તેમને સ્વેતામરો દનના, અને નદિકે દિગ્ગજરો દનના પુરવાર કર્યા છે. "તત્ત્વાર્થસૂત્ર નો પાછળ મધ્યકારની પ્રકરિત છે જેમાં પોતાના માનાર્નપના ગોત્ર દીક્ષાગુરુ, અને શિક્ષા ગુરુ ઇલાદિ, ઇલાદિ બાજનો વિશે મધ્યકારે સ્પષ્ટ ખુન મોઝો ૩ પરવુ પુનતક નિર્માણ સમય વિશે મધ્યકારે તદ્દન મૌન સે દુ છે. દિગ્ગજરો એમને દુદ્ધાનન્દ્યજ તરીકે ગણાવે છે પરવુ દુદ્ધાનન્દ્યાર્થે તો દક્ષિણમાં ધરેના છે અને ઉમાસ્વાતિ નિહારમાં ધરેના છે એ દનીનને આધારે ૫ મુખનાનજી દિગ્ગજરોની એ માન્યતાને વળૂ વિનાનો સિદ્ધ કરે છે. ૪

ઉમાસ્વાતિનુ 'તત્ત્વાર્થ' ઉભયમાન્ય છે અને મન્ને એમને પોતાના સપ્રાપ્તના માને છે એ દિરાવાન નેન એમના સબધમા અધોનિખિત નોંધ આપે છે-૫

૧ પડિત નાથુરામ ગ્રેમીનો પત્ર.

૨ જુઓ 'અનેકાંત માસિકમાં જુનન કિરોર મુખનારના અને 'જેનદિતૈતો માં નાથુરામ ગ્રેમીના લખાણો.

૩ 'તત્ત્વાર્થ' સૂત્ર ૫ મુખનાનજી સપાદિત, પ્રતાવના.

૪ એકા.

૫ "મદ્વજગમ," બીજુ પુનતક, પ્રતાવના.

ચોતમા

(ઉનપી સતાનમે)

|
૭ માદુ|
સદગુપ્ત

(ઉનકે અન્વયમે)

પ્રમનનિ-૭ ૬૬૬

(ઉનકે અન્વયમે)

ઉમાસ્વાતિ મુનપિં૦

|
બનાક પિં૦

(ઉનની ૫૦ પરામે)

અમત વદ

(૮૦ પમાત)

ગવનિ જિનેદગુદિ પૂતપાદ

(૮૦કે પમાત)

અક૧ક

ઉનકે પમાત મુનમથ નદિમ્યુ કે દલીપદમે

ગોદનાચાર્ય

ગ્રા. હી. નાન જોન કહે છે - આ બંધો નોનો અવધુ મે જોના
અનેક દિનાલેખોમા કોનરેની મની આવે ૭ આ જોન ઉપરથી
સમાજરી કે ગિ. ૫૦ ઉમાસ્વાતિને ૭ કુદના વત્તજ માને ૭ બ્યારે
૫ સુખન ૫૭ એમને શ્વેનાગર લખાના સિદ્ધ કરે છે એટલુંજ
નહિ પરતુ તેમજુ પોત પશુ “ક પસુ” અને “નદી સુત”
ઉપરથી સિદ્ધ કરી બતાવે છે ઉચ્ચેનાગર શાખા શાનિ શ્રેયિકે
આર્યથી નિકળી છે અને “ક પસુ” પ્રમાણે તેમજ આર્ય મુદગ્નિ,
સુસ્થિન અને મુનતિગદ એમ સિ ૫-અસિખોની પાપતા ચાને છે ૨
એટલે એ નામ અને એવી શાખા દિન ૫૦ પરામા છે

૧ ‘તત્વાર્થ’, ૫ સુખન ૫૭ સજાનિ, પરિચય ૫

નહિ દીક્ષાગ્રુહ ચિક્ષાગ્રુહ માતા-પિતા વગેરેના સજન્યો પાછળના પ્રસ્થિતિગત શ્લોકો પ્રમાણે તેમનું મતલબ છે પરંતુ ‘તત્ત્વાર્થ’ કથારે જાણાયુ તે વગર પ્રસ્થિતિમાં જણાવો નથી. પરંતુ તેમના સમય નિર્માણ વિષે ૫ કુખવાવજીએ સાગે શ્રમ નીચે છે અને ‘તત્ત્વાર્થ’ સૂત્ર ઉપર ઉપસબ્ધ પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ટીકા દિગ્ગજીવ “સર્વાર્થ” મિદ્ધિ” છે અને મર્વાર્થસિદ્ધિકાર પૂજ્યપાદ (દિગ્ગજીવ) વિદ્વાનોના કથનાનુસાર વિક્રમીય પાંચમી-છઠ્ઠી સદાબિદ્યા યજ્ઞ મયા છે એ દલીલનો આશ્રય લઈ સૂત્રકાર ઉમાશ્વતિ મોઝામાં મોઝા વિક્રમીય પાંચમી-છઠ્ઠી શતાબ્દિ પહેલા થયા હોય એવું પુરવાર થયું છે

આ બધી વિચારણાનું તાત્પર્ય એ છે કે તે તે બ્રહ્મિની કૃતિ અને વસ્તુ ઉપર વિદ્વાનો શી યાય છે તેના સમયને શોધવા પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ ચોક્કસ કહી શકતા નથી એમ જ દિગ્ગજીવમાં કુદ્દુ આર્ય થયા છે તેમના વિશે પણ વિદ્વાનો ઉદાપોદ કરે છે પરંતુ નિષ્કૃંપ લાગી શકતા નથી કોઈ વિદ્વાન તેમને વિક્રમીય પ્રથમ સદાબિદ્યામાં મુકે છે તો મોઝા વગી તેથી આગળ એટલે કે પછીની સદાબિદ્યામાં મુકે છે એ દીક્ષાના નેત્રે અને નેત્રનાં તથા દિગ્ગજીવ પાંચમી-છઠ્ઠી સદાબિદ્યામાં મુકે કુદ્દુ દાયાય અંગે નોંધ આપી છે ૧ તત્ત્વ નધે ખૂબ જ વિચાર વિમલ કર્યો છે પરંતુ અમરનો નિશ્ચય તેમો કરી શકવા નથી મુનિ કલ્યાણ વિજય અને ઇતર કેટલાક વિદ્વાનો કુદ્દુ દાયાયને વિક્રમની છઠ્ઠી સદાબિદ્યામાં મુકે છે ૨ ત્યારે ઉક્ત મોઝાસર નેત્ર એટલે બધે દૂર નહ જવાનો ધનકાર કરે છે મોઝાસર નેત્ર “નિયમસાર ની સત્તરમી ગાથાને” ‘મોઝા વિભાગ નામના ગ્રંથનો ઉપેક્ષ આપી તેમને વિક્રમની આગલી સદાબિદ્યામાં મુકવા પ્રયત્ન કરે ૩ અર્થાત્ કુદ્દુ ને છઠ્ઠી

૧ પદ્મ કાગમ ની અસ્તાનના તથા ‘કલાપ્રાણીત ની પ્રતાવના

૨ શ્રમણ કાગમન મહાવીર

૩ નિયમસાર

શતાન્દિમા થઈ ગયેલા ચતિચક્ષુની પહેલાં મુકે છે

આ કૃદ્વૃદ્ધાચારે 'અન્યનસાર નિયમમાર', અને વ્યાસ્તિમય વગેરે ગ્રંથો બનાવ્યા ■ ઉપરાંત, "સમયમાર પુસ્તક પણ તેમણે રચ્યું છે આ પુસ્તક ઉપરથી કેટલાક તેમને એક નમર્થ પુરુષ અને મહર્ષિ તરીકે મહુવા જણાયા છે તો વળી કેટલાક સમયમાર પુસ્તક ઉપરથી એના અનુમાન ઉપર એ વે છે કે તેમના પિયારમાં પરિવર્તન થયું છે એ પુસ્તકમાં કેટલેક સ્થળે પોતે પોતાની માયામાં મહોભ અનુભવે છે અને તેની તેઓ સ્પષ્ટપણે એમ કહે છે કે રખે તમે એટલું માનના કે એ માખર સ્થાનના વિચારો છે ' આ સમય સાર માં નર તરવો ઉપર ચર્ચા છે નિધન- રવદ્વાર શુદ્ધ-મશુદ્ધ નય દાની અને અટાની-એરી એરી બામને અને અનુભવી પોતાના મતઓ તે ઉપર દર્શાવ્યા છે બામને ઉપર શ્રદ્ધા રાખનારાઓ એ મતઓ સીધારથી કે નહિ એ બામને બામના ગાખા વિના તેઓ પોતાના વિચારો સ્વતંત્રપણે તેમાં રજુ કરે છે એ "સમયમાર ના કેટલાક પ્રકાશને એવા વિચારો મને તેટલા ઉચ્ચ હોય છતાં સમાજને પચાવવા સરન થયે કે કેમ તે વિષે, શ્રદ્ધા સેરે છે અને તેઓ શ્રદ્ધા પૂર્વક માને છે કે આગમનાચનથી પાઠ ને જે રસ આવશે તે રસ "સમયમાર ના વાચનથી નહિ આવે આ સબધે ૫ સુખવાન ૭ ઉપરના પોતાના પત્રમાં તથા ' જૈન દિનેરી માસિકમાં દિવબગ પડિત નાથુરામ પ્રેમી જણાવે ■ ' જેરી સમજમે કુન્ડ એક ખાસ આખ્યાય યા સમ્રાટ કે અવર્તક યા છન્દોતિ જૈનધર્મકો વે ત્રિકે દ્વિમે ઢાળા યા જન પડતા દે કિ જિનમેન આકિ સમય તક ઉનકા મત સર્વમાન્ય નહિ હુઆ આઁ ઇસી સિચે ઉનકે પ્રતિ ઉન્હે કોઇ આ રજાવ ન થા

ઉપરના પેગેમાદ્ધી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ૫ નાથુરામ પ્રેમીની માન્યતાનુસાર 'સમયમાર ના વિચારો સર્વજ્ઞ અને વે ત્રિ તરફ દગ

૧ જુઓ 'સમયમાર ની ખાસ કરીને ૧૧૭મી તથા ૧૨૨મી માયાઓ

નારા છે મુનિપણાનુ પાત્રન "સમયસાર ને મતે વ્યવહાર છે અને અશુદ્ધ નય ॥ આજે ધણા લોકો સમયસાર તરફ આ રીતે વાવળી જુએ છે અને એનું વાચન ખૂબ જ ભક્તિનાવથી કરે છે પરંતુ એ વાચન ૧૧ તેઓ વ્યવહાર માર્ગથી અથવા સામાન્ય ત્યાગ અને ચારિત્રના પથથી દૂર હોસેનાતા જાય છે તેઓનું એમ કહેવું થાય છે કે આ બધી પ્રતિ અશુદ્ધ નયનો હેતુ છે અને પ્રવૃત્તિનું કારણ જે આગમ મથિના વાચનથી લોકો ગર્વમામી બને છે જ્યારે આ અને આના જેવા મથિના વાચનથી તેઓ અધીમામી મની રહ્યા છે પરંતુ મુન પ્રમવક મહત્ત્વ તરફી પ્રસિદ્ધ થયેન "સમયસાર ના દિદી ભાષા કાર પ્રનાવનામાં જણાવે છે કે આ 'સમયમાર ની વચનિકા આનાનિક ઉપર શ્રેષ્ઠીમાં નહ જવા માટે છે પરંતુ નીચે જવા માટે નથી તદ્દપિ લોકો જ્યારે વાંચે ત્યારે આ ચારિત્ર વ્યવહારરૂપ માનશે અને નિષ્પ્રયોજન જોશે એવે આ "સમયમાર થી સમા જને લાભ કરતાં હાનિ વધારે થશે એમ લાગે છે ૨૦ જૈન ઉમાસ્વામિને કુદકુલા વચમાં થયેન માને છે પરંતુ મન્ને ક્યારે થયા એ નિર્ણયાત્મક રીતે કહી શકતા નથી જન્મેએ લખેન મથિના સંપ્રદાયા મતમે નથી કે ૩ મુનસધના અમશી હતા ઉમાસ્વામિ ઉચ્ચ નાગર સાખાના હતા ૫૬૦ દક્ષિણ પિકારી હતા ઉમાસ્વામિ પિકારમા ચક્રમશ્ચ ક્રમતા હતા આ રીતે ઉમાસ્વામિ કોષપશ્ચ દિગમે ૫૬૫ ના વચજ નોતા પાવલીએ ઉપરથી ૨૦ જૈને ધણી નોધ કરી છે પરંતુ નામ મળે છે તો સમય મળતો આવતો નથી સમયનો મેળ મળે છે ત્યારે તામો જૂના પડે છે આ સબધમાં મુનિ કત્યાશ્વ-વિજયે અનેક નુટિઓ બતાવી છે ૧

દિગજસે વ્યારેય બીજાને લોપ માને છે જે માર્ગ જમ્યુ તે તેમના આ રચાન પદ્મપ્રગમ , 'કસાય પદ્મ અને 'મહાનધ

પોરે પુસ્તકોમાં સમાવિષ્ટ છે એમ તેઓ માને છે આ પુસ્તકો તેમને માટે આજમના સમજસ છે હ સ ના નામના નૈકામા વીરસેન નામના આચાર્ય “વૃષ્ણકાગમ” અને “કસાય પાહુડ” ઉપર “વવના અને ‘જયધવના’ નામની ગીતાઓ લખી છે “વૃષ્ણકાગમ” પુષ્પ ત અને હુતમનિ નામના આચાર્યોએ ગરુડ છે અને “કસાય પાહુડ” આગમ ગુરુધર આચાર્યે લખ્યું છે યતિજીવન નામક આચાર્ય ‘કસાય પાહુડ’ ઉપર આચાર્ય વીગમેને “જયધવના ગીતા લખી તે પહેલા ચૂણી લખી હતી ‘માય પાહુડ ના પૂર્ણ અભ્યાસી આચાર્ય મરુ અને નામ હતી આચાર્યના પત્ર પામે આશ્ચર્ય કરી એ ચૂણી એમણે લખી હતી

વીરસેનાચાર્યના કથનાનુસાર આચાર્ય ગુરુધરકૃત “કસાય પાહુડ” ને રચના સમય વીરનિવાપુ પછી હશે અને ગાસીનો છે પરંતુ નવીસધની પ્રાકૃત પાલની તથા શ્વેનાગર વશાવરીની આચાર્ય અનુક્રમણિકા તપાસતા એમાં ધર્મી મરુપ દેના માનુષ પડે છે હ અ ની ખીજ કે ત્રીજ સતાબ્દમાં ‘કસાય પાહુડ’ લખાયું હોય યતિ જીવન હતા મેનમા વિવમાન હતા એમ પ્રાય લાગે છે જયધવના રૂતિના અતિમ શ્લોક પ્રમાણે એની રચના આઠમે અને ચોરાણમાં નિશ્ચિત છે અથવા તે વખતે સક મવળ સાતમે અને ઓગણસાક ચાલતો હતો

‘કસાય પાહુડ’ ઉપરની પોતાની ‘જયધવના’ દીખને તૃતીય ભાગ લખી રચા હતા એ દરમિયાનજ રી સેન આચાર્ય દેહનાગ કરે છે અને એ ભાગ જોટની તે અનશિટ દીકા તેમના જિનસેન નામના શિષ્ય પૂર્ણ કરે છે આ જિનસેન રણા સમર્થ વિદ્વાન હતા તે વખતનો રા’દકટ વશીર અગોધવર્ષ ગાળ પછુ તેમનો શિષ્ય હતો

મહેરાનો આશય અહિયા એ પ્રસ્તુત છે કે આગમિક ગ્રન્થ પુસ્તકો અને તે ૥ દીકામગ્નો સમય ઉપરુકત નોર ઉપરથી અપૂર્ણ રીતે અવગત થાય છે જ્યારે કે કુવાચાર્યની કોઈ તારીખ હતી સુદી સ યદુ નિષ્ક્રાંત થતી નથી અને તે સમય ગણેશકા એમનો દિવસ કરે

તોપણ એ અતિમ નિર્ણય તરીકે સ્વીકારવાની જુમિકાએ પહેચી
 શકતો નથી આ આગમિક “પદ્મગામ નો સમય વિક્રમીય તૃતીય
 શતાબ્દિનો નિશ્ચિત છે તો પછી કુદ્કુદનાચાર્યનો વિ સ ઓગણ
 પચાસનો સમય સ્વોકર્ષ કેરો રીતિ થઈ શકે? ગ્રે હીરાલાલ જૈન
 અને અન્ય વિવેચકોનું એમ માનવું અને કહેવું છે કે “પદ્મગામ”
 હિપર આચાર્ય કુદ્કુદે જરૂર કાષ્ઠ લખ્યું હતું પરંતુ તે પ્રાપ્ય નથી
 અને એમણે માધ ન લખ્યું હોય એ શું શક્ય છે? અર્થાત્ આચાર્ય
 કુદ્કુદ વિ સ ઓગણપચાસ પછી અને તેમાય પણ ધણા મે કા
 થયા હોય એજ ધક વધારે બધમેસતી લાગે જી મુનિ કયાણુ વિજય
 એમનો જીવનકાળ વિક્રમીય પાચમી કે છઠી શતાબ્દિનો માને છે.
 અન્ય વિદ્વાનો પણ લગભગ આવાજ અભિપ્રાયના છે ગમે તેમ હો
 પણ એમનો સમય હજી પણ વિચારાધીન છે “કસાય પાદુક ની
 પ્રસ્તાવનામાં” નિમ્નોક્ત કાષ્ઠક આપેન છે —

૧ કુદ્કુદાચાર્ય	૫૧૫-૫૧૯
૨ અદિનલ્યાચાર્ય	૫૨૦-૫૬૫
૩ માધનઘાચાર્ય	૫૬૬-૫૮૩
૪ ધરસેનાચાર્ય	૫૮૪-૬૧૪
૫ પુષ્પદતાચાર્ય	૬૧૫-૬૩૩
૬ શૂતનલ્યાચાર્ય	૬૩૪-૬૬૩
૭ લોહાચાર્ય	૬૬૪-૬૮૭

પરંતુ આ વર્ષો વીર નિર્વાણના છે કે વિક્રમ સવતના કે શક સવ-
 તના તે વિરો અનેક તર્ક વિતર્કો તે રથએ કરવામા આન્યા છે

આ બધા વિવેચન હિપ થી નાંચકોને ૩૨૫૪ ધયુ હો કે
 વદનાહુ, સિદ્ધમેન દિવાકર ચામ્બી મહત્તમ સનુ હરિજદ વાચક
 ઉમારવાતિ અને કુદ્કુદના સમય વિરો આછેવત્તે અને અનિશ્ચિતતાનું
 વાતાવરણ પ્રગટે

પાત્રમુ પ્રકરણ

“પદ્મડાગમ” મા સ્ત્રી મુક્તિ અને કેવલીભુક્તિ

દિગ્ગજો કહે છે કે અગિયાર અંગો લુપ્ત થઈ ગયા છે તો એમને સૌને એ પ્રશ્ન પુછવાનું મન થઈ આવે છે કે એ અંગો તેમજ સાચવી કેમ ન રાખ્યા? શ્રુત લોકિત શુદ્ધિ, અને અપ્રમાદમા તેઓ શ્વેતામરો કરતાં કોઈ રીતે ઉતરે તેવા તો નથી જ પૂર્વનો જે એક ભાગ છે તે “પદ્મડાગમ” ને તેઓ સાચવી રાખી રાખ્યા તો પછી અગિયાર અંગોને કેમ ન સાચવી રાખી શક્યા? શ્વેતામર-સમત અગિયાર અંગોમાં રચે રથજે ઓઝો મોઢે સારે ભવેજ જઈ શકે છે તથા કેવનચાનીઓ આદ્ય કરે છે એમ જણ્યું છે એથીજ એ અંગો દિગ્ગજોને માન્ય થઈ શકતા નથી વગી એ અંગોમા વચ્ચેનો સ્વીકાર છે પરંતુ વિશેષ નથી આ કારણોને લઈ દિગ્ગજો એ અગિયાર અંગોને સ્વીકારતા નથી

તેમનો આ વિશેષ કૃતિમ અને અર્વાચીન છે સમાજમા એ વિરોધે તક હિતપત્ર કથો છે શ્વેતામરોના મિદ્ધાતો બનાવવી છે એવો જે આદ્યેષ દિગ્ગજો તરફથી કરવામા આવ્યો છે તે “પદ્મડાગમ” ના પ્રકાશનથી નિગધાર મિદ્ધ થાય છે અચેનકત્વ, ઓ મુગ્ધિનિવેધ, અને કેવલી અભુક્તિ સંબંધેનો સ્ત્રીઓ વિગ્ગજોનાજ સિદ્ધાંત દ્વારા અને નીચે પ્રમાણે આપીએ છીએ

“પદ્મડાગમ” ના સપાદક ગ્રો હીગનન જેને અમુક બાબતો જ્યારે પ્રકાશમા મુકી ત્યારે અમુક વિગ્ગજીય વિદ્વાન વગેરે એમની સામે ટૂંકી પડશે હશે તે વિદ્વાનોએ એરી દલીલ કરી કે વસ્ત્ર પરિધાન ઓ મુક્તિ, અને કેવલી શુદ્ધિના સિદ્ધાંતોના સ્વીકાર કરવા જતા દિગ્ગજર શ્વેતામર વચ્ચેના અને નો પણ સાથે સાથે સ્વીકાર થઈ જશે. આ ઉપરથી એ તો સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે

બન્ને વચ્ચેના જે ને ત્રિ મરોએ ઉપયુક્ત મોગી, મોગી ત્રણ માનના દારા મનમાઓ છે અને અત્યારે પચુ જે રીતે જ તેઓ તેને પોષી રહ્યા છે એ દીરાવાન જેનો નેતુ બન્ને કિંગ્સ વચ્ચેનું અતર કાંઈક જ એ રીતે રૂમસ્વાનો હશે ઉપકુકન નેન મિદાન ના એક અસમા મુનિ કુયુસાગરજનો પણ મેળ વગરને એક સેખ હતો.

‘પૂજકાગમ માં જીવ સ્થાનને આશી અને દારા ચર્ચા છે, જેવા કે ગતિ હ્રિય લેસ્વા વેદ ગોમ, કયાય દર્શન દર્ષિ પર્ણાપ્તિ અને આદ્ય વગેરે વગેરે પ્રગુત વિષયને સબંધ વે અને આદ્ય સાથે છે તેથી અદિ તેની વિચારણા કરીએ છીએ.

પૂજકાગમ ના પહેલા પુસ્તકમાં વસ્તુ સ્પષ્ટ નથી પરંતુ ખીજા ત્રીજા અને ચોથા તથા પાંચમા ભાગમાં કાષ્ઠક સિનાર છે જે અંગોએથી આપણે જાનોની એકઠી કરી છે તે સ્થળો પુસ્તક ખીજાન પૃ ૬૮૧ ૬૮૨, ૬૮૩ ઉપર આવેલા છે. શ્રી પાંચમે જીવસ્થાન દોષ છે, પરંતુ જો જીવસ્થાનકે નથી મરખાવો - ‘શ્રીવેદી પ્રમત સમત હવોકે આનાપ - તે પર એક પ્રમત ગુરુસ્થાનક એકસર પર્ણાપ્તિ જીવમમા ને પર્ણાપ્તિ વગેરે વગેરે જુઓ નકમો ન ૩૦૭ તેમજ “શ્રીવેદી અપ્રમત સમત હવોકે આનાપ ક ને પ એક અપ્રમત સમત ગુરુસ્થાનક વગેરે વગેરે જુઓ નકરો (કોષ્ટક ન ૩૦૮ એજ પ્રમાણે શ્રીવેદી અપૂર્વ કરણ અનિહસિ કરણ મળ છે તે માટે જુઓ ન ૩૦૬ અને ૩૨૦ નકમો

પુસ્તક ખીજા-આદ્યાર વિષે

શ્રીલુ કયાયો જે આદ્યાર વરે છે પરંતુ દિગ્ગજા કડ છે કેવન જ ન થયા પડી તેઓ આદ્યાર કરતા નથી જુઓ ૬૮૫૦

આદ્યારક સવાગી કેવલી હકે આનાપ કરને પર એ સવાગી કેવલી ગુરુસ્થાનક વગેરે વગેરે’

પુસ્તક ત્રીજું પૃ. ૪૧૫

‘ મામાન અમ્યદિ ગુરુગ્થાનમે લેખર સવતાસવત ગુરુગ્થાનક પ્રત્યેક ગુરુગ્થાનમે સ્ત્રીવેળી જીવ ઓ. પ્રરૂપણા કે સમાન પલ્યોપમ કે અમખાતમે માગ હૈ ૧૨૫ (મુત)

‘ પ્રમત નવત ગુરુગ્થાનમે નેમર અનિવૃત્તિ બાદર સપરાય પ્રિપટ્ટ ઉપરામક ઔર ક્ષપક ગુરુગ્થાનક તક જીવ દ્વ્યપ્રમાણુકો અપેક્ષા કિલો હૈ સખ્યાન હૈ ૧૨૬ (મુત) “પ્રમત અવત આદિ ગુરુગ્થાનક અબધા ઓ. સિકો સખ્યાનમે ખડિત કરને પર એ-ખક પ્રમાણુ આનેવી પ્રમતનવત આદિ ગુરુગ્થાનક વતી” જીવ હોને હૈ સ્ત્રીવેળી ઉપરામક દમ ઔર ક્ષપક વીમ હૈ ”

આહાર માર્ગણા પુસ્તક તેજ, પૃ. ૪૮૩-૪૮૪

“ આહાર માર્ગણા કે અનુગામે આદરોમે મિથ્યાદિ ગુરુગ્થાનમે લેખર મયોગી ધનની ગુરુગ્થાનક તક પ્રત્યેક ગુરુગ્થાનમે જીવ ઓ. પ્રરૂપણા સમાન હૈ

પુસ્તક ચોથું, પૃ. ૪૩૮

આ જ સામે હકામત મે છે ? સ્ત્રીવેળી જીવ તે તે ગુરુગ્થાનમા ? દેનો સમર ગહે છે તે. એ ખુબ સો કળા મિથ્યાદિ ગુરુગ્થાનક (ગુરુગ્થાનક) માં કાન કલો છે તે કહેતાં સ્ત્રીવેળી માતમ આકમા વોરેમાં ? દેનો હે એ પ્રત મે છે તે ઉત્તર નીચે આપે છે

“ અવતામવત ગુરુગ્થાનમે લેખર અનિવૃત્તિમરણુ ગુરુગ્થાનક સ્ત્રીવેળી ઓ. કાન એ ન ક સમાન હૈ

આહાર વિશે પુસ્તક તેજ, પૃ. ૪૮૭

“ સાસાન સમ દિગ્દેમે લેખર મયોગી કેવનિ ગુરુગ્થાનક તકકે આહારો. કાલ ઓધ કે સમાન હૈ

પુસ્તક પાચમું ૧ ૬૯-૧૦૦

સ્ત્રીવેળી જીવ મંમને પ્રાપ્ત કરી તાથી મોહામના ઉલ્પે કરી

ખસી જાય છે અને પાછો ત્ય જાવે છે તો તે જીવને અતર પડે તો તેના કાળનું અતર પડે એ નમકી આ જગ્યાએ હકીમત છે કાંઈ એમ કહે કે સ્ત્રીવેદી જીવ ૭, ૧ સાતમા, આઠમા વગેરે જન્મસ્થાનકે જતો નથી તો આ “પદ્મપ્રગમ” પુસ્તકકાર કહે છે = જેમે મોહકર્મકી અદ્યાર્થસ પ્રતિષેધકી સત્તાવાળા કાંઈ એક અ પવેદી જીવ સ્ત્રીવેદી મનુષ્યોએ ઉત્પન્ન હુ-યા ઓર આઠ વર્ષકા હોકર સમ્યક્ વ આગ મયમો એક સાચ પ્રાપ્ત હુઆ (૧) પચત્ત અનતાનુમની કપાયકા વિમયોજન કર (૨) દર્શન મોહનીયકા ઉપશમ કર (૩) અપ્રમત્ત મયત, (૪) પ્રમત્ત મયત (૫) અપ્રમત્ત સયત, (૬) અપૂર્વકર્મ (૭) અનિવૃત્તિ કરણ (૮) સુક્ષ્મ સપરાય (૯) ઓર ઉપશાત કાચ દોકર પુનઃ પ્રતિનિવૃત્ત હો સુક્ષ્મ સપરાય, અનિવૃત્તિ કરણ ઓર અપૂર્વકર્મ હો નીચે મિર ૨ અતરમ પ્રાપ્ત હુ-યા ઓર સ્ત્રીવેદી સ્થિતિ પ્રમાણ પરિશ્રમણ કર અતમે સયમો પ્રાપ્ત હો કૃતકૃત્ય વેક હોકર અપૂર્વકર્મ ઉપશામક હુઆ ઇસ પ્રકાર અતર લખ્ય હુવા ‘ સ્ત્રીવેદી અપૂર્વકર્મ ઓર અનિવૃત્તિ કરણ ઇન દોનો ક્ષપકોકા અતર કિતને કાળ હોતા હે ? નાના જીવોકી અપેક્ષા જન્મન્મસે એક સમય અતર હે (૧૮૦) સ્ત્રીવેદી અપૂર્વકર્મ ઓર અનિવૃત્તિ કરણ ક્ષપકોકા ઉકૃષ્ટ અતર વર્ષ ૧૫૩૮ હે (૧૮૧)

પુસ્તક પાંચમું પૃ ૩૪૬-૩૪૭

આહાર બાનતમાં જેમ ઉપરના પુસ્તકમાં હકીમત છે તેમ આ પુસ્તકમાં આહાર કરવા વિશે કહે છે “આહાર માર્ગણા કે અનુવાદસે આહારકોમિ અપૂર્વકર્મ આદિ ત્રીન ગુણ રચાનોમે ઉપશામક જીવ પ્રવેશની અપેક્ષા હ ૧ ઓર અ ૫ હે” (૧ ૩૫૮) “ આહારકોમિ ઉપશાત કાચ વીતરાજ હચરય જીવ પૂર્વોખ પ્રમાણ હે (૫ ૩૫૯) ‘ ઉપશાત કાચ વીતરાજ હચરયેસિ ક્ષપક જીવ સમ્યાત ગુણિત હ (૧ ૩૬૦) ‘ ક્યોંકિ ઉનકા પ્રમાણ એક સો આઠ હે ’ આહારકોમિ

સચોગી કેવલી જિન પ્રવેશકી અપેક્ષા પૂર્વોક્ત પ્રમાણુ હી હૈ (૧ ૩૧૨)
સોગી કેવલી જિન સવમ કાનકી અપેક્ષા સખ્યાત ચલિત હૈ”

શ્રીવ ના જીવસ્થાનક વિષે અને કેવલિ આધાર કરે છે એ વિશેષ
પુસ્તકના પ્રમાણે આપણે જોઈ મળ્યા છે. જીવસ્થાનકે શ્રી ઉપજાતી
નથી એમ દિગ્ગજોએ એક પક્ષ કહે છે જ્યારે ખાસ પ્રાચીન અને
સંસ્કૃતિક ગ્રંથો એવું દિગ્ગજોએ “વૃદ્ધાગમ નામક પુસ્તક
જોઈ જાયતો પુવાર કરે છે આ ઉપરથી આપણે શું સમજીશું ?
કેવલી જીવસ્થાન આધાર કરે છે એમ જ્ઞેનાઓ કહે છે, કેવલી જીવસ્થાનને
અતરાય કર્મ તોડી નાખ્યું હોઈ મુધાને પરિસહ સહન કરવાનો
હેતો નથી તેથી તેઓને આધારની જરૂર નથી પ્રે હીરાનાભ જૈન
તો ક્રિમ્બર જમતને સ્પષ્ટ સબજાવી દીધું છે કે તેમને જીવસ્થાન
રહેના કેવલીઓ આધાર કરે ■ હા ચૌદમે જીવસ્થાનકે રહેના અયેગી
કેવલીઓ આધાર કરતા નથી પુસ્તકે એકત્તમ જોઈ લખ્યું ન હોય
તેઓ માટે દરેક પુસ્તકના પુરાવા આગળ આપી દીધા છે સુગ
લોકોએ પુસ્તકના બતાવેલા પૃષ્ઠ ઉપર મૂન અને અર્થ જોઈ જશે તો
તેમને પુવાસો મળી રહેશે પરંતુ જેઓ અભિનિવેશથી મુક્ત હશે
તેઓ એમાંથી પોતાના અભિપ્રાયને સમર્થક અર્થ તારવી વાઝાબધી
કરી કરશે દ્રવ્ય અને જાવની નૂતનદષ્ટિથી સીવેદ રિચક વિધાન
તેઓ કરે છે તથા કેવલી આધારની જાતિની નવીન કંપનાથી કેવલી
શુક્તિ સબધે તેઓ કથન કરે છે તેમનો આ પ્રપચ ઉપયુક્ત
પુસ્તકોમાં તેમણે જ્યાં ઉતારો આપવા પ્રશ્ન કરી છે ત્યાં દષ્ટિગોચર
થાય ■ પરંતુ ‘વૃદ્ધાગમ માં એવું કાંઈ જોવામાં આવતું નથી

આથી એક વસ્તુ કિન્તિ થાય છે કે જે શુક્તિ, પ્રશુક્તિઓનું
જવનબન તેમણે જોઈને કે દિગ્ગજોએ લીધું છે તે “વૃદ્ધાગમ”
પડીતું ■ શ્રી ઉપરના જીવસ્થાનકે જાતી નથી તે અને કેવલીશુક્તિનો
નિર્લે, અન્યથા પુરવઠે અને નૂતનમનિએ ‘વૃદ્ધાગમ’માં સ્વીકાર્યો

તાન ભગવતી આગમના કે 'મૂળાધના માં સિવાયે' વચ્ચનો નિવે
નિર્દિષ્ટ મ્યો છે બરાબર તેમજ પુષ્પદતે અને જૂનમલિએ 'મુખ્યા
ગમ માં સ્ત્રી હાગને શ્રવસ્થાનકે જાતી નથી તેનો તથા દેવરીજુસ્તિનો
નિવેધ નિર્દિષ્ટ મ્યોજા હાન પરતુ સ્ત્રી મટેઉં ના શ્રવસ્થાનકે જાત
ઉપરામ અને ક્ષાક-જન્ને માગે-ગના રા છે સ્ત્રી વેદ નીવે ઉતરે
છે એ વાત કહી છે અને સ્ત્રી વે ક્ષાક ભવમા જાય છે તે વાત
પણ કહી છે

દરીકત આમ હોવા છતાં દિગ્વાસીઓ આટલો જો વિરોધ
ગા કારણે બતાવી રહ્યા છે તે અમજમા ઉતરતુ નથી મનુષ્ય જનમાં
અમૂઘા અને વેત્તિતિ વ્યાખ્યાવિક રીતે જ જડાયેના છે એતુ આ પ્રતીક
નહિ તો ખીજ ગુ ? મનુષ્યની અભિનિવેશયુક્ત પ્રકૃતિતુ આ દાટાન
એ માચી વાત હોય પ તુ એનો મેળ પોતાની અભિગચિ સથે ન
થતો હોય તો તે સારી વાતને પણ મનુષ્ય ક્ષમાવી કે તેમજ
દોષયુક્ત બાનત હોય પરતુ પોતાને મચિર હોય તો મનુષ્ય એને
અપનાવી લે છે મનુષ્યવ્યભાવની આ વિનક્ષણના છે અને એનોજ
પૂરાવો આપણને અહિ મળી રહે છે

સ્ત્રી, પુરુષ અને નપુસક—એ ત્રણેય વેદ નવ શ્રવસ્થાનક સુધી
દેય છે પછી વે ગમે તે દોષ જા ક્ષય કે ઉપરામ થાય છે ઉપરામ
થાય તો જવ પતિત થાય છે અને ક્ષય થાય તો જવ ઉપરી ધ્યાનકે
જાય છે જવ પત્રી ગમે તે વે મા હોય—અને આખરે એનો મેલ
થાય છે વ્યવહાર તથા કલ્યાણ પૂરતો પુરુષ જેટલો જ સમાન
અધિકાર સ્ત્રીને પણ છે આધ્યાત્મિક વિકાસમા પત્રી સ્ત્રીત્વ બાકે
આની સમતુ નથી.

પુરુષત્વ રૂપે જે તકિત કે તરત મુખમા પ્રકટીવન થઈ રહ્યું છે
તેજ સ્ત્રીત્વ રૂપે સ્ત્રીમા પણ વિવસતુ દોષ છે તરતમ બાવે એ
તરતમા વૃદ્ધિ, ક્ષાસ અને દેખાય ખીજ વાત પણ સજવિત છે કે

જેટલા ટકા પુણ્યોના મેક્ષમા જાડ તેટલા ટકા સ્ત્રીના ન જાણ પરણ
સ્ત્રીના મમાન તરસેના સ્ત્રીમા આવિર્ભાવજ નથી એમ કદાપી ન કહી
શકાય. શ્રી ધરસેન, પુષ્પદત અને જુનાનિએ સ્ત્રીની પુરુષ કરતા
નિષ્ઠતા છે એ વિશે મોન સેત્રુ છે પરણ ઉતર લીધેન કુદકુદાચાર્યથી
સ્ત્રીની નિષ્ઠતા વિષેના ઉત્તારોનું સ્પષ્ટ દર્શન માપણને થાય કે
આચાર્ય કુદકુદ સ્નાને ટેડની ઉનારી પાડે છે તે મળધે ત્રાયો
તેનની અધોનિષ્ઠિત ગાથા —

સ્ત્રિમિતિ ચ ક્ષયીજ, યગ્નરં જાહિરુક્ષદેવમિ ।

મિ ઓ મુદ્દમો જાઓ, તારું કહ હો [ઈ] પવજ્જા ॥

અર્થ — સ્ત્રીની યોનિમા, મ્તનના અતર્માં નાભિમાં અને
કર્મમા સુક્ષ્મ જીવો રહેના કે સ્ત્રી પ્રત્યક્ષા કેવી રીતે હેઠ શકે ?
એટલે કુદકુદાચાર્ય કહે છે કે તેને દીક્ષા ન હોય

સ્ત્રી જાનિના દોષો કુદકુદાચાર્યને જ્ઞેવામા આ ૧૧ હોય અને
એ હેતુથી એમણે સ્ત્રીને અરોગ્ય દરાવી હોય કે અમે તેમ હો. વૈદિક
ધર્મણે પણ ‘શ્રીસદ્વી નાપીયીયાતમ’ કહી સ્ત્રીને તથા ધ્વજાગને બચવાનો
અધિકાર આપના નથી પરણ ‘પદ્મપાડાનમ મા સ્ત્રી તરમ્ની આ
ધર્માના વિચારોનું અશન પણ નિર્જન મળતું નથી

સ્ત્રી જહા અવસ્થાનને વારક નથી તો પડી સયતાસમત
અધાનકે સ્ત્રી ચોથા સમ્પાદનને ચોથા તે કેરી રીતે થઈ શકે છે
અવી શમ વાયકો ઠમને કે સુક્ષ્મકામ જીવો તેના સરીખમાં નિરતર
જાવે પણ હોય તો તે આવિકા મળતું પણ પાડના ન કરી શકે જહા
અવસ્થાનકે જવામા જે અયોગ્યતા સ્ત્રીના માર્ગમાં અતરાય ઉભો
કરે છે તેજ અયોગ્યતા તેને પાયમા ગુણગ્યાનકે જતા પણ શમ્નો
તેના હાથની ચોચરી પણ એમ લઈ શકાય ? સ્ત્રી અગુહિનો, અગુચિનો
આગર છે

દિગ્ગણે મહે ઉ કે વ્યવસ્થાપન માટે ગુજ ઘામ દાખવા સીને વચ્ચની અપેક્ષા રહે છે તો અદિ એ કહેવાનુ પ્રાપ્ત થાન છે એ જ મારણુ માટે પુરુષે વચ્ચની અપેક્ષા નથી મુ ? કાણુ કે સતિ ગુણ ભાગ કે સ્તનાદિ પુરુષો માટે મોહનુ કારણુ જે રીતે બને છે તે રીતે જ પુરુષનુ સિંગ પણુ ઓઝો માટે મોહાવતાનુ મારણુ બની રાકે છે ઉદ્ધ, ઓમા તો સાન્નમરેના -ચનાનુસાર, અષ્ટગુણ જ્ઞાપક કામ હોય છે એ- બીજાના ગુપ્તામદર્શનથી એ- બીજા મોહાકિમ્મ બને છે એ કમ રવાજાવિ- કે ઓ જ બને છે અને પુરુષ નથી બનતો અથવા પુરુષ બને કે બને ઓ નથી બનતી એ ના એકાને છે

સીધી નગ્ન ન રહેવાય પુરુષથી ન ન રહી રકાય અર્થાત્ ઓ મોહ ન મેગવી શે અને પુરુષ મેગવી શકે અને પુરુષ મેગવી શકે એ મનનો ત્રય પુરુષે જ શરૂ કર્યો છે એમાં કાઈ તથ્ય નથી પુરુષ એ વનણુ કેવળ અન્યાયયુક્ત છે બન્નેમાં મોહ છે અને મોહનીય કર્મજ બ ને એક બીજા તરફ આર્ષ છે સીધુ નૈસર્ગિક આકર્ષણુ પુરુષને રહે છે અને પુરુષનુ નૈસર્ગિક આકર્ષણુ સીને મહે છે એથી ગુપ્તામ દાખવા માટે સીને વચ્ચની જરૂર છે અને વચ્ચ પહેરે તે મોહ ન જક શે એ કેવી વાહીમાત વાત છે ?

સ્વેતાનરો, અ ગોપર્ગ સૂતને આવારે, ઓ મોહ રીકારે છે અને એવા કેટલાય વર્ણનો ધર્મકથાઓમાં આવે છે કે જેમાં સીમે દીક્ષિત મહ મોહ સાધ્યો હોય આટલા ખાતર દિગ્ગણે જિના ગમોનો લોપ માનો પરણુ કુદ્ધુદાયાર્થના અનુવાધીઓએ માનતુ જોઈએ કે ખુ તેમનુ જ પ્રાચીન પુન્તક ન્દુષકાગમ પણ સુ મુક્તિ નિરોધમા માનતુ નથી તેનુ સુ ? આ વિચા સરલી ઉત્તરકાળી આચાર્યો અર્થાત્ કુદ્ધુદાયાર્થ અમૃતિએ ઉપજતી કાટેરી દેખાય વીનરાગ ભાવિત ધર્મથી વિરૂદ્ધ જઈ, સીને મોહ માટે અનધિકારિય

સિદ્ધ કરવામાં, આ દિગ્વિજયોએ સમાજનું મહાન ઝાક-ચાણું કર્યું છે

એનાગર મુરોમા વચ્ચેનો વિરોધ કે ગગ દેખાતો નથી “આચા રાંચ સુત જે અગમુરોમાંનું પ્રથમ છે તેમા ન્યૂનમા ન્યૂન અને સર્વે વચ્ચે પારણુ દરવાનું કષ્ટુ છે જે ચાલી શકે તેમ હોય તે તથા સમગ્ર પરિવહ સહન થઈ શકે તે તે સર્વે વચ્ચે પણ હોડી રેવનું કષ્ટુ છે ૧ પરંતુ વચ્ચે રાખવાનું કે નહિ રાખવાનું કષ્ટુ નથી “ભગવતી” વગેરે અગમુરોમા કષ્ટુ છે કે સાધુઓ ત્યારે નપર્યા કરતા હતા ત્યારે રાત્રિએ અચેનક થતા હતા અને બની શકે ત્યાં સુધી વચ્ચેનો ત્યાગ કરતા હતા” અર્થ એ છે કે સચેનક ફાગની દિવસે વચ્ચે રાખવા કે ન રાખવાનો નિયમ નથી અર્થાત્ બન્ને બાજુઓ છે ત્યારે અચેનક (દિગ્ગજર) જેમ વચ્ચેનો નિરોધ કરવામાં અને તે તરફની દીવો કરવામાં કાંઈ પણ કચાચ રાખતા નથી એવી સીના શુભતાગને વચ્ચે આચાર્યશ્રી કરવાની આનંદપ્રકતા છે એવી મૂર્ખામાં જોડી દીવનો આશરો લઈ વચ્ચે પકેરે તેને મોક્ષ ન મળે એવું પ્રતિપાદન કરવા જતાં પ્રથમની એક જૂનમાંથી બીજી જૂન કરે છે અને છેવટે બન્ને જૂનોનો ભોગ બને છે

કેવની બુકિનના સબધમાં કહેવાનું કે કુધાનું કુ જ મહન કરવું એ વે નીનકર્મનો વિષય છે અને જ્યાં સુધી સીર છે ત્યાં સુધી કેવની એને આદાર નિતા ચાલી શકે નહિ ભગવાન મહાવીરને મટે રેવની નામની ગૃહસ્થિતીને ત્યારે મિહ નામના અધ્યક્ષ બેઠાન વાગ્યા છે એ આગમોક્ત કથન છે ૨ પરંતુ દિગ્ગજો વા આગમોને માનતાજ નથી તેનું શુ ૧ શુ આ અને નાજ કાલોને લઈને દિગ્ગજરાએ આગમ વોપ ગયાની વાત કહી કમી તે નહિ હોય ? ૨

૧ ‘આચારામ’ ૨ ‘ભગવતી’

૩ “ભગવતી”, કાલકાલુ,

છટું પ્રકરણ

“સમયસાર” વિષે ઠાઠક

૫ નામુરામ પ્રેમીના નિખિત મત વાનુસાર આચાર્ય કુદરૂપ સામ-ય અભિપ્રાય પ્રસરી ગયો છે તેટલા મર્યાદા નોતા તેમનો ‘સમયસાર’ નામનો અથ પશુ આગળના વખતમાં જોડો ખર્ચે પ્રસિદ્ધ નોતો જોડેનો તે અત્યારે થઈ ગયો છે આચાર્યનું જીવન તત્સમરે ઠેવું હતું એ જાણવાના મ્યા માધનો અપણી પામે નથી પરંતુ અથ જોતા અત્યારે એ વિદિત થય છે કે એમણે આગમરૂથ વિચારોનું ઠાઠ પનદાવી નાખ્યું છે અને નો જીવ વધારે ભાર મુકી ઠાઠ અનગ રસ્તાનું જ અવનળન કરું છે આમમાનુસાર પદ દ્રવ્યો ધીનું જીવ દ્રવ્ય કર્તા અને એકતા એમ બન્ને છે અન્ય દ્રવ્યો અમર્તા અને અમોક્તા છે ‘સમયસાર’ મા આચાર્ય કહે છે કે કર્મનો કર્તા કર્મ છે અને જીવ જીવે એટલે કે જીવ અભાવનો કર્તા છે અર્થાત્ મિથ્યાત્વ અવિગતિ કષાય અને અનાનાધી કર્મબધ થાય છે પરંતુ જીવથી નહિ મરણ જીવ તો પેતાના અભાવનું મથન અને મનન કરે છે એમના આ અભિપ્રાયની ઠાઠક માયા નીચે પ્રમાણે છે—

જ વિ પરિણમદિ જ નિર્ણદિ ડળચદિ જ પરદવનાઈ ।

જાણી નાળો નિ કુ પુમલ્કમ્મલમળત ॥

(૭૮)

અર્થ—જાની અનત પુરુગન કર્મના ફલને જાણતો હતો પરંતુ ય પર્ણાવર્મા પરિણમતો નથી તેમ તેને અદૃશ્ય દરતો નથી અને તેમા ઉપજતો નથી અર્થાત્ તે કર્મનો કર્તાભાવ તેને (જીવને) નથી બાવાર્ય એ છે કે જીવ દ્રવ્ય અત પાપક છતાં એટલેકે અદૃશ્ય વ્યાપ્તિ અને પરિણમન કેવા છતાં જહાર લાવે તે ગહે છે તેમા તે પરિણમતો નથી

વિવરણ — આ જીવ જો કર્મનો કર્તા નથી તો અર્થ કર્મનું
યુથ કર્તુ ? એ ? જીવ અર્થાત્ છે તો વેત્તા કેને થાય છે ? સુખ,
દુઃખની અનુભૂતિ જીવ કરે તો નહીં તો પછી હવે અને ગ્રાહી એ
અર્થનું શું કામ કરે છે ? એ કર્મી જીવ વિના અન્ય કોણ
કરી શકે ?

“અમયમર કહે છે કે જીવો જો જ્ઞાન થાય કે તેને કાંઈ
લેવા, દેવા કર્મ સાથે નથી તો પછી તેને કર્મનો બંધન ન
પડે વચો —

અથા ક્ષમ્ય જાવ્ય અર્થના અપવાદ તદ્દર ।

જાદ હામિ વિવેક તદ્દ મુ તથા જ વચો મં ॥ (૭૧)

અર્થ — ત્યારે જીવો પોતાના અને આસરેના સ્વભાવની
વિશેષણો જાણ થાય છે ત્યારે તે જીવ થતો નથી અધાત્ આત્મા
અને અર્થબંધ થનાર જો અસત્ય છે તેની વિશેષ કરી સમજાય થાય છે
ત્યારે અનાદિ કાલની થોડી અજ્ઞાન પ્રતિ (૧૬ કં ૫૦ એવી કર્તુ કર્મ પ્રતિ)
સ્વર અર્થ થાય છે

વિવરણ — સામાન્યરૂપે કહે છે કે જીવ એથી જીવજ્ઞાન આવે
છે ત્યારે તેને જીવ અને કર્મ બંધ અને મોક્ષ એમ નવ પદાર્થોનું યથા
તંત્ર જ્ઞાન થાય છે પરંતુ તે જગ્યાએ કર્મનું પદો અજ્ઞાત હોય છે
એમ જગ્યા સમજાતું નથી જો એથી જીવસ્થાનકે એવી દસા પ્રવર્તેલી
હોય તો પાપમા અને જાન જીવસ્થાનકે ગેરના જીવો બદલે છે અને
તેનું ચારિત્ર અશુદ્ધ છે અથવા બરદાશ નરનું છે એ અર્થજ કયા ગતો ?
સમજાય એટલે કે જો જ્ઞાન જીવને એથી જીવજ્ઞાનકે આવે છે ત્યારે
સ્પષ્ટ અને ઉજ્જવળ જો જ્ઞાન અથવા સમ્યક્ વ શ્રેણિ રાગ અને
દુઃખ વાસ્તવને નોતું આ તુ યા ? શુ તેમને નરકમાં જવ તુ અટકી
પ યુ હતું ? આગમકાર કરતા પોતે પોતાનું તત્ત્વજ્ઞાન મોટું જુદીજ
દેને પ્રસારી રથા હોય એમ લાગે છે એક તરફ એમ કહે — છે —

જો: જ્ઞાન થયા પછી કર્તા-કર્મની શુદ્ધિ રહેતી નથી જ્યારે બીજા તરફ એમ કહે છે કે અશુદ્ધ (વ્યવહાર) નામ જો ત્યાંમુધી જીવને સસાર ધમ્મો નથી તાત્પર્ય એ છે કે વાચકોએ કુદકુદાચાર્યના કથા કથન ઉપર વિશ્વાસ રાખવો અને કથા કથનનો ત્યાગ કરવો ?

કુદકુદાચાર્ય આગળ એમ કહે છે કે જીવ, જીવના પરિણમન ભાવના અને પુરુષન પુરુષનના પરિણમન ભાવના વતે છે બન્ને પરસ્પર નિમિત્ત-નૈમિત્તિક ભાવના છે પરંતુ કર્તા-કર્મ ભાવના વતે છે તેમ નથી અર્થાત્ જીવ કર્તા છે અને પુરુષન કર્મ છે એમ કોઈ વસ્તુ નથી જુઓ —

જીવપરિણમરેદુ કમ્મત્ત પુગ્ગલ પરીણમતિ ।

પુગ્ગલકમ્મણિમિત્ત તથેવ જીવો વિ પરીણમદ્ ॥ (૮૦)

જ વિ કુવદ્ કમ્મણે નીવો કમ્મ તથેવ નીવણે ।

જળોગ્ગનિમિત્તેણ હુ પરીણમ તાણ સોઠ્ઠ પિ ॥ (૮૧)

પણ કારણેન દુ કર્તા આદા સપ્પ ભવેણ ।

પુગ્ગલકમ્મકયાગ જ હુ કર્તા સવમાત્રાગ ॥ (૮૨)

અર્થ — જીવના પરિણામ હેતુ જે કર્મ તે એ પુરુષનો પરિણામ છે તે પ્રમાણે જીવ પોતે પણ પુરુષન રૂપ જે કર્મ તેનું ગારણ્ય એટલે નિમિત્ત તે રૂપે પરિણામ છે (૮૦) જીવ કરતા નથી કર્મના શુભોને તેમ કર્મ કરતા નથી જીવના શુભોને માન મળે પરસ્પર એક બીજાના નિમિત્તો છે (૮૧) એ વારણથી આત્મા, અરેખર, પોતાના ભાવનો કર્તા છે પણ પુરુષનરૂપ જે કર્મ તેનો નો સર્વભાવોનો કર્તા આત્મા નથી (૮૨)

વિવરણ — હકીકત એ છે કે કુદકુદાચાર્યના અભિપ્રાયે જીવ કર્મનો કર્તા નથી પણ પોતાના ભાવનો કર્તા જો ત્યારે આ જે અષ્ટ કમ યુથ જીવ ઉપર જાયે પડ્યું છે તે કોણે ક્યું ? કારણ કે એ અષ્ટકર્મ પ્રકૃતિ તો જડ છે તે જીવ સાથે કેવી રીતે મળે ? કર્મ તો અવ્યતન કે કહે જડ છે તે જીવ ઉપર આ માટે આક્રમણકારી કરે છે ? જીવ

જે કર્મનો કર્તા નથી જ તો આ વિચાર નારક, પરશુ માનવ, અને દેવરૂપે પ્રવર્તી રહ્યું છે તે શા આધારે આમ ચાલે છે એમ શુ વાચકો પ્રશ્ન નહિ કરે ?

દુષ્ટાન્ત એ છે કે કુદ્દુદાચાર્ય પોતાની ધુજીાનુસાર સર્વ વસ્તુની બાબ્યા કરે છે કુદ્દુદાચાર્ય વળી કર્મનો કર્તા હન નથી એટલે જ નહિ પરંતુ જ્ઞાનીને કર્મ લાગતા નથી એમ કહેવાને પણ તૈયાર છે તેઓ આગળ કહે છે કે જ્ઞાનીને દ્રવ્ય આસ્ત્રવનો અભાવ હોય છે વાચો —

પુનર્વાર્પિદસમાણા પુત્રાણિવદ્યા હુ પદ્મયા તત્સ ।

કમ્મસરીરેણ હુ તે વદ્યા તત્ત્વે પિ જાણિસ્સ ॥ (૧૬૧)

અર્થ — તે જ્ઞાની જ્ઞાનોને પૂર્વે અવિદ્યા જે કર્મો છે જે પૃત્તીના પિંડ સમાન છે તે સર્વ કાર્મણુ શરીરથી બધાયા છે નહિ કે હવે પોતે બાબ્યા છે

વિવરણ — કુદ્દુદાચાર્ય પોતે કે જેઓ જ્ઞાની હોવાનો દાવો કરી રહ્યા છે તેમને મન શ્રવે કર્મો બાબ્યા નથી પરંતુ કાર્મણુ શરીરે બાબ્યા છે એટલે તેમના અભિપ્રાયે જ્ઞાની મત્ત જ્ઞાનભાવમાજ વર્તે ॥ એટલે કે નિરાસ્રવ ભાવમાં ને જાયક દગ્ધામાં વર્તે છે તેમના હિમાને રાગ, દ્વેષ, અને મોહ જ્ઞાની જ્ઞાનોને હોતા નથી એ અભિ પ્રાયે આગ્રહ વધીને તેઓ કહે છે —

રાગો દોષો મોહો ય આસવા જલ્પિ સમ્મદિદિસ્સ ।

સમ્મા કામવમાવેણ વિજ્ઞા હેદુ જ પદ્મયા હાંતિ ॥ (૧૭૭)

અર્થ — રાગ, દ્વેષ, અને મોહરૂપી આસ્ત્રવો સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રવને હોતા નથી તેને લઈ આસ્ત્રવના ભાવવિના કર્મના કારણો(હેતુઓ) પણ નથી કુદ્દુદાચાર્યનો અહિ કહેવાનો આશય એ છે કે સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રવોને રાગ દ્વેષ, અને મોહાદિ યતા નથી જો રાગ, દ્વેષ અને મોહ યતા ન હોય તો કર્મને આવવાનો રસ્તો જ ક્યા રહ્યો ? અર્થાત્

વિવરણ — જ્યાં જીવજાનકે સમ્યક્દષ્ટિ દ્વારા પ્રાપ્ત થતી હતી એ જ અદિશા પ્રશ્ન છે રાગ દેવ, અને મોહરૂપ કર્મબંધનો અવધા અભાવ તે। તેરમે જીવજાનકે યાચ છે અને સમ્યક્દષ્ટિ તો વર્તમાનકાળે પણ જીવને હોય છે જાનનારો કહે છે કે સમ્યક્દષ્ટિ ચોથા જીવ સ્થાનકે રાગ યાચ છે તે પાચમે જીવે અને સાતમે જીવજાનકે પછી હોય છે તે। ત્યાં રહેવા જીવેને રાગ, દેવ અને મોહ હો કે નહિ ? રાગ દેવ અને મોહ નથી એમ જા માનીએ તો વર્તમાન માગે જીવેમા એ વસ્તુ દેખાય છે આશ્ચર્ય તકે કમને કે આ જીવેમા સમ્યક્દષ્ટિ હેજ કયા ? તે પછી આપણે વિચારીએ કે કૃષ્ણને તથા શ્રીકૃષ્ણદેવને સમ્યક્દષ્ટિ હતી કે નહિ ? તેમને ચોથું જીવસ્થાનક હતું તેમણે તે જીવસ્થાનકે આવી તીર્થ ૨ નામ ગોત્ર બાધ્ય હતું હવે આપણે સમજીએ કે તેમને રાગ દેવ અને મોહરૂપી આસવો હતા કે નહિ ? જો નહિ હતા તે તેઓ શા માટે નેરમ્મતિમાં ગયા ?

અર્થ એ છે કે તે જીવેને સમ્યક્દષ્ટિ હતી અને રાગ, દેવ અને મોહરૂપી આસવો પણ હતા એટલે કુદકુદાચાર્યનું આ કથન શા તેજને અનુસરી હતી તે મમજમા ઉતરતું નથી તેરમા જીવજાનકે રાગ દેવ અને મોહરૂપી આસવો ચતા નથી તે જીવે તો આત્માની પૂર્ણ દશાએ પહોંચી ગયા હ તેઓ તો સમ્યક્દષ્ટિ ઉપ રાગ ચાગિ ધ મોહનો નાશ કરી ઉપરની બુદ્ધિમા રહેતા હોય છે

આ અંગે કુદકુદાચાર્યનો અભિપ્રાય એમ જણાવે છે કે સમ્યક્દષ્ટિ જ જ્ઞાનની દશા છે અને એ જ્ઞાની પુરોને ગા દેવ, અને મોહ દેવ અભાવ હોય છે ધારે કે તેમનો અભાવ ન હોય તો પછી સમ્યક્દષ્ટિ જ શુભ્ય વિચાર છે એટલે તેમને કર્મનો આસવનો અભાવ થાય છે આ ઉપરથી કોઈ મનુષ્ય એમ સજ્જા લાવે કે તે પોતે જ્ઞાની છે એમ ધારતા હોય અને તેમના જીવેને એવું રાગ,

દેવ, અને મેહાણી આમર આવના નથી નહિ તો આરી પટના
કેમ કહે ?

કુદ્દુઆઈ સમ્યક્ષિ થવાથી પોતાને નની માને છે
એમનું નહિ પરતુ તાની જે ભોજો ભોગવે છે તે તેમના કર્મની
નિર્જરાતુ કારણ છે એમ તે જણાવે છે તે અંગે જુઓ —

उवमोगमिदियेहि दण्डाण चदणाणमिदम :

ન વુણદિ મમ્મદિદ્ધા ત મધ્વ મિગ્ગરમિમિત્ત ા (૧૧૨)

અર્થ — એતન કે અયેનન દ રોનો ઉપભોગ જે ઈચ્છિથી
સમ્યક્ષિ છો. કરે છે તે સર્વ નિર્જરાતો હેતુ છે

વિવરણ — મિધ્યાનિદ્રા છો. જે પુરુષોને ભોગવે છે તેને
અજ્ઞાન છે એટલે કર્મ બધ પડે છે પરતુ સમ્યક્ષિ તો તાની છે
એટલે તે ગમે તેવા પુરુષોને (એતનસદિત પુ મ્મોને અને અયેનન,
જડ પુરુષોને) ભોગવે છે તો તેને પાપ થતુ નથી પણ ખરેખર
નિર્જરા થાતુ છે એટલે તે ભોગવતુ નિર્જરાતો હેતુ છે આગરાવાગા
બનામ્મી. મ કહે છે કે 'જાનીકે ભોગ નિર્જરાતો હેતુ છે'

કુદ્દુઆઈ પંના આશવતુ સ્પષ્ટ જ્ઞાન હવે આથી અન્યા
સીઓને થયુજ હશે ભોજોતિ છે જુઓ ધૂએ તો પણ ન ની
એર તો પોતાના થર કાલીજ નાખે છે' પોતે માને છે કે પોતાને
સમ્યક્ષિ થઈ ■ એને પોતાને પાપ નામતુ નથી. જિનાગમો
સાથે તેમની સ્વરચિદ્ધાલિધી શક્તિને મેળ નથી જિનાગમો કહે છે કે
સમ્યક્ષિ હેય પણ આસરની પ્રવૃત્તિ હોય તેને કર્મબધ પડે જ
છે અને એ કર્મબધજ સસારનુ ખ કારણ છે પરતુ આચાર્ય
આત્મતનીનો દાવો તાથી કર્મબધ પડે કે નહિ તેવા વિચારમાં
ઉતરી ગયા છે આપુ સમ્યક્ષાર' પુસ્તક તેમના પોતાના મન-
બાવતા વિચારોનું પ્રતીક છે તેકો કલ્પ એમનો પક્ષ લઈ એમ
કહેવા સુધા તૈસાર થઈ જાય કે કુદ્દુઆઈ શ્રી

કે આગમવિદ્ બ્રહ્મવાદ કરે ? પરંતુ જવાબમાં કહેવાનું કે લોકો
જાને એમનામાં શાન કે વિદ્યા જોતા હોય પરંતુ એ નિર્વિવાદ છે
કે આચાર્ય આગમથી વિપરીત દિશામાં પગી ગયા છે આ વાત
તેમના પોતાના વિચારોથીજ સ્પષ્ટ થાય છે એમાં કોઈને કંઈ
કહેવાની જરૂર રહેતી નથી તેઓ વેદાંત અને મીઝ્ય નરક
દગી હયા છે એ કહેવાની બા એજ જરૂર હોય વાનો -

દશ્વે સ્વભુવતે નિયમા આર્યાદિ સુદ ચ દુરસ્ત વા ।

ત સુદુરસમુદિગ્ધા વદદિ ગઢ ગિજ્જર તદિ ॥ (૧૧૪)

અર્થ - દ્રવ્ય - પદાર્થ - નો ઉપભોગ કરતા ગવશ્ય સુખ દુઃખ
રૂપાન્ન થાય છે પણ તે ઉપ આવેના સુખ - દુઃખને વેદે તો તેને
નિર્જગ થાય છે

વિવરણ - કોઈ મનુષ્ય શકા લાવે કે તમે કહો છો તે
બરાબર છે પણ તે કમ કરવથી જીવે સુખ કે દુઃખનો ઉદય
થાર તો જીવે બેગવતા પડે ને ? કુદચાર્યનો જી પ્રશ્નનો ઉત્તર
એ છે કે અનમતા જીવે જે રમ્યા આવેના (હર્ષથી) અનુભવે છે
કે વેદે છે તો તેને કમની નિર્જગ થાય છે અર્થાત્ આત્મજ્ઞાનભાવે
વેદી લેતું પણ બેદ જરૂર નહિ વિવશ સુખ ભોગવતા પાપનો બધ
પા છે પણ અમાની (મિથ્યા દ્રષ્ટિ) હોય તો તે ભોગવતા અનિર્જગ
કરે છે અને સમ્ય દ્રષ્ટિ હવ તો નિર્જગ કરે છે

સ યઃ શાનુ સામર્થ્ય એ છે કે વિરામ લેવાથી કે ઈ પણ
હમ કર્મને ભોગવે તો થકો કર્મને બાંધતો નથી શાનત્
સામર્થ્ય શુ છે તે હવે જનાવે છે -

જહ તિસમુચ્ચત્તો વજ્જો પુરિસો ન મરણમુશ્યત્તિ ।

બોગાન્કમ્મસ્સુદય તહ મુત્તદિ જેવ વજ્જાળ જાણી ॥ (૧૧૫)

અર્થ - વૈષ વિને ભોગવતા જેમ મરણને પામતો નથી તેમ
શાની મુદ્દમન કર્મના ઉપને ભોગવે છે પણ કમ મધેને કરતો નથી

વિવરણ - દક્ષીણ એ છે કે વૈષ્ણવ પોતાની વિદ્યાના પ્રભાવે
જેમ ઝેરના વેગને રોકે છે તેમ તાની પુણ્ય પોતાની શક્તિથી કર્મ
બંધને રોખી શકે છે તત્પર એ છે કે તાની જીવ જમે તેટલા સુખોપ
ભોગમાં મગ્ન રહે અથવા જમે તે પ્રમાણે વર્તે તો પણ તેને સમાજ
વધનો નથી પણ આગમકાગ્યો અદેશ અને પણ "સમયમાર તો
સ્વચ્છ વિદ્યાર્થી કયાં બની વચ્ચે સાદરવળી જરા જેટલી પણ
છાયા દેખાય છે ? જમે તેની સમગ્ર અંતિ હાલ અથવા જમે તેવીના નસા
વતલી હોય પરંતુ આજના મેવનારને મનમાં રહે જ આ એકાંત એક
કરમાન આગમોનું છે જાની થયો એટલે કર્મબંધન જા એવું પાઈ અથગ
આગમોમાં કંઈ નથી વૈષ્ણવ જમે તેટલો નિપુણ હોય પરંતુ વિરમેવન
તેના પ્રાણને હરજે તાનીને પાપ નાગવું નથી એ સિદ્ધાંતનું સમર્થન
આશય પ્રયોગથી જમે તેટલું મળી રહેતું હોય પરંતુ જિનાગમો એ
સ્વીકારી શકે તેમ નથી જ આશય મવામાં જનક વિગ્નિ દર્શાવ
આપવામાં આવે છે એ એટલો જો અનાસન્ન હતો કે અર્પિમાં
ગમેવ સાથ તેને કુ મ આપી શકે તો નહિ તેમજ સ્ત્રીના રતન ઉપર
રાખેવ હાર તેને સ્વપ્ન આપી શકે તો નહિ પરંતુ આ શિક્ષાન જોન
દર્શિને બધ મેમનો નથી આશય લોગનો આ કેવળ અધ્યાત્મ છે
જો તેમજ હોયતો નિર્મા અમન પ્રાણે જોય છે કે શુ વિર ? ઈપણ
વખતે અમનરૂપે પશ્ચિમી શ છે કે વિર ખાનાર મનુષ્ય જમે તેટલા
ઉપાય રે તો પણ એ મેનાર્થી બની શકે છે કે શુ વિરને એવો
ખ્યાન છે કે અમુકો દુ ન માત્ર ? અને અમુકો દુ માત્ર ? વિર
અને વિર ના પશ્ચિમી આ ગીતે તપામના મગ્ન જ નાની
હો - અગની-ન-ને-સમાન દગજ આવે છે આચાર્ય જનક
ગજની જેમ એ અભિપ્રાયો પણ વ છે -

જન મન વિગ્નિઓ અરદિભારણ મગ્નદિ જ પુરિસો ।

દત્તમાર્ગે અરો જાની મિ જ વગ્નદિ તેવે ॥

અર્થ—મઘપાન ગ્ના પુનઃ પ્રતિ ભાવથી પાન ગ્તો મઘ
તોફાન ગ્તો નથી તેમ અવિરક્ત બાવે / નો ઉપભોગ કરે. મઘ
જ્ઞાની મનુષ્ય કમબધ કરતો નથી ભાવાર્થ એ છે કે અનામનુષ્યો
(અરતિભાવે) મઘપાન કરનાર મનુષ્ય તોફાને ચડતો નથી તેમ કાલ
અરતિપણે ભોગનો ઉપભોગ કરે તો પાપનો બધ કરતો નથી

વિવરણ—અહિ સર્વ પ્રથમ તો એજ સકા યાચ છે કે મઘમાં
જો રસ કે મિદાસજ ન હોય તો ચા સાગ તે મઘપાન કરે છે.
સેડોમાં અનાસકત બાવ મનાવશે તેના કરતાં મઘપનજ બધ મનુ
અનુમિત છે. મઘપાન મનુ અને દિરગ નારો એ ધૂનતા
નહિ તો બીજુ શુ? જ્ઞાની હોવાનો ડાગ કરવો અને વિષય સેવન
કર્થે જુ એ નરો દક્ષ જ કે બીજુ કાર્મી જ્ઞાની હોય તે વિરો
સેવેજ નહિ અને વિષયો સેવે તે જ્ઞાની નહિ જગનમાં ડાઘ જ્ઞાની
થઈ વિરોને સેવતો હોય અને છતાં તે જ્ઞાની કહેવાતો હોય એવું
ઠાઈ સ્થળે સંજ્ઞય છે. કુદકુદચાર્ય તો વિષય મેવનારની નિંદાતા
બન વે છે અને નહિ સેવના ને પાપીમાં જણાવે ॥ વાચો —

નાતો મિ જ સવદ્ અમવગણો નિ સેવ્યા હો ॥

પારણપદ્ધા વસ્ત મિ જ ચ વાયરણા મિ સો હો ॥ (૧૧૭)

અર્થ—ઠાઈ પુરુષ વિષયોને મેવના છતાં નથી સેવતો એમ કહી
શકાય છે જ્યારે કેટલાક મનુષ્યો નથી સેવતા છતાં સેવે છે એમ
સમજાય ॥ કારણ ઠાઈ પુરુષની બંધી પ્રતિ છતાં જાણે કે ઠાઈ
તેને તેમ કરવા કહેતો હોય તેમ કરે છે અર્થાત્ પેતાની દગ્ગા
વિદ્ધ બીજાની પ્રેરણાથી કરે છે

વિવરણ—કુદચાર્યને મતે વિરોને ભોગવતાં છતાં તે
મનુષ્ય નથી ભોગવતો અને નહિ ભોગવે. જ્ઞા તે મનુષ્ય વિરોને
-ભોગવે છે આનો અર્થ બાગ ચુ દશે? નેમની આ પેણા કેવા
પ્રકારની ગણવી? ધાગ ૮ વિષય નથી સેવતો છતાં તેના અતરમાં

કંપના વૃત્તિ ગ્રહા કરતી હોય તો તે પાપી છે અથવા વિપ્રમાભિનાપી
 છે પરંતુ જોના વિચારને સેવે છે તે ધર્મજા વિના સેવતા હોય એમ
 તાબજે જોયું છે શુ ? શુ તીર્થ કરો ગૃહસ્થાવાસમાં રતો હતા ત્યારે
 તેમણે ધર્મજા વિના વિવસ્ત્રમેવન કર્યું હતું એમ કોઈ કહી શકશે ?
 પોતાની ગૃહસ્થાવસ્થા દરમ્યાન ભોગવેલા ભોજોને તેમણે કદિ નિર્જીરાનું
 કારણ કહ્યું હતું ? ભોગ ભોગવવા અને સમદષ્ટિયુક્ત કહેવડાવવા
 જોટલા તેઓ જાની નોતા કુદ્દુદાચાર્ય પી પહેલા આવો નૈતિક મંડો
 હશે કે નહિ તે જાની જણે પરંતુ એમના વખતની જ એ સત્ કયો
 છે એમ તા નિષ્ક કહી શકાય તેમ છે તેમનું પોતાનું જીવન
 ગમે તેવું હોય પરંતુ તેમના લખાણે તો પાકડા ઉપર બહુજ ખરાબ
 અસર પડી છે ભોગ ભોગવવા છે ભોગ છોડવા નથી અને ઈર્ષા
 મુત્ત કહેવડાવવું છે એ કઈ રીતે જાની શકે ? એટલે જાન અને જાની
 જન વિરે ભાર આપવા તેમણે માર્ગ ગોળી કાઢ્યો છે પરંતુ તેમણે
 જાણવું જોઈતું હતું કે જાન અને સમ્યક્ દૃષ્ટિ કોવત ગમે તેટલી હોય
 પરંતુ જો ત્યાગ ન હોય તો એ જ ને પુ કરવાના ? અન્યત્ર, સમ્ય-
 જ્ઞાનની આવશ્ય તા સબધે જે મત હોઈ શકે જ નહિ પરંતુ એની
 સાથે ત્યાગ ન કરે તો એ માનવી C-ય કક્ષાએ જઈ ન શકે

ભોગના ફળો કર્મોદયભાવ આવે ત્યારે કુદ્દુદાચાર્ય તેને
 આત્મામાં કેવી રીતે સમજાવવું તે કહે છે —

उदयविदातो विविदा कम्माग यणिआ निजवेहिं ।

જ હું તે મન્યગહારા જાણગામી હું અદમ્મકો ॥ (૧૧૯)

અર્થ — કર્મના ઉદયભાવ ।જનવરોએ અનેક પ્રકારે વર્ણવ્યો
 છે પરંતુ આ આત્માની પુરે જાણું જોઈએ કે એ મારા સ્વભાવો
 નથી એને એ તો કર્મના ફળ છે હું તો એક માત્ર માત્ર સ્વભાવ-
 રૂપ છું બને એ તે થાય પરંતુ મને કોઈ થતું નથી — તો મારા
 સ્વભાવમાં છું એવું સમ્યક્ દૃષ્ટિ સમજે પણ બીજા વિચાર ન કરે.

વિવરણ — અભ્યાસીઓએ આ રચણે બહુવુ જોઈએ કે સમજાવ
 શિષ્યાત જીવ આમ પોતાના આત્માને સમજાવે એ વાત બરાબર
 છે પરંતુ જેને કર્મ ઉદય આપ્યા છે તેણે જ કર્મો કર્યા હશે કે બીજાએ ?
 જા તબ પોતેજ કર્મો કર્યા છે તો તેને વિના કર્મ ખ્યાલ નથી
 આવતો કે આ મારા કર્મનું ફળ છે ? ઉદય આવતાં જીવ કહે કે
 આ મારે સ્વભાવ નથી તો પત્રી કર્મ મૂતી વખતે તેણે એમ
 કહ્યું જોઈએ કે નહિ કે વિષય ભોગવવા એ મારે સ્વભાવ નથી ?
 એ વિષયો મારા નથી અને તેનો નથી આવે વિચાર કરી શાની
 પુરોષા વિષયો ભોગવનાં ફળ મહે છે સુખાવે આગમખરનું વચન —

સર્વ કામા વિત્ત રામા કામા આત્મોવિગોરમા ।

કામ મોળ પથેમાળા બલમા નિ કુન્નદ ॥૧

અર્થ — (બ્રાહ્મણના વેશમાં રહેતા ધં માથે વાત કરતા નમિ
 ગામરિં કહે છે કે) હે બ્રાહ્મણ ! વિષય સ્વ (સમાન) છે વિષયો
 વિના જે અને વિષયો આશીનિષ સર્વની ઉપમાને વ્યાપક છે કામભોગની
 માત્ર ઉદય કનાર — કામભોગ એ મનનારાજ નહિ — કુર્ગતિને
 પામે છે ના પછી ભોગ ભોગવનાનું તો પૂજી જ શુ ? પ્રેરે
 આગમખર કહે છે કે મોમ ભોગવનાથી પરિણામ સાફ આવતું નથી
 જનાર કુદ્દુદ વ્યાર્થ અગ્ર દર્શિમાન જીવ ભોગ ભોગવે તો કાંઈ અપ્રયથ
 નથી એમ કહે છે કે આ ઉદય વ્યાર્થની દષ્ટિમાં સમૂળગો વિપરીત
 છે જેને કે સમવસાર ॥ ૧ સામા એની તરફ કોઈ અપૂર્વ બળિત
 ભાવથી જુએ છે અફીમ ની અફીમચીની પ્રતિમા કરે પોતાને જે પ્રિય
 છે તેનું આચરણ ના મીએ કરે છે હેય ત્યારે તેને જોઈ તેને
 આત્મા પ્રકૃતિ ન જાને છે એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતાની જમાતમાં
 એકનો વધારો થયો એ જોઈ એના હૃદય ની સીમા નથી રહેતી મનુષ્ય
 પોતાની પ્રકૃતિમાં વિષમતા જેવા ટેવાયેલાજ નથી આગમક રી છોડી

“સમયમાર ’ મરને પકડે ॥ ત્યારે એમને મતે “ સમયસાર ’ પ્રામાણિક-
પુસ્તક જ થયું ને? આગમો પસંદ ન પડ્યા કારણ કે સખત પરહેજ
પાળવાનો હુકમ કરનાર વૈદ્ય જે ॥ એ છે જ્યારે “ સમયસાર ’ ગાંધી
મધ્ય જેનું લાગ્યું કરણ કે જાણી જાવાની છૂટ આપનાર વૈદ્ય જનુ
એ છે ‘ સમયમાર ’ નો જનિ જસ એકજ છે આત્માની ઓગળાણ
કરો, સમ્યક્ષિત બનો પડી તમને કાંઈ વાંધો જ નથી, પુણ્ય માયરો
કે પાપ તમારે આત્મસ્વાસ્થ્ય જગડોજ નહિ, કારણ કે મારી આપેલી
જડીબુટી તમારી પામે છે પડી શુ વાંધો ॥
હરે કુંઝે ॥ ચાર્જ કહે છે કે - સ્વહાર નથી એમ મહેલુ તે કાંડ નથી
વ્યવહાર નથી અભયો પાપ સમિતિ, સુપ્તિ વગેરે તમે છે પગલુ
તેથી શુ ?

યદસમિદિગુણોઽસીલતત્ત્વ વિજવરદિ પળસ ।

કુન્વતો વિ અમર્યા અણગા મિચ્છદિટ્ટી ટુ ॥ (૨૦૩)

અર્થ - નન સમિતિ સુપ્ત થીન અને તપ વગેરે ગિતિ-રોએ
કળા છે તેને અભયો આચરે છે ને અમલમા મુકે છે તો પણ તેનો
કાષ અર્થ નથી કાગળ કે તેઓ પૂર્ણ અતાની છે અને મિથ્યા દષ્ટિ
કે રાગી નદાગન્ય ॥ મને એમના અમનુ જ્ઞાન હોય છે પણ અર્થ
છે કેવી રીતે!

મોક્ષ અસદ્ગતી અમાવય સત્તા દુ તો અવીગજન ।

પાટો જ કરેદિ શુભ અગદ્ગતસા જાગ તુ ॥ (૨૦૪)

અર્થ - મથકાતુ છાપ મોક્ષને નહિ ચક્રતો થકો કિં અભ્યાસ
કરે (અને અગિયાર અમને અણી નાથ) તો તેથી શુ? અનુક્રમને એ
(અગેનો) પાડ કે એ જ્ઞાન કર્ષણ શુ । કરતા નથી

વિવરણ - દકીમત એમ છે કે મોક્ષ થવામા કે અર્થસર
કરવામા અભયજીવોની પ્રવૃત્તિ અર્થસરક ડેજ નહિ અર્થાત્ તેઓ
ગમે તેટલી ઉત્કૃષ્ટ પ્રવૃત્તિ કરતા હોય તો પણ અર્થ છે આનો
અપ અગત થઈ શકતો નથી અમલ દીપ્ત લે અને અગિયાર

અગીયો તો નુ અન્યે દીક્ષિત । થવું અને અગીયો અગતો
 અન્યામ ન ક વે શુ? નન સમિતિ, ગુપ્તિ લીન, અને તપ ઇત્યાદિ
 બંધ હોવો જન સ્વોચ્ચારે તો મોઝ જનર કે નહિ? જોએ મુક્તિ પામ્યા
 તમો શુ સમિતિ, ગુપ્તિ, અયમ, અને તપ વિના પામ્યા? એકવા
 સમજાવનાથી તેઓ નુ મુક્તિ પામને પામ્યા? મોક્ષ જવામા ચાંગજને
 અને નવની આવશ્યકતા થોડી પણ નથી શુ? અજાણ્યોને મોક્ષ નથી
 એ અવિનિત છે પરંતુ જાઓ તો પ્રતાપના પલનથીજ મોક્ષ મળા
 છે એ વાત હજારાત્મક કે તારા નમરા મન રસપ્રમા તેમણે જા માટે
 કરી? અત્પ વિચાર પગી પણ મે સમજાવે કે કુદકુદાચાર્યને મન,
 નિરમ ચારિત્ર્ય તપ ઇત્યાદિ પ્રથે રચિત નથી અન્યથા તેમને આવી
 વિપરીત પ્રશ્નજાણુ કોઈ પ્રયોજનજ નથી અને જનર હોવો મેક્ષની
 શ્રદ્ધા કરતા અગિયાર અગ બસના અને અમિતિ ગુપ્તિનુ પાનન કરતા
 જ મોક્ષે ગયા છે પરંતુ તેમને હેતુ ચારિત્ર્ય પાનનમાં રસ ધરાવનારને
 નિમ્તસાદી જનાવવાનો છે આ તેમનો એક પ્રમરનો પ્રપચજ ॥
 મોક્ષ અને અજાણના અધારમા સમજતા માણુમોને આ પ્રશ્નજા
 સમિતિ નિરોડે અને તેઓજ કુદકુદાચાર્ય ॥ જાગમા ફસાય છે ધણી
 ધણી દિગ્ગમી વિરનો કુદકુદાચાર્યના સમરસાગ ગત આ
 નિચારોને સદર્પ વધરી ત્યા છે તારે સુદ પ નાથુરામજી આ
 સમયસાર નકલ વિચારોને વીતગમના વિચારોથી બિન્ન ॥ એમ
 સંતુક જાહેર કરી રા છે અને એમાં જરા જોડનો પણ વિશ્વ સ નહિ
 મુશ્વાની ધોરણ પણ કરી ત્યા છે

‘સમયચાર માં તે આચાર’ જણાવે ॥ ૨ રાગ-રૂપથી
 પરિચુત આત્મા કમને મારે છે —

રાયચિદ્ ॥ નેતચિદ્ ચ જ્ઞાનચિદ્ ચ ॥
 તદિદ્ દુ પરિણમતો રમ્યા વધદે વદ્ય ॥

અર્થ — રાગ, દેવ અને કષાય કર્મોની જાદુ જે બાવો વર્તે છે તે બાવોમાં પરિણમતા ચેતા (આત્મા) ગમ્યાદિ કર્મોને બાધે છે. આશય એ છે કે અત્તની જીવો અજ્ઞાન, કર્મ વગેરે નિમિત્તથી કર્મ બાધે છે પરંતુ તત્તની જાદો કર્મને બાધતા નથી.

સ્વિચ્છ — દર્શનને પ્રેરે છે તાત્તી ગમે તે આત્મને પરંતુ તેને કર્મ જાધનું વગરનું છે જ નહિ. જ્ઞાન દર્શન થતા, પ્રત્યાખ્યાન અને પ્રતિક્રમણ કરવા મહેલ છે અને આધ્યાત્મિક દેવને યોગ્યતા છે. જો ત્યારે આ ક્રિયાઓમાં જ્ઞાનભાવને આશ્રય કરી તે વાતને જાતી કરે છે પ્રતિક્રમણ પ્રત્યાખ્યાન દ્વિતે અપૂર્ણ ત્યાગી દેવાનું કહેવાને બાધે નિમિત્ત નેમિત્તિકભવનો ખોટો ખ્યાન જોતા ખરી આખી બાધતા જે સ્વયં છે તેને જાદુ બનાવી છે આત્મનો જાદુ એ વસ્તુને જે રીતે સમજાવી છે તે કરતાં કોઈક જુદી જ રીતે સમજાવી છે. વચિ —

અવધિક્ષમણ કુવિન્ અવસ્થસ્થાથ તદ્દા વિગેય ।

પ્રાણુવપ્તમણ ચ અકારણો વર્ણિષ્ઠો વન્ત ॥ ૨૮૩ ॥

અવધિક્ષમણ નિવિદ્ દયે માન તદ્દા અવસ્થસ્થાથ ।

પ્રાણુવપ્તમેઠ ચ અકારણો ગ્ણિષ્ઠા વન્ત ॥ ૨૮૪ ॥

જાત અવધિક્ષમણ અવસ્થસ્થાથ ચ નિવિદ્માથાથ ।

કુવિન્ આદા તાવ વન્ત મા દોઽ વ્યવધી ॥ ૨૮૫ ॥

અર્થ — અપ્રતિક્રમણ તથા અપ્રત્યાખ્યાન બે પ્રકારે છે એમ સમજાવું એ ઉપદેશ કરી ચેતા (આત્મા) અજ્ઞાત છે એમ કહેવું (૨૮૩) અપ્રતિક્રમણ તથા અપ્રત્યાખ્યાન દ્વિતે અને બાવ એમ બે પ્રકારે છે એ ઉપદેશ કરી ચેતા અજ્ઞાત વર્ણવેલો છે (૨૮૪).

ન્યાં સુધી ૨૪ (વસ્તુ) અને બાવ (ગમ્યાદિ)ના અપ્રતિક્રમણ અને પ્રત્યાખ્યાન છે. આત્મા દર્શાવે છે એમ સમજાવું (૨૮૫)

વિવરણ — આચાર્યનો ઉપરુક્ત ગાથામાં નિર્દિષ્ટ બાવ સમજ
શકાય તેમ નથી ૨૮૩-૨૮૪ મી ગાથામાં જીવને અમારક કહીને
તેમજ તરત જ ત્યાર બાદની ૨૮૫ મી ગાથામાં એતા (આત્મા) ને
કર્તા કહીને એક પ્રકારનું અમેઘ, વિરોધી વાતાવરણ ઉત્પન્ન કર્યું છે
રાગ અને વસ્તુને સમજી જીવ ત્યામ કરે તો અને પ્રતિક્રમણ કરે તો
એને બધા પદાર્થથી મુક્ત થઈ શકે પરંતુ આચાર્ય તો એ વાતને
અપારિપક્વ સ્વરૂપતા નથી પરંતુ અપ્રતિક્રમણ અને અપ્રત્યાખ્યાન
કહી વાતને અસ્પર્શ બનાવી દીધી છે એમ આગળ પણ ગુચવણ
વાળી જ વાત રજૂ કરે છે

સરસ વિરસ આદાર તથા માનાપમાનાં ચિંતા રૂપ કારણ
હોય તો પણ જાની જીવોને બધા છે જ નહિ. વીતરાગ પુરોષોએ
કહ્યું છે કે આધ્યાત્મીક દોષમુક્ત આદાર લેવો એ જાનીનો વિષય
નથી ત્યારે આ કુદ્દુદાચાર્ય, એ પુરુષનમાવ છે એટલે જાની જીવો
એમાં રાચતા નથી તો પણ બધા હોય જ ક્યારે એમ કહે છે
વાચો —

આધ્યાત્મમાદય પુમ્મલવસ્તુ જે હમે લોભા ।

મહ તે કુન્દ ગાળી પરદમ્મગુણાઠ જે નિરુચ્ચ ॥ ૨૮૬ ॥

આધ્યાત્મમ હરેશ્વર મ પુમ્મલમય હમ દવ ।

મહ ત મમ હૈદ કવ ન નિરુચ્ચમચેયણ સત્ત ॥ ૨૮૭ ॥

અર્થ — આધ્યાત્મીક દોષો પુરુષ સ્વભાવ છે તે પરત્વે
શુભોને જાની પેતાના કેવી રીતે હે ? આધ્યાત્મ અને ઉદેશિય એ
પુરુષનમય દ્રવ્ય છે એ માત્ર છે એમ કેવી રીતે માની શકાય ? કારણ
એ નિત્ય અને અચેતનમય છે આવાર્થ એ છે કે આધ્યાત્મીક આદાર
જો ઉદેશિય આદાર પુરુષન દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થયેલા છે તેમ
જાનીને શુ લેવા દેવા ? જાની તો એ વસ્તુ મારી છે એમ કરી
માનતો નથી જાની છે તે તો ચેતનમય છે અને આદાર તો અચેતન
મય ॥ એટલે એ જીવોને એ જીવ સાથે સંબંધ ન દોષ શકે

વિવરણ—આ જે અપ્રતિક્રમણ અને અપ્રત્યાખ્યાન વિધિ અને આધાર-મોહિ આદાર ન લેતા વિરેની પ્રવૃત્તિ વીતરાગ મુરોએ જે વિદિત તથા નિષિદ્ધ છે એમ જતાવ્યું છે તે કુદકુદાવાયની દૃષ્ટિએ ઈર્ષ નથી એમની દૃષ્ટિ વીતરાગધર્મથી પરાધુમ્બી છે પોતાનું જીવન એમણે ગમે તે રીતે વીતાયું હોય પરંતુ તેમના વિચારે આગમવિરુદ્ધ છે તેમનું મુનિપણ પણ આ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે આગમથી વિરુદ્ધ હોયું જોઈએ નવતત્ત્વની ચર્ચાના બહાના ને તેમણે પોતાના સ્વચ્છ ને વિચારે “સમયસાર” દ્વારા વહેતા મુખ્યા ■ એમ જ લાગે છે યાનીને તથા સમ્યક્દૃષ્ટિને બધ નથી એ સ્થળે સ્થળે તેમણે કહ્યું છે જેટલો જાર આ વગ્ન ઉપર મુકે છે તેટલો જાર તેમણે સચમ તથા તરામ ઉપર નથી મુખ્યે દ્રવ્ય અને જાવ, બવહાર અને નિમવતુ પોતાની મન કાવની દબે પૃથક્કણ કરી આખી વગ્નને ગુચ્છાડા ખરી જનાવી મુકી છે તેમના “પ્રત્યયસાર” “નિરમસાર”, અને “પ્રત્યાગ્નિ ૧૫” વીતરાગ ભારિત આગમોની નજર છે પરંતુ “સમયસાર”ની આખી પ્રકૃપણા અનાગમિ છે

બધનત્ત્વની ચર્ચા બાદ તેમણે મોક્ષતત્ત્વની વિવેચના કરી છે પરંતુ એ મોક્ષપ્રાપ્તિમા ત્યાજ અને પૌરુષની જરૂર છે એ બાબત તેમણે જણાવો જ નથી સ્વ-ભાવ અને પરભાવની જગમા પોતે કસાઈ પાડ્યા છે અને બીજાને પણ કસાવવાની કુચ્છા કરી છે સમ્યક્દૃષ્ટિ જમે તેવી હોય અને આત્મા સિવાયના બવા જાવ પ ભાવ છે એમ દહેવાથી શુ મોક્ષ થઈ જવાનો? અગ્નિ મન્દ જેના ઉપર લખવામા આ પે હોય એવી કાગળની ચમરખીઓ ફૂલી ગાસડીમા નાખે તો તેથી શુ ફૂલી ગાસડી સગળી જશે ખરી? ધણા મિથ્યા દૃષ્ટિ લોકો એવો પ્રેમ પ્રભુ સાથે જતાવે ■ અને કહે છે કે આમાંનું માઈ કાષ નથી-આ બધું પ્રભુનું છે તો તેમ કહેવાથી શુ તેને મોક્ષ થઈ જશે? જીવ અજીવ, પુણ્ય, પાપાદિ તત્ત્વો જાણ્યા તેથી

ગુ મુનિ મળો જો? ચોથે જીવ્યાનો સત્ય જ્ઞાન રહ્યોને હોય
છે જા એમનો મોઠા થતો નથી કારણકે સમજણ સાથે એ સમજણ
ઉપર પ્રતિ અપિત ત્યાગપુખ્ત ચાલે ન હોતુ જોઈએ ચાલે તથા વિનની
વાની પડેલી વાતો નકામી છે

મોખ માળના તેમના વિચારો માટે વાચો —

તથા ત્રિમુક્ત તથા કમ્મવત્તમતથા ।

તથા વિમુક્તો હવદ્ જાણી પામતો મુની ॥૨૧૫॥

અર્થ — જ્યારે એતા (આત્મા) અનત કર્મક્રમે છોડી દે છે
ત્યારે તે મુક્ત થાય છે અને ત્યારે તે જાતા અને દૃષ્ટા હોય છે
વાચી વાચો —

અગાળા કમ્મકલં પયમ્મિદાવદ્ધિ તે ન રુદ્ધ ।

જાણી વુજ્જ કમ્મન જાણદ્ધિ તિરિ જ વેદ્ધ ॥૨૧૬॥

અર્થ — અગાળી જીવ પ્રતિ-અજ્ઞાનમાં રહેતા કર્મક્રમે વેડે
(બાંધે) છે પરંતુ જ્ઞાની પુરુષ તો અજ્ઞાનમાં જાવેના કર્મને જાણે
છે પણ ભોગવતા નથી એમનો કહેવાનો આશય એ છે કે અજ્ઞા
નીને શુદ્ધ આત્માનું જ્ઞાન નથી એટલે એ કર્મને પોતાના માને છે
અને એટલે વે છે જ્ઞાની જનોને શુદ્ધાત્માનો અનુભવ છે એટલે
તેમને અહતા નથી અને એથી વેળા પણ નથી માત્ર એ જાણે છે

વિવરણ — અહિં એ સમ રસાભાવિકપણે થાય છે જ્ઞાની
અને અજ્ઞાનીમાં છે એ વાત સ્પષ્ટ છે પણ અજ્ઞાનીને દુઃખ
થાય છે તો જ્ઞાનીને તો દુઃખ થતું નહિ દોષ? જ્ઞાની કદાચ અને
અહમ્મ રને સેરે નહિ પરંતુ તેના સરીખમાં જ્યારે થયે કે નહિ
જો ખીટા ન થાય તો તેનામાં એવન નથી એમ પુરવાર થાય છે
દુઃખનો અનુભવ એતનને તો થયેજ નોઈએ જડ-હોય તો જુદી
વાત આગળ વાચો —

૧. જિજ્ઞેયતામાવળે જાગી કમ્મવલ વિચાળેદ ।

૧ મહુર કહ્યુ મહુવિદમવેયઝો જેવ સો હોદ ધ (૧૧૮)

અર્થ — નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) ને પામેતો યાત્રી જીવ કર્મક્રિયાને જાણે છે એ કર્મક્રિયા મધુર, કડવા અને અન્યેક પ્રકારના છે એમ સમજે છે તેથી તે અવેદક (અભોક્તા) છે બાવાર્થ એ છે કે યાત્રી પોતાના અધીનપણે કર્મનો કર્તા નથી તેમ જોખતા પણ નથી કેવન યાત્રા દેડા છે

વિવરણ — કુદકુ ત્યાં યાત્રીની સ્થિતિ જણાવે છે એ વાત બગબર છે પરંતુ વિચાર કરવો જોઈએ કે સાતા, અસાતારૂપ મુખ, કુખ યાત્રીના શરીરમાં શું જણાતા નથી? શું આમ કે પના કરવાથી યાત્રીજનો મુખ, કુખના અનુભવથી મુક્ત થઈ જઈ શકે છે? એ કર્મ મારા નથી તો શરીર કેવું છે? જીવ જ્યાં સુધી શરીર સાથે છે ત્યાં સુધી મુખ કુખનો પ્રસંગ જીવ સાથે શરીરને પણ આવે જ છે ગમે તેટલી ના પાડો પરંતુ જીવ યાત્રી હોય તોપણ વ્યથાથી પીડાય જ છે એ વ્યથારૂપ કાર્યનું કારણ જીવે પોતે જ ગમે ત્યારે પણ ક્યું છે યાત્રી થઈ જાને કલેશ ન કરે પરંતુ અસપ્પાત પ્રેશમાં જીવ અવશ્ય વેદે છે જો વે ના નથી તો કર્મ નથી, જો કર્મ નથી તો શરીર નથી, પરંતુ જ્યાં શરીર છે ત્યાં કર્મ છે અને જ્યાં કર્મ છે ત્યાં ઉદયભાવ છે મનુષ્ય પૂર્ણયાત્રી (કેવલયાત્રી) ન થાય ત્યાંસુધી તેના જીવનમાં રાગ-દ્વેષની પરિસ્થિતિઓ છે અને મોહ તથા શોકની રૂપરનાઓ ક્ષણે, ક્ષણે ઉપસ્થિત થાય જ છે જાતે સમ્યગ્દષ્ટિ મુક્ત થઈ વૈરાગ્યમાં આવી જઈ રાગ દ્વેષ વિરહિત થવાના આગા કરે પણ રાગ, દ્વેષ સમગ્રમાં અથા વિના ક્યારેય એ બેરી સ્થિતિ મેળવી શકતો નથી માન એકની વાતો કરવાથી રાગ, દ્વેષ છૂટી શકતા નથી રાગ, દ્વેષ છોડવા માટે તેણે સૌથી પહેલાં કર્મ થવાના કારણો પટારવા જોઈએ અને વ્યવહાર નય કહે અથવા અશુદ્ધ નય કહે પરંતુ કમવાર જીવજાનક દિવર આપ્યા વિના એ ઉચ્ચ સ્થિતિ-રાગ, દ્વેષ રહિત

દશાન્ત્રાપેત કરી સકાતી નથી ચોષાચી બારમા જીવસ્થાનક સુધી જીવને ઉપર ચડવાને સાધક દશાના પગથીયા છે એ પગથીયાં ઉપર ક્રમવાર આવવાને ક્રમે, ક્રમે અસાન કરાવ, અને વિષયની રચૂત અને સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિઓનો સુયોપસમ થવો જોઈએ સુયોપસમ થરા માટે એ ક્રમિક જીવસ્થાનકો ઉપકારક છે અશુદ્ધ નય જ ના વિના રાગ દેષનો વિનાશ થાય તેવું તે મુ જીવસ્થાનક આવે શી રીતે ? રાગ, દેષ ન કરવો પરંતુ તેમ થવામાં જે ક્રમવાર જીવસ્થાનક જોઈએ તે વિષે કાં વાત થાય છે ? ચારિત્ર્યાવરણ પ્રકૃતિઓનો અને તેને મદદ કરનાર અનંત, પ્રમાદનો ત્યાગ કરવા જીવે પ્રથમ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અર્થાત્ મુક્તિ મેળવવામાં મૂળ્યું અનન, પ્રમાદ, અને ક્યાય છોડતાં છોડતા રાગ, દેષ છૂટે છે પરંતુ જીવ જ્યાંસુધી અનંત અને પ્રમાદના કારણે છોડે નહિ અને કહે કે રાગ દેષ ન કરવો તો તે કાર્ય બનશે ખરું ? વીતરાગ દર્શને તો આવી મુક્તિવાની વાતો કરી નથી એટલે દિસા, અસત્ય વગેરે સેવતાં છતાં હું નથી સેવતો અપરાધ એ પર જાવ ॥ એમ બણી રાગ, દેષ નથી કરતો એવું આ જૈન દર્શન કહેતું નથી

જૈન દર્શન તો કહે છે કે જે જે કરે છે તે જીવ કરે છે, અને મોગવે છે તે પણ જીવજ મોગવે છે અથવા કર્મનો કર્તા અને મોકતા એકનો જીવ છે, નહિ કે કર્મ સમસાર કહે છે કે જીવ, જીવના પર્યાયનો કર્તા છે અને કર્મ કર્મના પર્યાયનો કર્તા છે એક બીજા એક બીજાના કર્તા હોઈ શકે નહિ. જૈન દર્શન કહે છે કે ધર્મા સ્તિકાપાદિ ૫૮ દ્રવ્યો ॥ તેમાં બધામાં એક માત્ર જીવ કર્તા અને ક્રિયાકારક છે અર્થાત્ જીવજ કર્મનો કારક છે જો જીવ નથી તો કર્મને ક્યાં કાણે ? જીવ નથી તો રાગ, દેષનો ઉત્પાદક કાણ ? જીવ નથી તો આ સસાર જે ચતુર્મતિરૂપ છે તેમાં ચરિત્રમણ્ય કાણ કરે છે ? જીવ નથી તો પુણ્ય, પાપ અથવા શુભ, અશુભ પ્રકૃતિ કાણ કરે છે ॥ વાચકોએ સમજવું જોઈએ કે “ સમસાર ” પુસ્તક કહે છે તે જો

ખરાખર હોય તો અથવા કર્મનો કર્તા હવ ન હોય તો આ સસારનો પ્રવર્તક કે સચાલક શું જડ છે એમ માની શકાય છે ? છત્ર વિના આ બધી પ્રવૃત્તિ શું હોવી સકાય છે ? જડમાં ક્રિયા છે જડમાં દલન, ચલન છે પણ કર્તા તો તેમાં નથી એમ જોઈ દર્શન કહે છે અને આપણી આંખે દેખાય છે પુદ્ગલ કે જોમાં સઠ. રૂપ ગંધ રસ અને સ્પર્શ વગેરે ગુણો છે તે પોતાની જાતે હવને શું સ્પર્શો શકે ? ખરેખર નહિજ જો છત્ર પોતાની ઉપરોથી એ ગુણોને મહે નહિ તો એ ગુણો હવના ભોગમાં આવતા નથી. અથવા જો હવ એ વિષયોનો માલિક ન થાય તો રાગ અને દ્વેષરૂપ કર્મ તેને (હવને) અંગે પણ નહિ. હવ પોતાના સ્વરૂપમાં રહે તો કર્મનો કર્તા નથીજ પણ અત્યાર સુધી છત્ર એ કર્મના કારણે ભેગવવામાં અને એ કારણથી ઉત્પન્ન થયેલ કાર્યરૂપ કર્મ ભેગવવામાં શકાર્થ રહ્યો છે તથાપિ આપણે કહ્યું કે હવ કર્મનો કર્તા નથી એ વાત વિચારવાના હવમાં કાર્યથી ઉતરગે ? ઇચ્છે વિષયો અને કર્મો—એ બધી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ છે હવ એ બધાથી જુદો છે તો પણ એ વિષયોમાં રમ ભેગ ભોલુપતા સેવી રહ્યો જ વસ્તુ સ્થિતિ આવી છે તો પછી કર્મો એના ફલ સ્વરૂપ આત્મા પાસે કેમ ન આવે ? અર્થાત્ કર્મો આત્મા નહીં જરૂર આવશેજ એ કર્મો હવનું છે એટલે એને સુખ, દુઃખનો અનુભવ કરવવા એ એની પાસે આવવાનાજ કર્મો જો કે પૌદ્ગલિક છે તો પણ હવે પોતાની પ્રવૃત્તિથી પુણ્ય પાપ રૂપ શુભ અશુભ ક્રિયાઓ કરી છે તેના ફળરૂપે એ કર્મો છત્ર ઉપર આવી બાજબા છે દાખલા તરીકે ઔષધ જડ છે પરંતુ તેના કાષ્ઠક ગુણ અને કાર્તિક અવગુણ રહેતા છે હવે જો એ ઔષધને શરીરમાં નાખવામાં આવે તોજ એ ગુણ, અવ ગુણ રૂપ પોતાનું કાર્ય જનાવે જતું એને શરીરમાં નાખવામાંજ ન આવે તો એ ગુણ અવગુણ કાર્યો પ્રકટાવી નહવાતું હવે ? તાત્પર્ય એ છે ઔષધનો ભોક્તા છત્ર ઔષધને નાખાવે, તો ઔષધ એકલ પોતાનો ગુણ ધર્મ પ્રકાશી શકતું નથી હવ પોતાના દબ્બોનો જેમ

કર્તા અને ભોક્તા છે તેમ વિશ્વના તમામ દ્રવ્યોનો પણ કર્તા અને ભોક્તા છે આની મતગણ એ પણ છે કે જીવ સિવાયના બરા દ્રવ્યો અકર્તા અને અભોક્તા છે કર્તૃત્વ અને ભોક્તૃત્વના ગુણોનું આરોપણ પણ એકના જીવ નામના દ્રવ્યમાં જ થઈ શકે તેમ ■ એ સિવાયના ધર્માસ્તિકાયાદિ અન્ય દ્રવ્યો પોતાના સ્વજાતિમાં રિય છે અને રહેશે તેમનામાં ચેતન્ય જ્ઞાન, કર્તૃત્વ કે ભોક્તૃત્વ વાદિ કોઈ ગુણ નથી

હવે આપણે બીજી રીતે આ આખી વસ્તુને તપાસીએ. ચેતન એટલે કે જીવ જો કહેવો કર્તા નથી એમ માનીએ તો ■ કહેવો ભોક્તા પણ નથી એમ માનવું પડશે. હવે આપણે જો એમ માનીશું તો આ કેવલ પ્રકૃતિ (કર્મ) બધી પ્રવૃત્તિઓ અને સંસાર પરિશ્રમણ કરે છે એમ આપોઆપ માનવું પડશે. ધરમા સી કાર્ય કરતી હોય છે પુરુષ માત્ર દષ્ટા હોય છે આમ જો આપણે માનશું તો આખ્ય દર્શનનું અનુસરણ કયું કહેવાશે જે ઇષ્ટ નથી આ ગદ્ય પ્રકૃતિ (કર્મ) કરે છે જીવ તો તટસ્થ છે એ સાંખ્ય દર્શનનો મુખ્ય સિદ્ધાંત છે પરંતુ એ જૈન દર્શનથી તદ્દન વિપરીત છે આચાર્ય કુદકુદ આ સાંખ્ય સિદ્ધાંતનો સ્વીકાર કરે છે પરંતુ એ સ્વીકાર કરવામાં તેમને આપત્તિ નડતી હોઈ પોતાની મનઃમતી રીતે જ એનો એ સ્વીકાર કરે છે અર્થાત્ સાંખ્ય દર્શનની જેમ જીવ તથા પુરુષલોને અપ્રગિયુષ્ઠો નહિ માનતા તેઓ જૈન દર્શનાનુસાર એ બન્નેને પરિણામી કહે છે કારણકે એમ ન કહે તો સંસારસ્થ જીવ કંધિ પણ મોક્ષ ન મેળવી શકે એ આડખીથી એમને નાં છે ■ સાંખ્ય દર્શનનો સ્લોક આ પ્રમાણે છે —

પ્રવૃત્તે ક્રિયાજ્ઞાનિ ગુણે કર્માણિ કર્તાય ।

મહત્કારિશ્ચમૂઢાત્મા કર્તાહમિદિ મન્યતે ॥

અર્થ — પ્રકૃતિના ગુણોને લઈને સર્વજ્ઞ ક્રિયાઓ થઈ રહી છે અહ કારથી ધેરાયેતો આત્મા નકામો પોતાની જાતને કર્તા ગણે છે બાકી એનું કોઈ નથી એટલે કે ખરી રીતે એ કર્તા નથી

આ બધી ચર્ચાઓ એટલું સ્પષ્ટ થયું હતું કે કુદરૂદાચાર્ય સાખોના ઉપર્યુકન સિદ્ધાંત સાથે સમન છે જીવને કમેનિ કર્તા કહેવો એ એમના દિઆને મિથ્યા દષ્ટિ છે અર્થાત્ તેમ નહિ કહેનાર સમ્યક્દષ્ટિ છે

અદિયા જે વિચારવાનું છે તે એ છે કે જીવને કમેનિ કર્તા કહેવો તે મિથ્યાદષ્ટિ છે કે સમ્યક્દષ્ટિ ? જૈન દર્શન તો જોર, શોરથી અસદિ અપણે પોઘારી પોઘારીને કહે છે કે જીવ કમેનિ અને કર્મ રહિન જે મોક્ષદશા તેનો પણ કર્તા છે “સમયસાર” એ વાતનો ઈનકાર કરે છે અદિ આપણને જરૂર એમ લાગ્યા વિના નહિ રહે કે કુદરૂદાચાર્ય બમની જગમાં અદિયા ફસાઈ ગયા છે એક બાલુ તેઓ જીવને તથા પુદ્ગલને પરિણામી કહે છે અને બીજી બાલુ સામ્ય દર્શનના અક્રિયાવાદના અથવા જ્ઞાનવાદના સિદ્ધાંતને સ્વીકારે છે એમના મતે જ્ઞાનવાદ વધારે સુદર છે ક્રિયાવાદનું આકર્ષણ તેમને નથી ‘સમયસાર’ માં કમેનિ અને કર્મને તેમણે જ્ઞાનવાદના સિદ્ધાંતને આગ્રહ કર્યો છે જ્ઞાનીને કંઈ કહેવાનું કે કંઈ વેવાનું નથી એમ તેઓ કહે છે જીવો —

જ નિ સુખ્વદ જ નિ રવદ જાણી કમ્મવદ વહુપયારદ ।

જાગદ્ પુન કમ્મવલ્લં વધે પુજા વ વર્ણ વ ॥ (૨૧૧)

(“સમયસાર”, અધ્યા ૩૧૬)

અર્થ — તેઓ કહે છે કે જ્ઞાનાવસ્થાવાદિ બહુ પ્રકારના કમેનિ જ્ઞાની કરેલો નથી તેમજ તેને વેત્તો પણ નથી જો કે પુણ્ય પાપ ફળ બધા જે કર્મનું ફળ છે તેને તે (કેવળ) જાણે છે આશ્ચર્ય એ નિકળે છે કે કુદરૂદાચાર્યના અભિગમ મુજબ જીવ કર્મનો કર્તા કે મોકના પણ નથી તે જીવે રમતા જગત દટા હવે એને દટા કેવી રીતે માને છે તે જોઈએ

દિગ્ધો જદેવ ગણં સઘ્ધારયે તદ્ બવેય્ય ચેવ ।

જાણદ્ ષ દ્વિષમોરઝ કમ્મુદય મિઝ્ઝરં ચેવ ॥

(“સમયસાર”, માધા ૩૨૦)

અર્થ — દૃષ્ટિ (નેત્ર) જેમ પદ્મચોથી ચિન્ન અથવા અરક અને અવેદક હોવા છતાં બધા પદ્મચોને દેખે છ તેમ જ્ઞાન પણ અધારક અને અવેદક હોવા છતાં બધા, મોક્ષ ક્ષોદ્ધિ, અને નિર્જ્ઞાને જાણે છે મતનમ કે આખ સર્વ વસ્તુને દેખે ॥ પરંતુ વસ્તુથી ચિન્ન છે તેમ જ્ઞાન બંધુવા છતાં કર્તા નથી તેમજ મોક્ષના પણ નથી

વિવરણ — હકીકત એમ છે કે “સમયસાર” જ્ઞાનની અને જ્ઞાનીની વચ્ચેનાત કરે છે પરંતુ અદિયા એક જ જા એ ઉભી થાય છે કે એ જ્ઞાન અને એ જ્ઞાની કયાં છે? એવા જ્ઞાની તેજમા કે ચૌદમા જીવરથાનમાં સમજવા કે તેનાથી નીચા જીવરથાનકમાં સમજવા ?

જ્ઞાનની બહાર જીવરથાન અને કેવળજ્ઞાનનો પણ સમાવેશ થાય છે એ વાત કુદ્દુદાયાયની ધ્યાન બહાર રહી ગયેન ॥ નાનાવરણીન દર્શનાવરણીય અને અતરામાદિ ક્રમેનો સર્વથા ક્ષય થવા પછી કેવળજ્ઞાન ઉદ્ભવે છે માટે કેવળ જ્ઞાન કે કેવળજ્ઞાની વિશે તો શકાને સ્થાન જ નથી પરંતુ જીવરથાન ધરાવનાર જીવજ્ઞાની દશમા જીવરથાનક સુધીમાં હોય ત્યાં સુધી કર્મ કરતા નથી અને જોખવતા પણ નથી એમ કહેવું કહી શકશે? જીવજ્ઞાની સમ્યગ્જ્ઞાનમાં હોય પરંતુ કર્મ બધા એમને પાતો નથી એ વાત કહેવું કહી છે? તેજમા અને ચૌદમા જીવરથાનકમાં ગયેલા જીવો ક્રમેને ન વેદે એ વાત તો બધું કે કીક છે પરંતુ જીવજ્ઞાની તો ક્ષણે ક્ષણે કર્મને વેદે છે જો કે મિથ્યાદૃષ્ટિની અને એમની વેદનામાં બે. જરૂર છે એટલે કે પ્રથમનાની વેદના તીવ્ર હોય ॥ આદિ બીજાની ચિયિન હોય છે કુદ્દુદાયાય એમ માનતા હોય તેમ લાગે ॥ કે મિથ્યાદૃષ્ટિના લોપ થશે એટલે સસાર અલ્પ

રહ્યો-સાગરમાં બિન્દુ જેટલો પરત્વે સાથે સાથે એમણે એ પણ જાણવું જોઈતું હતું કે સમ્યક્દષ્ટિ જીવ ચારિત્ર્ય મોહનો ક્ષયોપશમ કે ક્ષય ન કરે તો એમને પણ સસાર ભ્રમણ થયા કાળ સુધી કરવાનું હોય છે એ સમ્યક્દષ્ટિ જીવો જ્ઞાની હોવાનો ડાળ બને કરે તો પણ જ્ઞાનાવરણીય અને વેદનીવાદિ કર્મોથી અદ્વરમાં તેઓ પીડાતા હોય છે તેઓ પોતાને જ્ઞાતા કે દૃષ્ટા કહે તેથી તેઓ માતા કે દૃષ્ટા બની જઈ શકતા નથી કોઈ મનુષ્ય જ્ઞાનપૂર્વક વિવેચન કરે અને એ વિષ શરીરમાં પરિણમી રહ્યું હોય તો પણ તે કહે કે તે તો માત્ર દૃષ્ટા જ્ઞાતા-છે એ એની વાત કોઈ માની શકશે ખરું ? શું એ વિષ મિથ્યાદષ્ટિને વિષ સમાન અને સમ્યક્દષ્ટિને અમૃત સમાન લાગતું હશે ? જ્ઞાન અને કર્મનો ઉપભાવ એ બન્ને વસ્તુઓ જુદી જુદી છે

જેમને કેવળ જ્ઞાન છે તેમને વિષ કે કુખનું જ્ઞાન છે પરત્વે તેઓ સહન કરી લે છે જ્યારે શુભ જ્ઞાનીને એવું જ્ઞાન હોવા છતાં સહન કરી શક્તા નથી જન્મે વચ્ચેનો આ જ મૌનિક તકાવત છે અપચ્ચમોજન બોજી જીવ અપચ્ચ બોજનથી ખરેખરો કુખ પામી રહ્યો હોય છતાં ઉપહાસના કરથી એ દુખ એને નથી થઈ રહ્યું એવું બનાવવાનો ડાળ કરી રહ્યો હોય ■ તો શું આપણે એમ માનવું કે તેનો જ્ઞાતા હોવાનો, દૃષ્ટા હોવાનો દાવો સાચો છે ? આવી જ્ઞાન દક્ષા કેવળ ઉચ્ચ શ્રેણીના પુરુષોમાં જ હોવાનો સંભન છે મહન કરવાનું તો તેને પણ હોય છે પરત્વે નીચી કોટિના જીવો સમભાવે વેદી શકના નથી જ્યારે ઉચ્ચ કોટિના જીવો સમભાવે વેદી શકે છે આ જ અને આટલો જ તકાવત છે પરત્વે તેથી કરી વિષ વિષ રૂપે પરિણમતું નથી એમ કોઈ રીતે કદી શકાય તેમ નથી

આપણે અહિં શ્રેણિક સંજ્ઞાનો દાખલો લઈએ શ્રેણિકમાં સમ્ય-
ચ્ચ । અને સમ્યક્દષ્ટિ બન્ને છે તેઓ અત્યારે સાતમી નરકમાં છે
નરકની અવેકાન્તેક બીજી યાતનાઓ તેઓ અત્યારે સહી રહ્યા-છે

પરંતુ તેઓ શુ ઝોમ કહેશે કે તેમને નરકની માતનાઓથી કાઈજ દુખ નથી થતુ ? અસાતા વેદનીય જ ય અનેક દુખો તેમને મહન કરવા પડતા હશે. પરંતુ તેઓ શુ ઝોમ કહેશે કે એ દુખો એમને દુખ લાગતા જ નથી ? તેમના આત્માને એક પણ માટે પણ સુખનો આસ્વાદ આવતો હશે શુ ? ખરેખર નહિ. અનગત એમના વેવામા અને મિથ્યાદષ્ટિ જીવના વેવામા ધણો જ ફેર છે સમ્બાદિષ્ટિ જીવ સમ ભાવે વેદ, મિથ્યાદષ્ટિ આર્તપ્પાને અને રોદ્રપ્પાને વેદ વેદવાતુ બ નેને પરંતુ એ વેદવાની બન્નેની પદ્ધતિમાં આસમાન જમીનનો ફરક છે એ વાત ચોક્કસ.

વસ્તુસ્થિતિ આમ હોવા છતાં કુદ્દુદાચાર્ય^૧ વીતરાગ બાધિત જિનાગમોથી વિરુદ્ધ જમ્ પોતાની મન કાવતી રીતે પોતાના વિચારોનું મન્ત્રઓનું ચક્ર ચલાવી રહ્યા છે પોતાના વક્ત પને ભોક્ષાના બળે તેઓ કેવી રીતે ઉતારી રહ્યા છે તે હવે જોઈએ

તેઓ કહે છે કે હવે કર્મથી રાત્રી અને કર્મથી અરાત્રી બને છે કર્મથી જાગે છે અને કર્મથી સુએ છે કર્મથી સુખી અને કર્મથી દુખી થાય છે કર્મથી શુભ અને કર્મથી અશુભ પામે છે અને કર્મથીજ ઉંચે નીચે, અને તિર્યક્ દિશામા સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે તેઓ આગળ વધી કહે છે કે જાવા મતઓ આપણે પરપરા શ્રુતિથી મેળવ્યા છે પરંતુ તેઓ શકા ઉઠાવી કહે છે કે જો આમજ હોય તો હવે કાંતવયો ખ્યારે મુક્ત થશે ? અનગત કદિ નહિ થાય એવું કહેવાનો તેમનો ધ્વનિ છે^૨

પુરુષોત્તિજ્ઞાદિકાસી દ્વિતીકમ્મ ન પુનિસમહિતસદ્ ।

एषा आयरियपरपत्तय्या एरिस्सी दुसुव^૨ ॥

૧ 'સમયસાર માથા. ૩૩૩, ૩૩૪ ૩૩૫

૨ સમયસાર મા ૩૩૬

અર્થ — પુરુષ પુરુષ શરીર (વિ.) થી સ્ત્રીને અશિષાયે છે અને સ્ત્રી શરીર (વેદકર્મ) થી પુરુષ શરીરને આહે છે આવી આચાર્ય પર-પરાગત વાણી સંભળાય છે

તમ્હા ન કો વિ જીવો અર્થમચારી ડ જમ્હ ડવણે ।

જમ્હા જમ્મ જેવ હિ જમ્મ અહિલસદ્ શદિ મળિય ।

અર્થ — તે માટે અમારા ઉપદેશમાં કે ઈ પણ જીવ અમરત્વારી નથી (એટલે કે બધા જ પ્રકારવારી છે) એટલા માટે જ કર્મ જ કર્મને આહે છે એમ (અમે) કહ્યું છે

શ્રી કૃદ્કુદાચાર્ય કહે છે કે તેમને હિસાબે કોઈ પણ અમરત્વારી નથી બધા જ બધા પ્રકારવારી છે એનો અર્થ શું સમજવો? જીવનું પરિણમન કર્મથીન છે એવું વીતરાગ દર્શનનું કથન થી કૃદ્કુદાચાર્યને મા ય નથી કર્મ જ કર્મને ઇચ્છે છે એવું કહી શ્રી કૃદ્કુદાચાર્ય આખા વિષયમાં સુચવાડો કર્યો છે જે શ્રી પુરુષને ઇચ્છે અને પુરુષ સ્ત્રીને ઇચ્છે એ અર્થમચાર્ય કહેવાય? એ નામકર્મની પ્રતિભાવે જીવ જીવ ન કહી શકાય? આ બધી ચર્ચાના નિચોડ એક જ નેકજો છે અને તે એ કે વીતરાગકથિન આગમો તેમને માન્ય નથી એમ જ કેવળ અકર્તૃત્વ પોષા સાંખ્ય દર્શન પણ તેમને મનૂર નથી જીવ ઉપર કર્મનું આધિપત્ય ન હોત તો અથવા કર્મની પરિણતિએ જીવનું પણ પરિણમન ન થતું હોત તો તે સ્વાભાવિક શુદ્ધ, અને નિર્બિંધ્ય હતો એ સદજ્ઞ । પરંતુ જીવ જ જન્મને મન, વચન, અને નયાના યોગથી કર્મની પ્રવૃત્તિ કરતા શિષ્યો ત્યારે એ કર્મનો કર્તા થયો એમ કહેવું એમાં શું ખોટું છે?

પુરુષ સ્ત્રીને ઇચ્છે છે અને સ્ત્રી પુરુષ શરીરને ઇચ્છે છે એ આચાર્ય પરપરા મન વાણી છે એમ શ્રી કૃદ્કુદાચાર્ય કહે છે તો કહેવાનું કે શું એ આશ્રમ કથિત વાણી નથી? પુરુષ સ્ત્રીને ઇચ્છે છે

અને સ્ત્રી પુરુષને મોહથી બાહે છે એ વાત શુ કલ્પના જન્ય છે કે જેથી તે વાતને શ્રી કુદકુદાચાર્ય હસી કાઢે છે ? પ્રકૃતિ પ્રકૃતિનું કામ કર્યે જાય છે તેમાં જીવને કાંઈલેના દેવા નથી એવું તેમનું કહેવું થાય છે સાંખ્ય દર્શનનો વિરોધ કયા જગ્યા આખરે રસ્તો તે તેઓ તે જ પકડે છે

‘અન્દા ઘાણ્દ પર ચરેજ ઘણ્દજણ સા પયમી ।

દાણ્દદેવ ૧૬૨ મળ્દ પચ્ચાચગામિતિ’ ॥

અન્દા જ કો વિ જીવો વચાયમો અતિ અન્દા સવણે ।

જન્દા જન્મ વેવ દિ જન્મ ઘાણ્દિ દિદિ મળિય’ ૩

અર્થ - જે પ્રકૃતિથી જીવ બીજાને મારે ■ અથવા જીવ જેથી મરી જાય છે તે પરપાત પ્રકૃતિ છે પણ અમારા મતમાં અથવા ઉપદેશમાં જે તમે પૂછતા હો તે જીવ કાંઈ ઉપપાત (નાશ કરનાર) નથી, કારણ કેમ કેમને હોય છે

ઉપરની બાબાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આત્માનું કાર્ત્વ્ય શ્રી કુદકુદાચાર્ય સપૂત્રુ નિર્મિત કરે છે સાંખ્યદર્શનનાનુસાર પ્રકૃતિ કરે છે કારણ કે આત્મા અકારક છે જણી શ્રી કુદકુદાચાર્ય કહે છે કે મારો આત્મા આત્માને કરે છે એમ કહેવું તે મિથ્યા સ્વભાવ છે (ગા ૩૪૦-૩૪૧)

અળા જિજ્ઞા અમસિજ્ઞાન્મા દેમિઓ ડ સમયમ્દિ ।

જ વિ યો સજ્ઞદ તણો હીજો અહિઓ ય કાર્ડ જે’ ૩

અર્થ - સિદ્ધાંતમાં અસંખ્યાત પ્રેરણી આત્મા નિત્ય કલ્પો છે તેથી તે આત્મા એવું કે વધારે કાર્મણુ કરવને સમર્થ નથી

૧ ‘અમયસાર’ ગા ૩૩૮

૨ ‘સમયસાર’, ગા ૩૩૯

૩ ‘સમયસાર’, ગા ૩૪૨

વિવરણ વાંચકોને હવે જરાજર વિવિત થયું હશે કે સર્વખર દર્શનાનુસાર પ્રકૃતિ જન્મ કરે છે તે વાત પણ શ્રી કુદકુદાચાર્યને મજબૂર નથી ઉપરાંત વીતગમદર્શન મુજબ અમર કોઈ આ દર્શન મુજબ જીવનું કૃતૃત્વ પણ તેમને ઇષ્ટ નથી એટલે તેમણે ત્રીજોજ ભાગે શોધી કાઢ્યો તેમણે કહ્યું કે આત્મા અસંખ્યાન પ્રેરણી છે નિત્ય છે અને તેથી તે કાષ્ઠાણુ નહીં કે અધિક કરવા સકિતશાળી નથી પરંતુ અહિયાં એમણે આ જીવ કરે છે કે કમ જે બેમાથી કાઈ કહ્યું નથી આવી રીતે તેમણે પોતાને માટે જટક બારી જોધી કાઢી છે

સારાંશ

નવ તત્ત્વની વિચારણાને ઓઠે ઓ કુદકુદાચાર્ય પોતાનો અભિ પ્રાય-મત વાડો સ્થાપે છે કુદકુદાચાર્ય ગમે ત્યારે થયા હોય એમના તરફ સોફોની અભિનયિ ગમે તે પ્રમાણમાં હોય પરંતુ એટલું તો એકસ છે કે તેમના વિચારોનો આગમ સાથે જરા પણ મેળ નથી અર્થાત્ જિનાગમ પ્રણીત ત્યાગ અને સયમધર્મ સથે તેમના વખત વ્યતી જરા જેટલી પણ સમતિ નથી આ વેદ્યો પુરુષ શરીર ઉપર મોહ થાય છે અને પુરુષ વેદ્યો આ ઉપર એને આચાર્ય પરપરા કહ્યું શ્રુતિ કહી આગમોની અવહિનના કરે છે આ જગતમાં કોઈ અમલકારી નથી એવી વોતણા કરનાર માટે કેવો અભિપ્રાય બાધવો એ વાંચકોજ સ્વયં વિચારી લે

આજે વીતરાગભાવિત આગમો વાચી સામળી પણ ત્યાગી બને છે વખતના વહેણ સાથે તેઓ સિધિનાચારી બને છે એમાં 'મમયમર' જેવા પુસ્તકો તેમના હાથમાં આવે છે તેમ । વિચારોનું તેમાં સર્મયન થતું મળી રહે છે તેઓ તેથી ચનગ્રની છોડે છે અને આ સમયસાર પુસ્તક એક અંગ્રેજ પુસ્તક છે એમ સામીત કરવા તથા પ્રચાર કરવા મહી પડે છે આ પચમ આશ છે એમાં મનુષ્યો સદાજે જ બહુનકમીં હેય કે ચારિત્રાવરણ મોહ

નીચ કર્મને લઈ ચારિત્રીમાં મદદતા આવી જ પ્રમ્ હોય છે એવામાં
આ અને આના જેવા પુસ્તક મળી ગ્હેતાં તેઓ ખુશખુશાન થઈ
ગય છે આ તો બાવતું હતું અને વૈદ્ય બનાવ્યું એના જેવો ઘાટ થયો
પરંતુ રોગથી દર્દી રીતપ્રદ રહ્યો હોય અને પરહેજ જરા નેટલી પણ
પાગવા અસમર્થ હોય ત્યારે વૈદ્ય તેને કડક અને સખન પરહેજ
પાગવાનું કહે તો તે રોગીને ગમશે ખરું ? એ વૈદ્યને પડતો મુશ્કેલી
રોગી એવા વૈદ્ય પામે જશે જે એને ઝોઝી કડક પરહેજ બતાવે.
રોગીને જેમ મુકન થવાના તો બાવ છે જ પરંતુ ઝોઝી ખરેખર અને
નહિ જેવી પરહેજ પાળીને આવા વધ તરફ ધણા દર્દીઓ વ્યાકર્ષાય
એ અવાબિક છે ' સમયસાર ઝોઝી કડક પરહેજ બતાવનાર
વૈદ્ય જેવો પ્રથમ છે

કુદરતીચારનો સમય જ શિબિનાચારના વાતાવરણથી બાદ
હતો એ વખતે આ પ્રથમ લોકોએ સત્કાર ક્યો તો પછી અત્યારના
લોકોની તો વાત જ શુ પૂછવી ? સમાજને સાચો ત્યાગ અપતો નથી
કાણે ? એ પાળવો દુષ્કર છે હતા કેઈ કેઈ સંયમના અનુગામી
પણ નિષ્ણા આવે છે પરંતુ તેઓ પણ માદમાદ એ સમય પામી
ગયા હોય એવા દેખાવ કરે છે ધણા ખરા તો સમયનો અચ્ચો
ફેફા દર્દી ભાગતા નાસતા ફરે છે અને કેમ મુકિત, પ્રયુક્તિથી
પોતાના પરિવર્તનને સાચું ઠરાવવા કાશિય કરતા હોય છે સમય
સાર નુ રચાન આવા પ્રકારના શિબિનાચારીઓના વતુળમાં છે
નવ તરવે પીડીના સવર અને નિર્જીવ નામના તરવે ઉપર અર્થ
કરતી વખતે જાંચ ઇશ્વિના કાષને રોકવાની તથા બાર પ્રકારની
તપશ્ચર્યાની વાત તેઓ કરતા નથી હિન્દુ, બૌદ્ધ વિદ્યાનનો વાન કરી
રામ દેવ અને અમાનને રોકવાની વાત કરે છે અને કહે છે કે
અત્મા નાશક છે અને એ માટે જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ઉપાયો સમજાવે છે
દહીકલ એ છે કે સાધકને મૃત જે સાધનોની આવશ્યકતા છે તે
બતાવવા એ મમરસાર પુસ્તકનાર જીજ્ઞે માગ મદદ્ય કરે છે

જોન દર્શનના બદલાના નીચે 'સમયસાર' પુસ્તક અક્રિયા (નાન) વાતને પોષી રહ્યું છે ત્યાં અને વૈગમ્યમા રહેવા માટે ન્યાં ન્યાં પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ નવ જાન્યર્થ, દશ સામાચારી ઇત્યાદિના ખતેલા ક્રિયામંડળની આવશ્યકતા છે ત્યાં ત્યાં એ બાજતો ઉપર ભાર દેવાને બદલે તેઓ મૌન સેવે છે અથવા વિચાર કરે છે તો તે ઘાન વાદનો આશરો સફળે કરે છે

એટલું તો ચોક્કસ પ્રતીત થાય છે કે આ સમયસાર પુસ્તક-કાર ત્યાગમાર્ગથી તદ્દન પાછા વળ્યા છે પોતે જ પાછા વળ્યા છે એમજ નથી પરંતુ પોતાના પુસ્તક દ્વારા સમજાવે ક્રિયાકાંડ તરફથી પાછા વાળી રહ્યા છે એનો અનુયાયી સમાજ પોતાને જોન દર્શનના અનુયાયી કહેવડાવે છે પરંતુ ખરી રીતે તો તે જોનદર્શનને ખાત્રમાં નાખી રહ્યો છે એજ કાણે આજના જોન સમાજના અમુક ભાગે એના અસુધી ધાટ અને વશું ગુમાયા છે જોન ધર્મના અદિસા, સધમ અને તપ રૂપી ત્રણ સ્તંભો મૂળમાંથી એજ કારણે ખગમગી ઉભા છે "સમયસાર ના કર્તા દિસા ને દિસા કહેતા નથી તેઓ તો એમ કહે છે કે કોઈ કોઈની દિસા કરતું જ નથી, કરી શકતું જ નથી અર્થાત્ દિસાથી જીવને કમું બધ થાય છે એ વાત સાથે તેઓ સમન નથી 'કસાય પાટું' મા તેઓ આથી વળી જુદી રીતે કહે છે કે દિસા પ્રમાણથી થાય છે અને અપ્રમાણને દિસા થતી જ નથી. જુઓ —

ગત્ત પેન અર્હિસા મત્ત હિસતિ ગિપ્પયો સનય ।

જો દોદ ગમ્મત્તો અર્હિસઓ હિસઓ હ્યરો ॥

અર્થાત્ આત્મા જો પ્રમાણી હોય તો દિસક અને અપ્રમાણી હોય તો અદિસક એમ જિનાગમ કહે છે

હજીકત એમ છે કે કસાવ પાણી 'થી આ 'સમવસાર ના કર્તાએ વિચારનો પનગ લીધો છે દિસાને પ્રમાણુ કાર્ય' કરી પ્રમાદ થી દિસા કર્મ લાગે છે ત્યારે 'સમવસાર' ના કર્તાને એ વતનો ધોખો નથી ત્રી વર્ષમાન સ્વામીને યજ્ઞ મથાને કેટલીક સદીઓ જતા જતા આવડો મોટો પનટો થઈ ગયો છે તો હવે આજે આ કાલે કેટલો બધો પનટો થયો હશે ? કુદકુલચાર્ય' તો તેમના આગમકાલ પછી તરતજ થય છે તેટલામાજ આવડુ મોટુ વિચાર પરિવર્તન કર્યું એ કંઈ થોડા આશ્ચર્યની વાત નથી

વર્તમાન કાલ

અત્રાન મહાવીરના નિર્વાણ પછી ચૌડી સનાહિદમાં જેન સમાજમાં અન્યવસ્થાનુ વાતાવરણ પ્રસંગે અધુ હજુ અન્યારે તો એ પ્રમાદ અન્યવસ્થા ફેલાઈ મછ છે કે જે કાલે મહાપુરુષ પાકતો અને અન્યવસ્થાને સ્થાને ધર્મના દાસને સ્થાને નવસ્થા તથા ધર્મ વૃદ્ધિને સ્થાપતો પરંતુ એ મહાપુરુષ રૂપી સિનારો અગત થયો ન થયો તેટલામાજ પુન અવનતિના ખાડામાં સમાજ ધકેલાઈ જતો થઈ પછી વખત તો પહેલાના કર્તા પશુ પછીની સ્થિતિ વિશે ગ્રાનિજનક થઈ જતી. એમા હાનતી પરિસ્થિતિ તો એની બધી બગડી ગયેલી દેખાય છે કે એને કેટલાક અપ્રણીઓએ હુડાવસર્પિણીનુ જે નામ આપ્યું છે તે બગાડ માથાંક લાગે છે પાચમો આરો એકાને હજુ પચીસ સદીઓ માંક મછ છે પરંતુ એટલામાં ચોતગ્ર દાહાકાર વર્તી રહ્યો છે મુનિજનોના વતન સખધે જેન આગમોમા જે આદર્શો ભર્વા પદ્મા છે તે મુજબ કોણ મુનિરાજ વર્તી રહ્યા છે ? આવક આગળ એ આગમો મુનિરાજો ધરે છે પરંતુ એ પ્રમાણે પોતેજ વર્તાતા ન હોય ત્યાં વાતજ શી ? આગમોના અર્થ તેઓ પોતાની મન ફાવતી રીતે કરે છે નવ કોટિ વિશુદ્ધ અદિસાનુ પાવન કોઈ મુનિરાજ કાવમાં કરતા નથી દેરાસગમા કરવામાં આવતી જિનમિત્ત પ્રતિદાને બદાને તથા સિદ્ધાપન, સિધ્ધાન, અને એવીને બદાને વરૂકાવના ઝોવાની દિસા

કરવામા તેઓ પાછી પાની નથી કરતા એટલુંજ નહિ પરંતુ એમ કરવા આવકાર્ગને પણ તેઓ પ્રેરી રહ્યા છે એ જોડા નીચે કરવામાં આવતી દિસાને ધર્મ તરીકે જણાવે છે ત્યાં તો હૃદય થાય છે

જન્મ, મગ્ધથી છૂટવા માટે વદન પૂર્વદિક દ્વારા પટકાપ જીવનો નાશ કરવામા આવે એ નિષિદ્ધ છે * એવી દિસા કરનારનો જીવંતો સસાર વધે ॥ અને નરકમાં રખડવાનું પ્રાપ્ત થાય છે ક્યાં 'આચારાંગ સૂત્ર'નું આર્થ કરન અને ક્યાં આજના મુનિરાજોના ઉપદેશો ! આજનો આ પૂજ્ય વગ આરો ઉપદેશ આપતાં કરતો નથી સેવક વર્ગ સાંભળી અઝાત છે અનેક રીતે આ સેવ્ય વર્ગને અધીન છે, દબાવેલો છે એની સામે એ માથું ઉંચું કરી સકે તેમ નથી પૂજ્ય વર્ગ એટલે કે સાધુ વર્ગ હવે જ્યારે આ આવક વર્ગને પોતાની હા જ હા કરેવડાવવા ખાતર વિપરીત માર્ગે વાળી રહ્યો હોય તો એનું પરિણામ એને કેવું શોરવું પડશે એનો ખ્યાલ કરો જે વર્ગ અન્યવર્ગ ઉપર આવી એકબી ચલાવી રહ્યો હોય તેનામાં પ્રેરની ભુક્ષિ અને કેવી દષ્ટિ દશે તેનો વિચાર કરો આવક વર્ગ માટે દિસાના દાર ખુલ્લા મુકનાર આ વર્ગ પાપથી ખીતો દશે એમ ભાગે છે * એ વર્ગમાં કરણા કે અનુક્રાનાં અકુર નથી તો પછી એ વ્યક્તિઓમા સત્ય અને અચોર્યના વિચારો દશે ખરા ? જે સમાજની મદાર અદિસા અને સત્ય ઉપર છે તે સમાજ આવું અનાચરણ કરતો હોય તો 'પરોપદેશ પાડિત્યમ્' જેવું નહિ થાય ! આખો જૈન વર્ગ કે જે જગતની દિસા સામે પોકાર ઉઠાવી રહ્યો છે તેજ જ્યારે પોતાની મનસ્વી રીતે ધર્મને ઓઠે દિસા આચરી રહ્યો હોય અને એ દિસાને અદિસામાં અપાવી રહ્યો હોય તો તે જૈન સમાજનો પ્રભાવ દુનિયા ઉપર શું પડશે ? પોથી મહેતા રીજણા જેવી રિયતિથી દુનિયા હવે જરા પણ ટકાય

એ દિવસો મયા બેઠામાં કહેતો દિશા ધર્મનું કારણ નથી ૧ એમ કહી જૈન સમાજનો આ સેવ્ય, પૂજ્ય વર્ગ એ લોકોને નીચા પાડે છે પરંતુ પોતાની ધર્મ ક્રિયામાં યત્ન જતી દિશાને ધર્મનું ૩૫ આપ નાર આ સેવ્ય વર્ગ ઇતર જોતી નિદા, અવદિશના, કે રાસીમાધી ક્યાં મુખી બચી શકે? ખરી રીતે તો તેમણે ઇકરાર કરવો જોઈએ કે તેમની મિયા પાછળ યતી દિશા પણ ધર્મનું કારણ નથી જ નથી

લોકો અધુરુષ પાણી વાપરે, વનસ્પતિના પાંદડા ફૂલ ફાદિ તોડે કે ખાય તો તેમાં દિશા છે, એવું અમદિધ પછે જૈનશાસ્ત્રાનુસાર જૈન સમાજ ઇતર લોકોને કહે પરંતુ એ જ જૈન વર્ગ તીર્થ કરાની પ્રતિમાની નીચે અંગૂઠા સચેત ચાખી વહેતું જુએ, તેમાં ત્રમાદિ જીવોની દિશા ચાતુ હોય એ જુએ અને એ પ્રતિમા ઉપર હમેશા હમનાયક ફૂલો અને ફૂની માણાઓ ચક્રાવમામાં આવતી દોષ છે એ પણ જુએ છતાં હડે કનેજે એ બધું સાંખી રહે એટલું જ નહિ પરંતુ એને ધર્મનું કારણ માને-ખનાવે એ ક્ષતિ પાવ? આ બધું શું તીર્થ કરાને ગમતું હશે?

જૈન દર્શનીઓ અન્યને મિથ્યાદર્શની કહી રહ્યા છે પરંતુ એ જૈનો જ શું મિથ્યાદર્શનમાં આગેતી નથી રહ્યા? મિથ્યાદર્શનીઓને તો ખ્હાતુ પણ છે કે તેઓ અદિસા વા દાતા સિદ્ધાંતને સમજ્યા નથી કે સમજતા નથી પરંતુ જૈનો કે જોઓને અદિસાદિનું સુદ્ધમા તિશુક્ષ્મ જ્ઞાન છે તેમને દિસામય વર્તન ક્યાંથી પેાપાર? તેમને તો મર્ષ હઠકવા બારી છે જ નહિ તેઓને જ્ઞાન છે અને છતાં ખાકામાં પડી રહ્યા છે એ નરી ગૂર્જાતા નહિ તો ખીન્ન શું? અરો કેવો દુર્નિવાર મોહ!

કોઈ તટસ્થ, નિરપેક્ષ દ્રવ્ય જૈનશાસ્ત્રોને જુએ અને તેના અનુયાયીઓના વર્તનને નીરખે તો કેટલો મોટો ફરક તેમને જણાયો? અમુક સાચા મમ ઉપર ચાનવાની અશક્તિ હોવી એ જુની વાત

છે પરંતુ ખોટા માગે ખોટા નવી બાંધે સાચો છે એમ કહી એના ઉપર અવગણના પૂરક ચાલ્યો રાખવું એ એક પ્રકારનો દબ છે, એક પ્રકારની ધૂષ્ટતા છે. દિસાનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ નિનેદ્રોએ બાળ્યો છે. પછી એ દેવ માટે થતી હોય કે ગુરુને માટે જ નિયમ સાર્વજનિક જ નિશાળામાધિન છે, નિરપવાદ છે. અર્થાત્ દેવ ગુરુને નામે થતી કાંઈ પણ દિસા (પછી એ ગમે તેટલી સૂક્ષ્મ હોય) દિમા જ છે એને પ્રતી શકાય જ નહિ. ધર્મના નિર્મિત તરીકે એની ઉદ્ધે-પણા કરવી એ પણ એક જાતનું અસાધિક વર્તન જ. ■

સુ શંન એકી અને શુક પરિવ્રજો ચાવડ્યાપુત્ર અણુ-મારની પાસે પોતાનો સૌમ્યમન ધર્મ કહ્યો. ત્યારે તેમની સમીપે થોવડ્યા પુત્ર અણુમારે કહ્યું 'હે સુ શંન! અને હે શુક પરિવ્રજક! કાંઈ વ્યક્તિ બાંધીથી ખરડાયેલા કપડાને શુદ્ધ કરવા લોદીના કુડમા નામે તો એ કપડાં સ્વચ્છ થાય ખરા કે? તેનોએ કહ્યું "એ કેમ બને? શુદ્ધ ન જ થાય.' તેમણે ફરી કહ્યું 'હે શુક! દિસાદિ અધર્મથી આત્મા સંસારમયજી કરી રહ્યો છે એનાથી આત્મા ખરડાયેલો છે હવે તેને શુદ્ધ કરવા દિમાનો ઉપાય તમે યોજો તો તે શુદ્ધ થશે કે અશુદ્ધ? સામારિક સાધનો દિસાદિ દોષોથી દૂરિન ■ અને સ્વર્ગમાં ભંધ જનારા સાધનો પણ દોષમય છે તાત્પર્ય કે દિસાદિ દોષો આત્મા પાસેથી મુક્તિના જોઈએ આ સિદ્ધાંતોનો પ્રવચ્છા નિનાગ, મોમાર કરવામાં આવી ■ છતાં વર્તમાન જૈન વર્ગ એ કેમ નહિ સંમજતો હોય? તીર્થંકરોની આગળ કરવામાં આવતી દિસા લોદી છે તથા સંસારને અગે થતી દિસા પણ લોદી જ છે તાત્પર્ય દૃષ્ટિએ જે બંનેમાં જરા પણ તફાવત નથી આજના જૈન સેવ્ય વગે તેમાં જૈન સેવક વડે જાન્યર નોંધ કરી લેવી જોઈએ કે ગમે તેને

૧ તાતા ધર્મ કરાજ સુત્ર, પાંચમું અધ્યાયન

૨ "તાતા, ભગવતી નિરવાપણિકા વગેરે

માટે કરવામાં આવતી હિસ પછી તે પૃથ્વીની જલની કે અગ્નિની
 કે ગમે તેની હોય તો પણ એ હિસા સસાર વધારનારી છે અને
 જન્મ, મરણના ફેરા લગાવનારી છે કદાચ તેઓ એમ માની
 આશ્વાસન લેના હોય કે દેવ, ગુરુ અદ્વિતે માટે કરવામાં આવેલી
 હિસાથી તેમને કર્મબંધ નહિ થાય તો એ વાતમાં અને એ આશ્વા
 સનમાં કાંઈ માવ નથી અત્યારના જૈનોની મૂઠ્ઠા દસા તો જુઓ !
 અગ્નિનો એક તણખો જોઈ તેઓ મુજબ જાય છે પરંતુ તીથ કરોતી
 મૂર્તિઓ આગળ પ્રગટાવવામાં આવતી શેરની કે અમંજિત દીપમાળ
 જોઈ તેઓ હૃષીકો માંડવર જની નાચી જાય છે ! એ દીપમાળમાં
 થતો તસ છવોનો બેશુમાર સહાર તેમના ફવાકાને પથ જોઈ કરી
 ચડતો નથી આ કેવી નરાઈની વાત ! મોઢ સમઢ તો ગિયારો અઢાન
 તિમિરમાં સખડતો હોય છે અને આવી સદૃશ બાબતોની કદાચ
 જાણ પણ ન હોય એમ ધરીબર માની લ્યો પરંતુ જૈનોનો સેવ
 વર્ગ આ સત્ય શું નથી જાણતો કે તીથ કરોતી પ્રતિમાને શેરનીની,
 ફળ-ફૂલની કે પાણીની કાંઈ જરૂર નથી ! આરો નિગારજી અધર્મ
 કરવા માટે જૈનોને પ્રેરવા, ઉત્તેજવા એ શું આ સેવ્ય વર્ગ માટે
 સ્પરાહનીય છે ! વળી ખુશી તો એ છે કે એ જૈનો પોતાને સમ્યક્તાની
 માનેતા હોય છે તો કહેવાનું એટલું જ કે આ તે સમ્યક્તાને કે
 મિથ્યાત્વાને ! જૈન આગમો ? તો બેધડક કહે છે કે આ જવમાં
 તેઓ જમે જમે તેવી ધાધન મચાવે પરંતુ આગામી જવમાં તેઓ
 વીતરાગધર્મને પામવાના નથી એ વાત નિર્વિવાદ છે જૈન સાધુઓ,
 પછી જલે તે મૂર્તિપૂજક, દિવજર કે રથાનમ્વાસી મડળના હોય,
 આ દીપમાળ માટે ઉત્સાહ ધરાવનારા હોય તો તેઓએ ખરુસ મા
 રાખવું ઘટે કે તેઓ પોતાનું અદિત જ કરી રહ્યા છે માટે ઉપર
 બેસી શ્રાવકોને જમે તેમ અડ-બડ સમજાવે મુક્તિ-અમુક્તિથી

ચેતાનો કહ્યો ખરે કરાવે અથવા ચેતાની શુદ્ધિ પ્રદર્શન કરાવે
પરંતુ એક દ્રિષ્ટિ જીવેની યતી દિસા પણ તેમના અવધનજીને વધરી
મુક્તી એમ દ્રેષ્ટજે ચેતાના હૃદયની પાળી ઉપર લખી રાખવું જોઈએ.
તેમાં વર્ગી અગ્નિશક્તિની દિસાની ઉત્કટતાના આનંદમાં લખાયેલી
નીચેની શાયાઓ ખાસ ધ્યાનમાં લેવી છે —

અગ્નિયેવ ન દુઃકૃતિ પાવનં અનુભવત્ ।

તિસ્ત્યમન્નયત સઘ સમ્વતો વિ દુરાસય ॥ ૩૨ ॥

વાદ્ય પદ્યોન વા વિ રૂઢ અનુદિશમસિ ।

અદે દાદિન મો વા વિ દદે ઉત્તરો વિ ય ॥ ૩૪ ॥

મૂળાન ણ્દ કાણાં હૃદયવાદો ન સમ્વતો ।

ત પર્વપયાવદ્ધા મનસા દિવિ ભાસે ॥ ૩૫ ॥

અર્થ — અગ્નિશક્તિ એટલું બધું પ્રખ્યાત છે કે જો શક્તિ
નિવાવવા, સંગ્રામવા મુનિજનો ક્યારેય ઉચ્છતા નથી કોઈ પણ
શક્તિ કરનાં એ અગ્નિશક્તિ તીક્ષ્ણ છે અને સર્વ પ્રકારે આકર્ષે છે
પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર ઉપર અને નીચે શાપી રહેતા સર્વ
જીવોનો એ અગ્નિશક્તિ નાશ કરે છે ખરેખર ! એ હવ્યવાદ
(અગ્નિ) પ્રાણી માનવો ધાત કરનાર છે માટે અગ્નિ (દેવા વગેરે)
સંગ્રામવાનો આરંભ મુનિજનો કદિ પણ ન કરે

આ ઉપરથી સ્વારાંસ એ નિકળે છે કે બધા શસ્ત્રોમાં અગ્નિ શક્તિ
કાતી ન છે જીવન શસ્ત્રોના ઉપયોગમાં તો જીવને બચવાનો કાંઈકેમ
અવકાશ છે પરંતુ અગ્નિશક્તિ આગળ દરેક જીવ લાચાર છે હાકીકત
આમ છે એટલે કોઈ કોઈ ગૃહખ્યો તો ચાલે સ્વામુધી અગ્નિ (દેવા)
શક્તિના વપરાશમાં ચલાવવાનું સિદ્ધિનતા, લાચારી બતાવે છે ત્યારે
આજનો આપણો ત્યાગી વર્ગ જે શ્રાવક કરતાં યાનમાં અને શ્રદ્ધામાં
અહીંવાતો હોવાનો દાવો કરે છે તે ઉપાશ્રયમાં કે બદાર જે તર

દિગ્ગજ લાઈટ-પેટ્રોલેમ્મ આદિ મુકાબી લાઈટો લવકારતા અથકાલે
 નથી. આટલેથી જ નહિ આટકના અધાર સાથે નથી લોગતું તેટલા
 માટે તેને દૂર કરાવવા તથા આવક વર્ગના મુખ્ય નિદાનવાનો
 આનંદ મેળવવા ઉપાયમાં વિજ્ઞાનિક બતીઓ મુકાવવામાં પોતાની
 સમર્થતા આપી ગઈ છે તેમને બતીનો નાદ લાગે છે એમ કહીએ
 તો પણ તેમાં જગત ખોટું નથી. આખી રાત્રિ ઉપાયમાં બતી
 રાખવા, રખાવવાની તેમને ધેનજ યથા આવી છે દેવે જરા વિચારે
 કે ક્યા તેમનું શાઓનું જ્ઞાન અને ક્યા તેમનું આત્મ અસાસ્વીય વર્તન ?
 ' જ્ઞાનના પિયર, " જ્ઞાનના રક્ષક આર્થા આર્થા " ઉત્તરવત
 વિગેષણ તેમને માટે વપરાવવાની તકદારી રાખે છે પરંતુ તેઓ
 રક્ષક છે કે બક્ષક એ તેમણે જ વિચારવનું રહ્યું. ઉદા. તેઓ એક
 બેકુદી લીન કરે છે કે અધારમાં સાધુ કે આવક કોઈ પડે તેથી જ
 પાપ ભાગે તેના કરતા અમિકાયનું પાપ કાંઈ બહુ ભારે નથી અને
 સોસ સાથે કહેવું પડે છે કે નિર્મલોએ નિરવ નિરવ વ અને
 નિરપાધિક સ્થળોએ રહેવું ભોઈએ એ જિનાયમોના આદેશોને તેઓ
 જ તર બૂરી જ મથા છે અમિ (દીવા, બતી) આગળ કેટલા પત્રો
 યાઓનો કૂદાઓનો તથા અન્ય જીવોનો કેટલો કચ્ચરપણ નીકળી
 જાય છે એ નક્કર હકીકત આ મુનિવર્તને શુ રોશન નહિ હોય ?
 મુનિજનો શુ આ પચ મહાવત પીઝીના સર્વ પ્રથમ, મહાવતના
 પાનનમાની પોતાને મુક્ત માની રવા હશે ? કોઈ સમજાસ પડતી નથી.

જેન દર્શનના તરફને જાયતા પ્રીયતા ઠારી વર્તનમાં આત્મ
 જોવા મળે છે ત્યારે એ જ અનુમાન થઈ શકે છે કે સર્વ ગયા
 અને નીમોટા રવા સાધુઓએ લોકોને હાથ પાડે કરવો તો ઘરે
 મથો પરંતુ પોતાના હૃદયનો જ પાડો કરી દીધો નાના કે મોટા સૌ
 જોવા સાધુને મન તો ચરખા જ હોવા ભોઈએ લોકો બને તેમ
 માને પરંતુ સાધુએ તો ન જ માનવું ભોઈએ એ એમ માને તો

તેમને પરેડું : મહાત્મા નથી એ એક જ સારાશ નીકળે છે જેન
આગળોમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે —

‘ જે વેદ-સુત્રના પાળા અદુર્લભ સતિ મહાત્મા ।
ચરિત્ર દેહિં વેર તિ અસરિત્ર મે ધો વળ ॥
ભૂદિ દેહિં યતેદિ - વવહારો ય વિજ્ઞાન ।
પુણિ દેહિં યતેદિ જગત્કાર તુ જગત્ ॥

અર્થાત્ આ મુત્તક (નાનું) પ્રાણી છે અને આ મહાત્મા
(મોટું) પ્રાણી છે તો તેમને હજીવામાં પાપ જરાજર ॥ અથવા
જરાજર નથી—આ જેમાંથી એક બાપા વાપરવી એ સાધુજનોનો
બેરહાર નથી અને જેમાંથી કેઈપણ બાપા વાપરે છે તો તે
મુનિજનોના અનોંધાર છે

‘ મુનિજનોએ છે જાના છાની રહ્યા કરવામાં મહોત્સાહ ન
જનવું જોઈએ અવિચાર, પ્રમાદ કે મુદ્ર થતાં હોય તો તેને ટાળવા
જોઈએ

પિયુષહાર

‘ પિયુષ જિનેશ્વર ! અવનન કાળે તમારા શાસનમાં હાહાકાર પ્રવર્તી
ત્યો છે આજે ‘ચારે વ લીધી સુખે સ્થિતિમાં આવી
મયા છે ક્યારેક શાવિકા રૂપી નાના લીધી શુ કરે ! મોટા નીર્થરૂપ
સાધુ સાધીએ વેર ‘નિદ્રામાં અને ‘પ્રતિજ્ઞા પ્રતિજ્ઞા પડેલા જણ વ
છે સાધુ સાધી થતી વખતે કાન્ય તે વખતની કિમવ હોય પરંતુ
યથા પછી આજે તો તે વિચારમાં ચતુરતા જણાવ છે દર્શન જાન,
અને ચારિત્રની વ્યારાધના કરવામાં તેઓ નિમ્મળ થયા હોય એમ
૨૫૪ લાગે છે પાંચ મહાવર્ત ‘ રાજ્ય સંધિતિ, અરે તજ
ગુપ્તની કેવી દરહાર રાખતી જોઈએ તે બુદ્ધી ગયા છે ચારિત્રશાલી
પણે છાન પીતાવતુ કે અચારિત્રશાલી પણે છાનુ એ વિશે દર્શમાં

‘ ૧ ‘ સર્વ કૃતિય ’ બાપા અપ્રમદ

કહેતા કે આંતર રીતિને મનુષ્ય ને અનિષ્ટ રાખી શકે તો તે કર્મ પાશથી મુક્ત રી શકે છે સન્ય ને ષઙ્ગ છે, કૃત્ય છે, કે તટસ્થ છે અને સર્વત્ર પાપ છે છતાં અસિધ છે તેને વધાય સ્વરૂપે ઓળખે અને જિયારે તો પણ મક્ક છે એમ પણ તેઓ કહેતા

ત્યારે વસ્તુરિતિ આ પ્રકારની છે જીવ મોહના અધકારથી, અવગ્રહથી આદ્ય છે તેને ખસેડવું એ જેની તેવી વાત નથી એમાં નિરવધિ પુરુષાર્થની અપેક્ષા છે આ પુરુષાર્થ ફેળાવવાની શક્તિ હરેકને વરી હોતી નથી એટલે અન્ય દાશ નિકાએ વચસે માર્ગ શોધે તેઓ ઉચી ઉચી અને મોગી મોગી તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો કરવા મઠી પડ્યા તત્ત્વજ્ઞાનના પરનોમ્ય જ્ઞાનમાં પૃથ્વી આદિ પચ મહાભૂતોનો સમાવેશ કયો આ રીતે સાખ્ય, વેદાંતાદિ અનેક મત-મતાનરોનો ઉત્પત્તિ થઈ જૈન-જૈન આ બધા દર્શનોથી પૃથક્ હોવા છતાં એમાં અન્ય દર્શનોનો જાણવતાર થયો આ જાણ જૈનોની નિર્જલતાને કારણે આવવા પામી છે

કે પશુન કહે છે કે જાગવાન નાપમદેવ ત્યોગી થયો અને અનેક સદસ સિધ્ધો સાથે રથા આ સિધ્ધો પીકીનો મરિચી પ્રભુનું અનુકરણ કરવામાં અસમર્થ અને અમક્ષન નિરસ્યો એથી એણે જૂઠા પડી પલ પ્રવર્તો યો અવમત્ત એવી રીતે જૂઠા પડવામાં એના હેતુની વક્તા મરણ્યૂર નોવી ઉવડુ એણે તો એમ ખુલ્લે ખુલ્લું કહ્યું હતું કે અને કળ્યુદ ક્યુ હતું કે જાગવાન નાપમદેવ અને તેનું શિષ્યવ્રજ સસ માર્ગાનુગારી છે તેણે એ પણ ગ્રીકાકું હતું કે તે એ માર્ગનું અનુસરણ કરવામાં અસમર્થ હતો મુખની ઈચ્છુક હતો અને સ્વસ્થ હપણે વર્તેતો હતો ન્યાયમાર્ગનો એ પધિક નો તો એમ તે પોતેજ કહેતો અથત તે સરગ સ્વમાવનો નહતો અને પૃથક મતની રથાવનામા જાગવાન નાપમદેવ પ્રચીત કડક દામમાર્ગ ઉપર

ચાલવાની તેની નિર્જનતા નિમિત્તભૂત હતી. પરંતુ ઓવી ઋણુતા
 પાંચમા આરામાં વર્તમાનકાળે મળવી દુર્લભ છે એ જો હોત તો
 આત્માના કનહો કપારનાય સમી ગયા હોત પરંતુ કાળની એજ
 બલિદારી છે ઋણુતા તો નથી પરંતુ મૃતતા, અગત્ય વક્તા પ્રસરી
 રહી છે જીવોને કરવું નથી કાંઈ અને છતાં પોતાનું સ્થાન રાખ્યે
 જવું છે ભગવાન આપભદ્રેવના સમયની મરિચીની આ કાયરતા માટે
 તો 'કપસૂત્ર' જ સાક્ષી છે તેમના અને ભગવાન મહાવીરના
 સમય વચ્ચે યુ સ્થિતિ હતી તે જાની જાણે પરંતુ ભગવાન મહા
 વીર પછીનો ઇતિહાસ તો ઉપનય છે એ ઉપરથી એમ અનુમાન
 તારવી શકાય છે કે ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ બાદ ધણા ધણા
 ફેરફારો થયા તેમાં એક સમર્થ કુદકુદાચાર્ય થયા તે પછી તેઓ
 આચાર્યની કોટિના હતા કે સામાન્ય કોટિના— તે ગમે તેમ હો
 પરંતુ વિદ્વાનોનો મોટો ભાગ તેમને એક સમર્થ વ્યક્તિ તરીકે
 સ્વીકારે છે આથી વિપરીત, એટલે કે તે વખતની સમર્થ
 વ્યક્તિઓમાં તેમની ખાસ મહત્તા નો તો એમ પ નાયુરામ ગ્રેમી કહે
 છે^૧ તો પછી એટલું તો ચોક્કસ છે કે તેમણે રચેલ 'સમયસાર'
 નામક પુસ્તકમાં તેમણે જે ચીનો પાડ્યા છે તે ભગવાન
 મહાવીરના દર્શનથી જુદો છે ભગવાન મહાવીરે ત્યાં ઉપર
 અત્યંત બાર મુક્યો છે જ્યારે 'કુદકુદ' 'સમયસાર' માં એવું
 કહે છે કે જાની જાનદસમાં હોય એ વખતે એ ગમે તે પ્રવૃત્તિ
 કરે તો પછી તેને એ પ્રવૃત્તિની કાંઈજ અસર—સારી કે નરસી—થતી
 હોતી નથી^૨ "સમયસારોક્ત" આ કથન તરફ તે વખતના
 લોકોનું આકર્ષણ કેવું અને કેટલા પ્રમાણમાં થયું હોય
 એવું માપ કાઢવાનું કાંઈ સાધન આપણી પાસે ઉપનય નથી
 પરંતુ હાલના જમાનામાં આ "સમયસારોક્ત" ઉક્તિનું પુરસ્કરણ

૧ 'જૈન કિર્તી' ૧

૨ "સમયસાર"

સોનમગી જ્યોતિ પોતાની નવી દબે કરી રહ્યા છે આ સોનમગી
જ્યોતિનને શ્વેતાંબર માન્ય જોન પ્રથો ઉપર અભિરુચિ નથી એ તે
હવે ઉપાગ્રી વાત છે પરંતુ દિગ્ગજ નિષ્પિત અને દિગ્ગજ સમ
લામપ્રધાન પુસ્તકો જે અમુક કાંઈ છે તેના તરફ પણ તેમ
વળ્યું નથી આ ઘટનાથી સે'જે શુ પ્રતીત થઈ શકે તે તો સામાન્ય
માણસ પણ સમજી શકે તેમ છે

અમવાન મહાવીરનો પણ સ્વીકાર્યો એ પાગલો દુષ્કર છે એ
અધવચ જાન થયું. હવે જુઓ ક્યા ? એટલે એક નવોજ પ
પ્રવર્તોગો જે એમ ન કરે તો પોતાને સ્થાનમુદ્ધ થવાનો પ્રસ
આવે છે તો આમ ન હોય તો સોનમગી પોતાને શ્વેતાંબર સા
કે દિગ્ગજ મુક્તક રા માટે કહેવડાવતા નથી ? અર્થાત્ પોતે પોતા
માટે ઉચ્ચ સ્થાનની ના પાડે છે બાક્યારી કે એવું કાંઈ અગ્ર
જગત્ પોતાને માટે નામ વાપરે છે અદિયા તેમની અગત ટીકા કરવા
અમારા જરા જેટનો પણ આસપ નથી 'સમયસાર' તેમના ઉ
શુ અસર કરી ? "સમયસાર" લેણા વાચતા હશે પરંતુ એ
સાચો ઉદ્દેશ શુ છે ? ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ પ્રશ્નો ઉભા કરી "સમ
સાર વિષયક પોતાના મતબોધો પ્રકટીકરણ કરી, તે દ્વારા પોતા
નૂતન પ્રજ્ઞાનિકાની અભિવ્યક્તિ કરી રહ્યા છે

એ સોનમગી વ્યક્તિ "સમયસાર" તથા તેને લગતા અ
લખાણોને મધ્યમાં રાખી વિવેચન કરે તે વિવેચનોમાં તે સોનમ
વ્યક્તિ જનતાને શુ સમજાવવા-કસાવવા માગે છે તે તેમના
લખાણો દ્વારા જતાવી આપણે જાદિ એ સમીપ કરવાનું છે કે તેઓ
વળ્યું ધરાવે છે અનુબંધો સ્વચ્છ અનેક સુકિતઓ, પ્રયુક્તિઓ ર
તેનોજગમ્ય મનુષ્યને કસાવવાનો હોય છે અમુક શ્રોતાઓ રા
હોય છે અને તેથી કરી સારી નરસી વસ્તુને તેઓ સ્પષ્ટપણે ન
સમજતા નથી. મોઢાવિષ્ટ મનુષ્ય પોતાની વાણીને અવનવા ઓપ
રમ થાય છે અને તેને તે દ્વારા જુગી જુગી રીતે સમજાવે છે ત

પ્રવૃત્તિઓ લગાવે છે મનુષ્યો આ રમતને જોઈ શક્તા હોતા નથી-
 છતાં જદિયા તેમના પુષ્પો દ્વારા પ્રકાશિત થયે તો તેમની વાણીનો
 વિચાર તથા પૃથક્કરણ કરવા ઇત્યાદિ છે પુષ્પ આવીસમા તરીકે
 પ્રસિદ્ધ થયેલ “ મોક્ષ માર્ગ” પ્રકાશ નામના તેમના પુસ્તકમાં
 તેમણે આગળ પાછળ એવા વિચારો પ્રકટ કર્યા છે કે જેને લોકો
 સરળતાથી સમજી શકે તેમ નથી. છતાં તેમનો ત્યાં કહેવાનો જે
 આશય છે તે અમે જદિ રજુ કરીએ છીએ “ કોઈ જાનીઓ
 દબરો ઓળેને ભોગવતા દેખાય પરંતુ જડ રાઈ અને એ પ્રત્યેના
 રામ એ બન્નેને ખરેખર તેઓ ભોગવતા નથી પણ પોતાના અસ્પર્શી
 જાનભાવનેજ ભોગવતા હોય છે જે ગમ છે તેને હોય તરીકે જાણી
 લે છે આ ખાલી ભાવના નથી પણ પોતે નભાવમા જશે પરિણમીને
 પૂર્ણની ભાવના કહે છે અત્તાની જીવ સ્પર્શને અને તે પ્રત્યેના રામને
 ભોગવવાનું માને છે જેને એક પણ સ્પર્શ ને ભોગવવાની ભાવના
 છે તેને ત્રણેય કાળના સ્પર્શને ભોગવવાની ભાવના છે કેમકે તેની
 દરિજા અસ્પર્શી આત્માને બૂમીને સ્પર્શ ઉપર મર્મ છે ।

હવે આપણે આ રમતે વિચાર કરીએકે આ વાખો શુ સરળ
 ભાવે લખાયા છે કે માયા પ્રપચથી લખાયા છે

ખરેખરી રીતે તથાસત્તા, વીનરામ ધર્મને અનુસરનાર આવા
 હિંદુમારે નજ કાઢે ઉપરના વાક્યો વાંચતાંજ એ સુસ્પષ્ટ થાય છે કે
 એ વાક્યોનો ઉચ્ચત્તનાર કોઈ મોહાક્રાંત વ્યક્તિ છે અને ઉપરખેલ
 મોહોક્રાંતિઓ કાઢવાની કળામા પ્રાપ્ત છે, કારણકે જે પુરો સ્પર્શ
 અને તજજન્ય સુખને અનુભવતા નથી તે પુરુષો દબરો ઓળેના
 સંયોગને ભોગવતા હોય એ માનીજ કેમ સમજાઈ જડ સ્પર્શ ઉપર
 રચિજ ન હોય તો પછી ઓળેના સદવાસ સુખનીએને અભિનાયા
 હોયજ ક્યાંથી જે પુરુષો સ્ત્રી સંયોગ સુખને ભોગવવા તથાસી

રહ્યા હોય તેજ પુત્રો ઓ સદવાસને છત્રે કાંઈ પણ માર્ગે
 એવો બનાવશે કે જેને પાણીની ઈંચ ન હોય છતાં હોડ આગ
 પાણીનો ખાના સખી મુકતો હોય? એ એટલો તો પાગલની એટલ
 ગણ્ય વિશે અશ્વકારક થઈના તો એ છે કે કાંઈ યાત્રીને સ્ત્રીના
 ભોગની વાંછ મળી ન તેજ છતાં તેઓ ઓને ભોમરી રચા હોય
 આ કથન કેવળ મૂર્ખતાનુંજ નિદર્શક છે આ વસ્તુ વસ્તો જ્યાં ત
 જેની નથી વાગતી? યાત્રી હોય તે ભોમ ભોમને ખરા? ભોગ ભોગને
 તે યાત્રી હોઈ શકે ખરા? તો પત્રી જાતી બે આજ્ઞાની વચ્ચે તફા
 વતજ કયા કો? જ ન છે ત્યાં ભોમ નથી અને ભોમ છે ત્યાં યાત્રી નથી
 એજ ખર જૈનત્વ છે બાકીનું બધું અજૈનત્વ છે યાત્રી હોય અને છતાં
 ભોમ ભોમવતો હોય એવું પરસ્પર વિરોધી કથન કરનાર જૈનત્વ
 યાત્રી સાથે બલુધાર નથી એમ કહેવું જોઈએ. પોતાના જાત
 શ્રીન જનો સમક્ષ ગમે તે કાંઈ ગમે તેમ અડ—નડ થનાવી શકે છે
 એવી કાંઈ ના પાડી ન શકે પત્રુ એથી એ જૈન દર્શનનો યાત્રા છે
 એમ નિર્ણય ન કહી શકાય એવું બોલનાર જૈન દર્શનથી અનર્થજ
 છે અથવા મે હજારથી ઘણું છે એજ કહેવું જોઈએ અને જ્યાં
 મોહ છે ત્યાં પીતરામનો ધર્મ નથી પત્રી તે કહે કે “આ ખાત્રી
 ભાવના નથી કારણકે ‘તે યાત્રી અસ્પર્શી’ ન નભાવેજ ભોમને છે’
 હવે કહો કે જે સ્ત્રીના સદવાસમાં રહી હોય તે ઓનો સદવાસ
 શુ સ્પર્શરહિત છે? બી જરીર શુ સનમય છે? બાલકુમ્ભોમાં
 આવી કાંઈક વાતો ચાલી છે અને આ જૈનત્વના નામદારીમાં
 એમાંથી આવી છે એમ લાગે છે બાલકુમ્ભો ઉપરે છે કે જનક
 વિદેહી રાજા એક દાય સ્ત્રીના સ્વન ઉપર રાખતો અને બીજો
 અમિની અધૂરીમાં રાખતો છતાં પહેલા દાય દ્વારા એને સુખાનુભવ
 થતો નહિ તથા બીજા દાય દ્વારા, દુખાનુભવ થતો નહિ આવી
 વાતો તેમાં ચલાવવામાં આવી છે અને અજ્ઞાન શ્રોતા એને શ્રદ્ધાથી
 સ્વીકારે તેજ પ્રમાણે એદિ જૈનધર્મના અમુક શીરકમાં પણ

ચાલી જુ છે ત્યાં ઉપદેશ અને શ્રોતાના અમુક પ્રકારના ચોક્કસ વર્ણનાજ બંધાઈ ગયા હોય ત્યાં સારાની આશા રાખવી બંધ છે “ અહો રૂપ અહો ધ્વનિ ” નું સ આલ્સ વ્યાપી રહ્યું હોય ત્યાં બીજું હોઈ પણ શું શકે? શ્રોતા વખાણે ઉપદેશને અને ઉપદેશ વખાણે શ્રોતાને ન્યાય કેને તોળવો છે? ન્યાયદ્રષ્ટિ હોય તોજ સ્વ પગનો ભેદ હોય અને એમ છતાંજ શ્રોતામાંથી ગિયારો ઠાઈ ઝઠા ઉઠાવે તો ‘ તમને હજુ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ થઈ નથી ’ એમ કુતારી મારી ઉપદેશ તરફથી અને એમના અનુરાગી શ્રોતાઓ તરફથી એને બેસાડી દેવામાં આવે ‘ ખાલી માંધાકૂટ ન કરશો અને ન કરાવશો અને ‘ રસ્તો પકડો ’ એવા એવા નિર્મત્સર્નનાના વાગ્ધેયી રાખ કે હનાતને હડોગાર બનાવી દેવામાં આવે એવે બાવેલ મહામાજ સમ્યક્ત્વ હોય છે—બીજે હેતુ નથી એટલે બહારનાને તો એમના તરફથી ભ્રાજ મળેને! આ દશા કેવળ મોહવિનસિત છે મોહોદય માણુસને મનાઈ બનાવે છે પોતાને જ સાની અને બીજાને એ અસાની માને ॥ પાગલ આખા જગતને પાગલ માનશે પરંતુ પોતાને એ કદિ પાગલ નહીં માને કમનાનો રોગી જગતને પીજી માનશે પરંતુ પોતાને કમગો થશે છે એમ નહિ કહે આવી દશા આવા મોહમુગ્ધ મનુષ્યોની ॥

આ વ્યાખ્યાનકાર સૌનમની વ્યક્તિ કહે છે “ અસાની શ્વ સ્પર્શને અને તે પ્રત્યેના ગગને ભોગવવાનું માને છે જેને એઃ પણ સ્પર્શને ભોગવવાની કાવના છે તેને ત્રણેય ાજના સ્પર્શને ભોગવવાની કાવના છે ’ અર્થ એ થશે કે નિમ્ન્યો કે જે સ્પર્શને કે તે પ્રત્યેના રાગને ભોગવવાનું માને છે તે અસાની ॥ આ વ્યાખ્યા ૧૨ પોતાના મહામા કેવે ન્યાય ધટાવે છે તે આ ગ્રંથજે ખાસ નોંધવા જેતુ છે અસાનીને રામ છે સાનીને નથી પરંતુ ભાઈ! સાની કોણ? અને અસાની કોણ? એ જ ને વચ્ચેનો ભેદ તો જરા સમજાવો.

ક્રિયા તો બન્નેની એકજ છે જુદો નથી ભોગી વિવર્થા રમ્યો,
પમ્યો રહે છે અને અભોગી ગાની પણ વિવર્થમ રહે છે તો પછી
એને ગાની બો બોલને જાણનો કહેવા-તો શા આધારે ? શુ એમ
સમજવું કે વ્યાખ્યાનકારને મતે વિવર્થ ભોગવે છે તે ગાની અને
બીજા બધા અગાની ? વસ્તુસ્થિતિ એમ છે કે વ્યાખ્યાનકાર
પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વ્યાખ્યાન ચલાવે છે અને મઝા બધું હાથે
હા પાડે છે

જેઓ હજારો સ્ત્રીઓના સહવાસસુખને ભોગવી રહ્યા હોય
અને તે છતાં તે ગાની હોય એમ શા આધારે માનવું ? જો તાની
ખરેખરા ગાની હોય તો સ્ત્રીથી હજાર કમલા દૂરજ રહે છે ગાનો
હોય તેને પણ નવ વાક વિશુદ્ધ અભયર્થપાલનની આગ છે તો પછી
કેવી રીતે સ્ત્રી સાથે ગદી શકે ? જો ગાની સ્ત્રી ભોગ ભોગવવા ખુશી છે
અને એથી કર્મબંધન થતો હોય તો પછી અગાનીએ ભોગથી દૂર શા
માટે રહેવું ? ગાનીને સ્ત્રીભોગની ઇચ્છા રહે અને એના ભોગથી
એને પાપ ન લાગે તો અગાનીને ભોગેચ્છા કેમ ન રહે ? અને એને
પાપ શું કામ લાગે ? ગાનની અને સ્ત્રીની સારી વ્યાખ્યા કરે તે
શુ ગાની ? અને જે તેમ ન કરી શકે તે શુ અગાની ?

ગાની અને અગાનીનું લક્ષણ બોધવામાં આવા વ્યાખ્યાનકાર
લોકોએ કેવળ જાતુ જ માણું છે આ વસ્તુસ્થિતિ કાંઈ અત્યારના
સમયની જ વિશિષ્ટતા નથી પરંતુ ખુદ ભગવાનના વખતમાં પણ
હતી અને ત્યારપછી પણ આગમકારને પડ્યો ઉભા રહી મોહની પ્રજ્ઞા
લિંગમાં ઘસડી ભય લેવા પ્રયો અનેક લોકોએ લખ્યા છે કુદકુદા
ચાપે જેમ પોતાના સિદ્ધિતા સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેમ
અન્ય લોકોએ પણ કર્યો છે આવા પ્રયોના વાંચનથી સમિતિ, શુપ્તિના
પાનનને તથા પચ મહાવ્રતોના આરાધનને છોડી દઈ અન્ય બાળતોમાં
એ લોકો ફટાઈ ગયા છે વિવર્થ સેવન મોક્ષ પ્રાપ્તિનું કારણ બની

ચક્રુ હોયે તો વિશ્વ રહિત થવાનું કાંઈ કારણ નથી આવી રીતે
કુમારો શ્રેનાગ્ર અચકારો ધણા આલાક હોય છે લોકોને પણ જોવા
કુમારો જવાની સ્વાભાવિકી ઇચ્છાજ હોય છે

પરમ રહસ્ય એ છે કે વીતરાગભાષિન મુનિષ્ય પાસનું
અતિ દુધર છે લોકોમાં કહેવત છે કે —

બલુના, બલુના, ચ તુરી તમે જાતાં સડેલ,

(૫૪) કામદહન, મનવચકરણ, મગન મન મુરોન

જૈન દર્શનના અભ્યાસીઓએ જૈન દર્શનના ગૂ તત્ત્વેને સમજી
ચક્યા નથી એમ નથી. પરંતુ પોતે એનું પાલન કરી રાખ્યા નથી
તેથી તેઓએ પોતાના નિભાવ માટે આ બધા રાતાઓ સૌથી કાળ્યા છે
લોકોને મન ભાવણ મળી જવાથી ત્યાં દેરાય છે અને પછી રાખી
બની એમની જાગૃતિ વિશેષ વેગપૂર્વક ફેલાય છે વીતરાગ માર્ગથી
વિરહ ઉપદેશ કે પ્રવચન કરતી દિતાવદ નથી. સૌ સારા વિચારો
આ વસ્તુ સમજતા હોય છે પરંતુ સવમ નિભાવવાની અચક્ષતતાને કારણે
અર્થાત્ સ્વાર્થવચાત્ એ વાતને ફેરવે છે આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ
છીએ કે જોએ વીતરાગની આપણું નિર્વંદ્ય કરવા સક્તિયાળી છે
તેઓ મોટું બોલતા નથી કે ખોટો ઉપદેશ આપતા નથી. પરંતુ
જોએ મેળા પડે છે અને ધર ભણી જતા કે આશ્રમ બાંધવા, કરવાની
ત્રિ રાખતા હોય છે ત્યારે તેઓ જ મોટું બોલે છે અને વિપરીત
ઉપદેશ આપવાનો આરંભ કરે છે “વૃદ્ધમગમ” ના કર્તા થી
ધરસેનાચાર્ય અને પુષ્પદત્ત તથા જ્ઞાનચંદ્રિ જેવા પુરોહિતે મુકી
કુદકુદાચાર્યને આશ્રય લીધો અને તેમના “સમવચાર” નો મદિમા
ગાવા માંડ્યો. મનુષ્ય માત્ર મોહને વશ છે ખુદ જાગૃતના સમયમાં
પણ આમ બન્યું હતું તો આત્માને અને એમાં શુ આશ્રય? વીતરાગ-
સર્મથી વિપરીત પ્રવચન કરતી તે પોતાને તથા અન્યને દુઃખ

છે આમમનાથી જુગ પડી કુદકુદાચાર્યે અન્ન પશુ પ્રવર્તાઓ અને
 “સમયસારે અથ રચ્યો” પ્રવચન સાર અને ‘નિયમ સાર’ પ્રમાણેજ
 સમય સાર’ હોત તો કુદકુદાચાર્યે જૂના કેમ પડત ? “સમય સાર”
 પ્રમાણે સોનમની યકિત આજે પોતાનો આસપાસ જાહેર કરી રહ્યા છે
 પરંતુ કુદકુદાચાર્યનો મિહાત જોતા કુદકુદાચાર્ય તે વખતે મુનિપણા
 માં હશે કે કેમ તેની અભ્યાસીઓને પૂરી શકા છે “સમય સાર”
 માં જાનીને પાપ લાગતુ નથી એમ અનેક રચ્યો કુદકુદાચાર્યે મુકિત
 પૂર્વક કહ્યું છે અને બરાબર તેજ પ્રમાણે આ સોનમની યકિત પણ
 કહી રહેત છે પાપ લાગતુ નથી તો વ્યર્થ કુખ શા માટે-આ
 વિચારમરણિએજ સોનમનીને ‘સમય સાર’ નો અથર લેવા
 પ્રેર્યા હોય તેમ લાગે છે

અને મોક્ષનો અધિભાર નથી એવા કુદકુદાચાર્યના કથાને
 આ સોનમની પણ સવારી અનુસરે છે અહિયાં એ નેપિ લેવી પડે કે
 આ સિદ્ધાનતો સ્વીકાર સમન્ત દિગ્ગજ સમ્રાટ નથી કરતો
 નીચેની ગાથા વંચો -

અઢ્યાલ પુવેશ દિવિવેશ દશતિ ચાલીસા ।

વીસ નપુસકવવા સમરેગણ સિમ્મતિ ॥^૧

અર્થ એ સમયે પુરત અડતાનીય સ્ત્રી ચાલીસ અને નપુસક
 વીસ સિદ્ધ થાય છે ‘ગોમ્મટ સાર’ જેમાંથી ઉપરની ગાથા અવ-
 તારવામાં આવી છે તે ગિબર અથ છે એ વાચકને જૂમણ નહિ.
 આમાં શુ સમજવું ? કોને અનુસરવું ? કુદકુદાચાર્યને કે
 “ગોમ્મટ સાર” રચયિતા નેમિચંદ્ર ચક્રવર્તિને ? કુદકુદાચાર્યના
 પુરોગામી ની ધરસેનાચાર્ય તારકી પ્રબંધ અને જૂનાની નામના
 મુનિઓએ ‘પદ્મકામ’ બન્યું છે જેમાં સ્ત્રીમુક્તિનો
 વિરોધ કરવામાં નથી આવ્યો તે મુતક કહે છે કે સ્ત્રીવે નવમા

જીવસ્થાનકર્મા હોય છે નર્મ ઉપસમ અને ક્ષાલિક-મન્ને-શ્રેણીઓ હોય છે કુદરુદાચાર્યના અનુભામી 'યોગમટ સાર' ના રચયિતા પશુ ઉપર કહી ગયા તેમ ચાલીય સ્ત્રી મોણે જવાનું કહે છે તો પત્ની વચના માળા વાળા કુલ્કુદ કહે છે તે સાચું કેવી રીતે માનવું ? મળ નાત એમ છે કે ગિજ્જરોમા મમે તેટલા મન્નો-આમ્નાયો હોય પરંતુ તે બધામાં એવાકપતા નથી અર્થાત્ મિબર સાદિત્વમાં મન્નોપર વિરોધી બન્ને બાજનો કથિત થયેલી ગાંઠે બાજો ભેગામાં આવે છે

દિગ્બરો જે કહે છે કે જેવી આદાર કરતા નથી તો તે વાત પશુદહની નથી દિગ્બરોના પ્રાચીનમાં પ્રાચીન પુસ્તક વદ્બકાગમ મા જ કહેવામાં આવ્યું છે કે કેવલીઓ કે જેઓ તેરમા જીવસ્થાનકે છે તેઓ આદાર કરે છે આવી દહીકાને પાછળના બાચાર્ય મરડે તે કેવુ મહેવાય ? તેમના મનની અસ્થિરતા અને પેકગતા આથી સેજે સમજારી

બી મુનિપણ્ણ સ્વીકારી ઠંઠે જીવસ્થાનકે આવી ન વહે કારણકે તેને વજ્ર વિના ચાને નહિ અને જો વજ્ર પડે તો તે મુનિ નહિ એવું ગિજ્જરો કહે છે આવી મન્નતા કુદકુ ના સમયથી ગતિમાન થઈ હોય એમ લાગે છે પરંતુ તેમના પુરોગામી વદ્બકાગમ ના કર્નાએ લામાટે સ્ત્રીજન નવમા સ્થાનકે છે તેમ કહી ન પડ્યું ? પુરોગામીનું ગાન વગારે કે અનુગામીનું ? શ્રી હીરાનાને ઓમુકિત, કેવલીબુદ્ધિ અને અયોગકત્વના મેગધમાં ખૂબ ચર્ચા કરી છે અને તે જોય બાજનોને યથાસન્ન વિશ્વ સ્ત્રી બનાવી છે પરંતુ અર્વાચીન અને તેમા પશુ અર્વાચીન દિગ્ મગેને એ વાત સ્મી નથી શ્વેતાંજરો સામે તેમજે ધૂળ ઉડી છે તે ઠીક છે પરંતુ તેમ કરવા જતાં તેમણે ગિજ્જરો તરફ પશુ એ ધૂળ ઉડાડી છે કાચુકે તેમણે સિદ્ધ કરેના મતાઓ શ્વેતાંજરપ્રસસમર્થક છે અને નહિ કે તેમની ઈચ્છાનુસાર

દિગ્ગજર પદ્મપોતક મત થો સિદ્ધ કરતી વખતે તેઓ અભિનિવેશ
યુક્ત બની ગયા છે એ સ્વતંત્ર તથા ન્યાયથી પ્રાચીન કે અર્વાચીન
વિષે થોડો પણ વિચાર કરવા તેઓ અચકતા નથી જ્યાં
સમૃદ્ધિ વધારે ત્યાં એમણે મનુષ્ય સુ કડી રોકે છે એ હીરાવાલે
બંને બાજુનો સમન્વય કરીને એમને બીજી બાજુના સામાસામી
સમઘો મેળવી જેમ બંને તેમ એક કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે ત્યારે
આ બોલો કહે છે કે એમ હોય તો આપણે દિગ્ગજરો જુદા સાધીએ
એ નજી માનનાને લગને તો આપણે જુદા છીએ એટલે પ્રો હીરા
લાન સામેથી કહે છે કે આપણે જુદા તે જુદા આપણે એક થવું
નથી બંને એક છીએ નહિ.

દિગ્ગજર પદ્મ બગી વગેલા સોનમગી પદ્મ આવેગ કે પ્રદ
છે પણ છતાં તેઓ આત્મ જ્ઞાનમાં અને સમ્પદ દર્શનમાં પ્રવેશ
કરે અને કહે છે ત્યાં અસ્ત્ર મુગ્ધિ થરાની વાત નથી ચારિત્ર્ય
દયાનુ સ્વરૂપ જોવું છે કે ત્યાં વસ્ત્ર સાથે નિમિત્ત - નૈમિત્તિક
સબધ હોયજ નહિ તેથી ચારિત્ર્ય ત્યામાં વસ્ત્રનો ત્યાગ સદાજપણે
હોય છે વસ્ત્રનો ત્યાગ તે પરમાણુની અવસ્થાની વાચક છે તેનો
કર્તા આત્મા નથી ૧

પ્રજ્ઞાન પુજારને કેમ મુગ્ધિપૂર્વ જવામ એમણે અદિ
આપ્યો છે એ નેતાનું છે એક બાજુ નિમિત્ત - નૈમિત્તિક
સબધ નથી એમ કહે છે એટલે ચારિત્ર્ય આવતાં વસ્ત્રનો ત્યાગ
એજ થાય છે બીજી બાજુ એમ કહે છે કે એ અવસ્થા પરમાણુની
વાચક છે પણ જના તેનો કર્તા આત્મા નથી એટલે વાચક માર્ગ
શુ સમજે ? પરમાણુની વાચક નથી તો શુ પરમ હોય તેનું છે ? તે
શુ સમજે છે કે હવે માર આ સરીક ઉપર રહી શકાય નહિ ?
એક બાજુ આત્મા નથી એમ કહે છે તો આવી ગોળમટોળ
વાણીથી વાચકને શુ સમજવું ? જાને અત નથુ ન વાણી કહેવી કે
પાખાંડ યુક્ત ૨

વસ્ત્ર પહેરવા એ આત્માનો નિયમ નથી એમ કહ્યું તો
 'પણી કુદકુદાચાર્યે' આટલી જાણી કેમકદ કરી 'ત્રિવર મન શા માટે
 હિમો ક્યો?' એક બાળુ કહેવામાં આવે છે કે શરીર શરીરનું કાર્ય કરે છે
 અને બીજી બાળુ કહેવામાં આવે છે કે આ મા આત્માનું કાર્ય કરે
 છે આ દ્રષ્ટિએ જોતાં ચારિત્ર્ય દશા અને વસ્ત્રને કાંઈ સંબંધ રહેતો
 જ નથી-એ વાત નહતી સ્પષ્ટ થઈ જાય છે ચારિત્ર્ય આવે એટલે
 વસ્ત્ર પોતાની મેળે ઉતરી જાય છે એમ કહેવું એનો અર્થ શું? એક
 બાળુ આત્મા અક્રિય છે એમ કહેવું અને બીજી બાળુ વસ્ત્ર આપો
 આપ ઉતરી જાય છે એવું પ્રતિષ્ઠા ન થાય-એ માન્યુકન નથી
 લાગતું શું? આત્મા જો અકર્તા કે તો પછી પરમાત્મા જો જડ છે
 અને અકર્તૃત્વ વિશિષ્ટ છે તે શું તેની મેળે ઉતરી જાય ખરું?
 એતન હોય તો સમજે કે જાહે કે ખસી જાય પણ પરમાણુ
 કેવી રીતે સમજે કે જાહે જાહે? વળી પરમાણુની લાવકાત કહે છે
 તો પરમાણુની લાવકાત તો તેનામાં રૂપ અથવા રસ ને સ્વાદ જે
 છે તે છે તે સિવાય બીજી લાવકાત તેનામાં શી છે જીવ હોય તો
 કહી શકાય કે તેનામાં ચેતનતા છે કે નહિ? પણ જડમાં ચેતનતા
 કેવી હોય? મુનિજન ઉપર કાંઈ વસ્ત્ર નાખી જાય તો તે મુનિગજનુ
 ચારિત્ર્ય રહે કે જતુ રહે? એવો પ્રશ્ન કાંઈ ધ્રુવે તો તેના
 જવાબમાં ચારિત્ર્યમાં કાંઈ માધ્યમ આપી નથી એમ સોનગની તરફથી
 કહેવામાં આવે છે-એ ૮ ત્યાં નિમિત્ત નૈમિત્તિક-સંબંધ નથી એટલું
 ઉમેરવામાં આવે છે આમ દરેક વાત તેઓ બોલ્યા જ્ઞાન સાથે કરે છે

ચારિત્ર્ય આત્માનો શુભુ છે અને વસ્ત્ર પરિધાન શરીરનો નિયમ
 છે એ વાત કુદકુદ કેમ નહિ તમજી શક્યા હોય જોઈ કુદ પ્રશ્ન છે
 મન, વચન અને શરીરની ક્રિયા તે તો જડ ક્રિયા છે ત્યાં આત્માની
 ક્રિયા નથી આત્માની ક્રિયા તો આત્મભાવમાં, ચારિત્ર્યમાં હોય છે એમ
 સોનગની કહે છે અચાનક જ્યાં જડ ક્રિયા છે ત્યાં આત્માની ક્રિયા

નથી અને આત્માની ક્રિયા જ્યાં છે ત્યાં જડ ક્રિયા નથી આમાંથી
તો એજ એક અનુમાન નીકળી શકે કે શરીર મોક્ષ જતુ નથી અને
મોક્ષ માટે તેને કાષ્ઠ લેનારેવા નથી હવે જે મોક્ષ જાય છે તે આત્મા
છે તો શરીર કપડા પહેરે તે ન પહેરે તેમાં આત્માને શું દરકત છે ?
જો આત્માને જ જાળનમાં બંધો હોય તો પછી જડની ક્રિયા આત્માના
કાર્યમાં સુખરૂપ કે દુઃખરૂપ થાય છે એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે

હકીકત એવું છે કે વસ્ત્રને ધારણ કરવાથી આત્માનો ઠરો ડુધ
કે ચાગિ ૧ બોવાનું જાય છે ? ઉત્તરમાં જણાય છે કે કોઈપણ
ચારિ ૧ જતુ નથી તો પછી સૌ ચાગિય લઈ શકે છે અને વસ્ત્ર
પણ રાખી શકે છે પદ ખડાગમ ના કતાઓ સૌ ચાગિય લે છે
એવું જ્યારે કહે છે તો પછી સૌજન વસ્ત્ર પણ પહેરી શકે
એમ એજ પ્રસંગથી સ્પષ્ટ થાય છે અર્થાત્તિ દિગ્બરો જે મમત્વ
આ માળનમાં રાખે છે તે પોતાના માર્ગને નુકસાનકારક છે
પોતાનાજ પગ ઉપર કુહાડો મારવા બરાબર છે

મનુષ્યો સુખેથી જાનતી અને જાનના માર્ગ તરફ જવાની વાતો
કહે છે પરંતુ અદ્વમદમિકા હોવા તેવાર નથી સ્વેનાનગ અને
દિગ્બરો માગી આજ સુધીનો જો વિચાર કરશું તો માત્રમ ૧ શે કે
આ જવા ફાટાઓ ફિરકાઓ વાળો વગેરે રામ-અનો પરિણતિને
આભારી છે મૌલિક વસ્ત્રમાં કાષ્ઠ પ્રમાણે જો નથી આચાર
વિચારમાં અને જુવજાનમાં જ્યાં ફાટાઓ દષ્ટિગોચર થાય છે
આજાનથી કે જડથી કે અવિચારથી આ જ્યાં ફેરફાર થયા
આરભ પરિવ્રજનો ત્યાંજ અને સારાર દશવિન યતિ ધર્મનું પાનન
વગેરે વગેરે મૌનિક જાનતોમાં કાષ્ઠ અંગે ફેર નથી જના આટલા જ્યાં
ફાટા અને ભેદ જણાય છે તે તેમના જ્યાંજનું કે યુક્તિપુર્વક નિકળી
જવાનું કારણ ૩ ફાટા પાનારાઓના લવમાજ અદ્વમદમિકા અને
સ્વચ્છદ ન હોત તો આ જ્યાં ફિરકાઓનું અસ્તિત્વ આજે હોત જ
નહિ. વીતરાજની આજાનાઓના નીચે પોતાની અનિરાધા પ્રમાણે વનનું

અને બીજાઓને પરાસ્ત કરવાની જ્ઞાતિ રાખવી એ કર્મની બાંધારી છે
 ઝાઝાદેવ પૌત્ર મરિચી જેમ કહેતો હતો તેમ સૌ કોઈ પોતાની ચગથુ
 ક્રિષ્ણી અન્ય રાખી સત્ય માર્ગ બચ્છી વગવાને લોકો ઉપર આગ્રહ
 રાખના દેવ તો આ બધા કાટાઓ જે અ જે નિષ્કામ છે તે કદિ
 ન હોત પરંતુ જો તેમણે તેમ કર્યું હોત તેમનું સ્થાન આ
 પૃથ્વી ઉપર હોત નહિ કાગળ કે તેમને લેકોને અધારે જીવવાનું
 હતું એટલે તેમણે સ્વકીય નિર્મલતાને નિમિત્તે આ માર્ગ લીધો છે
 એમ સ્પષ્ટ બાણ્ય છે

જો કે તેઓનું કહેવું એમજ છે કે વીતરાગનો સત્ય માર્ગ જે છે
 તેનું જ પ્રતિષ્ઠાન તેઓ કરી ગયા છે પરંતુ ખરો માર્ગ લોકોને બતાવવા
 જતાં તથા સમજાવવા અને મિથ્યા દષ્ટિ સબધી વિવેચન કરવા જતા
 પોતેજ મિથ્યા દષ્ટિમાં કે સમ્યક્ત્વ મોહનીયમાં મુજબ છે તેનો ખ્યાલ
 તેમને ક્યા આવે છે ? જો તેના સમજવા હેતુ કે જુઝાવા હેતુ તો
 આવા સુ ર વીતરાગ નેન સંનનો ગ્રપક્ષ યથા જ્ઞા અ ર-અદ
 રના મજા સામે ઈર્ષ્યામિ તથા ક્રોધ વગલાવે છે ? એ ઈર્ષ્યામિ
 તેઓ વરસાની રણ છે એ એઈ તેમના ૮ વર્માં સમ્યક્ત્વ છે એરી
 પ્રતીતિ થવી નથી હોત તેમનામાં સમ્યક્ત્વ મોહનીયનું રાજ્ય
 વ્યાપી રહ્યું છે એમજ માનવું પડે છે બિનેદ્ર દેવ ઉપર અનન્ય
 શ્રદ્ધા હોય અને આત્માની ઓગળાણ થઈ હોય તો પણ સમ્યક્ત્વ
 મોહનીયની પ્રકૃતિ તેઓ ભ્રમવત્તા હોય છે કારણ વર્તમાનકાળમાં
 જીવોને એ દર્શન મોહની પ્રકૃતિ છૂટી રોય તેમ બચાવું નથી
 વીતરાગની અજાણ પાતનની ગતિ હોય વીતરાગ ધર્મ ઉપર પ્રેમ
 હોય દેવ ગુરુ અને ધર્મ તથા આત્માની ઓગળાણ થઈ હોય
 એટલે સમ્યક્ત્વ તેમને ડરવાય પરંતુ તેમનામાં સાથે સાથે અસ્મિતા
 અને સ્વેચ્છાચાર દોષથી તેમને દર્શન મોહ હોય છે આવા લોકો
 વીતરાગ માગનો ઉપદેશ દેના હોય અને વીતરાગ પ્રસૂત વસ્તુને મિન્ન
 મિન્ન રીતે સમજાવતા હોય જતાં પોતાની કલ્પનાને વશ થ, તેઓ

ઉપદેશ આપના હોય છે તેઓ જ્યાં જ્યાં સમજાવવા જાય છે ત્યાં તેઓ મૂળ વસ્તુને અને તે રીતે ફેરવી પોતાની હાલ્યજન યુક્તિ સમાવી તે તે હકીકતને મજબૂત હોય છે એવાઓ કહે છે કે તમે આમ કહો છો ને પેનાઓ આ વાતને બીજી રીતે કહે છે 'તેનું' કેમ ? એટલે સારા જાણનારો તો ઉત્તર આપવા કોઈ પણ રસ્તો રોકતાજ હોય છે

“વસ્તુ વિજ્ઞાન સાર”

સમજાવવાની ફેવી યુક્તિ ક્ષતિએ અખતવાર કરી છે એ સમજવા આમાંથી આ પ્રમાણે એક દાખલો અને આપ્યો છે ઉપાદાન-નિમિત્તની રચના તથા ઉપાદાન અને નિમિત્ત-જનને કાલોને સારી રીતે સમજાવવા જતા પોતે ક્યાં યુક્તિ વાપરે છે એ જાણાવવાનો આ પ્રશ્ન છે કહે છે “ગુરુના નિમિત્તથી જ્ઞાન થતુ નથી આત્માના પર્યાયની લાવકાતથી જ્ઞાન થાય છે નિમિત્તથી જ્ઞાન થતુ નથી જે વખતે આત્માના પર્યાયમાં પુરુષાર્થ સમ્બંધાન પ્રકટ કરવાની લાવકાત હોય અને આત્મા સમ્બંધાન પ્રકટ કરે તે વખતે ગુરુને નિમિત્ત કહેવાય છે પણ ગુરુના નિમિત્તથી જ્ઞાન થતુ નથી કે કારણ કે આ વાતમાં કોઈક અર્થ સત્ય હોય પરંતુ વાત ફેવી મરડવામાં આવે છે તેજ સમજાવવાનો આ રથજો ધરાહો છે કહે છે કે જ્ઞાન ગુરુના નિમિત્તથી થતુ નથી પરંતુ આત્માની પચાસમાં પુરુષાર્થ રહેતો છે હવે જો આ વાત ખતમર હોય તો મનુષ્યને કોઈ પણ ગુરુની આવશ્યકતા નથી કારણ કે તે પોતાની મેજે આત્માની અદર પુરુષાર્થ કરી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી લેશે પરંતુ આવી ઉદ્યોગજ્ઞા કરનાર સોનગદીએ એ નિયારૂં જોઈએ કે એ લોકો ને જે સમજાવે છે, તે અર્થ વિનાનું છે કારણ કે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ સોનગદીથી મેળવી અજાણની નથી લોકો પોતેજ પોતાના

૧ પુષ્પ ૨૫ મુ

૨ એજન, પૃ. ૫૩

૩ એજન, પૃ. ૫૪

આત્માના પર્યાયથી જ્ઞાન મેળવી શકે તેમ છે પરંતુ તેઓ તેમ નહિ કરતાં પોતાનો ઉપદેશધારા વહેવડાવવી સતત ચાલુજ રાખે છે

હવે, આત્મા સ્વયં સજીવ યજ્ઞ શરૂ છે તો ગુરુના ઉપદેશથી બે પિત્ર ઇવો, ગુરુપદેશથી સમજનારા ઇવો મોક્ષે જાય છે એમ જે શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે તે શા માટે ? સ્વયંજીવ પ્રત્યેક જીવ અને જીવમોહિત એમ ત્રણ પ્રકારના ઇવો મોક્ષર્થે જાય છે એમ તો પછી શાસ્ત્રકારોએ શા માટે કહ્યું ? કદાચ તેઓ એવી દલીલ કરી કે ગુરુ મને તેટલું કહે પરંતુ જીવની યોગ્યતા નહિ હોય તો ગુરુ એકના શુ કરવાના ? બ્રહ્મજ્ઞાને મને તેટલો ઉપદેશ આપ્યો તો પણ તે ફાટ નોતો ગયો શુ ? આ દલીલ ખોટી નથી કારણ કે જીવમાત્ર લાવમાત્ર ન હોય તો ગુરુપદેશ બ્યર્થ જવા સમજાય છે પરંતુ તરનાગને જેમ તારાની જરૂર છે તેમ મોક્ષ જવા ઇચ્છનાર ક્ષેત્રવારને પણ ગુરુની આવશ્યકતા છે જ સિધ્ધર્થ યોગ્યતા હોય છતાં એનું ગુરુ દ્વારા યથા યોગ્ય માર્ગદર્શન ન થાય તો કોઈ જીવ મોક્ષ જવાની ઇચ્છા સરખી પણ નહિ કરે મનુષ્યને આપ્યો તો છે, રસ્તો કાપવા સમર્થ પણ છે, પરંતુ ક્યારે ? સૂર્યના પ્રકાશ દરી તો અધારામાં નહિ અર્થાત્ નિમિત્તની અપેક્ષા રહે જ છે એ નિમિત્ત નાશનું નથી ઉતરે તો સોનમૂઠી પણ કણન કરે છે પરંતુ કણુય કરતાં પહેલાં એ વાતને યથાસમજ મરડે છે પોતાનો કહ્યો ખરો કહેવામાં અને લીલેની લાન નહિ મેલવામાં ખલાજ પ્રવાસ કરે છે એ નિમિત્ત કાણુ ખોટું છે તે સમજાવવા એક પછી એક દાખલા આપ્યે જ જાય છે જુઓ. (૫) ગુરુને લીધે અધ્યા નથી. (૬) શાસ્ત્રથી જ્ઞાન મળુ નથી કુભારને લીધે ઘડો ઘડ્યો નથી. આ વાક્યો, મોટે અક્ષરે તેમણે સુદેવ છે આમાં તેઓ ખોટા છે કે તેઓ જેમને જ્યાંને ખોટા કહે છે તે ખોટા છે ? સમજવું શુ ? આ વાક્યો વાંચનારાઓ, મોટે સમજતા નથી એમ નથી સમજે છે બરાબર

સમજે છે સમજણ શક્તિ પણ સારી છે પરંતુ પોતાની વિપરીત, સમજણ, વિકૃત સ્વભાવ, અને વિરોધી વનણ તેમની આડે આવે છે. ખીમ કોઈ કહે તેના કરતાં જુદી રીતે કહેવું અથવા કંઈક મચડવું અને પછીજ કહેવું એરો એમના મનમાં ફિક્કા ॥ અથવા કહેા કે એવું જુસુ એમના મગજમાં લરાઈ ગયું છે જિનામમો પુકારી પુકારી કહે છે કે સદ્ગુણા ઉપેશ અવણથી ન ન—સમજ મનુષ્ય પામે છે સ્વયંજીવિ જીવે તો આ જગતમાં ગળ્યા—ઝાંઝા જ હોય છે અવણથી સમજનારા જીવોની સખ્યા મોટી છે વર્તમાન કાળે, અતીત કાળે ઉપેશથી જ ધણા જીવો ધર્માભિમુખ થયા છે ગુરુજ તેમાં નિમિત્ત કારણ છે જો ન હોય તો તેઓ ધર્માભિમુખ થઈ શક્યા જ ન હોત સમાજમાં સાળાઓ કે સિદ્ધકો ન હોત તો આટલા બંધા 'કલ્પિનાઓ' કયાથી પાકત? જે પ્રદેશમાં નિશાળો અને સિદ્ધકો નથી તે પ્રદેશમાં લોકો કેટલા બધા અભણ છે તે જુઓ.

વળી તેઓ કહે છે કે શાલ્મથી જ્ઞાન થતું નથી તો તેમનું તે વાક્ય કેટલું ખોટું છે? મેં તાકતમાં ધમક કર્યો પચો છે અને પૂર્વમદ્યુષ્ટ છે જો એમજ હોય તો તેઓ આ જે કહી રહ્યા છે તેમજ પ્રતિપાદિત કરી રહ્યા છે તે તેના આધારે? શાલ્મનેજ આધારે? નહિ? શાલ્મો પુસ્તકો વાંચી મનન કરી પોતાનો અરે સિત અર્થ કાઢવા તો પછી તામા? તનતોડ મહેનત કરે છે? શક્તિનો કે સમાજનો વિશિષ્ટ મથિના' અભ્યાસને લીધે છે નહિ કે એકલા પોતાના મનનને લીધે પરંતુ જેને અન્યથા જ ખોલવું છે તેને શું કહેવું? ધડો કુભારે બના રો છે એ તો સૌ કોઈ 'જોઈ' દેખી શકે છે કુભાર વિના (અર્થાત્ 'બનાવનાર વિના) ધડાનું અસ્તિત્વ ન જ હોત માગીનો પિડ પડ્યો છે ચક્ર તથા બનાવનાના સાધનો તૈયાર પડ્યા છે પરંતુ શુદ્ધિપૂર્વક તેને બનાવનાર એટલે કે કુભારજ ન હોત તો શું એ મોગીપિડ પોતાની મેજે ધડો બનાવનારો દેવો? જે ગામમાં જો બનાવનાર એટલે કે કુભાર ન હોત તો ત્યાં શું

વડો મગવાની રાગતા હતી! આમ, આંખે સ્પષ્ટ સમજાય તેવી આ 'દમીકત' છે છતાં જોને અન્યથા જોવાનું છે તેને કહેવું પણ શું? એકેને તેમના સમજાવે છે " ધડો થવાનો હતો મા' કુશાને આવવું પણ એમ પણ નથી માગીનાં સ્વતંત્ર તે સમયની પમાયની સાયકાંતથી ધડો થવો છે અને તે વખતે કુશાર પોતાની પર્યાયની અવતર લામકાતથી દાખર છે પણ કુશારે ધડો જો જ નથી તેમજ કુશારના નિમિત્તની ધડો થવો નથી " ।

બહો છુદ્દિનો કેવો વિષય છે અને છુદ્દિને કેવી રીતે કોઠો અગળ સોનગદી પ્રાર્થિત કરે છે? આ વાક્યોમા શું સત્ય છે? માર્ક પણને એ નહિ અમળન વિરોધ અને વહુજીથી બરેનું એ વાખ્ય છે એકજ વાખ્યમા કુશાર પોતાની સ્વતંત્ર ચોગ્યતાથી દાખર છે અને જનાં કુશારે ધડો પેા નથી કયો એવા પરસ્પર વિરોધી કથનોનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો એ આનું નામ અવિચાર અને અજ્ઞાન યુગ દાગ છે એ કુશારે ધડો કયો નથી અને ધડાને કુશારના નિમિત્તની અપેક્ષા નથી તો પછી ત્યાં કુશારને રહેવાની જરૂરત હી? શું કુશારના માત્ર દેખાવથી એ ધડો તૈયાર થઈ ગયો શું? કુશારની હિપરિદ્ધિતિની અપેક્ષા છે છતાં ધડાના નિર્માયમા એનો કાંઈ હિંમો નથી એમ કહેવાનો કાંઈ અર્થ ખરો? કાંઈ વિદ્વાન આ સામ્રણે તો કહેવારને એ વિદ્વાન કંઈ પશ્ચિમી પ્રકારે જાણ? કોઠો કહેવો કે વાતા તો મૂર્ખ પરદુ શ્રોતાન મૂર્ખ! ખરેખર એમ નહિ તો બીજું શું? તે મોતગની શું કહેવા માગે? શું આવવા માગે છે તે આવા આવા એના વાક્યો વાચવાથી, વિચારવાથી સમજાશે.

ઉપર કહેવર્મા આખું છે " માગીમા સ્વતંત્ર તે સમયની લયમતથી ધડો થયો છે તો કહેવાનું કે માટીમાં તે સમયની જે પર્યાય છે તો, તે માટી પર્યાય ધ : સાથે જાય છે અને ધડા સાથે જાય તે ઉપાદાન કારણ છે પણ તે નિમિત્ત કારણ નથી નિમિત્ત

કારણ તો જે વસ્તુ યવાની હોય તેથી બહાર રહે છે પરંતુ, મૂળ વસ્તુ સાથે રહેતી નથી મૂળ વસ્તુ સાથે જે રહે છે તે ઉપાદાન કારણ છે ઉપાદાન કારણ માટીમાં હોય છે અને નિમિત્ત કારણ બહાર હોય છે એ ધડો ઉત્પન્ન કરવામાં જે દરત ક્રિયાદિની અપેક્ષા છે તે જો કુભાર ન કરે તો એ ધડો જનને જ રેવી રીતે ? કુભાર પાંખે કેવળ ઉભો રહે તેથી શું માટીમાં રહેતી ક્રિયાથી એ માટી ધડામાં રૂપાંતરિત થઈ જશે શું ? મનુષ્યના મગજમાં અમુક વખતે એની તાંત્ર બરાબ જાય છે કે એણે જે નાહ પાંડુ હોય તેને સાચું સિદ્ધ કરવા આકાશ-પાતાળ એક કરે છે પરંતુ એથી શું અસત્ય સત્ય થઈ જશે ?

કોઈપણ કાર્યની ઉત્પત્તિમાં જૈનદર્શનાનુસાર એ કારણોની અપેક્ષા રહે છે એ કારણ વસ્તુની સાથે રહે છે જેને ઉપાદાન કારણ કહેવામાં આવે છે જેના વડે જે વસ્તુ બને તેને નિમિત્ત કારણ કહે છે જે બીજી કારણ છે ધડામાં આ દૃષ્ટિએ જેતાં માગી ઉપાદાન કારણ છે માગી વિના ધડો ન બને અને તે માગી ધડામાં હોય છે માગીને જ ધડો છે પરંતુ ધડાને જે બનાવનાર છે તે તો કુભાર કે કોઈપણ વ્યક્તિ કે કોઈપણ મનુષ્ય હોય છે હવે જે બનાવનાર છે તેની અનુ-પસ્થિતિ હોય તો તે વસ્તુમાર્ગ અર્થાત્ ધડો જનને જ રેવી રીતે ? કુભારની કેવળ હાજરી માત્રથી અથવા તેની મજકશિતથી માગીને અડધા વિના શું ધડો બની ગયો ? ધડો થઈ રહ્યો હતો તે વખતની માગીની લાયકાતથીજ ધડો નિર્માત થઈ ગયો ? માગીની યોગ્યતા તો ધડો થયો તેમા મધ પરંતુ ધડો કયો કણે ? આવો પ્રશ્ન કરનાર માગીને કારણ કહેશે કે કુભારને ? માગીમાં ગમે તેવી અપૂર્વ યોગ્યતા હોય તેથી શું ? માગીનો ધડો બનાવનાર તે જોઈએ ? સતતિ ઉત્પન્ન કરવાની યોગ્યતા સ્ત્રીમાં ગમે તેટલી હોય તો ધણી જાણનાર પતિ વિના સતતિ થશે શું ? કલ્યાણીએ કહેવામાં આવે છે કે પતિનો યોગ ગમે ત્યાંથી આવી મળવાનો જ અને સતતિ ઉત્પન્ન થવાની એ ગમે તેમ

કહેવામા આવે પરતુ પતિ ન હોત તો પુત્ર ન થાત એ વાત સિદ્ધ જ છે ને ?

ક્ષેત્ર વિશુદ્ધિ કરી ખેડુત બીજ વાવી ગમે તેટલી તૈયારી કરે પરતુ જ્યાંસુધી વરસાદ ન આવે ત્યાંસુધી એ વાવેન બીજ શુ માન્યરૂપે ઉગશે ? આગળ વધીને સોનમઢી કહે છે “ નિમિત્તો ન મને તો કાર્ય ન થાય એ માન્યતા જોગી છે ” “ કાષ્ટને પુત્ર થવાનો હવો પરતુ વિષયરૂપ નિમિત્ત ન મળ્યું માટે ન થયો એ વાત મિથ્યા છે ” ૧ સોનમઢી કહે છે કે થવાતું હોય તો સ્વિયરૂપ નિમિત્ત મળે છે અને તે ક્ષેત્રે તેવા સ્વકર્ષો ગમે તે બેગા થઈને થાય ■ આ વાતને ગમે તેટલી લાંબી કરી વગ્ધુનિષર્ધવ કરવા બંને તે ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરે વિચારકોએ જે વસ્તુ વિચાર કરી અતિમરૂપે નક્કી કરી છે તે સાચી કે સોનમઢી કહે છે તે સાચી ? કેવળ વિલકામા રાચનારમા સાચા જ્ઞાનનો અભાવ અને નજીબાની ઉણપ હોય છે હુમમઢીને જલ્પ પ્રતીતિ મ્વાંથી દોષ શો ? શુદ્ધિમાનો તે નિમ્નોક્ત કહી જ સાચી માને —

“ કારણુ જોગે હો મરણુ નિપજે એમાં કાઈ ન વાદ

પણુ કારણુ વિશુ કારજ સાધીએ એ નિજ મત ઉન્માદ

આ કહી જ્ઞાનદધનની છે જ્ઞાનવનની જેમ સૌ વિચારક સમત થશે કે કામળના યોગથી જ કાર્યોત્પત્તિ થશે આ સિધ્ધાંત પગલે કાષ્ટને કાંઈ જ મતમે ન હોમ્મ શકે કારણુ વિના કાર્યમિધ્ધિ કરવા ઇચ્છનાર ઉન્માદયુક્ત છે અર્થાત્ સોનમઢી ઉન્માદ દશામાં સમઢી રહ્યા છે એમ કહેવું ન હોય જતા કહેવું પડે છે પોતાની અભિરૂચિ અનુસાર સોનમઢી અર્થનિષ્પત્તિ કરે છે

જિને દ્રઢેનની પૂજામા વીતરાગતાં પ્રયોજન દેવી રીતે થાય છે ૧૨

પ્રથમ પ્રજાપરના યુગથી સોનમઢી નીચેના તાત્પર્યનો પ્રત

સુખે છે અને તેનો તેઓ ઉત્તર આપે છે

પ્રશ્ન-જોન સાંજોમાં તો રાગ દેવ, અને મોઢ ઓઠો કર
કહેવામાં આવ્યું છે તો પછી જિનેદ્ર દેવ પામે અષ્ટ પ્રકારની
કરે અને તેમાં ૬૧-પુષ્પાદિ મુકે એવું સા માટે હોવું જોઈએ ?
તો નરી દિસા છે

ઉત્તર - (સોનગનીએ આપેલ ઉત્તર ઘણો લાગે છે મટે આપણે
એને ટુંકીને મુશ્કામાં આપે છે) ત્યાં પણ રાગ ઘટાડવા
જ તેવું જી બાલ પાલોની ક્રિયા આત્મા કરતો નથી પરંતુ વીતગ
તની બાંધાથી તે આત્મે તથા છે માટે તે પોતાનો રાગ ઘટાડે છે
હે પ્રભો ! જિનેદ્ર દેવ ! આપ વીતગમ ઓ આપની સાક્ષીએ હુ
૬૫ વોરે વસ્તુઓ પ્રત્યેના મારો રાગ ઘટાડું છું અને મોક્ષ પ્રાપ્તિની
બાવના કરું છું જોનધર્મમાં ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાના હેતુથી
૬૧ ૬૫ વોરે મુકવામાં આવતા નથી વીતરામ યવાની બાવનાથી
ભગવાનની પૂજા કરવામાં આવે છે આત્માની ઝોળખ યવા પહેતાં
પણ જિન પૂજા વગેરેનો શુભ રાગ કરી અગુમ રાગ ટળ તેનો
કાંઈ નિવેદનથી પ્રતિમામાં વીતરામ દેવની સ્થાપના કરીને
અને તેની પૂજા કરીને વર્તમાનમાં પોતાનો અગુમ રાગ ધાળે છે
વગેરે વગેરે

સોનગની કહે છે કે પૂજા રાગ ઘટાડવાનો હેતુ છે વળી કહે છે કે
જોન પાલોની ક્રિયા આત્મા કરી શકતો નથી આ મે વાક્યો
પાસે પાસે છે એકમાં રાગ ઘટાડવાનો હેતુ છે એમ કહે છે
બીજામાં બરા પદ્યોની ક્રિયા આત્મા કરી શકતો નથી એમ કહે છે
તો પછી મે પૂજા કરનાર છે એણે ? એ સમજી શકાવું નથી જો
પૂજા કરે છે કે જડ પૂજા કરે છે ? જો જડ પૂજા કરવા હોય તો
એ પૂજા યાગ જ શી રીતે ? જડ મનુષ્ય પ્રભુને ઝોળખવાની તાકાત
ધરાવતો નથી એક બાજુ કહે છે કે હે જિનેદ્ર દેવ ! આ દેવ, ૬૧

મુકુ છુ તે હે પ્રભો ! આપની સાક્ષીએ મુકુ છુ તો એ મુકવાની
 મિયા કેણે કરી ? જીવે કે જડ પાથે ? એક બળુ કહે છે કે
 અદ્ભુત રાત્ર ટાળવા માટે છે અને બીજા બાળુ એ કહે છે
 કે મોક્ષફળની ભાવના કરી છુ ફલ, ફૂલ મુકવામા આવે છે
 તે તદ્દન જડ કિયા છે એમ તેઓ કહે છે તો પછી મોક્ષનું ફળ જડને
 કેવી રીતે મળે ? મોક્ષફલ તો આત્માને—જીવને મળે છે અને પૂજા
 કરનારનો ભાવ છે તે તો જડ ભાવ છે જડ ભાવમાંથી પૈતૃત્વભાવ
 વા મોક્ષફલ કેવી રીતે આવી શકે ? વળી તેઓ કહે છે કે આત્માની
 પિછાન થયા પહેલાં જિનેન્દ્રેવની પૂજા થાય છે તો કહેવાનું કે જો
 આત્માને સ્વનું માન થયું નથી તો જિનેન્દ્રેવની ઓળખ થઈ કેવી
 રીતે ? ત્યાં આત્માને જ કું કોણ છુ—ક્યાંથી આ રો છુ—ક્યા જવાનો મુ—
 એનું જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં એને જિનેન્દ્રેવની ઓળખ ક્યાંથી થઈ મધ્ય પ્રથમ
 આત્માને પોતાના અસ્તિત્વાદિનુજ્ઞ જ્ઞાન નથી થયું તો એ જિનેન્દ્રની પૂજા શ્રે
 યા સારી ? પહેલાં આત્મા છે એમ સિદ્ધ થાય પછી કમની સિદ્ધિ થાય અને
 પછી જ કર્મમુક્તિનો સવાલ આવે જો મુક્તિમાર્ગ સિદ્ધ થાય તો
 પછી વીતતાગ દેવ ધર્મ, ગુરુ વગેરે ઉપરનો પ્રેમભાવ તથા પરાજનિનું
 માયક્ય સિદ્ધ થઈ શકે સોનમની કહે છે કે જિનેશ ની પૂજા થયા
 પછી આત્માની ઓળખાણ થાય— ત્યાંજ શુચવશ્ય છે અર્થ એ છે
 કે આત્માની ઓળખાણ નથી થયવા આત્માનું સ્વરૂપ સમજાયું નથી
 તો પછી જિનેન્દ્રેવની ભક્તિ કે પૂજા કોણ શ્રેય ? ખરેખર, પૂજા
 કરનાર કોઈ જ ન થાય.

ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા માટે કૃષ્ણ, ફૂલ મુકવામા નથી આવતા
 એમ સોનમની કહે છે જો આમ ન હોય તો પછી ફૂલ, ફલ નૈવેદ્ય,
 વગેરે ભગવાનને શુ કામ ધરાવવામાં આવે છે ? શુ તેઓ રમત રમી
 રહ્યા છે ? કે સમનનો કુચ્ચ કરી શા છે ? પ્રજુને રાજી રાખવા
 ભક્તિ પૂજા ન કરતા હોયતો શા માટે પૈસાનો ખોટો ખર્ચ અને
 દિમા કરતા હશે ? અથુ તો કેવલ વિનગી છે, નિર્વિકારી છે
 એમની આત્મ મુકવાથી શુ હેતુ સમાતે ? જાણુ વિનાની કે

પ્રતિ મનુષ્ય ન કરે જો ફૂન, ફૂન મુકવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થતી હોય
તોપત્રી વીતરાગ થવાની કાંઈ અગત્ય નથી જો આવી રીતે સહેલા-
ઈથી — ફૂન ફૂન વગેરે મુકવાથીજ — મોક્ષ મળતો હોય તોપત્રી
ત્યાગ કબ્જ કરના વગેરે કુખરૂપ સવમની આનંદચક્રતાજ ક્યા
રહે છે ?

ફૂન ફૂન મુકવાનું મરણ સુ એટલું પણ - સાધ્યાનમરો કે
નિવેશનમરો નથી અમલ્યા ? ફૂન ફૂન મુકવાથી મુક્તિ પ્રાપ્તિ થાય
છે અથવા પુરુષોપાજ્ઞન થાય છે ? રિતંગગ દેવ ખુશ થાય છે એવું
કોઈ મૌનિક જિનામમમા પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે ? 'આથી
કોઈ વાત મૌનિક મથમાંથી ન નિમ્નગતી હોય તો એની જવાબદારી
મના સિરે જો ? તે ફૂન ફૂનમાં જ નથી અને એને પ્રભુજી આગળ
મુકવાથી દિસા થતી નથી એમ શું કહી શકાય ? શું પ્રભુજી
વીન મના દિગ મના કે એતાનના-મૂન પુસ્તકમાં કોઈ મથને પૃથ્વી
જન અસિ વાનુ અને વનમ્પતિમાં જોવા નથી અમ કહેવામાં આવ્યું
છે ? પૃથ્વી વનમ્પતિ વિરેમાં જોવા છે તો પત્રી ફૂલ ફૂનમાં જોવા
હોય ત્યાં જ આવશ્યક ? મતિનો આ લએમન મનુષ્યત્વ શુભાવકાવવામાં
કારણ બન્યો કે માનના મગઓ એમને સુખી ગયા છે એટલે એમના
દયામાં એ જોવાની ક્યા કે અનુકંપા ક્યાંથી સભવે ? પોતાનું જ બૂઝ મરવા
જ્યારે એ જોવા કે ત્યાર પછી જાતુ મે શું કરી શકાના હતા ?
ક્યા પોતાનું શું થયે એ જાન કે ગમરામનું નિમ્ન ગઈ છે ત્યાં જીન
માટે તેના આ સાદુ ગમરામ ? તેઓ કે જીન કોઈ પણ વાચકો
એમ મહેને કે આ લખનાગજ જુન્યા છે તો તેમને કહેવાનું કે લોકો
જાને પત્રક વિરુદ્ધ જોત પરતુ જાણવું જોઈએ કે જોન માદિ યમા
પૃથ્વીમાં એવું અસ્તિત્વ છે કે નહિ ? તેની અનુકંપા
રાખવી તે જગમગ છે કે ન ગખવી તે જરાગર છે ?
જન શૈનની સર્વોચ્ચતાએ 'આધાર અદિસા કે અન્ય પ્રાણી માત્ર તરફ
અનુકંપા ઉપર પ્રતિગપિત છે એ ફૂન, ફૂનથી વીતરાગને ખુશ

સ્વાપ્ન છે જ ધ્યાન ? તેમને એમાં સ્વ હોય ખરો ? જે દેવો રાજ
 દેવપુત્ર ■ તેમને એ પુષ્પો અને તેમને એની સુગંધ આનંદ આપી
 શકે ? તેમની આગળ ભક્તજનો પુષ્પોના ઢગલા કરે આવા વર્ણના
 અથવા સ્વને જોવા, વાંચવા મગે છે પરંતુ તે છે દેવાના મનધર્મા
 જોએ રાજ, દેવ સુન્દર છે પરંતુ વીતરાગની માથની પ્રતિમા આગળ
 આવુ થયું હોવાનું જાણુમાં નથી છતાં દબી લોકો પોતાની અપાન
 શુદ્ધિથી એમ કરી રહ્યા છે કહેવ જોઈએ કે તેઓ વીતરાગ દેવના
 અર્થ સ્વરૂપને સમજી શક્યા નથી

જૈનશાસ્ત્ર આં તેના અનુભવ રીતે જીવદિસા ૧૧ પ્રકાર રીતે જ
 ૧૨, પૃથ્વી જમ, બધી પ્રતિ અનુકંપા બતાવવાનો આદેશ કરે
 આરે એ જ અનુભવેથી પ્રતિમા પૂજા નિમિત્તે જીવની ધાતુ કર
 વામાં શરીર અને આ પેટની વિચિત્રતા ? માંદ એવી રીતે ૧૨ છે
 કે પ્રભુ પૂજા નિમિત્તે દિસા કરવી તે દિસા નથી તે વળી માંદ
 કહે છે કે આપુ કર્મને કામ તોડી શકનાર નથી, તેમ વધારી શકનાર
 નથી તે પછી દિસા કે પાપ જેવું ગુણ જ નથી

તેઓ મોહાભિમૂળ છે અને માનના આનંદમાં આમતેમ ધૂરી
 રા છે મમે તેમ કહે પરંતુ તેઓ મમે તેટલા વિદ્વાન હોય તથા
 તત્ત્વજ્ઞિત ધર્મના હોય છતાં આં તેઓ પોતે પોતાનું અદિત જ
 કરે છે

૨૧-૩૧ મુકનાથી અશુભરાગનું નિવારણ થાય છે અને જિન
 પૂજનું પુણ્ય હાંચવ થાય છે એમ તેઓ કહે છે પરંતુ જિનપૂજા
 મન, વાણી અને કર્મથી થઈ શકે કે કેવળ કૃત્તિ ધરવાયા ? પ્રભુજી
 તો નિરાહારી, અશરીરી છે ૨૧-૩૧નાં મુકનાથી જિને પ્રભુની હામી
 કે આશાતનાં તેઓ કરી ગયા છે એ સાદી વાત પણ તેઓ સમજી
 શક્યા નથી ? જોએ જો વરણનો સવચ્ચ ત્યાગ ક્યો છે એ વરણ
 તેમને ધરવામાં આવે તો તેમાં નિતાત પાપ છે કોઈ તથાસ્પના

સમઘારી મુનિગજને તેમનો ભક્ત ૬૧, ૬૨ આપે તો તેથી તે પાપનો ભાગી થાય અત્પત્નીની ચીજ, વસ્તુ મુનિગજને આપવાથી લોકો તેને માટે ૫ ધારણે એ તથાક્રપના મુનિરાજ એ વસ્તુ આરોગતાં હોમની લાગણી અનુભવશે આવી વસ્તુ અનર્થ લોક ખરે તો તો મુનિરાજ સમજી શકે એમ એલે અત્પત્નીના યત્ન કર્યું છે પરંતુ ભક્ત જન તરફથી ત્યારે એમ થાય ત્યારે એ મુનિરાજો દુઃખ થયા વિના રહેજ નહિ અહિ આપણે સાધારણ મુનિ જનો દાખનો રીધો પરંતુ હવે એને રથાને વીતરાગ પ્રભુનું દયાન લોકો વીતરાગ પ્રભુ તો રાગ દેવથી પર છે તથા કોઈનું અહિન કરનાર નથી એવા વીતરામ પ્રભુને ૬૧, ૬૨ ધારણે વીતરાગ તરફની ભક્તિને બદલે ૬૩, ૬૪નાં ધર્મના તેમની આશાતના, અરિવેક કરી ગયા છે એ બાબતમાં સમજાવવામાં છે ૬ વીતરાગ પ્રભુ તો દરેક ધર્મથી રહી ન છે તો પગી ૬૬, ૬૭નાં ધર્મના અર્થ શું ૬૮ ૬૯નાં ધર્મનાં એ ભક્તિનો એ પ્રકાર જ હોય તો મૌનિક જિનામો તત્સબધે ચુપકીથી મેલેજ હિ જગતના અન્ય દેવો સામાન્ય દાદિના છે અને તેઓ રાગ, દેવથી પર નથી વીતરાગ પ્રભુ તો દરેક દરેક વાસનાથી પર ૭૦ એમને ૬૬ ૬૭નાં ધર્મનાં એ તદ્દન રિવક રહિતતા છે

સોનમની કહે છે ૭ વીતરાગ દેવ આશુત ઉપસ્થિત નથી માટે તેમની પ્રતિમામાં પ્રથમ વીતરાગતાનું આપન કરી તેમની પૂજા અર્થના કરવી તે અપ્રમાણ યાગવાનું નિમિત્ત બની શકે છે અહિયાં પ્રથમ એ ઉત્તરે ૮ ૭ પ્રતિમામાં વીતરાગ દેવનું આરોપણ કરવું તે ભુલિ કે સમ્યક્દર્શિનો નિર્ણય હોઈ શકે બની શકે ખરો? સત્ય વસ્તુમાં સત્ય પ્રતીતિ કરી એટલે સમજી શકાય છે પરંતુ જે વસ્તુ, અર્થ જેમાં નથી તેની કલ્પના કરવી એ સમ્યક્દર્શિ ન કહવાય એક બાજુ એમ અસદિ વપણે પ્રતિપાતિ કરવામાં આવે છે કે વસ્તુમાં વસ્તુત્વનું દર્શન તે જ્ઞાન અને વસ્તુમાં અવસ્તુતાની પ્રતીતિ તે અજ્ઞાન તો

એમને કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે કે પ્રતિમા જન્મવસ્તુ છે કે નહિ? જો જડ છે તો તેમાં એનન્યનું, અદિવા વીતરાગતાનું જ્ઞાન કરવું એ જ્ઞાન કહેવાશે શું? મત, નિયમ, પચ મહાવ્રતોનું આરાધન, ઉપવાસ અનન્યતાદિને બાદ કે જડ ક્રિયા તરીકે ઓગળાવવામાં આવે છે અને બીજા બાજુ પ્રતિમામાં વીતરાગતાવનું આગેપણ કરવાની સત્તા, શિક્ષા આપવામાં આવે છે અને એને આત્મક્રિયા તરીકે બોધિત કરવામાં આવે છે દૂન, દૂનાદિ ધર્યા અને પ્રતિમામાં વીતરાગતાનું સ્થાપન કરવું એ કંઈ પ્રકારની આગક્રિયા થઈ? આ તો આત્મક્રિયા કે જડક્રિયા? પતનની કે ધાતુની પ્રતિમામાં પ્રત્યુત્થાન કરવું એ ભુદિમત્ત નથી જ

સર્વ શાસ્ત્રોનો મુખ્ય હેતુ હોયને મેક્ષાભિમુખ બનાવવાનો છે અને એમાં પ્રતિમાજી આનંદનભૂત બની શકે છે— આવી તેમની વિચારબરણી છે અદિવા યમ એ થાય છે કે હોયને મેક્ષમાર્ગમાં વીતરાગ શાસ્ત્ર આપવાનું બની શકે કે પ્રતિમાજી? માને કે શાસ્ત્રોનું અસ્તિત્વ નથી તો પછી કેવળ પ્રતિમાજી દ્વારા આપણે શું મેક્ષ મેળવી શકીએ? તીર્થંકર જગવાન ચર્ચ ગયા એ વાત આપણને નિષિખદ આગમોથી અવગત થાય છે ઉત્સર્પિણી, અરસર્પિણી, આદિ ઠાળચક્રો, હોવાની આરંભિતિ એવાં કડકમાં હોવાનું પરિબ્રમણ, મેક્ષ મળ્યા બાદ હવે પરમ શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, ઇત્યાદિ, ઇત્યાદિ સત્ય ધટનાઓનું જ્ઞાન આપણને એ નિષિખદ આગમોથી, નહિ કે મૂર્તિથી, થાય છે દમીકત જે આમ છે તો મૂર્તિને આપવાનરૂપ કેવી રીતે માની શકાય? સમરસારાદિ પુસ્તકો ન હોત તો અએનમ્ત્વ, સ્ત્રી-નિર્વાણ નિષેધ કેવલી અહિક્ષિત, વગેરે કરોતપાનકા અને કનકવર્ષક બ્રાહ્મણોનું જ્ઞાન એ લોકોને શું મૂર્તિ દ્વારા થયું હોત? તાત્પર્ય એ છે કે બિનાગમે આનંદનભૂત બની શકે, મૂર્તિ ન બની શકે મૂર્તિથી અવગ્રાહ થાય છે એ વાત જામક છે દ્વિબરો અને એવેત,

બરો મુક્તિ પ્રકરણ બહુ જ આગળ ધવાની રહ્યા છે પરંતુ માનવો
ના જ્ઞાનનો અભાવ હોવા અને સચોટ તથા સાચો માર્ગ પુસ્તકો છે,
તેનું અનુભવ છે, તેનું પકડ, પાકન છે એ સિવાય બીજો કેઈ માર્ગ
હોઈ જ ન શકે

વસ્તુરિચિતિ આમ હોવા છતાં વિચિત્રતા તો એ છે કે આની
અમત્ય બાબતોનો પ્રચાર મનુષ્ય આવેશપૂર્વક કરી રહ્યો છે એનું
મૂળ રાગ દ્વેષ મોહ ક્રોધ ઇત્યાદિમા મળી રહે છે મનુષ્ય આ
દોરોથી બંધો પડ્યો છે એ દોષોને તદ્દ તેનામાં દષ્ટિની વિકૃતિ થઈ
છે અને એ વિકૃત દષ્ટિ દ્વાગ લાધેન દર્શન તેને અવલે માર્ગે ચકાવી
દે છે એને રાત્નાસત્યનું જ્ઞાન રહેતું નથી એ વિવેક શુભાવી દે છે
પછી તો પોતાની તદ્દથ શુદ્ધિનો કુરૂપયોગ કરવા માટે છે પોતે તો
કુમાર્ગે પડ્યા જ છે પ તુ જીન બિચારા બનાવોગા હોય છે તેને
પણ અજ્ઞતાથી વિપરીત માર્ગે ચકાવી દે છે વાણીનો હમામ તેમને
વર્ણો રોય છે એટલે નેપોલીયન કે હીટલર જેમ પોતાની વાણીના
બળથી લાખખો "નિકોને વશવર્તી" રાખી શકતા હતા તેમ તેઓ પણ
મુગ્ધ માનવજનોને પોતાના નિયંત્રણમાં રાખી ધારે ત્યાં ફગાવી શકે
છે. પરંતુ આવા વાણી વિનાશનો પણ અમુક કાળે અત્ત હોય જ છે
એ વખતે મુગ્ધજનો પોતાની અત્ત પ્રકૃતિ માટે પશ્ચાત્તાપ કરે છે અને
કર્મમાં લખ્યું હોય તો સર્વજ્ઞ રહેતે પણ પડે છે અસ્પૃશ્ય

આઠમું પ્રકરણ;

વીતરાગ પુરુષોનો ધર્મ

ઇત્ય મ વિષયવિરહો, ધર્માવચનો શુભેષુ મુચ્યમાનો ૬ ;
વિરિયામ્ બળમાલો સો ધમ્મો સિદ્ધિદેનામો ૫

અર્થ - જ્યાં વિષય વિરતિ છે, કથાયોનો ત્યાગ છે, શુદ્ધોભા
ત્રેમ છે અને ક્રિયા (સાસ્ત્રોક્ત)માં અપમા - ઉપયુક્તતા ને ત્યા
ગમ છે જે શિવસુખનો ઉપાય છે

ઉપયુક્ત ગાથાનું જોન સમાજમાં 'જોર શોસ્થી પુરસ્કરણ' થઈ
રહ્યું છે છતાં કથાનું સામ્રાજ્ય છે જોન દર્શનના બધા અનુયાયીઓ
પોતાના વિચારોનું મહત્ત્વ અને અન્યનું ખડતલ કરી રહ્યા છે ત્યાગ
કે સાધુઓ મુમુક્ષુના સ્વાગતમાં દબલું નાટક ભજવી રહ્યા છે પોતે
લીલેની વાતનો કડો ખરો કરાવવા આકાશ, પાતાળ એક કરે
છે અર્થાત્ ઉપયુક્ત ગાથાનું માત્ર અસરોચારણ કરી સતોષ
પકડનારા દિગ્ગંજી ભાઈઓ નમ્રતા, અને મૂર્તિપૂજની તાર્કિકતા
અને મૂર્તિના ઉત્થાપકોની વિરુદ્ધમાં જોમ આવે તેમ જોની રહ્યા છે
અને કરી રહ્યા છે મૂર્તિ પૂજકોએ અને મૂર્તિ ઉઘાડેઓએ એક
બીજાને ભાંડવામાં કરી કથાશ નથી રાખી. દહીંમત આમ છે તો
કથાશ-ત્યાગ, વીતરાગ વિહિત ક્રિયાનો અપમાન કયાં ગયા ? શું
એ કેવળ કહેવામાંજ છે ? સત્સાર ત્યાગ જાને ? મૂર્તિના ઉત્થાપકો
મૂર્તિને ન માને એટલે તેમને ભાંડન ક્રવા તેમણે શું દીક્ષા લીધી
છે ? શ્વેનામરો વખો ધારણ કરે એટલે તેમને નરકના અધિકારી
બનાવવા દિગ્ગંજીએ શું નમ્રતાનો અગ્રીકોર દો ? : એમજ
ભગવાનના અનુયાયીઓ હોવા છતાં એક બીજા ઉપર આવા
પ્રહારો કરવામાં શું હેતુ રહ્યો હશે એ તો કેવળ માનીજ નહો
આમાં કયાં વિષયત્યાગ રહ્યો, કયાં કથાવજ્ય રહ્યો, અને કયાં રહ્યો
શુભાનુરાગ ?

શ્વેતાંબરો અને દિગ્ગંજી વચ્ચે બરાબર તેવોજ કનઠભાવ
વિદ્યમાન છે જેવો સમાજમાં દિંદુ અને મુસલમાન વચ્ચે છે મૂંઝે
તો મનુષ્ય જાતિ છતાં દિંદુ મુસલમાન વચ્ચે કેવું ક્રાંતિય અસ્થિવેર
છે ? બરાબર તેવું જ શ્વેતાંબરો અને દિગ્ગંજી વચ્ચે

એમ જન્મવાનના અનુયાયીઓ વચ્ચે છે જે જાનનાથી સસાર ત્યાગ બંનેએ કર્યા હતા તેને બુદ્ધી જઈ કુમારો વળી ગયા છે પીતરામનો શુ આ ધર્મ ?

શ્વેતાશ્રી દિગ્બરોને નિજી કહે દિગ્બરો શ્વેતાશ્રીને મિથ્યાત્વી કહે તેઓ બંને મળી અમૂર્તિ પૂજકોને મૂર્તિના ઉત્વાપમા કહી નસાએ છે અમૂર્તિ પૂજકો આજમા કણાની જેમ ખૂચે છે એટલે તેમને દેવાય તેની મળે એ બંને દે છે કાણુ જાન બૂધુ છે ? મૂર્તિ પૂજકો કે અમૂર્તિ પૂજકો ? મેમાંથી કાણ કોતુ અહિત કરી રહ્યા છે ? શ્વેતાશ્રીના પુસ્તકોમા મદોવિગયે અને દેવચક્રાદિ આચાર્યોએ રચાનકવસીઓના વિષયમાં પણ લખ્યું છે એક માત્ર મૂર્તિ નહિ માનવાને લખે પરંતુ દિગ્બરચાર્યો પણ કમ ઉતરે તેવા નથી તેમણે પણ માય તેટલા પ્રકારે કર્યા છે થોડાક નમૂના નીચે આપ્યા છે

શ્રુતમાગરજી વિશે 'પદ્મખડાગમ' ની પ્રસ્તાવનામાં કહેવામાં આવ્યું છે કે તેઓ કદર અને અસદિપ્યુ હતા^૧ તેમના રચાનક-વાસી મત અંગેના વિચારો નીચે પ્રમાણે છે -

દશમૂળો ધમ્મો ઉવદ્ધો ણિવરોહિં સિસ્સાગ ।

સં સોજ્જ સરજ્જો દરણહીયો જ વદિય્વો ॥^૨ (મૂળગાથા)

ટીકા - મોડલી દશનહીન હિતિ ચેત્ત । સીવદ્ધરપરમજ્ઞપ્રતિમા ન માનયતિ ન પુણ્યદિના પુન્યવિનિ યદિ જિનસુપ્પમુરૂપતે તદા ડડ સ્તિરેજુષ્ઠિચનેન વિપેધનીયા ॥ તથાપિ યદા વદામહ ॥ મુવતિ તદા - સમરોણસ્તિરેણાનાર્દ્ધર્ગપાલિષ્વામિસુચે સાઢનીયા । તથા પાપ નાસ્તિ ॥

અર્થ - સૈન હીન કાણુ છે , જે લીધું કરની પ્રતિમાને માનતા નથી અને પુષ્પાદિથી પૂજા કરતા નથી તે, તેઓ જિન

૧ 'પદ્મખડાગમ', પ્રસ્તાવના

૨ "દશન પાદુક" ની મગનાચરણ પછીની ગાથા પહેલી

સૂત્રોનું ■ નધન કરે તો તેમને આસ્તિકોએ યુક્તિયુક્ત વચનોથી સમજાવવા અને એમ છતાં જો તેઓ પોતાને કામદ ન હોડે તો સમર્થ આસ્તિક લોકોએ તેમના મુખ ઉપર વિંટાળી પિપાસેના જોડા મારના જોખએ એમ કરવામાં જરાય પાપ નથી

મોઠ પશુ મનુષ્ય ઉપરનું વાગી સમજી જઈ ચક્રો કે જૈન પ્રતિમાને માનનારા એ પ્રતિમાને નહીં માનનારાઓ ઉપર કંટનો તીવ્ર દ્વેષ ધરાવે ■ ૨ તીર્થ કરોની પ્રતિમા પૂજે અને જો પુણ્યો વોરે ચડાવે તેમાંજ કંટાણુ છે અન્યથા નુશ્ચાન છે આવી વિચારમગ્નિ ધરાનારા જૈનતરનોને પેટનું સુદર રીતે સમજ્યા છે એ જોઈ શકાયે વિંટાલુખ્ત જોડા મારવાનું પપુ તેઓ કરમાન કરે છે અને કહે છે કે એમ કરવામાં જરાય પાપ નથી આવા કથન કરનારને કોઈ સમ્યક્ત્વી માનવા હલચાલો ખરો ? શુ બાવા લોકોથી જૈન ધર્મ ટકી રહ્યો છે ? સદ્ભાતિસદ્મ જાતી દિસામાં અધર્મ સમજનાર જૈન ધર્મ છે તો પછી એનો ભકન જોડા મારવાનું કહે જો એમાં પાપ નથી એવું કહેવાની હારે નાપ ? આ જુનો સમ્યક્ત્વી કહેવો ? સમ્યક્ત્વાજાસી ?

એક ૨૪મે કહેવામાં આવ્યું ■ -

‘‘ ત્વિં ત્વિં પન્થિયાં પદ્મકાન્થિ પગ્ગમ્ભૂવાદ ।

જલ્વિ ત્તિર ન નાવં પરમ્મ પીના ૭ કાવના ધ ।

અર્થ - પાસ (પરાન) તુલ્ય કરોડો ૫૬ ભણુવામાં આવે તો તેથી શુ ? બીજા કોઈને પણ પીના કરવી જોઈએ નહિ એટલું જો સમજી રાખાયું નથી તો પછી શુ ?

આ સૂત્ર વિચાર જૈન દર્શનનો દરેક અન્યાસી સમજતો હોય છતાં તેના હૃદયમાં કેટલી દયા છે તે આ ઉપરની-જોડા મારવાની-

હકીકતથી સમજી જવાયુ હશે પોતાના ઉપાગ્ય દેવ ઉપર ભક્તોને
અનન્ય ભક્તિ હેય એ છાટ છે, પરંતુ એમાં અન્ય તરફનો દેવ
અત્યંત નથી તીર્થારોવ ઉપર ગ્રેમ કરવો એ તેમના લોકને માટે
કર્મજનીય છે પરંતુ પુષ્પ જેવા ઇવોમાં જીવત્વ ગમગમ્યુ નહિ
અથવા પૂજા કરવા જતાં પુષ્પના જીવોને વડ યદ્ય જગે એ એમના
હૃદયમાં ઉતરે નહિ એવો અર્થ ગ્રેમ તીર્થારોવ દેવ ઉપર હોવો નાય
કુચિત્ત છે ? પ્રતિભાની પૂજા કરવા જતાં પૃથ્વી, જલ, વનસ્પતિ
વગેરે ॥ જીવોની હિસા નથી ચની શુ ? શુ પ્રભુની ભક્તિ ખાતર
આવી હિસા કરવાનો આગમોમાં આવ્ય આદેશ આપણમાં આ પો
છે શુ ?

વિનય અને ભક્તિભરક વિવેચન કરનાર શ્રુતસાગરજી
એ ' જરા પણ પાપ નથી ' એવો વિચાર નિરપણે અત્યંત ત્યારે
આપોઆપ એ દનિત થાય છે કે તેમને તેમ કર્તા પાપ લાગતું
નહિજ હોય અન્યથા આનું લખે નહિ જગતમાં નિબ્યુતો અને
વિદ્વાનોની ખોટ નથી પરંતુ એ બધામાં આ શ્રુતસાગરજી કોઈ
અનોખા પ્રકારના વિદ્વાન હોય એમ લાગે છે વિષ્ણુથી લિપાયેના-
ખગાયેના જેના મારવાનું કહેવાની હિમત એમનામાં છે એને એ
તો હયા અજ્ઞે, અનન્ય, અતિતીય વિદ્વાન આ જગતમાં એવા
અસંખ્ય હોય ॥ જે તીર્થારોવ દેવને પીઠાશ્રુતા પશુ ન હોય અને
કાચ બકિત કે મૂર્તિ સામે ખડી હોય તો તેની સાથે લડવાને
પણ તૈયાર છે તો તે બધા લોકો સાથે આ શ્રુતસાગરજી શુ લડી
લેવા તૈયાર-ઠટિગદ્ધ થયે કે ? આવી રીતે જગત સામે કે અમૂર્તિ
પૂજકો સામે લડવું એમાંજ એમના સમ્મશ્તવનો સમાવેશ થતો હોય
એમ લાગે ॥

ગમે તેમ હો, પરંતુ તો હીરાવાન જોઈ જ તેમને કંઈ
અને અસહિષ્ણુ જનારે જણાવે છે ત્યારે તેમને વિરોધધારે કહેવું

પણ શું ! જૈનોના અનેક વિદ્વાનો અને ધુરધર પડિતો તથા પ્રખર નિષ્ણાતો પોતાના સ્વેન યુગ્તકોમાં વિપરીત વિચારસરણિ ધરાવનાર લોકો મામે વાક્યપ્રદાસ્તી જેમ લેખિનીના પ્રદારો પણ કરી ગયા છે એ ઉપરથી મેં જે સમગ્ર શકારો કે તેમનામાં ષ્ટતી સ્થિતિ અને નિપુણતા હતી ? જેઓ સડાચક વૃત્તિમાં પાવર્તી છે અને કદાચની વૃદ્ધિ કરવામાં નિમિત્તભૂત ■ તેઓ જેન દર્શનના રસીયા છે અને બવનીકે ■ એમ કયાથી કહી સમાવ વાર ?

અમિતગતિ આચાર્ય કહે છે -

સત્ત્વેષુ મૈત્રી ગુણિષુ પ્રમોદ સ્તિષ્ટેષુ સૌંદર્યેષુ દૃષ્ટપત્તવમ્ ।

માધ્યમ્યમાવ વિપરીતરૂતૌ સદા મમતા વિરધતુ દેવ । ॥

અર્થ - હે દેવ ! મારો આત્મા સમાન જીવોમાં મંરી અધિક શુભરાત્ન જીવોમાં પ્રેમ, હર્ષ દુઃખી જીવોમાં ક્ષમાભાવ અને વિપરીત સ્વભાવવાળા જીવોમાં મધ્યસ્થભાવ - તટસ્થભાવ કરે એમ આપ કરો ! (એવું દુઃખી શું)

વિપરીત વિચારવાળા મનુષ્યો જૈનદર્શનમાં અને અન્યત્ર પણ અનેકનેક છે એ હિસામે યુગસાગરરૂપી વિપરીત વૃત્તિ નગી અને મધ્યસ્થભાવ પરવાગી નિકળ્યો જેન જગતમાં વા ૧૫ થી ટિકાઓ, અને સામ્રાજિકતા જીવોમાં સ્વાભાવિક ઈર્ષ્યા છે તેને કારણે છે સસારત્યાગતુ કારણ સમારને બંધન કે દુઃખનું નિમિત્ત માન્ય છે તે ■ પરંતુ સસારત્યાગ પછી પણ ધમ્મ કોષ માન, માયા, અને મોહ જીવને કનડે છે એ કદાચ અભિદ્યાગી છે વિદ્યાયુગ્મમાં અને જુદી સમર્થમાં ઉત્તુ આ કદાચ ઉગ્ર સંક્રમમાં દેખાય છે ગર્વને ઝાંખે એ બીજીરય કામ છે અમારી દસા ગતા અમમારી દસામાં ધમ્મકુ તાંડવ વધારે પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે આ સત્ય દબીકત ખુદ ભગ વાનના સમર્થમાંજ થઈ ગયેલા ગોચાચક અને જમાનીના દર્શનથી આ

પુરવાર થાત છે એમની પછી થએલા નિહાળેમાં તથા આચાર્યોમાં આ ગર્વનું તોફાન તીવ્રતાપૂર્વક નિલસી રહેલું દશ્યમાન થાય છે મનુષ્યશરીરમાં પણ પશુત્વનું આચરણ કરી રહેલાઓના દૃષ્ટાંતો ઇનિહાસમાં ઓછા નથી.

જૈન દર્શનના ભક્ત બન્યા હોવા છતાં અને તેને ગોળીને પી ગયા હોય છતાં જૈન દર્શનનું સદૃશ અને આયુ પરિણામ જે સૌજન્ય છે તેનાથી વિરહિત તેઓ હોય છે તે બ્યગ્તિઓના કાબૂમાં સમાજ અભ્યંત્ર ભય છે અને ક્ષણિક વિજયથી એ શુદ્ધિમાં વિનસતા ઓઠનાથ છે પરંતુ એમની મિથિતા મણિ ધરાવતા અને નિરોધક ધરાવતા સર્પ જેવી છે અતિ મણિધર સર્પ તે વિષધારીજીવ સર્પ અને એ કાણે મનુષ્યો માટે એ લાક્ષણિક નથી.

જૈન દર્શનના યાનરૂપી મણિના તેઓ ધારક છે પરંતુ સાથે સાથે કાળરૂપી વિનથી પણ તેઓ પરિપુત છે જૈન દર્શનનો સાચા અર્થમાં એ જ ભક્ત છે જેણે સૌજન્યપ્રાપ્ત કરી હોય એ વિતાવે કેવળ વાણી વિનાસ કુમાર્ગે લઈ જનાર છે-પોતાને અને અને પરને મર્યાદા ના ઉદ્ધારમાં નહિ કે તેને વધારવામાં પોતાના સર્વજ્ઞને ઉપયોગ ત્યાગી પુરમે કગવો રહ્યો.

વર્તમાનમાં મેનામઠ દિગ્ગજ અને અમૂર્તિપૂજક વર્ગો જૈન અમાજમાં જે અને તેમાં પણ અનેક પેટા વર્ગો છે તેમની કૃતિઓ આપણને ત્યારે જેવા ભણના મળે છે ત્યારે જ તેમના કુસાધુ-પદ્ધતિ કે કુસાધુત્થાની આપણને ભણ થાય છે કહ્યું છે -

અમૃત પિરતિ હિમાગુર્વિયમેવ પળી સમુદ્રિરતિ ।

ગુણમય વક્તિ સમુદ્રોપમસાધુ પ્રકાશયતિ ॥

અર્થ - અમૃત વરસાવે છે, સર્પ વિષ વમે છે એમ સાધુ પુરો હૃદય નાચે કરે ॥ અને અસાધુ જનો લોકોના દોષોને ઉમાના પાડે છે.

રત્ન કમલના સત્પુરુષાના પરોપકારિત્વ ।

થસતાં ચ નિદયત્વ સ્વભવસિદ્ધ ત્રિષુ ત્રિતયમ્ ॥

અર્થ - કમળોની રક્તતા, સત્પુરુષોની ઉપચાર કરવાની શક્તિ અને અસાધુઓનો નિર્દયપણ આ જગતમાં સ્વભાવિક છે

અવી વિચિત્રતાના દશનથી મનુષ્યે હર્ષ કે આનિતે ખારવી ન જોઈએ કે છ એ છે કે દરેક જીવ પોતાના કર્મો અનુસાર વર્તી રહ્યા છે

વિચારક લોકોને જૈન ધર્મની મારી કોટી અને ભે નથી રિયતિ જોઈ ધર્મી વખત ધણો અક્રોધ થાય છે વીતરાગ માર્ગ આદત નહીં અને પવિત્ર છે છતાં એની આવી અધમ દશા ? આનું કારણ શું ?

શ્લોક

વીતરાગના માર્ગમાં	આજે છે જટુ ભેડ	
વસ્તુ સ્વરૂપ વિચારનાં	સમજન પામે જે	૧
મૂન વસ્તુના તત્ત્વમાં	સૌને આવે મેળ	
નાની નાની વાતમાં,	કેમ પડે છે ફેર ?	૨
સાધ્ય સૌને મોક્ષ છે,	સાધન ક્રિયા, યાન	
સર્વે માને છતાં,	કાં જૂઠું નિમાણું ?	૩
વસ્તુ વિશે શું દોષ છે ?	કે મહામા દોષ ?	
સમજ પડે નાંદ ઉરને,	જુદી ન પામે તો	૪

ઉત્તર

શ સક, યાસન પુરનો	છે નિર્મલ, નિર્દોષ	
અનુયાયીના ભેડથી,	ચર્ચ છે વસ્તુ સંદોષ	૫.

આગમધરના હાથમાં,	શાસનનો આ દોર	
ટકી રહ્યો' તો ત્યાંમુધી	થયો ન શોર બંડાર	૬
(અથવા) રાગ, દેના પદમાં	પડ્યા ન વીર સપુત્ર	
ત્યાં મુધી આસનતથ્થ,	ચાલ્યુ મુદર સુત્ર	૭
વખત જતાં વહી ગયાં,	આગમનો અધિગર,	
હુ પમ પથમ આરનો,	થયો પવન સચાર	૮
બદલાયા સચાનમે,	બદલાયા સયોમ	
જનતાને સમગ્રવવા	પ્રસર્પા વિત્ત પ્રયોગ	૯
સચાનકો છુડ પડ્યા	ભિન્ન થયો ઉપદેશ,	
લોકરુચિ તેમજ થઈ,	ખીલ્યો રંગ વિશેષ.	૧૦
સચાનકના ભેદથી,	મડરના પથુ ભેદ	
એજ શાસનમાં થયા	તેથી ન્યાં ત્યાં ખેદ	૧૧

સમાપ્ત

પુસ્તકમા આવતા આવશ્યક શબ્દોની

“અ”કારાદિ ક્રમે સૂચી

(નોંધ — અ ક પૂર્વક સૂચવે છે બ્લેક કરેલ અ ક તે પૃષ્ઠની ફૂટનોટનો અ ક સૂચવે છે)

“અ”		અનાથ પિ કિંક		૧૯
અનુર્ત્વ	૧૨૧	અનાસ્કિત	૧૦૩, ૧૦૪	
અકનક	૬૫ ૮૧	અનીતિ		૪૨
અનારક	૧૦૬, ૧૧૦ ૧૧૮	અનેકાત		૮૦, ૧
અક રકવાહ	૧૧	અનૈકવવાહ		૧૨
અક્રિયા (દાન)	૧૨૫	અન્યતીર્થિક		૩૮,
અક્રિયાવાહ	૧૧૭	અપરાજિત		૫૪
અક્રિયાવાહી	૧૧	અપરિગ્રહ		૧૩૫
અગ્નિશસ્ત્ર	૧૩૧	અપ્રતિક્રિયા ૧૦૬, ૧૧૦	૧૧૧	
અભાયણી	૫૭ ૬૩	અધ્યત્તચારી		૧૦૧
અગ્રેન	૧૦૧	અભય		૧૦૭
અચોર	૧૩૫	અભિમતિ		૩
અછેરા	૫૦	અભિનિવેશ		૫૭
અગિત કેસ કબજા ૧૦, ૧૨, ૧૩		અભોધી		૧૪૨
અશ્વ	૧૧૧	અમૃત		૧૦૩
અદાન	૪૦, ૧૦૮ ૧૧૪	અવગુણ		૧૦૧
અદાનવાદી	૧૩, ૧૪, ૧૮	અવેશક	૧૧૩ ૧૧૮	
અદાની ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૭ ૧૧૨,		અમર	૧૧૪, ૧૩૫	
૧૨૦, ૧૪૦		અમુદ (નય)		૧૧૩
અતિશય	૫૧	અર્થાનિમિત્ત		૬
અદશ્ય	૩૭	અસાતા વે નીશ		૧૨૦
અનશન	૪૮	અદતા		૧૧૨

અદિતિ વાચાઈ	૬૨, ૮૬	આત્મહિત	૪૭
અદિસા ૪૪ ૪૫ ૪૮, ૧૨૫, ૧૨૬ ૧૩૫		આત્મા ૬૮, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૨, ૧૨૨, ૧૨૫, ૧૩૬, ૧૫૬, ૧૫૭	
અગ	૫૪, ૫૬, ૫૭		
અગગત	૬૪	આધાકર્મ	૧૧૦, ૧૧૧
અગ ચ દ	૬૪	આનંદધન	૧૫૫
અગ ૧૫૨	૬૩	આપ્ત મીર્માસા	૬૫
અગધારી	૫૪, ૬૪	આમિત	૪૩
અગમાણ	૬૪	આયુર્મ	૧૫૬
અગરૂત્રો	૭૦	આયુષ્ય	૩૮ ૪૦
અગુત્તર નિમય ૨, ૧ ૨૨, ૧		આરો (પાંચમો)	૧૩૭
અતદુદ્દેશાગ ૫૦, ૧		અર્ચિધ્યાન	૧૨૦
અતરાય	૪૧	આર્દ્રકુમાર ૧ ૬, ૨ ૭, ૧૫ ૧૬	
“આ		આર્થ નામાર્થન	૬૮
આમમ ૫૨, ૬૦ ૭૩, ૧૦૩ ૧૨૩ ૧૩૦		આર્થ ધર્મ	૬૭
આગમો (ની ટીકા)	૭૩	આર્થ મહાગિરિ	૬૬
આગમો (ની ટીકાના કર્તા)	૭૩	આર્થ મયુ	૫૫, ૬૭
આગમો (ની ટીકાના કર્તાને સમય)		આર્થ રક્ષિત	૬૭
૭૩		આર્થ સુદક્ષિત	૬૬ ૧૧
આન્વારાગ ૫૪ ૫૫, ૬૬, ૬૫ ૬૫, ૧ ૧૨૭ ૧૩૦, ૧		આર્થ રક્ષિત	૬૮
આચારાગવારી	૬૪	આસ મ	૪૫
આદિવિદ ૭, ૭, ૧ ૨૩		આદરણ્ય (અર્ચન)	૪૬
આત્મક્રિયા	૧૪૮	આદાર	૮૮
આત્મધ્યાન	૧૪૬	આદાર માર્ગશુ ‘ધ’	૮૯, ૯૦
		ઈદ્દિલ	૫૯

ઈન્દ્રનદિ	૫૭, ૬૧, ૬૨	‘ઓ’	
ઈન્દ્રજિતિ	૫૪, ૫૫	ઔપપાતિક	૮
‘કુ’		‘ક’	
ઉચ્ચ	૨૮	કક્રં કાત્યાયન	૪૨
ઉચ્ચારણ (જિતિ)	૬૧	કથાવલિ	૧૯
ઉત્તર પ્રગણ	૬૫	કપટ	૪૬
ઉત્તરગદ્યપન	૨૪, ૬૪,	કરણ	૪૨
ઉત્પલવણ	૧૭	કર્તા (આગમેના)	૭૧
ઉત્પભાવ (કર્મનો)	૧૦૫, ૧૦૬,	કર્તા	૧૧૮
	૧૧૩, ૧૧૬, ૧૨૧	કર્મ	૪૦, ૬૮
ઉચ્ચિત	૧૧૦	કર્મ (ના પ્રમરો)	૪૦ ૪૧
ઉદ્યાપન	૧૩૪	કર્મ (પુદ્ગલ)	૧૦૨
ઉપવાન	૧૩૪	કર્મ દ્વિ ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૭	
ઉપશમ	૧૪૫	કર્મ બધ દે, દે, ૧૦૦, ૧૦૧,	
ઉપાદાન	૧૫૦, ૧૫૩, ૧૫૪	૧૦૬, ૧૩૦	
ઉપાશ્રી ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૪		કર્મોદાન	૮
ઉપાસકકથાસૂત્ર	૭	કર્મોદય	૧૧૮
ઉપાનસૂત્ર	૭૦	કવલ	૪૬
ઉપાનગતિ ૭૬, ૮૦, ૮૧,		કલ્પ (બ્યવહાર)	૧૪
૮૪, ૮૬		કલ્પ સુત્ર ૬૬, ૭૦, ૮૧, ૧૦૬,	
‘ક્ર’		૧૩૭	
ઋણવાલિકા	૧	કલ્પાકલ્પિક	૧૪
ઋણભદ્ર	૪૬, ૫૦	કલ્પાણુ મદિર	૭૭
ઋણભદ્ર	૧૩૬ ૧૪૬	કલ્પાણુ વિનય ૫૮, ૫૯, ૬૦,	
‘ઋ’		૬૨ ૬૩, ૬૭, ૬૮,	
ઋણિયા	૫૨	૬૯, ૭૦, ૮૪, ૮૬	

પાપ ૪૦, ૧૦૯, ૧૧૨, ૧૧૪	
પાપ નામૃત ૫૫ ૫૫ ૧, ૫૬,	
૫૭, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪	
૪૮, ૧૫૮	
સાપ પાહુક ૮૪, ૮૫, ૮૬	
૧૨૫, ૧૨૬	
૩૦	
૫૪	
૩૫	
૧૩૩	
૧૫૫	
૬૯	
૩૬	
૫૯, ૬૬	
૬૭ ૭૧	
૧૩૨	
૨૭	
૨૮ ૩૭ ૦૯	
૨૪	
૨૮	
૬૧	
૮૮	
૬૧, ૬૨, ૬૩	
૭૬, ૮૨, ૮૩, ૮૪	
૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮,	
૮૯, ૯૦, ૧૦૦, ૧૦૧,	
૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬,	

૧૦૭, ૧૦૮, ૧૧૦,	
૧૧૧, ૧૧૩, ૧૧૬,	
૧૧૭, ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૨૧,	
૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૫,	
૧૨૬, ૧૩૭, ૧૪૨, ૧૪૩,	
૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૭	
૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪	
૧૩૬	
૬૪	
૬૭, ૧૦૦	
૫૦	
૧૧૮, ૧૩૫	
૧૧૩	
૬૪	
૧૪૫	
૮૭ ૯૧ ૯૨, ૯૫	
૨૫, ૨૬	
૫૩	
૧૪	
૧૨	
૧૨૫	
૧૧૭	
૫૪	
૪૬	
૨૫, ૨૬	
૫૪	
૬૫	

દશમા	૧૭	મૌતમ (ગણધર)	૩૮
દ્વાવિક	૧૪૫	ગૌતમ (ભુક)	૨, ૧૦, ૧૧,
દ્વિ પિટક	૨૪		૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮,
	“ખ”		૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨,
પ્રુનામરકી	૪૬		૨૩, ૨૪, ૨૭, ૨૮, ૨૯
ખેકુત	૧૫૫		૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪,
	“ગ”		૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯,
ગદ્ગિલ	૬૭		૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪,
ગર્ભ	૪૯		૪૫, ૪૬, ૫૧, ૫૨,
ગજેવ	૫૪		૬૪, ૮૧
ગગારામ	૩૦	નુ નિર્મ-ન્ય મહળ	૨૩
ગમ	૧૧૫ ૧૪૭	નો મસાદાર	૨૧, ૨૨
ગાંધીજી	૪૫		“લ”
ગુણધર	૫૫, ૫૬, ૬૩, ૮૫	મડો	૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪
ગુણસુદર	૬૬		“ચ”
ગુપ્તિ ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૨૫, ૧૩૩		ચતુર્વિંશતિસ્તવ	૬૪
૧૪૨		ચદ્ગુપ્ત	૮૧
ગુર્વાવલિ	૫૯	ચદ્ગુપ્તિ	૬૫
ગોત્ર	૪૧	ચપા	૩૦
ગો-મદ્ધિપી	૪૫	ચારિત્ર ૧૦૮, ૧૧૨, ૧૩૩	
ગોમ્મટસાર ૬૫, ૧૪૪, ૧૪૫		ચારિત્ર દશા	૧૪૬, ૧૪૭
ગોદનામાર્મ	૮૧	ચારિત્રમોહ	૧૧૬
ગોવધન	૫૪	ચાર્વાક	૧૨, ૧૩
ગોવિદ	૬૦	ચિત-	૨૫
ગોસાલક ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭,		ચુલિકાસુત	૭૧
૮, ૯, ૧૬, ૨૩, ૨૪,		ચેતન	૧૦૧, ૧૧૨
૩૦, ૪૨, ૪૩		ચેતા	૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૨

અયવન	૫૦	જિનેદ્ર ૧૨૬, ૧૫૫, ૧૫૬, ૧૫૭ ૧૫૯	
“હ”			
છાંદય	૬૦	જિનેદ્ર ભુદિ	૮૧
છે સુત	૭૦	જીવ ૪૦, ૬૬, ૧૦૨, ૧૦૬, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૩, ૧૨૩, ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૪૭, ૧૫૭	
છાંદ (તનનો)	૪, ૫		
“જ”			
જડ	૧૪૭, ૧૫૬, ૧૫૭	જી૧ (અર્ધા)	૬૭
જડ ક્રિયા	૧૪૮	જી૨ (અર્ધા)	૧૧૪
જનક	૧૦૩, ૧૪૦	જી૩ (અર્ધા)	૧૧૬
જનમ	૫૦	જીવ યા	૪૭
જનમાક્રિયેક	૫૧	જીવ અભિયમન ૬૬, ૬૮	૧૨૧
જયધવના	૫૭, ૬૫ ૮૫	જીવ (મોખા)	૧૧૪
જયધવનાકાર	૫૮	જીવ ભોક્ષતૃત્વ	૧૧૬
જયસેન	૫૪	જીવ (પટકાય)	૧૨૭
જયસાચ	૫	જીવસ્થાનક ૬૭ ૧૦૦, ૧૧૩, ૧૧૪ ૧૧૮, ૧૪૫	
જયસાન	૫૪	— અદિ સા	૧૫૬
જયુ	૫૪, ૫૮, ૬૪	જીવનક્રિયોર (મુખ્યતર)	૮૦, ૨
જયુદ્ધીપ પ્રતિષ્ઠિ	૨૮ ૨૬	જોતવન	૧૬
જિતકરુપ	૭૧	જોત	૫૨, ૫૩
જિન પૂજા	૧૫૮	જોત તત્વાદ્ય,	૫૩
જિનશુભગણિ	૮૧	જોત દર્શન ૧૩૨, ૧૩૪ ૧૩૫, ૧૩૬ ૧૪૦, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૫૮ ૧૫૯	
જિન વિજય	૭૬	જોત ધર્મ	૨૬
જિનાગમ ૪૬, ૫૦ ૫૧ ૫૨, ૫૩ ૫૬, ૫૭, ૬૦, ૬૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૩૨ ૧૩૩, ૧૪૮ ૧૬૦		જોત ચાત્ર	૧૨૮, ૧૫૬
		જોત સસ્કૃતિ સંશોધન : મડળ	૨૩, ૨

नैन सिद्धांत	८७, ९
नैन द्वितीय	८० २ १३७, ९
नैदिक	१६
सातपुत्र	१६, ३८, ३९, ४० ४१
साता	११२, ११३, ११६
साताधर्म कथांग	१२६
सान ३७, ५२	११८ १३३
सान (मती द्विप)	३८, ४२
,, (अपूर्व)	४८
सानप्रवाद	५५, ६३
सानवाद	११७
स नशागा	१३४
सानावरणीय	४०
मानी १०१, १०३, १०६ ११०,	
११२, ११३ ११७,	
१२०, १४०	
'अ'	
अरे	१०३
"६"	
द-मा	७४, ७५
"त"	
तदर्थ	१३६
तत्त्व (नव)	१२३
तत्त्वार्थाधिगम सूत्र	६५, ८०
८१, ९, ८२	
तथागत १८, १९, २३, ३१, ३४	
तप	१०७, १०८, १२५
तपश्चरु	४८
तपस्या	५३

तित्योगावीथ पयन्ना	६३
तिष्ठत	२१, ४५
तीर्थ	१३३
तीर्थं कर ५०, ५१, ५२, ५३,	
१०५, १३०	
तीर्थं कर (नाम, गोत्र)	१००
सुभ्युनुरायाय	६१
तेजो लेशा	६, ६
त्याग ५२, ५३, १११, १३५,	
१५८	
त्यागभार्ग	१२५, १३६,
निकृष्ट	१३५
त्रयोम	१३५
त्रियोक्तप्रसि	६३
त्रिवर्ण्यार	६५
त्रिशा	४६
"थ"	
थावव्यापुत्र	१२६
"६"	
इति	३२
इमन	१५८
इया	४५
इक्षान	१३३
इक्षान मोक्ष	१४६
इक्षानावरणीय	४०
इक्षुपूर्वी	६४
इक्षुवैशलि	६४
इ३	४४

દાવપ્રપત્ર	૪૬	૬૨૧ (૧૬)	૧૧૪
દિગંબર ૫૨, ૫૪, ૫૬, ૫૭,		૬૫ ૬૬, ૧૦૦, ૧૦૮, ૧૦૯,	
૬૦, ૬૧, ૬૪, ૧૩૮,		૧૧૩, ૧૫૬, ૧૫૯	
૧૨૪, ૧૪૫, ૧૪૬,		“૬”	
૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૫૮			
દિગંબર	૬૫	ધનગિરિ	૫૬
દિગંબર	૫૮	ધર્મપદ	૨૪
દિગંબર	૬	ધર્મસેન ૫૬, ૬૨, ૮૬, ૮૭	૧૪૩
દીપ્તિ	૫૦	ધર્મ	૫૬ ૬૦
દીપનિકામ ૧૧ ૧ ૨૦ ૨૫,		ધર્મનાયક	૩૭ ૪૧
૨, ૨૬, ૧, ૨૭ ૨૮,		ધર્મનાયક (નિન)	૩૮
૧, ૨૬ ૩૭		ધર્મનાયક (બીદ)	૩૮
દીપમાળ	૧૩૦	ધર્મનિવામકતા	૩૬
દુકાળ (બારવર્ષી)	૬૮	ધર્મચિહ્ન	૭૫, ૭૬
દુર્ભાનિષ્ઠ પુષ્પમિત્ર	૬૭	ધર્મસેન	૫૪
દુર્ગંધ	૪૦	ધર્મ સ્થિતિ	૩૬
દુર્ગંધ	૩૭	ધર્માનંદ કોસામી	૫૧
દુર્ગંધ	૧૦૨ ૨૧૧	ધર્માસ્તિકામ	૧૧૪
દુર્ગંધ	૬૦	ધર્મવા	૫૭, ૮૫
દુર્ગંધ ૧૧૨, ૧૧૩ ૧૧૬, ૧૧૯		ધર્મવાકાર	૫૮
દુર્ગંધ	૩૮, ૩૯	ધૃતિસેન	૫૪
દેવદિગંબરી ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૮		ધૃવમેન	૫૪
૬૯, ૭૦, ૭૩		“૬૫”	
દેવકી	૫૦	નક્ષત્ર	૫૬, ૬૪
દેવનદી	૮૧	નક્ષત્રાચાર્ય	૫૪
દેવાનદા	૪૬, ૫૦	નગિ	૧૦૬
દેવ	૧૦૬, ૧૧૧	નદિમિત્ર	૫૪

नक्षत्र	५८, ६०	निशीथिका	६४
नक्षत्र ५८, १ ६६, ७०, ८१		निष्पन्न	१११
नाम	५६	नीति	४२
नामसेन	५४	नेमियः	१४४
नागद्वय ५५ ५७, ५८, ६०		नेत्रेय	१५७
नागार्जुन	५६, ७५		
नारक	६६	नक्षत्र परिहार	६
नाथुराम नेमी ८०, १ ८३, ६६,		नक्षत्रो २५, २६, २८	
१०८, १३७		नक्षत्र चम्पान १०, ११, १२	
नाम	४०	नक्षत्रावली	५८
नामकर्म	१२१	नाथुरी	५८, ५६
नाथपुट (निगड)	२३	नाथुरी	५८, ५६
निमित्त ६८, १५०, १५१, १५३,		नक्षत्रिया	१३२
१५५		नक्षत्र (नाथ)	१५६
निमित्त-नैमित्तिक १०६, १४६,		नक्षत्रदि	६१
१४७		नक्षत्रदि (६६६०)	८१
नियतिवाद	५, ६	नक्षत्रपुराण	६५
निष्पन्न	१०८	नक्षत्राण्य १४६ १४७	
निष्पन्नसार ६५, ८२, ८३ १११,		नक्षत्राव	१११
१४४		नक्षत्रित	४७
निरावनि १२६, २		नक्षत्रा	५४
निर्भय अमल्य	३६	नक्षत्रा (दिगन्तर) ५५, ५८	
निर्भरा १०१, १०२, ११८		(नक्षत्राण्य) ५८	
निर्दिष्टता	३७	नक्षत्राभि	१५७
निर्युक्ति	७७	नक्षत्राभि (नाथ-द्वेपती)	१४८
निर्वाण्य	५०	नक्षत्राभि	११७
		नक्षत्राभि पादित्यम्	१२७

दावप्रपत्र	४६	५०१ (५६)	११४
दिगंबर ५२, ५४, ५६, ५७,		६५ ६६, १००, १०८, १०९,	
१० ६१, ६४, १३८,		११३, १५६, १५६	
१०४, १४५, १४६,		‘क्ष’	
१४६, १४७, १४८, १५८		धनगिरि	५६
द्विपास	६५	धम्मपद	२४
द्विप	५६	धरसेन ५६, ६२, ८६, ६३	
द्विसाथर	६		१४३
दीक्षा	५०	धर्म	५६ ६०
दीपनिकाय ११ १ २०, २५,		धर्मनायक	३७ ४१
२ २६, १ २७ २८,		धर्मनायक (मेल)	३८
१ २६, ३७		धर्मनायक (भौक)	३८
दीपभाण	१३०	धर्मनिष्ठाभक्ता	३६
दुभाग (भारवर्षी)	६८	धर्मचिह्न	७५, ७६
दुर्गनिका पुष्पमित्र	६७	धर्मसेन	५४
द्वयंक्ष	४०	धर्मस्थिति	३६
द्वयंक्ष	३७	धर्मानंद कौसंगी	५१
द्वयंक्ष	१०२ २११	धर्मस्तिकाय	११४
द्वयंक्ष	६०	धवना	५७, ८५
द्वयंक्ष ११२, ११३, ११६, ११६		धवलाशर	५८
द्वयंक्ष	३८, ३६	धृतिसेन	५४
देवकिंजल्की ५८, ५६, ६०, ६८		ध्रुवसेन	५४
६६, ७०, ७३		‘नक्ष’	
देवकी	५०	नक्षत्र	५८, ६४
देवनदी	८१	नक्षत्राव्याप	५४
देवानदा	४६, ५०	नमि	१०६
द्वयंक्ष	१०६, १११	नदिमित्र	५४

કુલ	૧૩૨	બહાદુર	૨૧
૬૧ ૧૨૮, ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૫૮,		બાહા દીપકસિંહ	૫૯
૧૧૦		બાહાવિદ્	૭૨
"બુ"		બાહાણુ (મધી)	૧૦૩ ૧૪૦
બાતી (વિજગીક)	૧૩૨	બાહાણુ ધર્મિયમુત	૪૨, ૪૪
બનારસી દામ	૧૦૧	"બુ"	
બનાક પિચ્છ	૮૧	બકિન	૧૫૭ ૧૬૦
બવિસ્સદ	૬૦	બગવતી સુત ૫, ૧, ૮, ૧, ૬,	
બધ	૧૦૨	૧, ૨, ૨૩, ૩, ૫૦,	
મધ તત્ત્વ	૧૧૧	૨, ૩ ૫૧, ૧, ૬૫	
મણુ (નુ દર્શાત)	૧૬	૧૨૬, ૨	
માભાવબોધ	૧૫	બગવતી-આરાધના	૬૨
મિકુસાર	૫૪	બગવાન (મહાવીર) ૫, ૬, ૬,	
મિબ	૧૩૪	૧૪, ૧૬, ૨૩ ૨૪ ૩૮	
મિમિસાર	૧૭	બહારક	૫૫
મીમ	૧૫૫	બદ	૫૬
મુદ્ધ	૧૫	બદ મુખ	૧૦ ૬૭
મુદ્ધ ધોન	૧૨ ૨૨	બદમકુ ૫૪, ૫૮ ૧૦ ૬૬,	
મુદ્ધ દેન	૨, ૨૩	૭૭ ૮૧, ૮૬	
મુદ્ધિન	૫૪	બરત	૨૮
બેચનદામ	૨૫	ભારત વર્ષ	૫૪
બોધિ	૭૨	બારગીય વિલા	૧૪, ૧
બૌદ્ધ	૫૨	ભાવ	૬૮, ૧૦૬, ૧૧૧
બૌદ્ધપમ	૨૬	ત્રિશુલ્લી સમુપ	૧૭, ૨
બૌદ્ધપિટક	૨૨	બુદ્ધિન	૬૦
બાહા	૧૩૬	બુદ્ધમલિ ૫૫ ૫૬ ૬૨, ૬૩,	
સમચર્ચ ૧૨૧, ૧૨૫, ૧૩૫		૮૫, ૬૧, ૬૨, ૬૩,	
૧૫૧		૧૪૩	
		મુનમથ્યાચાર્ય	

पञ्च	८८	पूज्यभाष्य	१५, ८१
पञ्च कल्प	७१	पूरुष सत्त्व	१०, ११, ४२
पञ्चाभि तप	३२	पूजिभा (वैद्याभा)	५२
पञ्च गित क्षय १५, ८३,	१११	पूज	५४, ५७, १४
प ण्णाणा	१३४	पूज्यधर	१३
पाप	१११	पेट्रोमेकस	१३२
पय क्षी २५, २१, २७, २८,		पौष्टमिडि (वस्तुमो)	११५
३७, ३८		प्रतीर्षक	१७०, ७१, ७२
प वंनय	१५, ११	प्रकृति	१११, १२३
पान्नापित्ययीक	२३	प्रगापना	११, ७१
पांड	५४	प्रनिष्कम्यु	१४, १०६, १०
पिरर (उभायना)	१३२	प्रतिभा १२८, १५१, १५४	
पुण्य	१११	११०	
पुण्य विजय	७३	प्रतिष्ठा	१३४
पुण्यव	११५	प्रत्याप्मान	५४ १०६
पुण्य १ (परिष्ठाभन)	८८	प्रत्यय यितामखि १३ ७८ ३	
पुण्य गणव	११०	प्रभव	५६, ११
पु तद्व १४, २ २८ १		प्रभाव यरिन	१३
पुरिष्ठाभन	३४	प्रभाद	११४, १२५, १२१
पुस्तक १५	१३४	प्रपञ्चा	३७
मुष्पमिदि	५६	वचन सार ११ १५, ८३,	
मुष्पदत ५५ ५१, १२, १३,		१११, १४४	
८५ ८१, ८१, ८३,		आजुन	४६
१४३		आजुनाय	५४
पुष्पमिन	१७	ओम् वस्तुशिव पुन	३०
पुष्पिक	१४	ओष्ठि	५४
पुण १२७ १५७, १५८, ११०		रुग्ग	
		इव १५७, १५८, १५८, ११०	
		इष्टमिन	५६

૧૮૬

ગ્રેહ માર્ગ પ્રકાશક	૧૭૯	૩૫	૧૧૫, ૧૪૭
ગ્રામ્યનાથન	૧૩	રેવતી નક્ષત્ર	૫૬
મે ૬ ૪૦, ૮૬ ૧૦૦, ૧૦૮,		રેવતી મિત્ર	૬૭
૧૨૮, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૫૬		રૌદ્રધ્વાન	૧૨૦
ગ્રાહનીય	૪૦, ૧૨૪	"હૃ"	
ગ્રેહો ય	૧૪૧	લગ્નિધસાર	૬૫
"ધુ"		લનિતવિસ્તાર	૫૧, ૬
યદ	૪૨	લઙ	૪૫
યતિવૃક્ષ	૫૫, ૬૧, ૮૫	લેસ્થા	૩, ૩૮
યરોગ	૫૫, ૫૬, ૬૬	લોક ગિહ ૩૧, ૩૨, ૩૪ ૩૫,	
યાકિની સ્તુ	૭૮	૩૬	
યુદ્ધ	૨૨	લોક વિભાગ	૮૨
યોગ	૧૨૧	લોકાયતિક	૧૨
"રુ"		લોકાચાર્ય	૫૫, ૬૨, ૮૬
રક્ષ	૫૬	ભૌદિત્ય	૬૦
રક્ષક (૭ કાપના)	૧૩૨	"લુ"	
રક્ષિત	૬૦	વજ્ર	૫૬, ૬૦, ૬૭
રત્ન (ચૌદ)	૨૮	વત્સ (પરિવારક)	૧૬, ૨૦,
રત્ન કરક આવકાચાર	૬૫	૨૪, ૨૭	
રથ	૫૬	વરાહમિહિર	૭૭
રસ	૧૧૫ ૧૪૭	વર્ધમાન	૧, ૨૩
રાગ ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૮, ૧૦૯,		વલ્લભી	૬૮
૧૧૩ ૧૫૬, ૧૫૯		વસ્ત્ર	૫૭
રાત્રિ ભગવત્	૧૩૪	વસ્ત્ર	૧૬૦
રાય પસંદગી ૨૫, ૨૬, ૨		વસ્ત્રવિદ્યાનસાર	૧૪૬, ૧૫૦
૨૭, ૨૮		વદન	૧૨૭
		વદના	૬૪

ભોખ્તા	૧૧૮	મહાવત	૧૩૨, ૧૩૩, ૧૪૨
ભોગી	૧૪૨	મહાશુદ્ધ	૫૦
ભોગોપભોગ	૧૩૫	મહાસુ સૌન	૨૮
ભૌતિકવાદ	૧૨, ૪૬	મરુ	૫૭ ૫૮
મજ્ઞ		માધન ઘામ્યાર્થ	૬૨, ૬૮
મજ્ઞસિ ગોસાલક	૧૦	માયુરી વાચના	૬૮
મજ્ઞિમ્મ નિમય ૧૬, ૨૦ ૨૨,		માર	૧૭
૨, ૩, ૨૩ ૧, ૨૪,		માસ	૨૧, ૪૫
૬, ૭ ૨૭, ૧ ૨૬		-સૂચન	૨૨
૩૦, ૧ ૩૧, ૩૬		માંદાદાર	૪૫
મલ્લપાન	૧૦૪	મિથ્યાસત્ત્વ	૧૩૦
મરિચી	૧૩૬ ૧૪૮	મિથ્યા દર્શની	૧૨૮
મન્યગિરિ	૭૪	મિથ્યા દષ્ટિ ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૭	
મહાકલ્પક	૬૪	૧૧૧, ૧૭, ૧૧૮	
મહાગિરિ	૫૬, ૬૦	૧૨૦, ૧૪૬	
મહાધવત	૬૫	મુક્તિમાર્ગ	૧૫૭
મહાનિશીથ	૭૧	મુક્તિ (સત્ત્વ)	૧૪૬
મહાપરિનિમ્બાણ સુત ૨૧ ૧		મુનિપણ	૧૪૩, ૧૪૫
મહાપુલ્ક	૬૪	મુર્તિ	૧૩૦ ૩૪
મહામધ	૮૪	મુનાચાર	૬૫
મહામૂન (પાંચ)	૧૩ ૧૩૬	મુનારાધના	૬૨
મહાવાયક	૫૮	મુગ્ધચેત્ત્વ	૭૦
મહાવીર ૨ ૪ ૬, ૭, ૮ ૧૪		મેરુ	૪૬, ૫૧
૧૫, ૪૨, ૪૩, ૪૪,		મોક્ષ ૬૭, ૧૦૭, ૧૧૭, ૧૧૮	
૪૫, ૪૬ ૪૭, ૪૮,		૧૩૫, ૧૪૨, ૧૫૮	
૪૯, ૫૦ ૫૧, ૫૨		મોક્ષ તત્ત્વ	૧૧૧
૫૩, ૫૪ ૧૨૬ ૧૩૭,		મોક્ષ ફળ	૧૫૭
૧૩૮			

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ૪૦, ૬૨

૬૨, ૧, ૧૩, ૧૮૨, ૨

નવલુ બેલગોલ ૮૧

શ્રાવક ૧૩૨

શ્રાવરવી ૧૭

મી સુમ ૬૭

શુભોવલિ ૫૪, ૬૪

શુભમય (દિગ્ગમરીવ) ૬૩

તદાન ૫૪ ૧૧૮, ૧૩૫

શુભાવનાર ૫૫, ૫૭, ૬૧, ૬૧,

૧, ૬૭, ૬૩

શ્રેણિ ૬૭ ૧૦૦ ૧૧૯

શ્રેણીબા ૫૪ ૫૬, ૫૭, ૫૮,

૧૦, ૬૪ ૧૪૫ ૧૪૬,

૧૪૮, ૧૪૮

‘ધુ’

શુભાગમમ ૫૫, ૫૬ ૫૭, ૬૩,

૬૪, ૬૫ ૮૦, ૫ ૮૨,

૧ ૮૪, ૮૫, ૮૬ ૮૭,

૮૮, ૯૦ ૮૨ ૯૩, ૧

૯૬, ૧૪૩, ૧૪૫, ૧૪૮

‘સ’

શત્રુ ૧૩૫

સાધુપુત્ર ૧૦૫

સમ શિર ૧૦૫

મમયસાર ૭ ૬૧, ૬૫, ૮૩, ૮૪

૮૬, ૮૭, ૧૦૬, ૧૦૭,

૧૦૮, ૧૧૧, ૧૧૪,

૧૧૭, ૧૧૮, ૧૨૨, ૧૨૪,

૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૩૭,

૧૩૮, ૧૪૩, ૧૪૪

સમરાષ્ટ્રચક્ર ૭૯ ૭૯, ૧

સમનમરણ ૪૯

સમિતિ ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૨૫,

૧૦૩, ૧૪૨

સમુ (આર્થ) ૫૮, ૫૯

સમતત્ત્વ ૬૧, ૬૫, ૮૧

મમ્મા સમુદ ૩૧, ૩૪

સમ્યક્ત્વ ૧૪૧

સમ્યક્ત્વ મોદનીય ૧૪૯

મમ્મશાન ૧૦૫, ૧૦૮, ૧૩૦,

૧૫૦

સમ્યક્સર્ગ ૧૪૬

સમ્યક્ષિ ૯૯, ૧૦૦ ૧૦૧,

૧૦૨, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭,

૧૧૧, ૧૧૩, ૧૧૭,

૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦,

૧૬૦

અસ્તવતી ૬૭

સર્વાર્થ સિદ્ધિ ૮૨

સધ ૪૩

સધ સગણિ ૭૩

સધ પાવત ૫૮

સમ્યક્ષેત્રીપુત્ર ૧૦, ૧૩

વાલભી વાચના	૬૮	વૈનયિક	૬૪
ર્વાચનાલય	૧૩૪	વૈશ્યાયન	૮, ૯
વિક્રમ	૭૮	વ્યકિત પૂજા	૫૩
વિશ્વેશ્વરવાદી	૧૩, ૧૪	વ્યવહાર	૯૮, ૧૧૧
વિજ્ય	૫૪	વ્યવહાર (નય)	૧૧૩
વિજ્ઞાનનંદ મુરિ	૭૭	વ્યાખ્યાન સભા	૪૮
વિદ્યાન	૫૧	મન	૧૦૭, ૧૦૮ ૧૦૯
વિતડ	૪૬	૨૧	
વિદ્યાચરણસ પન્ન	૩૪, ૩૬	સકિત	૩૬
વિદ્યાનંદિ	૬૫	સંકેદ	૪૯
વિરાગ	૧૦૨, ૧૦૪	સૂચ્ય ભવ	૫૬, ૬૬
વિશાખાચાર્ય	૫૪, ૬૪	સરીર	૩૮
વિશ્વેશ્વરચક્ર ભાષ્ય	૭૩	સામ્યતવાદ	૧૨
વિષ	૧૦૨	સાતિ શ્રેણિક	૮૧
વિચ	૧૧૪, ૧૩૫	ક્ષિપિનાચાર	૧૨૪
વિધુ	૫૪ ૫૬	સિચ્છુતિ	૫૬
વીતરાગતા	૫૧, ૧૫૫	સિવાર્થ	૬૨
વીતરાગ (પુરુષ)	૧૧૦, ૧૧૧	શીતનેસ્થા	૮
વીતરાગમાર્ગ	૧૪૩, ૧૪૬	શીન	૧૦૭, ૧૦૮
વીરસવત અને જીવ કાન ગણના	૫૮, ૬૮ ૮૪	શુક	૧૨૬
વીરસેન	૫૫, ૮૫	ચતુરંગ	૨૨
૨૬	૫૯	સ્વામકુડાચાર્ય	૬૧
વેદનીય	૪૦	સ્વામાચાર્ય	૫૮, ૬૬, ૬૭
વેતિ	૧૦૨ ૧૩૬	સાંકિટ્ય	૬૬
વેદિક	૫૨	સાંત્યાચાર્ય	૭૪
વેદ	૧ ૨ ૧૦૩, ૧૧૪	સીના	૭૪
		સ્વામાચાર્ય	૭૧

સંગ્રહ	પૃષ્ઠ	“૬”	
સ્થવિર (પાથ્ય-સ્ય)	૬	હરિવૈગમેતી	૪૮
સ્થવિર ગ્રંથના	૬૭	હર્ષિન ૭૧ ૭૪ ૭૮, ૮૬,	
સ્થૂતમ્	૫૬, ૬૦, ૬૬	હરિવ-ચપુરાણ	૬૫
સ્પર્શ	૧૧ ૧ ૭	દર્માન યાગોળી	૭૮
સ્મરણ પટ	૧૩૪	હસ્તિ	૫૬
શ્રી મુનિ	૮૭ ૧૪૪	હિમવત	૫૬
શ્રી મોક્ષ	૧૪૪, ૧૪૫	હિંગનાથ જૈન ૭૬, ૮૦, ૮૧,	
સ્વભાવ	૧૧૧	૮૨ ૮૪, ૮૬, ૮૭,	
સ્વયં સંયુક્ત	૧૫૧ ૧૫૨	૮૮, ૧૪૫ ૧૪૬	
સ્વચ્છંદ	૪૬	હિન્દ ૪૫ ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮,	
સ્વર્ગીયિક	૩૮	૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૧,	
સ્વાતિ	૫૮	૧૫૭	
સ્વેચ્છાચાર	૪૬	હિસા (અભિનયની)	૧૨૧
		દૃશ્ય સર્વિષ્ટી	૧૨૬
		દેમચદ્ર	૭૪

સપાવત બદ	૫૮	સુગત ૩૧, ૩૪, ૩૫, ૩૬	
સુબૂત વિજય	૫૬, ૬૦, ૬૬	સુચન	૧૨૮
સંયમ	૧૦૮, ૧૧૧, ૧૨૧	સુધર્મા	૫૪, ૫૯, ૬૪
સમુત્ત નિમય ૩૪, ૧, ૩૫, ૧		સુપ્રતિમક	૫૬, ૮૧
૨, ૩૬, ૪૦		સુબદ્ધ	૫૧
સવત્ (વિક્રમ)	૬૩	સુધસા	૫૦
સવત્ (વીર)	૬૨, ૬૩	સુરિયન	૫૬, ૮૧
સવત્ (શક)	૬૩	સુદક્ષિ	૫૬, ૬૦
સસાર	૧૦૩	સુતકૃતિ ૩, ૫, ૨, ૬, ૧, ૮,	
સામાચારી	૧૨૫	૩, ૧૧ ૧૧, ૨, ૧૨,	
સામાવિક	૬૪	૧ ૧૫, ૧, ૬૬,	
સારથિ	૩૪	૧૩૩, ૧	
સારીપુત	૧૩	સુન પિટક	૨૪
સાખ્ય ૧૦૨, ૧૧૬, ૧૧૭		સુપ્ત કાતા	૨૬
૧૨૧, ૧૨૨, ૧૨૩,		સુપ્ત પ્રતિષ્ઠિ	૬૫
૧૩૬		સુપ્તિ	૨૬
સાંગતિક	૫	સેવક	૧૨૭, ૧૨૮
સાંકિદ્ય	૫૬	સેવક વર્ગ	૧૨૬, ૧૩૪
સિદ્ધસેન (દિવાકર) ૭૩ ૭૮, ૮૬		સેવ ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૩૪	
સિદ્ધાર્થ	૪૪	સેમ્પવર્ગ	૧૨૬
સિદ્ધિ	૩૮	સોનગી ૧૩૮, ૧૪૧, ૧૪૪	
સિદ્ધ	૫૬	૧૪૬, ૧૪૭ ૧૫૦,	
સિદ્ધગિરિ	૫૮	૧૫૧, ૧૫૩, ૧૫૫	
સુદત	૩૭	૧૫૬, ૧૫૭, ૧૬૦	
સુખ	૧૦૨	સોમા	૧૭ ૧૮
સુખલાલ ૪૮, ૪૯, ૫૦ ૫૨,		સ્કદિલ	૫૬ ૭૫
૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩		સ્કદિલી વાચના	૬૮, ૬૮

અંથમા ઉપયોગમા લીધેલ પુસ્તકોની તથા સામયિકોની “અ”કારાદિકમે સૂચી

અનેખત (માસિક)

અનુષ્ઠાન નિગમ

અત્યંતધર્માંગ

આચાર્ય રાગ

ઉત્તમધ્યાયન

કન્યસુત્ર

કયાધ્ય મદિર એત્ર દીકા

કરાય પ્રામુખ

ગોમંદ સાર

જાણીય પ્રગ્રાપ્ત

જિત કલ્પ

જૈન તત્ત્વાદર્શ

જૈન સરકૃતિ સરોધન મહાળ પત્રિકા

જૈન સિદ્ધાન્ત (સામયિક)

જૈન દ્વિતીયી (સામયિક)

જાતાધર્મકથાંગ

તત્ત્વાર્થ સુત્ર

ત્રિનોક પ્રગ્રાપ્ત

દક્ષિણ પાંડુક

દીધ નિકાય

નદી સુત્ર

નિયમ સાર

નિર્યાવનિકા

પુર તત્ત્વ (ત્રિમાસિક)

પ્રતાપના

પ્રગથ ચિતામણિ

પ્રભાવક ચરિત્ર

બોદ સધ પરિચય (લેખ)

ભગવતી સુત્ર

ભારતીય વિદ્યા (ત્રિમાસિક)

ભિખુશી સમુત્ત

મલ્લિકમ નિકાય

મહાપરિ નિગ્માણુ સુત્ર

મહાવીર જૈન વિદ્યાપય સમારંભ અક

મોક્ષ માર્ગ પ્રકાશ

રત્ન સમય

રાજ પ્રશીય

સનિત વિસ્તર

વરણ વિદ્યાનસાર

વીરસ વત્ત અને જૈન કાવ્યજ્ઞાના

શ્રમણ જગવાન મહાવીર

શ્રુતાવતાર

૫૨ અંગમ

૫૨ પાંડુક

સમયસાર

સમરાષ્ટ્રવ્યકલા

સમુત્ત નિકાય

સુત્ર કૃતંગ

હરિવલ્લ સુરિકા સમય નિમ

